

ΦΩΚΙΩΝΟΣ Β. ΒΟΥΣΒΟΥΝΗ

ΟΥΕΡΓΙΔΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ

ΕΡΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΣΗ

ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ

Οργανισμός Έκδοσεως Σχολικών Βιβλίων
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1957

ΣΤ 403

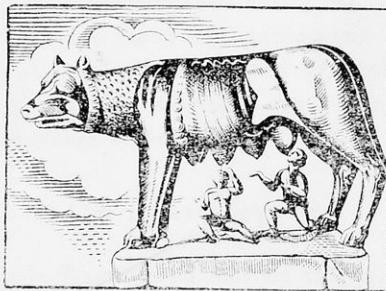
ΟΥΕΡΓΙΑΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΦΩΚΙΩΝΟΣ Β. ΒΟΥΣΒΟΥΝΗ

Αρ. εισ. 45066.

ΟΥΕΡΓΙΛΙΟΥ ΑΙΝΕΙΑΣ

(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1957

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΕΙΣ ΑΓΩΓΗ

Βίος τοῦ Οὐεργιλίου

Ο Πόπλιος Οὐεργίλιος (ἢ Βεργίλιος) Μάρων (P. Vergilius Maro) ἐγεννήθη τὴν 15ην Ὁκτωβρίου τοῦ 70 π. Χ. εἰς τὰς Ἀνδεις, χωρίου πλησίου τῆς Μαντούης, πόλεως τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, ἀπὸ γονεῖς ἀγρότας ἔχοντας τὰ πρὸς τὸ ζῆν. Ο πατὴρ τοῦ Οὐεργιλίου εὐπορήσας ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τὰς γεωργικάς, κτηνοτροφικάς καὶ μελισσοκομικάς ἐργασίας του ἀπέστειλε τὸν υἱόν του εἰς ἡλικίαν δώδεκα ἐτῶν εἰς τὴν γειτονικὴν πόλιν τῆς Κρεμώνης, ἵνα λάβῃ τὴν πρώτην παιδευσιν. Ἐν Κρεμώνῃ δὲ Οὐεργίλιος ἔμεινε μέχρι τοῦ δεκάτου ἔκτου ἔτους τῆς ἡλικίας του καὶ ἀπῆλθεν ἔπειτα εἰς Μεδιόλανον δι' εὐρύτερας σπουδάς. Ἐκ Μεδιολάνου δὲ μετὰ τριετίαν ἀπῆλθεν εἰς Ρώμην, ὃπου ἐμαθήτευσε παρὰ τῷ ὄνομαστῷ ρητοροδιδασκάλῳ Ἐπιδίῳ, ἐδιδάχθη δὲ τὴν φιλοσοφίαν ὑπὸ τοῦ ἐπικουρείου φιλοσόφου Σίρωνος. Οὐδεμίαν αλίσιν ἥσθάνετο πρὸς τὴν ρητορικήν. Ἐπιστρέψας εἰς τὰς Ἀνδεις ἡσχολεῖτο εἰς τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὴν καλλιέργειαν τῶν κτημάτων του, ἀποφεύγων τὸν πολιτικὸν βίον, ἔνεκα τῆς φυσικῆς του δειλίας καὶ τῆς ἀσθενικῆς κράσεώς του.

Τὰ πρῶτα ἔργα του

Εἰς τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἐφίλοπόνησε τὰ πρῶτα ποιητικά του δοκίμια, ἐλαφροῦ καὶ παιγνιώδους περιεχομένου ποιημάτια, **Κατὰ Λεπτὸν** (Catapton) ἐπιγραφόμενα. Ἀπὸ τὰ σωζόμενα ταῦτα καὶ εἰς αὐτὸν ἀποδιδόμενα ποιημάτια δὲν γίνεται ἐκεῖνα τῶν ὅποιων ἀνατίρησης εῖναι ἡ γνησιότης. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐγίνετο γνωστὸς εἰς τὸν αὐτοκόλον τῶν ἀρίστων κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ποιητῶν καὶ λογοτεχνῶν, τοῦ Λ. Οὐαρίου, Πλωτίου Τούκκα, Κοιντιλίου Οὐάρου καὶ ἄλλων, οἵτινες ἤξιοιντο τῆς φιλίας καὶ προστασίας τοῦ Μαυκήνου, τοῦ γνωστοῦ φιλομούσου καὶ πιστοῦ συμβούλου τοῦ Ὁκταβιανοῦ. Περὶ τὸ

43 π. Χ. ὁ Οὐεργίλιος ἐσχετίσθη μὲ τὸν διοικήτην τῆς πέραν τοῦ Πάδου Γαλατίας, τὸν Ἀσίνιον Πολλίωνα, ἄνδρα πολὺ ἐπιφανῆ καὶ λογιώτατον. Μετὰ τὴν ἐν Φιλίπποις μάχην (42 π. Χ.) ἔγινε διανομὴ τῶν γυαιῶν τῆς Ἰταλίας στερήσασα ἐπὶ τινα χρόνον καὶ τὸν Οὐεργίλιον τῆς ἰδίας αὐτοῦ περιουσίας. Πράγματι τὸ 41 π. Χ. ὁ Ὁκταβιανὸς ἀπέστειλε τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας, ὅπως καταλάβουν τοὺς ἀγροὺς τῆς Κρεμώνης καὶ ἐπειδὴ οὗτοι δὲν ἔξήρεσαν πρὸς πλήρωσιν τῶν ἐπιθυμιῶν ὅλων, οἱ παλαιμάχοι κατέλαβον αὐθαιρέτως ὅλως καὶ κατ’ ἰδίαν γνώμην καὶ τοὺς γειτονικοὺς ἀγροὺς τῆς Μαντούης καὶ οὕτω τοῦ ποιητοῦ τὸ κτῆμα περιῆλθεν εἰς γεῖρας Κλαυδίου τινός. Ἀλλ’ ὁ Οὐεργίλιος εἰς Ρώμην ἐλθὼν κατώρθωσε παρὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ νὰ ἀνακτήσῃ αὐτό. Τὸ ἐπόμενον ἔτος (40 π. Χ.) μετὰ τὸν παρὰ τὴν Περουσίαν πόλεμον ὁ ποιητὴς ὁριστικὸς ἀπώλεσε τὴν περιουσίαν· ἀλλ’ ὁ Ὁκταβιανὸς εὑνοϊκώτατα διακείμενος πρὸς τὸν ποιητήν, τῇ μεσολαβήσει καὶ τοῦ Μακρήνου, ἔδωκεν εἰς αὐτὸν πρὸς ἐπανόρθωσιν τῆς ζημίας κτῆμα ἐν Καμπανίᾳ. Ἀπὸ τὸ 38 π. Χ. ἀπογωρεῖ ὁ ποιητὴς εἰς τὴν Καμπανίαν καὶ διατρίβει εἰς τὴν Νεάπολιν, σπανίως δὲ ἔρχεται εἰς τὴν Ρώμην. Τὸ 19 π. Χ. ἐπιχειρεῖ ταξίδιον εἰς τὴν Ἐλλάδα καὶ Ἀσίαν σκοπεύων νὰ μείνῃ ἵκανὸν χρόνον, διὰ νὰ περιηγηθῇ τοὺς τόπους, ὅπου εῖχον λάβει χώραν τὰ γεγονότα, διὰ τὰ ὅποια ὀμήλει εἰς τὸ ποίημα, τὸ ὅποῖον τότε ἐφιλοτέχνει, ὁ σκοπός του ὅμως δὲν ἐπετεύχθη, διότι ὁ ποιητὴς εἶχεν ὑγείαν ἐπισφαλῆ. Εἰς τὰς Ἀθήνας εὑρίσκει τὸν Αὔγουστον ἀρτίως ἐπανακάμψαντα ἀπὸ τὴν Ἀγατολήν καὶ ὑπὸ τούτου πείθεται νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν Ἰταλίαν. Εἰς τὰ Μέγαρα ὅμως προσβάλλεται ὑπὸ ἥλιασεως. Μολονότι δὲ ἐπύρεσσε, δὲν ἡθέλησε νὰ διακόψῃ τὸ ταξίδιον καὶ ἡ νόσος του ἐπεδεινώθη κατὰ τὸν πλοῦν. Ἀποβιβασθεὶς εἰς τὸ Βρυαδήσιον ἀπέθανε μετ’ ὀλίγον τῇ 22^ῃ Σεπτεμβρίου τοῦ 19 π. Χ. Τὰ δεστὰ του μετεφέρθησαν εἰς Νεάπολιν καὶ ἐτάφησαν ἐκεῖ, χαραχθέντος ἐπὶ τοῦ τάφου του τοῦ ἔξης διστίγου, ὅπερ λέγεται ὅτι αὐτὸς ἐποίησε μικρὸν πρὸ τοῦ θυνάτου του:

*Mantua me genuit; Calabri rapuere; tenet nunc
Parthenope: cecini pascua, rura, duces.*

Δηλαδή: ἡ Μάντουα μὲ ἐγέννησεν, οἱ Καλαβροὶ (τὸ Βρεντήσιον) μὲ ἀφήρεπασσαν, νῦν μὲ κατέχει ἡ Παρθενόπη (ἡ Νεάπολις) : ἔψαλα βοσκὰς (βουκολικὰ ποιήματα), ἀγροὺς (γεωργικά), ἡγεμόνας (ἡρωϊκὸν ἔπος).

Τὰ Βουκολικά. Μετὰ τὰ ποιημάτια ἐκεῖνα, τὰ **Κατὰ Λεπτὸν καλούμενα**, τὸ πρῶτον λόγου ἄξιον ἔργον τοῦ Οὐεργίλιου εἶναι τὰ **Βουκολικά**, ποιηθέντα ἐντὸς τριῶν ἡτῶν (41 - 39 π. Χ.) καὶ εὐθὺς ὕστερον ἐκδοθέντα. Τῇ προτροπῆ τοῦ Ἀσινίου Π. δ Οὐεργίλιος συνέθεσε τὰ Βουκολικά, τὰ ὅποια συνήθως Ἐκλογαὶ (Eclogae) καλοῦνται, μιμηθεὶς τὸν Βουκολικὸν ποιητὴν Θεόκριτον, εἰς τὴν μελέτην τοῦ ὅποιου ηὑχαριστεῖτο, ὅτε εἰς τὴν γενέτειράν του εὑρίσκετο, διότι διετέλει ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ἀμέσων καὶ ζωηρῶν ἐντυπώσεων τοῦ ἀγροτικοῦ καὶ ποιμενικοῦ βίου. Εἰς τὰ Βουκολικὰ δὲν παρατηρεῖ τις τὴν ἀπλότητα καὶ τὴν χάριν τοῦ Θεοκρίτου, ἀλλὰ τὸ τεχνικόν. Λόγοι ἀπόρσφοροι εἰς τὰ πρόσωπα ἐμβάλλονται, διότι δὲν δίδεται προσοχὴ εἰς τὴν ψυχολογίαν, ἡ δὲ γλῶσσα πλησιάζει πολὺ τὴν γλῶσσαν λυρικοῦ καὶ ἐπικοῦ ποιητοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν Θεόκριτον, δστις μετεγειρίσθη τὴν γλῶσσαν τῶν ἀγροδιαιτῶν ἀνθρώπων.

Τὰ Γεωργικά. Μετὰ τὰ Βουκολικὰ ἐποίησε τὰ **Γεωργικὰ** τῇ προτροπῇ τοῦ Μαικήνου, θελήσαντος νὰ γεννήσῃ παρὰ τοῖς Ρωμαίοις τὴν ἀγάπην πρὸς τὰς ἀγροτικὰς ἐργασίας. Τὰ Γεωργικά, διὰ τὴν σύνθεσιν τῶν ὅποιων ἐδαπάνησεν 7 ἔτη (μέχρι τοῦ 30 π. Χ.), ἀποτελοῦνται ἀπὸ τέσσαρα βιβλία διαλαμβάνοντα περὶ γεωργίας, δενδροκομίας, κτηνοτροφίας καὶ μελισσοτροφίας, εἶναι δὲ ποίημα διδακτικόν. Εἰς τὴν σύνθεσιν τοῦ ποιήματος εἶχε πρὸ δόφθαλμῶν τὸν Ἡσίοδον ("Ἐργα καὶ Ἁμέραι"). Ἄλλὰ τὴν ὅλην, τὴν ὅποιαν κύτος ὁ ἀγροτικὸς βίος παρέσχεν εἰς τὸν ποιητὴν, ἐδανείσθη οὗτος καὶ ἐξ ἄλλων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων: Ἀριστοτέλους, Θεοφράστου, Λουκρητίου, Κάτωνος, Οὐάρρωνος. Τὰ δανεισθέντα δὲ οὔτω σαφῶς συνέταξε καὶ τόσον συνετῶς πρὸς τὸν βίον τῶν Ρωμαίων προσήρμοσε, μὲ τόσας ποιητικὰς ἰδέας ἐλάμπρυνε καὶ μὲ τόσην κομψότητα λόγου ἐκόσμησεν, ὥστε κατώρθωσε νὰ ἀποφύγῃ τὴν ψυχρότητα καὶ ἔηρότητα τὴν σύμφυτον εἰς τὰ διδακτικὰ ποιήματα.

✓ **Ἡ Αἰνειάς.** Ἀπὸ τοῦ 29 π. Χ. ἀσχολεῖται περὶ τὴν συγγραφὴν σπουδαιοτέρου καὶ ἀξιολογωτέρου, ἅμα δὲ καὶ δυσχερεστέρου ἔργου, τῆς **Αἰνειάδος**, καλλίστου ἐθνικοῦ ἔπους. Οἱ Ρωμαῖοι δὲν εἶχον κύλον τινὰ δημοτικῶν συλλογῶν δυνάμενον νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἐπικήν διάνοιαν, ἐπειδὴ δὲ ἦσαν τυπικά καὶ θετικά πνεύματα δὲν ἐγνώριζον

τὴν διασκέδασιν ἀπὸ διήγησιν ἀναμεμειγμένην μὲν μύθους καὶ ἴστορι-
κὰς παραδόσεις. 'Εξ ἄλλου ἡ γλῶσσά των, λίαν κατάλληλος διὰ τὴν
εὐγλωττίαν καὶ τὰς τοῦ δημοσίου βίου πράξεις, ἥκιστα πρόσφορος ἦτο
εἰς τὴν ἐλευθέραν κίνησιν, ἢν ἀπαιτεῖ ἡ ἐπική διήγησις. Οἱ Ρωμαῖοι
ἥρχισαν νὰ ἀγαποῦν τὴν ἐπικήν ποίησιν τότε, ὅτε εἰς τὴν Ρώμην, κοντά
εἰς τὰ ὅλλα ἐκ τῆς Ἐλλάδος λάφυρα, ἐκόμισαν καὶ τὰ μνημεῖα τῆς
Ἐλληνικῆς φιλολογίας. 'Αλλ' ἀπὸ τοὺς πρώτους ἐπικούς ποιητάς των
ἄλλοι μὲν μεταφράζουν ἡ μιμοῦνται τοὺς "Ἐλληνας, ὅλλοι δὲ εἶναι
γρονιογράφοι ἀπλοῖ καὶ ἀτεχνοὶ παρουσιάζοντες ἔργα θελγήτρου καὶ
χάριτος ἀμοιρα· εἰς τὸν Οὐεργίλιον ἐπεφύλασσεν ἡ μοῖρα νὰ λάβῃ τὴν
δάφνην τῆς ἐπικής ποιήσεως, ἀφ' οὗ κατώρθωσεν οὗτος νὰ συνενώσῃ
τὴν ἐποποίην τὴν μυθολογικὴν μὲ τὴν ἴστορικὴν καὶ νὰ ποιήσῃ ἔπος
ἔθνικόν. 'Η Αἰνειάς, εἰς 12 βιβλία διηρημένη, εἶναι τὸ μόνον ποίημα,
μὲ τὸ ὄποιον τόσον πολὺ ἐφημίσθη ὁ ποιητής / ὄντως ἡ ὑπόθεσίς του,
ἡ ἐγκατάστασις τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ πολλὰς πλάνας, εἶναι
καλλίστη. 'Εξέλεξε δὲ τοιαύτην ὑπόθεσιν ὁ ποιητής ὅχι μόνον διὰ τὴν
ἀρχαίαν φήμην τοῦ ἥρωος, ἀλλὰ καὶ διότι ἥλπιζεν ὅτι θὰ συμβάλῃ
πολὺ εἰς δόξαν καὶ κραταίωσιν τῆς τότε ἀναφανείσης μοναρχίας τοῦ
Αύγουστου· ἔμελες νὰ δοξασθῇ τοιουτοτρόπως ἡ γενεὰ τῶν Ἰουλίων,
γινομένου πολλοῦ λόγου περὶ τοῦ Ἰούλου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνείου. / Επειτα
εἰς τὴν Αἰνειάδα ὑμνεῖται τὸ μεγαλεῖν τοῦ Ρωμαϊκοῦ λαοῦ ὑπὸ τὸ
πρόσωπον τοῦ Αἰνείου, ὅστις συνδέει τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν εὐσέ-
βειαν, τὰς δύο ταύτας μεγίστας ἀρετὰς τοῦ Ρωμαϊκοῦ / Εθνους. Διὰ τὴν
σύνθεσιν τῆς Αἰνειάδος κατηγάλωσε τὰ τελευταῖα ἔτη τοῦ βίου του,
ἐμμιμήθη δὲ τὸν "Ομηρον, οὔτινος τὴν μὲν Ὀδύσσειαν ἡκολούθησε ποιῶν
τὰ ἔξ πρῶτα βιβλία, τὴν δὲ Ἰλιάδα ποιῶν τὰ ἔξ τελευταῖα, ἤνυάπτων
οὕτω δύο κάλλη εἰς ἓν ποίημα. Παρ' Όμήρῳ εὑρίσκομεν μόνον τὴν
γνωστὴν περὶ Αἰνείου προφητείαν τοῦ Ποσειδῶνος (Υ 306 κ. ἐ.):

ἢδη γὰρ Πριάμου γενεὴν ἥκιθης Κρονίων.
νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει
καὶ παῖδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.

Οὐδαμοῦ δὲ τοῦ Όμήρου εὑρίσκομεν νῦξιν ἔστω τῆς τοῦ Αἰνείου σχέ-
σεως πρὸς τὴν Ἰταλίαν. 'Ο Σικελιώτης ποιητής Στησίγορος (622 - 535
π. Χ.) ποιῶν τὸν Αἰνείαν φθάνοντα, ὡς φαίνεται, μέχρι τῆς Κύμης
τῆς Ἰταλίας εἶναι ὁ πρῶτος, ὅστις μνημονεύει πλοῦν τοῦ Αἰνείου ἔξω

τῆς Τρωϊκῆς χώρας. Ἀπὸ τοὺς περὶ τὸν 3ον π.Χ. αἰῶνα ἀχμάσαντας ἴστοριογράφους Καλλίαν καὶ Τίμαιον συνάπτεται ὁ Αἰνείας πρὸς τὸ Λάτιον. Ἀπὸ τὰ μέσα δὲ τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος εἰσεχώρησεν ὁ περὶ τοῦ Αἰνείου μῦθος εἰς τὴν Ρώμην· ἦτο δὲ ἀρκετὰ γνωστὸς ἐπὶ τοῦ πρώτου Καρχηδονικοῦ πολέμου, διότι ὁ ποιητὴς Ναίβιος εἰς τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ ἔπους του Bellum Poenicum διηγεῖται τὴν φυγὴν τοῦ Αἰνείου μετὰ τοῦ πατρός του, τὰς ἐν τῷ πόντῳ πλάνας, τὴν ἐν Καρχηδόνι ὑποδοχὴν καὶ τὴν εἰς Λάτιον ἄφιξιν.

Ἡ Ρώμη κατόπιν μακρῶν καὶ αἰματηρῶν ἀγώνων εύρισκετο εἰς τὸ ὄντωταν σημεῖον τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου ἄρχουσα πλέον τοῦ κόσμου, οἱ δὲ Ρωμαῖοι ἐπίστευον ὅτι τοῦτο ὠφείλετο εἰς ἀράτον τινα δύναμιν, εἰς θείαν μοῖραν προστατεύουσαν αὐτοὺς (fortuna urbis). Τῆς καθολικῆς ταύτης πίστεως ἥχθ καὶ ἐρμηνεία γίνεται ὁ Οὐεργίλιος ἐν τῇ Αἰνειάδι, ἡ ὁποία εἶναι διαπεποιησμένη μὲ τὴν πίστιν αὐτήν.

Κατὰ τὴν ἐπεξεργασίαν τοῦ περὶ τοῦ Αἰνείου μύθου ὁ ποιητὴς ἐν τῇ συναρμογῇ τοῦ ἴστορικοῦ καὶ μυθολογικοῦ στοιχείου θέλει νὰ δεῖξῃ, ὅτι, ὅπως ὁ ἀφανισμὸς τῆς ἐν Ἀσίᾳ Τροίας, τοιουτοτρόπως καὶ ἡ ἀναστασίς αὐτῆς ἐν Ἰταλίᾳ, ἥτοι ἡ κτίσις τῆς Ρώμης, εἶναι ἔργον τῶν Θεῶν. Ἡ θεία πρόνοια ἥθελησεν οὕτως ὥστε ἡ πρώτη ἀρχὴ τῆς Ρώμης νὰ συνδεθῇ μὲ τὴν ἐν Ἰταλίᾳ ἀποίκησιν τῶν Τρώων, ἀφ' ὧν θὰ προέλθουν οἱ Ρωμαῖοι, οἵτινες πεπρωμένον εἶναι νὰ ἕρξουν τοῦ κόσμου. "Οργανον τῆς θείας ταύτης προνοίας ἡ είμαρμένης (fatum ἢ fata) εἶναι τοῦ ποιήματος ὁ ἥρως, ὁ Αἰνείας. Ἀκολουθεῖ οὗτος τὴν ὁδὸν, τὴν ὁποίαν τοῦ χαράσσει τὸ πρὸς τοὺς θεούς καὶ τὸ πρὸς τοὺς ἀνθρώπους καθῆκον. Καὶ δὲν ὑπάρχει δι' αὐτὸν κώλυμα τόσον ἴσχυρὸν ὥστε νὰ τὸν ἀποτρέψῃ ἀπὸ τὴν ὁδὸν αὐτήν. Αἱ συμφοραὶ καὶ οἱ κίνδυνοι συντελοῦν εἰς τὸ νὰ κρατύνουν τὸν χαρακτῆρά του. Ἐνίστε φαίνεται διστάζων καὶ ἀθυμῶν πρὸ τῶν κινδύνων καὶ τῶν συμφορῶν. Ἄλλ' ὁ δισταγμὸς καὶ ἡ ἀθυμία εἶναι πρόσκαιρος· ἡ διηγεκῆς ὑπακοὴ εἰς τὴν θείαν ἀποστολήν του, ἥτις καὶ πᾶσαν ἐνέργειάν του ρυθμίζει, κρατεῖ ἐν τέλει πάσης λιποψυχίας. Πᾶσαι αἱ ἀρεταὶ τοῦ ἥρωος συνοψίζονται εἰς τὴν εὐσέβειαν, τὴν λέξιν δὲ pietatem (= εὐσέβειαν) μεταχειρίζεται ὁ ποιητὴς, ὅταν τὰς ἀρετὰς τοῦ ἥρωος συνοψίζῃ.

‘Ο ποιητὴς εὐαίσθητος ὧν καὶ εὐγενῆς διαπρέπει εἰς τὴν ἔκφρασιν τῆς φιλίας, τοῦ ἔρωτος, τῆς εὐγνωμοσύνης, τῆς υἱεκῆς εὐσεβείας καὶ εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τῶν γυναικῶν.

‘Ο Οὐεργίλιος ἐδαπάνησεν ἔνδεκα ἔτη εἰς τὴν σύνθεσιν τῆς Αἰνειάδος, ἥτις ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν τῶν συγγρόνων. ‘Ο Προπέρτιος, 2, 34, 61, λέγει : Cedite, Romani scriptores, cedite, Graii, nescio quid maius nascitur Iliade (ὑποχωρήσατε, Ρωμαῖοι συγγραφεῖς, ὑποχωρήσατε, “Ελληνες, ἀγνοῶ τὶ μεγαλύτερον τῆς Ἰλιάδος γεννᾶται).

‘Η Αἰνειάς διὰ τὸν πρόωρον θάνατον τοῦ ποιητοῦ ἔμεινεν ἀνεπέξεργαστος. Αὐτὸς οὗτος ὁ ποιητὴς ἔχων συνείδησιν τῶν ἀτελειῶν τοῦ ἔργου παρήγγειλεν εἰς τὸν Οὐάριον, ὅτε ἀπήρχετο ἐξ Ἰταλίας, νὰ καύσῃ τὸ χειρόγραφον, ἐὰν ἐν τῷ μεταξὺ ἥθελεν ἀποθάνει πρὸ τῆς τελείας ἐπεξεργασίας τοῦ ποιήματος. Εἰς Βρεντήσιον δέ, ὅτε ἔμελλε νὰ ἀποθάνη, ἀπήτησε νὰ τοῦ δοθῇ τὸ χειρόγραφον, δπως τὸ καύσῃ αὐτός. ‘Η ἀπαίτησίς του εὐτυχῶς δὲν ἐξεπληρώθη.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ ποιητοῦ οἱ φίλοι του Οὐάριος καὶ Τούκικας προέβησαν εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς Αἰνειάδος, δπως ἀκριβῶς κατέλιπεν αὐτὴν ὁ ποιητὴς, ἐκτελοῦντες ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου. Οὕτω βλέπομεν εἰς τὴν Αἰνειάδα ἀτελεῖς περὶ τοὺς 57 στίχους· τούτους βεβαίως ἐσκόπευεν ὁ ποιητὴς νὰ συμπληρώσῃ, ὅτε θὰ ἐπεξειργάζετο τελικῶς τὸ ἔργον. Παρὰ ταῦτα ἡ Αἰνειάς παραμένει ἐν τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς Ρωμαϊκῆς καὶ τῆς παγκοσμίου Λογοτεχνίας. ✓

ΣΥΝΤΟΜΟΣ ΠΕΡΙΛΗΨΙΣ

ΤΟΥ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΤΡΙΩΝ ΠΡΩΤΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ ΤΗΣ ΑΙΝΕΙΑΔΟΣ

Βιβλίον Ι. ‘Ο ποιητὴς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ ἔπους δι’ ὀλίγων ἐν τῷ προοιμίῳ εἰπών, ἀφ’ οὗ ἐπικαλεῖται τὴν Μοῦσαν νὰ εἴπῃ τὰς αἰτίας, διὰ τὰς ὁποίας ὁ Αἰνείας, ἀνὴρ εὐσεβής, ὑπέστη πολλὰς συμφορὰς καὶ περιπετείας, μέλλων νὰ γίνη ἀρχηγὸς τοῦ γένους τῶν Λασίνων, ἔρχεται εἰς τὸ θέμα καὶ λέγει τὰ κατὰ τὴν ὄργην καὶ τὸ μῆσος τῆς θεᾶς “Ἡρας κατὰ τῶν Τρώων καὶ τὰ ἐπακολουθήματα τῆς δργῆς. Τὴν πόλιν Καρχηδόνα, ἀπέναντι τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν στομίων τοῦ Τιβέρεως κειμένην, θέλει ἡ “Ἡρα νὰ καταστήσῃ κυρίαρχον τοῦ κόσμου. Βλέπει αὐτὴ στόλου ἐκ τῆς Σικελίας ἀποπλέοντα· εἶναι ὁ στόλος τοῦ Αἰνείου, ὃν ἡ μοῖρα ἔχει δρίσει νὰ θεμελιώσῃ ἐν Ἰταλίᾳ κράτος μέλλον νὰ καταστρέψῃ τὴν ἐξαιρετικὰ εὐνοούμενην πόλιν τῆς Καρχηδόνα. ’Επὶ τῇ θέᾳ τοῦ στόλου τούτου τὸ παλαιὸν τῆς “Ἡρας πάθος ἀναγεννᾶται καὶ σπεύ-

δει πρὸς τὸν Αἴολον, ὃν πείθει μὲν παράκλησιν ἀξιωματικὴν καὶ μὲ συγγνευτικὰς ὑποσχέσεις νὰ ἀπολύσῃ τοὺς ἀνέμους. Ἐγείρεται τότε σφιδρὰ τρικυμία· τὰ πλοῖα τοῦ Αἰνείου διασκορπίζονται, τινὰ δὲ φάινονται καταποντισθέντα. Ἀλλ' ὁ Ποσειδῶν, ἀνευ τῆς διαταγῆς τοῦ ὁποῖου ἡ τρικυμία ἔγινε, καταπάσι τὴν τρικυμίαν καὶ ἐπανάγει τὴν γαλήνην.

Οἱ Τρῶες ἐκ τῆς τρικυμίας παρασυρθέντες εἰς ἄγνωστόν τινα τῆς Αἰθύης ἀκτὴν προσορμίζονται ἐκεὶ εἰς ἀσφαλῆ ὅρμον. Ἡ Ἀφροδίτη πονοῦσα διὰ τοὺς δεινοπαθοῦντας Τρῶας παραπονεῖται εἰς τὸν Δία διὰ τὸν ἄδικον αὐτὸν κατατρεγμὸν τῶν Τρώων· ἀλλ' ὁ Ζεὺς καθησυγχάζει αὐτὴν ὑποσχόμενος λαμπρὸν τὸ μέλλον εἰς τὴν δύμαδα τῶν καταδιωκομένων Τρώων, οἱ ὁποῖοι θὰ γίνονται ἰδρυταὶ κράτους μέλλοντος νὰ ἔρξῃ τῆς οἰκουμένης ἀπεριορίστως.

Τὴν ἐπομένην ὁ ἀρχηγὸς Αἰνείας συνοδευόμενος ἀπὸ τὸν Ἀγάτην ἔξερχεται εἰς ἔξερεύνησιν τοῦ τόπου. Κυνηγέτις ὥραιοτάτη, λυτὴν ἔχουσα τὴν ἀρμῆνα καὶ τὸ τόξον ἐπὶ τοῦ ὕδου φέρουσα, πληροφορεῖ τὸν Αἰνείαν ὅτι εὑρίσκεται πολὺ πλησίον πόλεως προσφάτως θεμελιωθείσης ἀπὸ τὴν Φοίνισσαν Διδώ, ἡς τὴν ιστορίαν ἐν βραχυτάτῳ ἀφηγεῖται. Ἐπίσης δὲ ἀγγέλλει εἰς τὸν Αἰνείαν ὅτι οἱ ἑταῖροί του, οὓς θεωρεῖ ἀπολεσθέντας, θὰ ἐπανέλθουν. Ἡ κυνηγέτις ἡτοί ἡ μήτηρ τοῦ Αἰνείου, ἡ θεὰ Ἀφροδίτη, ἣν οὗτος ἀναγνωρίζει, ὅτε αὔτη ἀπομαρτύνεται, ἀπὸ τὸ βάδισμα τῆς τὸ μεγαλοπρεπές, τὸ προδίδον θεόν.

Αἰνείας καὶ Ἀγάτης εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ὅλοι ἐργάζονται ὡς εἰς κυψέλην μέλισσαι. Εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἡρᾶς εἰσελθόντες ἀποθαυμάζουν τὰς ζωγραφίας, ἐπεισόδια καὶ σκηνὰς ἀπὸ τὸν Τρωικὸν πόλεμον εἰκονιζόντας. Ἀναθαρροῦν, ὅτε ἡ βασίλισσα Διδώ μεγαλοπρεπής εἰσέρχεται εἰς τὸν ναὸν καὶ ἐπὶ θρόνου καθίσασα δικάζει. Οἱ ἑταῖροι, οὓς ὁ Αἰνείας ἔθεωρε ἀπολεσθέντας, εἰσέρχονται κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἰς τὸν ναὸν καὶ ὁ πρεσβύτερος αὐτῶν Ἰλιονεὺς διαμαρτύρεται εἰς τὴν βασίλισσαν διὰ τὴν σκληρὸν συμπεριφορὸν τῶν ὑπηκόων της πρὸς αὐτούς. Ἡ βασίλισσα δικαιολογεῖται διὰ τὴν τοιαύτην πρὸς τοὺς ζένους συμπεριφοράν, τὴν ὁποίαν ὑπαγορεύουν μέτρα ἀσφαλείας τοῦ ἀρτισυστάτου κράτους της, καὶ τοὺς καθησυγχάζει λέγουσα, ὅτι εἶναι γνωστοὶ οἱ Τρῶες καὶ αἱ δυστυχίαι των. Εἴθε καὶ ὁ ἀρχηγός των Αἰνείας, ἐπιλέγει, νὰ εἰσήρχετο εἰς τὴν πόλιν.

Τὴν στιγμὴν αὐτὴν, σγυζομένης τῆς νεφέλης, ἥτις περιεκάλυπτε

τὸν Αἰνείαν, ἀποκαλύπτει καὶ καθιστᾷ γνωστὸν ἔαυτὸν ὁ ἥρως ὡς καὶ τὴν μέχρι τοῦδε τύχην του. 'Η Διδώ, κατ' ἀρχὰς ταραχθεῖσα ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ ἥρωος, δεικνύει εἰς αὐτὸν συμπάθειαν μὲν θαυμασμὸν καὶ τὸν ὀδηγεῖ μὲ τοὺς ἑταίρους του εἰς τὰ ἀνάκτορά της, ὅπου πλούσιον καὶ μεγαλοπρεπὲς συμπόσιον γίνεται. Εἰς αὐτὸν παρίσταται καὶ ὁ "Ἐρως ὑπὸ τὴν μορφὴν τοῦ μικροῦ υἱοῦ τοῦ Αἰνείου 'Ασκανίου, κομίσας δῶρα εἰς τὴν βασίλισσαν. 'Η Διδώ λαμψάνει ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ ψευδοῦς Ἰούλου, ὅπως ὀνομάζεται ὁ 'Ασκανίος, τὰ δῶρα, ἥτοι ἐσθῆτα τῆς 'Ελένης καὶ περιδέραιον μαργαριτῶν κόρης τινὸς τοῦ Πριάμου' περιπτυσσομένη δὲ τὸν πλαστὸν "Ιουλον ἀγνοεῖ ἢ δυστυχῆς βασίλισσα τίνα ἴσχυρὸν θεὸν εἰς τὰ στήθη της κρατεῖ. Τὸ συμπόσιον ἔξακολουθεῖ, τοῦ ἀοιδοῦ Ἰώπα μὲ τὴν λύραν του ἄδοντος. 'Η Διδώ δὲν ἀκούει τὸ ἄσμα, ἐρωτᾷ τὸν Αἰνείαν διὰ τὸν Πρίαμον, τὸν "Εκτορα, τὸν 'Αχιλλέα, τέλος δὲ τὸν παρακαλεῖ νὰ διηγηθῇ εἰς αὐτὴν ἐξ ἀρχῆς τὰς δυστυχίας τῆς Τροίας καὶ τὰς περιπλανήσεις του.

Βιβλίον II. 'Ο Αἰνείας τὴν παράκλησιν τῆς Διδοῦς εἰσακούων ἀρχίζει νὰ διηγῆται τὰς πλάνας καὶ τὰς περιπετείας ἀπὸ τὴν ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ "Ελλῆνες προσποιούμενοι ὅτι θὰ ἀποπλεύσουν ἀπὸ τὴν Τροίαν ἀφίνουν εἰς τὴν Τρωικὴν ἀκτὴν τὸν δούρειον ἵππον. Τί ἐσήμαινεν οὗτος ὁ ἵππος; ἥτο ἀφιέρωμα; ἥτο δόλος; 'Ο ιερεὺς τοῦ 'Απόλλωνος Λαοκόων ἰκετεύει τοὺς Τρώας νὰ μὴ εἰσαγάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸ ὑποπτὸν τῶν ἐχθρῶν δῶρον· ἀλλὰ τότε ποιμένες ὀδηγοῦν νεαρὸν "Ελληνα δέσμιον ἐνώπιον τοῦ Πριάμου. Εἶναι οὗτος ὁ Σίνων, δοτις ἐπιμαρτυρόμενος πρὸς πίστωσιν τῆς ἀληθείας τῶν πλαστῶν που λόγων τὰ ἀστρα καὶ τοὺς θεούς, δι' ἔαυτὸν μὲν λέγει, ὅτι προωρισμένος εἰς θυσίαν κατώρθωσε νὰ σωθῇ φεύγων τὴν προτεραίαν τῆς θυσίας, περὶ τοῦ ἵππου δέ, ὅτι οἱ "Ελλῆνες τὸν κατεσκεύασαν διὰ νὰ τὸν ἀφιερώσουν εἰς τὴν 'Αθηνᾶν καὶ ἐπανορθώσουν τὴν γενομένην κλοπὴν τοῦ Παλλαδίου· ἀλλ' ἐλπίζουν ὅτι τὸ μέγεθος τοῦ ἵππου θὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰς τὴν πόλιν εἰσαγωγήν του, διότι γνωρίζουν, ὅτι, ἐὰν ὁ ἵππος εἰσέλθῃ, ἡ Τροία θὰ φέρῃ τὸν πόλεμον ὑπ' αὐτὰ τὰ τείχη τοῦ Πέλοπος ἐν 'Ελλάδι.

Πιστεύσαντες οἱ Τρώες τοὺς πλαστοὺς τοῦ δολίου Σίνωνος λόγους, ἔμα δὲ ἰδόντες τὸ πάθημα τοῦ Λαοκόοντος καὶ τῶν δύο υἱῶν του, οὓς ἔπνιξαν οἱ ἐκ Τενέδου ἐλθόντες διὰ θαλάσσης δύο πελώριοι δράκοντες, καταρρίπτουν μέρος τῶν τειχῶν καὶ εἰσάγουν εἰς τὴν πόλιν τὸν ἵππον

13481567
14

τὴν νύκτα καὶ ἐκ τοῦ ἵππου ἔξαγονται οἱ ἐχθροί. Τὸν Αἰνείαν, ἀφ' οὗ εἰδε καθ' ὑπὸν τὸν "Ἐκτορα, κραυγὴν ἀπελπισίας ἀκουσθεῖσαι ἀφυπνίζουν. 'Η πόλις Τροία κατελήφθη. Εἰς αὐτὸν πλέον εἶναι ἐναποτεθειμένη ἡ μοῖρα τοῦ δυστυχοῦς λαοῦ· τὸν παρακολουθοῦμεν διὰ μέσου σκηνῶν σφαγῆς. Τὸ ἀνάκτορον τοῦ Πριάμου, τοῦ ὁποίου τὰς θύρας ὁ πέλεκυς ἔθραυσεν, οἱ πεντήκοντα νυμφικοὶ θάλαμοι του, ὁ βωμός, ὁ σκιαζόμενος ἀπὸ ἀρχαίαν δάφνην, ὃπου εἶχον καταφύγει ἡ Ἐκάβη καὶ αἱ θυγατέρες της, ὡς περιστεραὶ ἐν θυέλλῃ, μᾶς παρουσιάζονται ἐν τῷ μέσῳ δίνης καπνοῦ καὶ χειμάρρου φλογῶν. 'Ο Πρίαμος φονεύεται καὶ ἀποκεφαλίζεται παρὰ τὸν βωμὸν ὑπὸ τοῦ Πύρρου· ἡ μάντις Κασσάνδρα ἀπάγεται εἰς αἰγαλωσίαν. 'Αλλ' ἡ Ἀφροδίτη ἀποτρέπει αὐτὸν δεικνύουσα τοὺς θεοὺς λυσσῶντας διὰ τὸν δλεθρὸν τῆς Τροίας· ὁ Ποσειδῶν μὲ τὴν τρίαιναν κατασκάπτει τὰ τείχη. 'Η "Ἡρα ἔιφήρης εἰς τὰς Σκαιὰς Πύλας βιάζει τοὺς "Ἐλληνας νὰ σπεύσουν" ἡ Παλλὰς ἐπὶ τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως μὲ τὸ Γοργόνειον ἀπειλεῖ· αὐτὸς τέλος ὁ Ζεὺς ἔξαπτει τὴν λύσσαν τῶν ἐχθρῶν. Δὲν μένει εἰς τὸν Αἰνείαν ὅλο τι νὰ πράξῃ παρὰ νὰ φύγῃ κατὰ τὴν συμβούλην τοῦ "Ἐκτορος. 'Αλλ' ὁ πατήρ του Ἀγγίσης ἐπιμένει εἰς τὴν ἀπόφασίν του νὰ μὴ ἐπιζήσῃ μετὰ τὴν καταστροφὴν τῆς πατρίδος του. Μάταιαι εἶναι αἱ ίκεσίαι τοῦ Αἰνείου καὶ τῆς συζύγου του Κρέούσης οἱ στεναγμοί. 'Ο Ἀγγίσης εἶναι ἀνένδοτος· ὑποχωρεῖ μόνον ἐπὶ τῇ θέᾳ γλώσσης πυρὸς ἐκπηδώσης ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ μικροῦ Ἰούλου, καθ' ὃν χρόνον κεραυνὸς ἐκρήγνυται ἀριστερόθεν καὶ ἀστήρ διάφτων διέρχεται ὑπεράνω τῆς στέγης τῆς οἰκίας του ἀπλῶς ψαύων αὐτήν. 'Αναχωρεῖ τότε ὁ Αἰνείας φέρων ἐπὶ τῶν ὅμων του τὸν γέροντα πατέρα του καὶ ἀπὸ τὴν χεῖρα κρατῶν τὸν μικρὸν υἱὸν Ἰούλον. 'Η Κρέουσα ἀκολουθεῖ μακρόθεν· ἀλλὰ γίνεται ἄφαντος. Μάτην δὲ Αἰνείας τὴν ἀναζητεῖ. Τὸ φάσμα τῆς ἐπιφανεῖται εἰς αὐτὸν καὶ λέγει διτι ἡ μεγάλη μήτηρ τῶν θεῶν Κυβέλη κατέταξεν αὐτὴν μεταξὺ τῶν ἀκολούθων τῆς Νυμφῶν· προλέγει δὲ εἰς τὸν Αἰνείαν τὴν ἄφεξίν του εἰς τὴν Ἐσπερίαν, εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Τιβέρεως, καὶ τὸν γάμον του μὲ θυγατέρα βασιλέως. 'Ο Αἰνείας ἐπιστρέψας εἰς τοὺς συντρόφους του ἔρχεται μὲ αὐτὸὺς εἰς τὰ δρη.

Βιβλίον III. 'Ο Αἰνείας, στόλον κατασκευάσας, μὲ δάκρυα ἀποπλέει ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ προσορμίζεται μὲ τοὺς ἑταίρους του ὑπὸ τὰ φάσματα νέων καὶ νεανίδων. 'Ο στόλος ἐπιστρέψει ἐκ Τενέδου

εἰς τὴν Θράκην. Κτίζει ἐκεῖ πόλιν ὅμωνυμον αὐτῷ· ἀλλὰ θάμνοι, τῶν ὄποιων αἱ ἀποσπασθεῖσαι ρίζαι ἀποστάζουν μέλαν αἷμα, ἀποκαλύπτουν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ υἱὸς τοῦ Πριάμου Ποιάδωρος ἐφονεύθη ἐκεῖ ὑπὸ τοῦ βασιλέως τοῦ τόπου. Ἐπιβιβάζονται πάλιν εἰς τὰ πλοῖα ἀφίνοντες τὴν Θράκην.

Εἰς τὴν Δῆλον ὁ Ἀπόλλων λέγει νὰ μεταβοῦν εἰς τὴν χώραν, ἥτις ὑπῆρχεν ἡ κοιτὶς τοῦ γένους των. Τοιαύτην κοιτίδα θεωροῦν, ἔρμη-νεύοντος τοῦ Ἀγγίσου, τὴν Κρήτην, εἰς ἣν μεταβαίνουν καὶ κτίζουν πόλιν· ἀλλὰ λοιμὸς φοβερὸς ἐνσκήψας, ἀναγκάζει αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλί-πουν τὴν Κρήτην.

Απὸ τὴν Κρήτην πλέοντες πρὸς βιορρᾶν φθάνουν εἰς τὰς ἀκτὰς τῶν Στροφάδων, τὰς ὄποιας κατοικοῦν ἡ Κελαινὸς καὶ αἱ ἄλλαι "Αρ-πυαι, τέρατα δυσάδη καὶ φρικαλέα, ἔχουσαι πρόσωπα μὲν παρθένων, σώματα δὲ πτηνῶν, χεῖρας δὲ γαμψάς. Φεύγουν αἱ "Αρπυιαι, χωρὶς νὰ πληγωθοῦν ἀπὸ τὰ βέλη τῶν ἑταίρων τοῦ Αἰνείου, τῶν δοπίων αὗ-ται ἥρπαζον ὅσην τροφὴν ἡδύναντο καὶ ἔμόλυνον τὴν λοιπήν. Τούτων ἡ Κελαινὸς προλέγει ὅτι θὰ πλεύσουν εἰς τὴν Ἰταλίαν, ἀλλὰ δὲν θὰ κτίσουν τὴν πόλιν, πρὸς πεῖνα δεινὴ ἀναγκάσῃ αὐτοὺς νὰ φάγουν καὶ αὐτὰς τὰς τραπέζας.

Αποπλεύσαντες ἀπὸ τὰς Στροφάδας παραπλέουν τὴν Ζάκυν-θον, τὴν Ἰθάκην καὶ προχωροῦντες προσορμίζονται εἰς τὸ "Ἀκτιον, δόπου τελοῦν ἀγῶνας. Ἐκεῖθεν ἄραντες φθάνουν εἰς Βουθρωτὸν τῆς Ἡπείρου, ἔνθα ὁ Αἰνείας εὑρίσκει τὴν Ἀνδρομάχην θύουσαν παρὰ τὸ κενοτάφιον τοῦ "Ἐκτορος καὶ συνομίλει μετ' αὐτῆς. «Ο "Ἐλενος, δεύτερος σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, βασιλεὺς συγγρόνως καὶ μάντις, μακρὰς προρρήσεις κάμνει εἰς τὸν Αἰνείαν, χωρὶς νὰ δύναται νὰ ἀπο-καλύψῃ ὅλον τὸν μέλλον. Ο "Θὰ καταπλεύσῃ ὁ Αἰνείας, λέγει, εἰς τὴν Ἰταλίαν μετὰ συμφορὰς καὶ περιπλανήσεις εἰς τὸ Αὔσόνιον πέλαγος καὶ χρονοτριβάς εἰς τὴν νῆσον τῆς Κίρκης, ἀλλ' ἐπὶ τέλους ὑπὸ τὸν κορμὸν πρίνου πλησίον ἀποκρύψου ρεύματος ὃν λευκὴν μὲ τριάκοντα νεογυνὸν θὰ ἀνεύρῃ καὶ ἐκεῖ θὰ εἶναι τῆς ἀναπαύσεώς του ὁ τόπος». Ἀφ' οὗ δὲ καὶ ἄλλας ἔδωκεν ὁ "Ἐλενος συστάσεις καὶ συμβουλὰς καὶ πολύτιμα δῶρα καὶ κωπηλάτας, οἱ περὶ τὸν Αἰνείαν, λαβόντες τὰ δῶρα τῆς Ἀνδρομάχης, πρὸς τὸ Αὔσόνιον ἀποπλέουν.

Παραπλεύσαντες τὸν Τάραντα καὶ τὸ ἀκρωτήριον Λακίνιον φέ-ρονται πρὸς τὴν Σικελικὴν ἀκτὴν πλησίον τῆς Αἴτνης καὶ περισυλ-

λέγουν ἀξιοθρήνητον σύντροφον τοῦ Ὀδυσσέως ἐγκαταλειφθέντα παρὰ τοῖς Κύκλωψ. Παραπλέοντες εἶτα τὸ Πάχυνον ἀκρωτήριον βλέπουν μακρόθεν τὴν Καμάριναν, τὴν Γέλαιν, τὸν Ἀκράγαντα, κάμπτουν τὴν ἄκραν τοῦ Λιλυβαίου καὶ φθάνουν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Δρεπάνου, ὅπου συμβαίνει τοῦ Ἀγγίσου δ θάνατος.

'Εδῶ τελειώνει ἡ τοῦ Αἰνείου πρὸς τὴν Διδώ διήγησις.

ΜΕΡΟΣ Α'
βιβλίον
ΚΕΙΜΕΝΟΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ Ι

Στίχ. 1 - 11

‘Υπόθεσις τοῦ ἔπους καὶ ἐπίκλησις τῆς Μούσης.

Arma virumque cano, Troiae qui primus ab oris
Italiam fato profugus Laviniaque venit
litora, multum ille et terris iactatus et alto
vi superum, saevae memorem Junonis ob iram,
multa quoque et bello passus, dum conderet urbem
inferretque deos Latio, genus unde Latinum
Albanique patres atque altae moenia Romae.
Musa, mihi causas memora, quo numine laeso
quid_ε dolens regina deum tot volvere casus
insignem pietate virum, tot adire labores
impulerit. tantaene animis caelestibus irae? 5

10

10

Στίχ. 81 - 123

Καταγίς.

Haec ubi dicta, cavum conversa cuspide montem
impulit in latus : ac venti velut agmine facto,
qua data porta, ruunt et terras turbine perflant.
incubuere mari, totumque a sedibus imis
una Eurusque Notusque ruunt creberque procellis
Africus, et vastos volvunt ad litora fluctus.
insequitur clamorque virum stridorque rudentum. 85

85

eripiunt subito nubes caelumque diemque
 Teucrorum ex oculis; ponto nox incubat atra.
 90 intonuere poli et crebris micat ignibus aether,
 praesentemque viris intentant omnia mortem.
 extemps Aeneae solvuntur frigore membra;
 ingemit et duplicitis tendens ad sidera palmas
 talia voce refert : « o terque quaterque beati,
 95 quis ante ora patrum Troiae sub moenibus altis
 contigit oppetere o Danaum fortissime gentis
 Tydide ! mene Iliacis occumbere campis
 non potuisse tuaque animam hanc effundere dextra,
 saevus ubi Aeacidae telo iacet Hector, ubi ingens
 100 Sarpedon, ubi tot Simois correpta sub undis
 scuta virum galeasque et fortia corpora volvit !
 Talia iactanti stridens Aquilone procella
 velum adversa ferit fluctusque ad sidera tollit.
 franguntur remi ; tum prora avertit et undis
 105 dat latus ; insequitur cumulo praeruptus aquae mons.
 hi summo in fluctu pendent, his unda dehiscens
 terram inter fluctus aperit, furit aestus harenis.
 tris Notus abreptas in saxa latentia torquet —
 saxa vocant Itali, mediis quae in fluctibus, aras,
 110 dorsum immane mari summo — tris Eurus ab alto
 in brevia et syrtis urget — miserabile visu —
 inliditur vadis atque aggere cingit harenae.
 unam, quae Lycios fidumque vehebat Orontem,
 ipsius ante oculos ingens a vertice pontus
 115 in puppim ferit : excutitur pronusque magister
 volvitur in caput ; ast illam ter fluctus ibidem
 torquet agens circum et rapidus vorat aequore vortex.
 apparent rari nantes in gurgite vasto,
 arma virum, tabulaeque et Troia gaza per undas.
 120 iam validam Ilionei navem, iam fortis Achatae,
 et qua vectus Abas, et qua grandaevus Aletes,
 vicit hiems ; laxis laterum compagibus omnes
 accipiunt inimicum imbrera rimisque fatiscunt.

Στήχ. 198 - 210

Παρηγορητικός λόγος τοῦ Αἰνείου πρὸς τοὺς ἔταιρους.

- « O socii — neque enim ignari sumus ante malorum —
o passi graviora, dabit deus his quoque finem.
vos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantis 200
acestis scopulos, vos et Cyclopia saxa
experti : revocate animos maestumque timorem
mittite ; forsitan et haec olim meminisse iuvabit.
per varios casus, per tot discrimina rerum
tendimus in Latium, sedes ubi fata quietas 205
ostendunt : illic fas regna resurgere Troiae.
durate et vosmet rebus servate secundis ».
Talia voce refert curisque ingentibus aeger
spem voltu simulat, premit altum corde dolorem.
Illi se praedae accingunt dapibusque futuris : 210

Στήχ. 254 - 296

**Ύπόσχεσις τοῦ Διὸς εἰς τὴν Ἀφροδίτην παραπονουμένην
πρὸς αὐτὸν ὑπὲρ τῶν δεινοπαθούντων Τρώων.**

- Olli subridens hominum sator atque deorum
voltu, quo caelum tempestatesque serenat, 255
oscula libavit natae, dehinc talia fatur :
« parcer metu, Cytherea : manent immota tuorum
fata tibi ; cernes urbem et promissa Lavini
moenia, sublimemque feres ad sidera caeli
magnanimum Aenean ; neque me sententia vertit. 260
hic tibi — fabor enim, quando haec te cura remordet,
longius et volvens fatorum arcana movebo —
hellum ingens geret Italia populosque feroceς
contundet moresque viris et moenia ponet, 265
tertia dum Latio regnantem viderit aestas
ternaque transierint Rutulis hiberna subactis.
at puer Ascanius, cui nunc cognomen Iulo
additur — Ilus erat, dum res stetit Ilia regno —
triginta magnos volvendis mensibus orbis

- 270 imperio explebit, regnumque ab sede Lavini
transferet et Longam multa vi muniet Albam.
hic iam ter centum totos regnabitur annos
gente sub Hectorea, donec regina sacerdos
Marte gravis geminam partu dabit Ilia prolem.
- 275 inde lupae fulvo nutricis tegmine laetus
Romulus excipiet gentem et Mavortia condet
moenia Romanosque suo de nomine dicet.
his ego nec metas rerum nec tempora pono ;
imperium sine fine dedi. quin aspera Juno,
- 280 quae mare nunc terrasque metu caelumque fatigat,
consilia in melius referet mecumque fovebit
Romanos, rerum dominos, gentemque togatam.
sic placitum. veniet lustris labentibus aetas,
cum domus Assaraci Phthiam clarasque Mycenas
- 285 servitio premet ac viciis dominabitur Argis.
naseetur pulchra Troianus origine Caesar,
imperium Oceano, famam qui terminet astris,
Iulius, a magno demissum nomen Iulo.
hunc tu olim caelo, spoliis Orientis onustum,
- 290 accipies secura ; vocabitur hic quoque votis.
aspera tum positis mitescerit saecula bellis ;
cana Fides et Vesta, Remo cum fratre Quirinus
iura dabunt ; dirae ferro et compagibus artis
claudentur Belli portae ; Furor impius intus
- 295 saeva sedens super arma et centum vinctus aenis
post tergum nodis fremet horridus ore cruento ». 146

Σπίχ. 441 - 493

Ως οι Καρχηδόνι ναός τῆς "Ηρας καὶ αἱ ἐν αὐτῷ ζωγραφίαι.
Περιγραφὴ εἰκόνων ἐπὶ τῶν τοίχων τοῦ ναοῦ ἐζωγραφημένων
καὶ δεικνυουσῶν ὀκτὼ σκηνὰς ἐκ τοῦ Τρωικοῦ πολέμου.

¶ Lucus in urbe fuit media, laetissimus umbrae,
quo primum iactati undis et turbine Poeni
effodere loço signum, quod regia Juno

monstrarat, caput acris equi : sic nam fore bello
egregiam et facilem victu per saecula gentem: 445
hic templū Junōni ingens Sidonia Dido
condebat, donis opulentū et numine divae,
aēnea cui gradibus surgebant limina nexaeque
aere trabes, foribus cardo stridebat aēnis.
hoc primum in luco nōva res oblata timoreni
lēnit, hic primum Aeneas sperare salutem 450
at̄sus et adflictis melius confidere rebus.
namque sub ingenti lustrat dum singula templo
reginam opperiens, dum, quae fortuna sit urbi,
artificumque manus inter se operumque laborem 455
miratur, videt Iliacas ex ordine pugnas,
bellaque iam fama totum volgata per orbem,
Atridas, Priamumque et saevum ambobus Achillem.
constitit et lacrimans, « quis iam locus », inquit, « Achate,
quae regio in terris nostri non plena laboris? 460
en Priamus. sunt hic etiam sua praemia laudi ;
sunt lacrimae rerum, et mentem mortalia tangunt.
solve metus ; feret haec aliquam tibi fama salutem
sic ait, atque animum pictura pascit inani
multa gemens, largoque umectat flumine voltum. 465
namque videbat, uti bellantes Pergama circum
hae fugerent Grai, premeret Troiana iuventus ;
hae Phryges, instaret curru cristatus Achilles.
nec procul hinc Rhesi niveis tentoria velis
agnoscit lacrimans, primo quae prodita somno
Tydides multa vastabat caede cruentus, 470
ardentisque avertit equos in castra, priusquam
pabula gustassent Troiae Xanthumque bibissent. Σ
parte alia fugiens amissis Troilus armis
infelix puer atque impar congressus Achilli :
fertur equis curruque haeret resupinus inani,
lora tenens tamen ; huic cervixque comaeque trahuntur
per terram, et versa pulvis inscribitur hasta.
interea ad templum non aequae Palladis ibant

- 480 crinibus Iliades passis peplumque ferebant,
suppliciter tristes et tunsae pectora palmis :
diva solo fixos oculos aversa tenebat. ~~z~~
ter circum Iliacos raptaverat Hectora muros
exanimumque auro corpus vendebat Achilles. ~~1~~ ~~2~~
- 485 tum vero ingentem gemitum dat pectore ab imo,
ut spolia, ut currus, utque ipsum corpus amici
tendentemque manus Priamum conspexit inermis ~~z~~
se quoque principibus permixtum agnovit Achivis
eoasque acies et nigri Memnonis arma.
- 490 dicit Amazonidum lunatis agmina peltis
Pentesilea furens mediisque in milibus ardet,
aurea subnectens exsertae cingula mammae,
bellatrix, audetque viris concurrere virgo. ~~z~~

Στίχ. 561 - 578

Πῶς δικαιολογεῖται ἡ Διδώ διὰ τὴν πρὸς τοὺς Τρῶας ἐχθρικὴν
στάσιν τῶν ὑπηκόων τῆς καὶ πῶς δεξιοῦται τοὺς Τρῶας.

Tum breviter Dido voltum demissa profatur :
« solvit̄ corde metum, Teucri, secludite curas.
res dura et regni novitas me talia cogunt
moliri et late finis custode tueri.

- 565 quis genus Aeneadum, quis Troiae nesciat urbem
virtutesque virosque aut tanti incendia belli?
non obtusa adeo gestamus pectora Poeni,
nec tam aversus equos Tyria Sol iungit ab urbe.
seu vos Hesperiam magnam Saturniaque arva
- 570 sive Erycis finis regemque optatis Acesten,
auxilio tutos dimittam opibusque iuvabo.
voltis et his mecum pariter considere regnis :
urbem quam statuo, vestra est ;subducite navis :
Tros Tyriusque mihi nullo discrimine agetur.
- 575 atque utinam rex ipse noto compulsus eodem
adforet Aeneas! equidem per litora certos
dimittam et Libyae lustrare extrema iubebo,
si quibus electus silvis aut urbibus errat ».

BIBLION II

Στίχ. 13 - 20

Ο Δούρειος ἵππος.

Fracti bello fatisque repulsi
ductores Danaum, tot iam labentibus annis,
instar montis equum divina Palladis arte
aedificant sectaque intexunt abierte costas ;
votum pro reditu simulant ; ea fama vagatur.
huc delecta virum sortiti corpora furtim
includunt caeco lateri penitusque cavernas
ingentis uterumque armato milite complent.

15

20

Στίχ. 40 - 56

Η δυσπιστία καὶ αἱ εἰκασίαι τοῦ Λαοκόδοντος
περὶ τοῦ ἀναθήματος.

Primus ibi ante omnis, magna comitante caterva,
Laocoön ardens summa decurrit ab arce
et procul : «ο miserī, quae tanta insanī cives?
creditis avectos hostis aut ulla putatis
dona carere dolis Danaum? sic notus Ulixes?
aut hoc inclusi ligno occultantur Achivi,
aut haec in nostros fabricata est machina muros
inspectura domos venturaque desuper urbi,
aut aliquis latet error; equo ne credite, Teucri.
quidquid id est, timeo Danaos et dona ferentes ».
sic fatus validis ingentem viribus hastam
in latus inque feri curvam compagibus alvum
contorsit. stetit illa tremens, uteroque rēcūssō
insonuere cavae gemitumque dedere cavernae.
et, si fata deum, si mens non laeva fuisset,

40

45

50

- 55 impulerat ferro Argolicas foedare latebras,
Troiaque nunc staret, Priamique arx alta maneres ». ¶

Στιχ. 199 - 233

Ἡ περιπέτεια τοῦ Λαοκόντος καὶ τῶν δύο υἱῶν του.

- Hic aliud maius miseris multoque tremendum
200 obicitur magis atque improvida pectora turbat.
Laocoön, ductus Neptuno sorte sacerdos,
sollemnis taurum ingentem mactabat ad aras.
ecce autem gemini a Tenedo tranquilla per alta
— horresco referens — immensis orbibus angues
205 incumbunt pelago pariterque ad litora tendunt ;
pectorā quorum inter fluctus arrecta iubaeque
sanguineae superant undas, pars cetera pontum
pone legit sinuatque immensa volumine terga.
fit sonitus spumante salo ; iamque arva teñebant
210 ardentesque oculos suffecti sanguine et igni
sibila lambebant linguis vibrantibus ora.
diffugimus visu exsangues, illi agmine certo
Laocoonta petunt, et primum parva duorum
corpora natorum serpens amplexus uterque
215 implicat et miseros morsu depascitur artus ;
post ipsum auxilio subeuntem ac tela ferentem
corripiunt spirisque ligant ingentibus ; et iam
bis medium amplexi, bis collo squamea circum
terga dati superant capite et cervicibus altis.
220 ille simul manibus tendit divellere nodos
perfusus sanie vittas atroque veneno,
clamores simul horrendos ad sidera tollit,
qualis mugitus, fugit cum saucius aram
taurus et incertam excussit cervice securim. ×
225 at gemini lapsu delubra ad summa dracones
diffugint saevaeque petunt Tritonidis arcem,
sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur.
tum vero tremefacta novus per pectora cunctis

insinuat pavor, et scelus expendisse merentem
 Laōoonta ferunt, sacrum qui cuspipe robur
 laeserit et tergo sceleratam intorserit hastam.
 ducendum ad sedes simulacrum orandaque divae
 numina conclamat.

230

Στήχ. 268 - 297

**Τί συμβουλεύει τὸν Αἰνείαν νὰ πράξῃ
 ἡ σκιὰ τοῦ "Εκτορος, καθ' ὅπνους ἐμφανισθεῖσα εἰς αὐτόν.**

Tempus erat, quo prima quies mortalibus aegris
 incipit et dono divum gratissima serpit.
 in somnis ecce ante oculos maestissimus Héctor
 visus adesse mihi largosque effundere fletus,
 raptatus bigis ut quandam, aterque cruento
 pulvere perque pedes traiectus lora tumentis.
 hei mihi, qualis erat, quantum mutatus ab illo
 Hectore, qui redit exuvias indutus Achilli .
 vel Danaum Phrygios iacula tus puppis ignis,
 squalentem barbam et concretos sanguine crinis
 vulneraque illa gerens, quae circum plurima muros
 accepit patrios ! ultiro flens ipse videbar
 compellare virum et maestas expromere voces :
 « o lux Dardaniae, spes o fidissima Teucrum,
 quae tantae tenuere morae? quibus, Hector, ab oris
 exspectate venis? ut te post multa tuorum
 funera, post varios hominumque urbisque labores
 defessi aspicimus ! quae causa indigna serenos
 foedavit voltus? aut cur haec volnra cerno? »
 ille nihil, nec me quaerentem vana moratur,
 sed graviter gemitus imo de pectore dueens
 « heū fuge, nate dea, teque his », ait, « eripe flammis.

285

hostis habet muros, ruit alto a culmine Troia.
 sat patriae Priamoque datum ; si Pergama dextra
 defendi possent, etiam hac defensa fuissent.
 sacra suosque tibi commendat Troia penates :
 hos cape fatorum comites, his moenia quaere,

290

- 295 magna pererrato statues quae denique ponto ».
sic ait et manibus vittas Vestamque potentem
aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

Στιχ. 402 - 428

**‘Η περὶ τὴν Κασσάνδραν ἀπαγομένην
εἰς αἰχμαλωσίαν μάχη. Ὁ θάνατος τοῦ Κοροίβου.**

- Heu nihil invitis fas quemquam fidere divis !
ecce trahebatur passis Priameïa virgo
crinibus a templo Cassandra adytisque Minervae,
405 ad caelum tendens ardentia lumina frustra,
lumina, nam teneras arcebant vincula palmas.
non tulit hanc speciem furiata mente Coroebus,
et sese medium iniecit periturus in agmen.
consequimur cuncti et densis incurrimus armis.
410 hic primum ex alto delubri culmine telis
nostrorum obruimur, oriturque miserrima caedes
armorum facie et Graiarum errore iubarum.
tum Danai gemitu atque ereptae virginis ira
undique collecti invadunt, acerrimus Ajax
415 et gemini Atridae Dolopumque exercitus omnis ;
adversi rupto ceu quondam turbine venti
confligunt, Zephyrusque Notusque et laetus eois
Eurus equis ; stridunt silvae, saevitque tridenti
spumeus atque imo Nereus ciet aequora fundo.
420 illi etiam, si quos obscura nocte per umbram
fudimus insidiis totaque agitavimus urbe,
apparent : primi clipeos mentitaque tela
agnoscunt atque ora sono discordia signant,
ilicet obruimur numero ; primusque Coroebus
425 Penelei dextra divae armipotentis ad aram
procumbit ; cadit et Ripheus, iustissimus unus
qui fuit in Teucris et servantissimus aeque ;
dis aliter visum.

Στίχ. 506 - 558

Σφαγὴ τοῦ Πριάμου.

Forsitan et Priami fuerint quae fata requiras.
 urbis uti captae casum convolsaque vidit
 limina tectorum et medium in penetralibus hostem,
 arma diu senior desueta trementibus aevo
 circumdat nequ quam umeris, et inutile ferrum 510
 cingitur ac densos fertur moriturus in hostis.
 aedibus in mediis nudoque sub aetheris axe
 ingens ara fuit iuxtaque veterima laurus,
 incumbens arae atque umbra complexa penates. 515
 hic Hecuba et natae nequ quam altaria circum,
 praecipites atra ceu tempestate columbae,
 condensae et divom amplexae simulacra sedebant.
 ipsum autem sumptis Priamum iuvenalibus armis
 ut vidit, « quae mens tam dira, miserrime coniunx,
 impulit his cingi telis? aut quo ruis? » inquit. 520
 « non tali auxilio nec defensoribus istis
 tempus eget; non, si ipse meus nunc adforet Hector.
 hue tandem concede; haec ara tuebitur omnis,
 aut moriere simul ». sic ore effata recepit
 ad sese et sacra longaevum in sede locavit. 525
 Ecce autem elapsus Pyrrhi de caede Polites,
 unus natorum Priami, per tela, per hostis
 porticibus longis fugit et vacua atria lustrat
 saucius. illum ardens infesto volnere Pyrrhus
 insequitur, iam iamque manu tenet et premit hasta. 530
 ut tandem ante oculos evasit et ora parentum,
 concidit ac multo vitam cum sanguine fudit.
 hic Priamus, quamquam in media iam morte tenetur,
 non tamen abstinuit, nec voci iraeque pepercit :
 « at tibi pro scelere », exclamat, « pro talibus ausis,
 di, si qua est caelo pietas, quae talia curet,
 persolvant grates dignas et praemia reddant 535

- dèbita, qui nati coram me cernere letum
fecisti et patrios foedasti funere voltus.
- 540 at non ille, satum quo te mentiris, Achilles
talis in hoste fuit Priamo ; sed iura fidemque
supplicis erubuit, corpusque exsangue sepulchro
reddidit Hectoreum, meque in mea regna remisit ».
sic fatus senior, telumque imbelli sine ictu
- 545 coniecit, rauco quod protinus aere repulsum
ex summo clipei nequ quam umbone pependit.
cui Pyrrhus : « refieres ergo haec et nuntius ibis
Pelidae genitori ; illi mea tristia facta
degeneremque Neoptolemum narrare memento :
- 550 nunc morere ». hoc dicens altaria ad ipsa trementem
traxit et in multo lapsantem sanguine nati
implicuitque coman laeva, dextraque coruscum
extulit ac lateri capulo tenus abdidit ensem.
haec finis Priami, fatorum hic exitus illum
- 555 sorte tulit, Troiam incensam et prolapsa videntem
Pergama, tot quondam populis terrisque superbum
regnatorem Asiae. iacet ingens litore truncus,
avolsumque umeris caput et sine nomine corpus.

Στήχ. 705 - 751

‘Ο Αἰνείας φεύγει μὲ τοὺς οἰκείους του.
Τὴν σύζυγόν του Κρέουσαν, ἡ δόποια καθ’ ὁδὸν γίνεται ἀφαντος,
μάτην ἀναζητεῖ.

- 705 Dixerat ille, et iam per moenia clarior ignis
auditur, propiusque aestus incendia volvunt.
« ergo age, care pater, cervici imponere nostrae ;
ipse subibo umeris, nec me labor iste gravabit.
quo res cumque cadent, unum et commune periculum.
- 710 una salus ambobus erit, mihi parvus Iulus
sit comes, et longe servet vestigia coniunx.
vos, famuli, quae dicam animis advertite vestris.
est urbe egressis tumulus templumque vetustum

- desertae Cereris iuxtaque antiqua cupressus
religione patrum multos servata per annos : 715
hanc ex diverso sedem veniemus in unam.
tu, genitor, cape sacra manu patriosque penates ;
me, bello e tanto digressum et caede recenti,
attractare nefas, donec me flumine vivo
abluero ». 720
- haec fatus latos umeros subiectaque colla
veste super fulvique insternor pelle leonis,
succedoque oneri ; dextrae se parvus Iulus
implicuit sequiturque patrem non passibus aequis ;
pone subit coniunx.
- ferimur per opaca locorum ; 725
- et me, quem dudum non ulla iniecta movebant
tela neque adverso glomerati ex agmine Grai,
nunc omnes terrent aurae, sonus excitat omnis,
suspensum et pariter comitique onerique timentem.
iamque propinquabam portis omnemque videbar 730
evasisse viam, subito cum creber ad aures
visus adesse pedum sonitus, genitorque per umbram
prospiciens : « nate », exclamat, « fuge, nate ; propinquant.
ardentis clipeos atque aera micantia cerno ».
- hic mihi nescio quod trepido male numen amicum 735
confusam eripuit mentem. namque avia cursu
dum sequor et nota excedo regione viarum,
heu ! misero coniunx fatone erepta Creusa.
substiit, erravitne via seu lassa resedit ?
- incertum ; nec post oculis est reddita nostris... 740
- quem non incusavi amens hominumque deorumque,
aut quid in eversa vidi crudelius urbe ? 745
- Ascanium Anchisenque patrem Teucrosque penates
commendo sociis et curva valle recondo ;
ipse urbem repeto et cingor fulgentibus armis.
stat casus renovare omnis omnemque reverti 750
per Troiam et rursus caput obiectare periclis.

Στίχ. 752 - 770

‘Ο Αἰνείας ἐπιστρέψει ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς τὸν οἴκον του
καὶ εἰς τὰ ἀνάκτορα τοῦ Πριάμου.

Principio muros obscuraque limina portae,
qua gressum extuleram, repeto et vestigia retro
observata sequor per noctem et lumine lustro ;
755 horror ubique animo, simul ipsa silentia terrent.
inde domum, si forte pedem, si forte tulisset,
me refero ; inruerant Danai et tectum omne tenebant.
ilicet ignis edax summa ad fastigia vento
volvitur, exsuperant flammae, furiit aestus ad auras
760 procedo et Priami sedes arcemque reviso.
et iam porticibus vacuis Junonis asylo
custodes lecti Phoenix et dirus Ulixes
praedam adservabant. huc undique Troia gaza
incensis erepta adytis, mensaeque deorum
765 crateresque auro solidi, captivaque vestis
congeritur. pueri et pavidae longo ordine matres
stant circum.
ausus quin etiam voces iactare per umbram
implevi clamore vias, maestusque Creusam
770 nequ quam ingeminans iterumque vocavi.

Στίχ. 771 - 794

Τί λέγει ἡ σκιὰ τῆς Κρεούσης εἰς τὸν Αἰνείαν ἐμφανιζομένη.

quaerenti et tectis urbis sine fine furenti
infelix simulacrum atque ipsius umbra Creusae
visa mihi ante oculos et nota maior imago.
obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
775 tum sic adfari et curas his demere dictis ;
« quid tantum insano iuvat indulgere dolori,
o dulcis coniunx ? non haec sine numine divom
eveniunt ; nec te comitem hinc portare Creusam
fas aut ille sinit superi regnator Olympi.

longa tibi exsilia et vastum maris aequor arandum 780
 et terram Hesperiam venies, ubi Lydius arva
 inter opima virum leni fluit agmine Thybris :
 illic res laetae regnumque et regia coniunx
 parta tibi ; lacrimas dilectae pelle Creusae.
 non ego Myrmidonum sedes Dolopumve superbas 785
 aspiciam aut Grais servitum matribus ibo
 Dardanis et Divae Veneris nurus ;
 sed me magna deum genetrix his detinet oris.
 iamque vale et nati serva communis amorem ».
 haec ubi dicta dedit, lacrimantem et multa volentem 790
 dicere deseruit tenuisque recessit in auras ;
 ter conatus ibi collo dare bracchia circum ;
 ter frustra comprensa manus effugit imago,
 par levibus ventis voluerique simillima somno.

Στίχ. 795 - 804

'Ο Αἰνείας ἔξέρχεται εἰς τὰ ὄρη μὲ τὸ συναθροισθὲν πλῆθος.
 Sic demum socios consumpta nocte reviso. 795
 Atque hic ingentem comitum adfluxisse novorum
 invenio admirans numerum, matresque virosque,
 collectam exsilio pubem, miserabile vulgus.
 undique convenere animis opibusque parati,
 in quascumque velim pelago deducere terras. 800
 iamque iugis summae surgebat Lucifer Idae
 ducebaturque diem, Danaique obsessa tenebant
 limina portarum, nec spes opis ulla dabatur.
 cessi et sublato montes genitore petivi.

Στίχ. 39 - 68

Απὸ ἀπαίσια σημεῖα τοῦ νεκροῦ τοῦ Πολυδώρου ἀναγκάζεται
ὁ Αἰνείας νὰ ἐγκαταλίπῃ τὴν Θράκην, εἰς ḥν εἶχε προσορμισθῆ,
ἀποπλεύσας μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν ἔξ Αὐτάνδρου.

Eloquar an sileam? — gemitus lacrimabilis imo
40 auditur tumulo et vox reddit a fertur ad auris:
« quid miserum, Aenea, laceras? iam parce sepulto,
parce pias scelerare manus. non me tibi Troia
externum tulit aut crux hic de stipite manat.
heu! fuge crudelis terras, fuge litus avarum.
45 nam Polydorus ego. hic confixum ferrea texit
telorum seges et iaculis increvit acutis ».
tum vero ancipi mentem formidine pressus
obstipui steteruntque comae et vox faucibus haesit.
hunc Polydorum auri quondam cum pondere magno
50 infelix Priamus furtim mandarat alendum
Threicio regi, cum iam diffideret armis
Dardaniae cinqüe urbem obsidione videret.
ille, ut opes fractae Teucrum et fortuna recessit,
res Agamemnonias victriciaque arma secutus
55 fas omne abrumpit; Polydorum obtruncat et auro
vi potitur. quid non mortalia pectora cogis,
auri sacra fames? Postquam pavor ossa reliquit,
delectos populi ad proceres primumque parentem
monstra deum refero et, quae sit sententia, posco.
60 omnibus idem animus, scelerata excedere terra,
linqui pollutum hospitium et dare classibus austros.
ergo instauramus Polydoro funus, et ingens
aggeritur tumulo tellus; stant Manibus arae
caeruleis maestae vittis atraque cupresso

et circum Iliades crinem de more solutae ;
inferimus tepido spumantia cymbia lacte
sanguinis et sacri pateras, animamque sepulchro
condimus et magna supremum voce ciemus.

65

Στίχ. 84 - 98

**‘Ο Αἰνείας, ἀφ’ οὗ εἰς Δῆλον κατέπλευσεν,
ἔρωτῷ τὸν Ἀπόλλωνα. Χρησμὸς τοῦ Ἀπόλλωνος.**

Templa dei saxo venerabar structa vetusto :

« da propriam, Thymbraee, domum ; da moenia fessis 85
et genus et mansuram urbem ; serva altera Troiae
Pergama, reliquias Danaum atque immitis Achilli.
quem sequimur? quove ire iubes, ubi ponere sedes?
da, pater, augurium, atque animis illabere nostris ».
vix ea fatus eram : tremere omnia visa repente, 90
liminaque laurusque dei, totusque moveri
mons circum et mugire adytis cortina reclusis.
submissi petimus terram, et vox fertur ad auris :
« Dardanidae duri, quae vos a stirpe parentum
prima tulit tellus, eadem vos ubere laeto 95
accipiet reduces, antiquam exquirite matrem.
hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris
et nati natorum et qui nascentur ab illis ».

Στίχ. 161 - 167

**Τὶ λέγουσιν οἱ ἐφέστιοι καθ’ ὑπνους ἐμφανισθέντες τῷ
Αἰνείᾳ σχετικῶς πρὸς τὴν εἰς αὐτὸν προωρισμένην ἔδραν.**

« Mutandae sedes. non haec tibi litora suasit
Delius aut Cretae iussit considere Apollo.
est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt,
terra antiqua, potens armis atque ubere glaebae :
Oenotri coluere viri ; nunc fama minores
Italiam dixisse ducis de nomine gentem (;)
hae nobis propriae sedes, hinc Dardanus ortus.»...

Στίχ. 306 - 342

Διάλογος Αΐνείου καὶ Ἀνδρομάχης, θυούσης παρὰ τὸ κενοτάφιον τοῦ Ἔκτορος, ἐν Βουθρωτῷ τῆς Ἡπείρου.

- Ut me conspexit venientem et Troia circum
arma amens vidit, magnis exterrita monstris
deriguit visu in medio, calor ossa reliquit;
labitur, et longo vix tandem tempore fatur:
- 310 « verane te facies, verus mihi nuntius adfers,
nate dea? vivisne? aut, si lux alma recessit,
Hector ubi est? » dixit, lacrimasque effudit et omnem
implevit clamore locum. vix pauca furenti
subicio et raris turbatus vocibus hisco:
- 315 « vivo equidem, vitamque extrema per omnia duco (;)
ne dubita, nam vera vides.
heu! quis te casus deiectam coniuge tanto
excipit? aut quae digna satis fortuna revisit,
Hectoris Adromache? Pyrrhin conubia servas? »
- 320 dieicit voltum et demissa voce locuta est:
« o felix una ante alias Priameia virgo,
hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis
iussa mori quae sortitus non pertulit ullos
nec victoris eri tetigit captiva cubile! ...
- 325 sed tibi qui cursum venti, quae fata dedere?
aut quisnam ignarum nostris deus appulit oris?
quid puer Ascanius? superatne et vescitur aura?
ecqua tamen puero est amissae cura parentis?
ecquid in antiquam virtutem animosque virilis
- 330 et pater Aeneas et avunculus excitat Hector? »

Στίχ. 441 - 460

‘Ο “Ελενος, σύζυγος τῆς Ἀνδρομάχης, συμβουλεύει τὸν Αΐνειαν, ᾧ πλεύσῃ εἰς Κύμην τῆς Ἰταλίας, νὰ ἐπερωτήσῃ τὴν μάντιν Σίβυλλαν.

Huc ubi delatus Cymaeam accesseris urbem,

divinosque lacus et Averna sonantia silvis,
 insanam vatem aspicies, quae rupe sub ima
 fata canit foliisque notas et nomina mandat.
 quaecumque in foliis descripsit carmina virgo, 445
 digerit in numerum atque antro seclusa relinquunt,
 illa manent immota locis neque ab ordine cedunt ;
 verum eadem, verso tenuis cum cardine ventus
 impulit et teneras turbavit ianua frondes,
 numquam deinde cavo volitantiā prendere saxo 450
 nec revocare situs aut iungere carmina curat :
 inconsulti abeunt sedemque odere Sibyllae.
 hic tibi nequa morae fuerint dispendia tanti,
 quamvis, increpitent socii et vi cursus in altum
 vela vocet possisque sinus implere secundos, 455
 quin adeas vatem precibusque oracula poscas ;
 ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat.
 illa tibi Italiae populos venturaque bella
 et, quo quemque modo fugiasque ferasque laborem
 expediet, cursusque dabit venerata secundos. 460

Στίχ. 707 - 718

Θάνατος τοῦ Ἀγχίσου. Τέλος τῆς διηγήσεως τοῦ Αἰνείου.

Hinc Drepani me portus et illaetabilis ora
 excipit. hic, pelagi tot tempestatibus actus,
 heu genitorem, omnis curae casusque levamen,
 amitto Anchisen ; hic me, pater optime, fessum 710
 deseris, heu tantis nequiam erepte periclis !
 nec vates Helenus, cum multa horrenda moneret,
 hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno.
 hic labor extremus, longarum haec meta viarum,
 hinc me digressum vestris deus appulit oris. 715
 Sic pater Aeneas intentis omnibus unus
 fata renarrabat divom cursusque docebat.
 conticuit tandem factoque hic fine quievit.

αρχαίων αποστολών, οι πρώτες επαναστάσεις
της Ελλάς, η γέννηση της νέας ελληνικής,
πραγματικής κοινωνίας, η ανάπτυξη της
ελληνικής πολιτιστικής κληρονομιάς.
Από την πρώτη μεταβολή της ελληνικής
κοινωνίας στην αρχαιότητα, έως την πρώτη
επαναστάση της Ελλάς στα τέλη του 19ου
αιώνα, η Ελληνική Κοινωνία έχει διαδεχθεί
επαναστάσεις, αλλά και πολιτικές παρατάσεις.
Οι πρώτες επαναστάσεις της Ελλάς ήταν οι επαναστάσεις
της Αθηνών το 1821 και της Ηπείρου το 1822, οι οποίες
ήταν αποτέλεσμα της αντίστασης της ελληνικής
κοινωνίας στην οθωνική κατοχή. Το 1828 η
Ελληνική Κοινωνία έγινε ανεξάρτητη, όταν
το Βασίλειο της Ελλάς ιδιοπαθώς έγινε
επαναστάσεις, αλλά και πολιτικές παρατάσεις.
Οι πρώτες επαναστάσεις της Ελλάς ήταν οι επαναστάσεις
της Αθηνών το 1821 και της Ηπείρου το 1822, οι οποίες
ήταν αποτέλεσμα της αντίστασης της ελληνικής
κοινωνίας στην οθωνική κατοχή. Το 1828 η
Ελληνική Κοινωνία έγινε ανεξάρτητη, όταν
το Βασίλειο της Ελλάς ιδιοπαθώς έγινε
επαναστάσεις, αλλά και πολιτικές παρατάσεις.
Οι πρώτες επαναστάσεις της Ελλάς ήταν οι επαναστάσεις
της Αθηνών το 1821 και της Ηπείρου το 1822, οι οποίες
ήταν αποτέλεσμα της αντίστασης της ελληνικής
κοινωνίας στην οθωνική κατοχή. Το 1828 η
Ελληνική Κοινωνία έγινε ανεξάρτητη, όταν
το Βασίλειο της Ελλάς ιδιοπαθώς έγινε
επαναστάσεις, αλλά και πολιτικές παρατάσεις.
Οι πρώτες επαναστάσεις της Ελλάς ήταν οι επαναστάσεις
της Αθηνών το 1821 και της Ηπείρου το 1822, οι οποίες
ήταν αποτέλεσμα της αντίστασης της ελληνικής
κοινωνίας στην οθωνική κατοχή. Το 1828 η
Ελληνική Κοινωνία έγινε ανεξάρτητη, όταν
το Βασίλειο της Ελλάς ιδιοπαθώς έγινε
επαναστάσεις, αλλά και πολιτικές παρατάσεις.
Οι πρώτες επαναστάσεις της Ελλάς ήταν οι επαναστάσεις
της Αθηνών το 1821 και της Ηπείρου το 1822, οι οποίες
ήταν αποτέλεσμα της αντίστασης της ελληνικής
κοινωνίας στην οθωνική κατοχή. Το 1828 η
Ελληνική Κοινωνία έγινε ανεξάρτητη, όταν
το Βασίλειο της Ελλάς ιδιοπαθώς έγινε
επαναστάσεις, αλλά και πολιτικές παρατάσεις.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

BIBLION I

Σπίχ. 1 - 11

1. *arma virumque* = πολέμους καὶ τὸν ἄνδρα. Τὰ δύο ταῦτα ὄνόματα ἐμφαντικῶς θέτει εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ποιητὴς θέλων νὰ παραστήσῃ συντόμως τὸ κύριον τοῦ ἔπους περιεχόμενον. *cāno* = ἄδω, ἥτοι τὸ ποίημά μου εἶναι πολεμικὸν καὶ ὅχι διδακτικὸν (ὅπως τὰ γεωργικά). *arma* = *bella*. πρβλ. 'Ιλ. A, 1 Μῆγιν ἀειδεθεὰ Πηληιάδεω Ἀχιλῆος. 'Η ἐπίκλησις τῆς Μούσης γίνεται εἰς τὸν στίχον 8. *qui primus...* ἡ σύνταξις : *qui primus Troiae ab oris profūgus vēnit Italiam.* Τὸ *Troiae ab oris* συναπτέον τῷ *profūgus*. Τὸ *primus* = ἀρχηγέτης, ὁ πρῶτος, ὅπως τὸ *princeps*. Τὸ *unde* = *ex qua re* = γενάρχης τῶν Λατίνων, ἰδρυτὴς τοῦ Λατινικοῦ γένους. 'Ο γαρακτηρισμὸς οὗτος ἔξαίρει τὸν ἥρωα τοῦ ἔπους.

2. *Italiam* = *in Italiam*, ἡ ἀπρόθετος αἰτιατ. ἀντὶ τῆς αἰτιατ. μετὰ τῆς προθέσεως *in*, διὰ νὰ δηλωθῇ ἡ εἰς τόπον κίνησις ἐπὶ ὄνόματος χώρας: εἶναι ἐν χρήσει παρὰ τοῖς ποιηταῖς ὁμοίως κατωτέρω *litōra* = *ad litōra*. Τὸ i τῆς πρώτης συλλαβῆς μακρὸν χάριν τοῦ μέτρου, ὅπως καὶ εἰς τὴν λέξιν *Itālus*. *fato*, ἀφαιρ. τοῦ *fatum* (ἢ *fata*) = τὸ πεπρωμένον, ἡ είμαρμένη. *fato profūgus* = ὑπὸ τῆς είμαρμένης φυγάς. Εἰς τὸ *profūgus* περιέχεται ἡ αἰτία, δι' ἣν ὁ Αἰνείας ἀφήσας τὴν Τροίαν ἥλθεν εἰς τὴν Ιταλίαν. *Laviniaque* : μερικώτερος διορισμὸς τοῦ *Italiam*, ὁ δὲ que εἶναι ἔξηγγητικὸς « καὶ δὴ εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Λαουνίου ». Τὸ *Λαουνίου* ἐκτίσθη ὅστερον ὑπὸ τοῦ Αἰνείου ἐντεῦθεν ὁ ιστορικὸς ἀναγρονισμός. *Lavinia*, ἀναγνωστέον τρισυλλάβως κατὰ συνίζησιν χάριν τοῦ μέτρου. Τὸ i θὰ προφερθῇ ὡς γ.

3. *multum... iactātus... multa... passus*, αἱ μετοχαὶ *iactātus* (ριπτασθεὶς) καὶ *passus* (παθὼν) ἀναφέρονται εἰς τὸ ὑποκ. τοῦ *venit*, τὸ ille, ὅπερ παρενετέθη, ὡς *παρ'* 'Ομήρω τὸ ὅγε, διὰ νὰ κα-

ταστῆ ὁ λόγιος ἐμφαντικώτερος. Πρβλ. 'Ομηρ. α, 4 ἀνδρῶν μοι ἔννεπε... δέ μάλιστα πολλὰ πλάγχθη... πολλὰ δ' ὅγ' ἐν πόντῳ πάθεν ἀλγεα. Τὸ ille ἐνέχει ἀντιθετικὴν ἔννοιαν = παρ' ὅλον δέ τι ἐρριπτάσθη, ἔφθασε. Τὸ iactāri, ὅπερ λέγεται, ὅπως τὰ τῆς Ἐλληνικῆς σαλεύεσθαι καὶ ῥιπτάζεσθαι, περὶ τῶν φερομένων ὑπὸ τῶν κυμάτων τῆς θαλάσσης καὶ ὑπὸ τῶν ἀνέμων τῇδε κακεῖσε, ἐνταῦθα κεῖται καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ ξηρὰν περιπλανήσεων. passus = παθών, μετοχὴ τοῦ patior, passus sum, pati = πάσχω. alto = mari = ἐν τῇ θαλάσσῃ, ἐν τῷ πόντῳ.

4. vi sup̄erum, θεῶν ἴστητι, 'Ομηρ. φ. 119. superum = superorum: ἐπιφέρεται ἀκριβεστέρᾳ τῆς φράσεως ἔρμηνεία διὰ τῆς ἐπομένης φράσεως saevae Junōnis ob iram. 'Η "Ἡρα, ὡργισμένη αὐτὴ οὖσα, θὰ παροργίσῃ τὸν Αἴολον καὶ ἄλλους θεούς. saevae mem̄orem : Σημείωσον τὴν θεῖν τῶν δύο τούτων ἐπιθέτων ἐν ἀντιστοιχίᾳ πρὸς τὰ ἐπιφερόμενα αὐσιαστικὰ Junōnis ob iram = διὰ τὴν μνήμονα ὀργὴν τῆς ἀπηγοῦς "Ἡρας. Αἰσχ. Ἀγαμ. 141. « μνάμων μῆνις », ὑπαλλαχή.

5. multā quoque et = πολλὰ δ' ἔτι (ώσαυτως) καὶ. Τὸ quoque et = (quoque etiam) ἔξαίρει τοῦ δευτέρου μέρους τὴν σπουδαιότητα. dum cond̄eret = ἔως ἂν κτίσῃ. Οἱ σύνδεσμοι dum, donec καὶ quoad φέρονται πρὸς δριστ. μέν, ἐὰν τὸ πρᾶγμα παρίσταται βέβαιον, πρὸς ὑποτ. δὲ ἂν παρίσταται ὡς ἀμφίβολον η ἂν ὑποδηλοῦται ἄμα καὶ σκοπὸς η αἰτία· ἐν τῇ ὑποτακτικῇ περιέχεται καὶ η βούλησις καὶ η ἐπιθυμία τοῦ πράττοντος. Χρόνοι τοῦ condo : condo, cond̄idi, cond̄itum, cond̄dere δῆλ. τὴν πόλιν τοῦ Λασοῦνίου. inferretque = καὶ εἰσαγάγῃ.

6. deos εἶναι οἱ Penātes, ἦτοι οἱ Ἐφέστιοι η Μύχιοι θεοί τῆς Τροίας, οὓς ἀλλαχοῦ δ ποιητὴς καλεῖ Phryḡos Penātes. Τούτους ἔσωσε καὶ παρέλαβεν διά τοῦ Αἰνείας μεθ' ἑαυτοῦ. Latio, δοτ. ἀντὶ τοῦ in Latium : οὐχὶ σπανίως παρὰ ποιηταῖς ρήματα κίνησίν τινα δηλοῦντα συνάπτονται πρὸς δοτικήν. 'Η δοτικὴ ὑπάρχει, διότι η φράσις ἐνέχει ἡθικὴν σημασίαν. unde = a quo, δῆλ. ἀφ' οὗ Αἰνείου. ἄλλοι ἀναφέρουν τὸ unde εἰς τὸ Latio = ἔξ οῦ δῆλ. Λατίου.

7. Albānique patres = καὶ οἱ Ἀλβανοὶ πατέρες (πρόγονοι). οὔτω ποιητικῶς παρίσταται η Ἀλβα Λόγγα, κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἀσκανίου, οὗτοι τοῦ Αἰνείου. altae moenia Rōmae = τῆς ὑψηλῆς Ρώμης τὰ τείχη ποιητικὴ περιγραφὴ τῆς Ρώμης, ἥτις λέγεται καὶ alta, διότι ητο ἐπὶ λόφων ἐκτισμένη.

8. Musă. 'Ο "Ομηρος καὶ καθόλου οἱ ἐπικοὶ ποιηταὶ ἐπικαλοῦν-

ται τὴν Μοῦσαν ἐν ἀρχῇ τοῦ ἔπους· βλ. "Ομ. τῶν ἀμόθεν" ἄλλ' ὁ Οὐεργύλιος ἐπικαλεῖται ταῦτην ἕξ οὗ μέρους μέλλει νὰ ἐκθέσῃ σπουδαιότερα καὶ πλείστου λόγου ἔξι πράγματα. causas = τὰς αἰτίας δηλ. τῶν ἐπομένων : tot volvēre casus, tor adīre labōres ὑποδηλουμένας διὰ τῶν quo numīne laeso quidve dōlens. quo numīne laeso = quam ob laesionem numinis. Tὸ numem ἔχει ἐνταῦθα τὴν ἀρχικὴν σημασίαν τῆς θελήσεως, δηλ. κείται ἀντὶ τοῦ voluntāte = quā (Junonis) voluntate (ab Aenea) offensā, neglecta = τίνος θελήσεως (τῆς "Ηρας) ὑβρισθείσης, ἀμεληθείσης· ἄλλοι ἐκδέχονται τὴν λέξιν numen ἐν τῇ σημασίᾳ τῆς θεότητος = quo deo offenso. Πάντως δέον νὰ ἐννοηθῇ ἡ "Ηρα καὶ οὐχὶ ἄλλη θεότης γενικῶς. 'Ο Αἰνείας ἡγαντιώθη εἰς τὴν θέλησιν τῆς "Ηρας, χωρὶς νὰ τὸ θέλη καὶ νὰ τὸ γνωρίζῃ, ιδρύσας τὸ Ρωμαϊκὸν γένος, τὸ δόποιον ἔμελλε νὰ ἔξιλοθρεύσῃ τὴν Καρχηδόνα.

9. quidve dolens = ἢ τί (ἰδίᾳ) λυπουμένη, ἀγθομένη· εἶχεν ἡ "Ηρα προσωπικὴν ἀφορμὴν νὰ μισῇ τοὺς Τρῶας, διότι δὲν ἔλαβε τὸ καλλιστεῖον παρὰ τοῦ Τρώδος Πάριδος, τοῦ κρίναντος τὰς τρεῖς θεάς, "Ηραν, Ἀφροδίτην, Ἀθηνᾶν, καὶ διὰ τὰς τυμάς τοῦ ἀρπαγέντος Γανυμήδους, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τοῖς στίχοις (23 - 28). volvēre casus = νὰ ὑποστῇ δεινά· τὸ volvere, δπερ εἶναι ἴδιον ρῆμα διὰ τοὺς περιτελλομένους ἐνιαυτούς (volventibus annis), ἐδῶ μεταφέρεται εἰς τὰ διηγεῖται δεινά, τὰ δόποια οἵονει κυκλικῶς καὶ περιστρικῶς ἕξ ὑπαμοιβῆς ἐπανέρχονται. Οἱ χρόνοι : volvo, volvi, volūtum, volvēre: adēo labōres = ἀναλαμβάνω πόνους, κόπους, ἀγῶνας.

10 - 11. insīgnem pietāte virum = ἐπιφανῆ ἐπὶ εὐσεβίᾳ, εὐσεβέστατον ἄνδρα, δηλ. τὸν Αἰνείαν. Κυρία ἀρετὴ τοῦ ἥρωος εἶναι ἡ pietas, ἡ πρὸς τοὺς θεοὺς καὶ τοὺς γονεῖς εὐσέβεια. impulērit, παρακ. ὑποτ. τοῦ impello (in - pello), impūli, impulsum, impellēre = ἔξωθε, ἔξαναγκάζω. Ἡ γρῆσις τοῦ ῥήματος τούτου μετ' ἀπαρεμφ. (volvēre — adīre) ἀντὶ τῆς παρὰ τοῖς πεζοῖς ὑποτακτ. μετὰ τοῦ ut (ut volvēret — adīret) εἶναι ποιητική· anīmis, ἀφαιρ. in anīmis, πρβλ. τὸ δμηρ. φρεσσί, θυμῷ. caelestibus, δοτική, caelestes - ium, οἱ οὐράνιοι θεοί· irae, πληθυντικὸς ἀντὶ τοῦ ἐνικοῦ, τοῦ δύναματος δηλοῦντος συγκίνησιν τῆς ψυχῆς. tantaene... irae? Ἐρωτᾷ οὕτως ὁ ποιητὴς μὲ ἀπορίαν, διότι εἶχε πρὸ δψθαλμῶν τὴν ὑψηλοτέραν περὶ θεοῦ ἔννοιαν, ἥτις ἐκράτει τότε παρὰ τοῖς εὐπαιδεύτοις Ρωμαίοις.

Σπίγ. 81 - 123

81. Haec ubi dicta, δηλ. sunt, εὐθὺς ὡς ταῦτα ἐλέχθησαν (δηλ. ὑπὸ τοῦ Αἰόλου) = εὐθὺς ὡς εἶπε ταῦτα (δ' Αἰόλος). 'Ο Αἰόλος εἰς τὰς παρακλήσεις καὶ τὰς ὑποσχέσεις τῆς "Ἡρας ἀπήντησεν δτι εἰναι πρόθυμος, καὶ ἐκ λόγων εὐγνωμοσύνης πρὸς τὴν "Ἡραν, νὰ ἐκτελέσῃ πᾶν ὅ, τι ἡ "Ἡρα προστάσσει. eavum... montem = τὸ κοῦλον ὅρος τὸ ἐπικείμενον ἐπὶ τοῦ ἀντρου, ὅπου ἦσαν οἱ ἀνεμοὶ ἐγκεκλεισμένοι, ἐν τῇ νῆσῳ Αἰόλιᾳ, τῇ κατοικίᾳ τοῦ Αἰόλου. 'Ομηρ. κ, 1 : Αἰόλιν δ' εἰς νῆσον ἀφικόμεθ', ἔνθα δ' ἔναιεν Αἰόλος 'Ιπποτάδης. conversa cuspide = ἀναστραφέντος τοῦ δόρατος, ἀναστρέψας (δ' Αἰόλος) τὸ δόρον, ὕστε νὰ λάβῃ ἐκ καθέτου θέσιν ὁρίζοντίαν. 'Εντεῦθεν ἀρχεται ἡ περιγραφὴ τῆς θυέλλης, ἡς περιγραφῆς πρέπει νὰ σημειώσῃ τις τὸν πραγματολογικὸν χαρακτῆρα, δεδομένου δτι πρόκειται περὶ θυέλλης ἐκ τοῦ εἰδούς τῶν ακυλωνικῶν. Πηγὴ ἐμπνεύσεως ὁ "Ομηρος: 'Ομ. 'Οδ. ε. 291.

82. montem impūlit = ἐπληξεῖ τὸ ὅρος. Τὸ impello, περὶ μείζονος δυνάμεως. in latus, εἰς τὸ πλευρόν, ἐπὶ τὰ πλάγια: ἐκ τοῦ πλήγματος παρέκλινεν εἰς τὰ πλάγια τὸ ἐπικείμενον ὅρος, ὕστε νὰ ἀνοιχθῇ γάσπα (= porta σπίγ. 83), ἐξ οὗ οἱ ἀνεμοὶ ἐξօρμῶσιν. ac = ac statim = καὶ εὐθὺς διὰ τοῦ ac σημαίνεται ἀμεσος χρονικὴ ἀκολουθία. velut agmīne facto = οἵονεὶ ἀγήματος γενομένου, οἵονεὶ στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον ἀποτελέσαντες (οἱ ἀνεμοὶ).

83. qua data porta: τὸ πλῆρες τῆς φράσεως ἔχει ὅδε: qua (parte) data (est) porta. porta = πύλη· ἡ λέξις, κυριολεκτουμένη ἐπὶ στρατοπέδων καὶ φρουρίων, εὐστόχως ὑπὸ τοῦ ποιητοῦ ἐδῶ ἐχρησιμοποιήθη, ἀφ' οὗ προηγουμένως εἶχε λεχθῆ περὶ τῶν ἀνέμων, δτι οὗτοι ἀπετέλεσαν οἵονεὶ στρατὸν εἰς πορείαν συντεταγμένον. ruunt· ruo, rui, rūtum, ruſre = ὁρμῶ, ἐξօρμῶ. turbo - ſnis, ἀρσ. γ' = δίνη. perflo, α' συζ. ὁμαλ. = διαφυσῶ, διαπνέω.

84. incubuēre mari = ἐνέσκηψαν, ἐπέπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν. incumbo, cubui, cubitum, - ſre : 'Ομ. ε, 295 σὺν δ' εὑρός τε νότος τ' ἔπεσε λέφυρός τε δυσαής καὶ βορέης μέγα κῦμα κυλίνδων. 'Ο παρακείμενος (incubuere) ἐμφανίζει αἰφνιδιαν καὶ ταχεῖαν κίνησιν. Τούτῳ ἔπονται οἱ ἐνεστ. ruunt, volvunt, totum (mare) a sedibus imis = ὅλην (τὴν θάλασσαν) ἐκ τοῦ πυθμένος.

85. una = ὄμηρ. σύν. ruunt ἐνεργ. = eruunt = ἀναταράσσουν,

ἀνακυκῶσι. creber procellis = procellosus = ὁ θυελλώδης, ὄμηρος. ζέφυρος δύσαρχος ἀπὸ τοὺς τέσσαρας ἀνέμους, οὓς μνημονεύει ὁ "Ομηρος, λείπεις ὁ Βορρᾶς, ὅστις μνημονεύεται κατωτέρω (στίχ. 102).

87. virum = virorum. stridor - ὄρις, ἀρσ. γ' = τρισμός. ru-
dens - entis, ἀρσ. γ' = ὁ κάλως. Ἐν ὅλῳ τῷ στίχῳ ὑπάρχει παρήγησις
διὰ τοῦ φθόγγου γ.

88 - 89. erip̄iunt... ex oc̄ulis. Μετάφρασις τῶν ὄμηρος ε, 293 :
σὺν δὲ νεφέεσσι κάλυψε (ὁ Ποσειδῶν) γαῖαν ὄμοιον καὶ πόντον, ὀρώρει
δ' οὐρανόθεν νύξ. ponto δοτ. = ἐν τῷ πόντῳ. nox atra = νύξ ζοφώ-
δης. incūbo, α' συζ. ὄμαλ. = ἔξαπλοῦμαι.

90. poli = caelum, τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὅλου. crebris micat igni-
bus aether = λάμπει ἐκ τῶν συγχῶν ἀστραπῶν ὁ αἰθήρ. crebri ignes
= συγχῶν ἀστραπαί. mico, - ςι, - ἄρε = πάλλομαι, στίλβω, λάμπω,
ἀστράπτω.

91. praesentem, κατηγορ. εἰς τὸ ἐν τέλει τοῦ στίχου mortem =
ἄφευκτον, ἀσφαλῆ τὸν θάνατον. "Ορα δτι τὸ ἐπίθετον εἶναι ἐν ἀρχῇ
καὶ τὸ οὐσ. ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου· σπανιώτερον γίνεται τὸ ἐναντίον.
intentant = minantur = ἀπειλοῦν· πρὸς τὴν ὅλην φράσιν παράβαλε
τὰ παρ' Ὁμήρω ε, 305, νῦν μοι σῶς αἰπὺς ὅλεθρος.

92. extemplo = statim = πάραυτα. Aeneae solvuntur mem-
bra· πρβλ. 'Ομ. ε, 295 καὶ τότ' Ὁδυσσῆος λῦτο γούνατα. frigus - ὄρις,
οὐδ. γ' = ῥῆγος, κρύος : φόβος δς ἐμποιεῖ τὸ ῥῆγος. frigore = ὑπὸ τοῦ
κρυεροῦ φόβου.

93. dupl̄cis = ambas, duplex, ποιητ. : palmas = supīnas ma-
nus = παλάμας. Συνήθιζον οἱ εὐχόμενοι νὰ ἀνατείνουν πρὸς τὸν οὐρανὸν
τὰς χεῖρας ὑπτίας. tendo = τείνω. inḡemit... voce refert. 'Ομήρ.
ε, 228 : δχθήσας δ' ἄρα εἴπει πρὸς ὃν μεγαλήτορα θυμόν.

94. o terque quaterque beati, πρβλ. 'Ομήρ. ε, 306 : Τρισμά-
καρες καὶ τετράκις Δαναοί, οἱ τότ' ὅλοντο Τροίη ἐν εὔρει· ἡ φράσις
δηλοῦ τὸν ὑψιστὸν τῆς εὐτυχίας βαθμόν.

95. quis, τύπος ἀρχαϊκὸς ἀντὶ τοῦ quibus = οἷς.

96. oppetere mortem (όμηρος πότμον ἐπισπεῖν) καὶ ἀπλῶς oppre-
tēre (ἐν πολέμῳ) = πρθόμως ἀποθνήσκειν. contigit = συνέβη· ἐπὶ
καλοῦ, δηλ. εἴχον τὴν εὐτυχίαν.

97. Tydīde, κλητ. τοῦ Tydīdes, ὁ Τυδείδης, ὃν ὁ ποιητὴς καλεῖ
Danāum fortissimum gentis, καθ' ἀ καὶ ὁ "Ομηρος λέγει· ὃν δὴ ἐγὼ

κάρτιστον Ἀχαιῶν φημὶ γενέσθαι. Πολὺ φυσικὸν νὰ ἐνθυμηθῇ ὁ Αἰνεῖας τὸν Τυδείδην, ὃπὸ τοῦ ὅποιου θὰ ἔφονεύετο, ἢν δὲν ἦρχετο βοηθός εἰς αὐτὸν ἡ Ἀφροδίτη ('Ομ. E, 228 κ.έ.)· mene... non potuisse, αἰτ. μετ' ἀπαρεμφάτου καθ' ἑσυτὴν τιθεμένη, ἦτοι μὴ ἔξαρτωμένη ἀπό τινος ρήματος, εὔρηται πολλάκις ἐπὶ θαυμασμοῦ, ἐκπλήξεως, ἀγανακτήσεως ἡ τινος τοιούτου ψυχικοῦ πάθους. 'Ως ἐπὶ τὸ πολὺ δὲ μετὰ τοῦ ἐρωτημ. μορίου νε (ἐρωτηματικῶς καὶ ἀπορηματικῶς), πρβλ.: ἐμὲ παθεῖν τάδε. Iliacis campis, ἀφαιρ. τοπικὴ = ἐν τοῖς Ἰλιακοῖς πεδίοις. occumbere = πίπτειν.

98. animam effundere = ἐκπνέειν· effundo, - ūdi, - ūsum, - ūre = ἐκχέειν. tua dextra, ἀφαιρ. τοῦ δργάνου = τῇ σῇ δεξιᾷ, διότι τὸ animam effundere κεῖται ἀντὶ τοῦ perire (ἀπόλλυσθαι).

99. saevus = αἰνός, ἀπηγῆς (οὐχὶ πρὸς ψύγον). ubi = ὅπου. Aeacidae = τοῦ Αἰακίδου, δῆλ. τοῦ Ἀχιλλέως, ὡς ἐγγόνου τοῦ Αἰακοῦ. Ἀνάφερε εἰς τὸ telo = ὃπὸ τοῦ βέλους. telum = πᾶν εἶδος ἐπιθετικοῦ ὅπλου. iacet = κεῖται. Τὸ iacere, ὅπως τὸ ἐλληνικὸν κεῖσθαι, εἶναι ρῆμα ἵδιον περὶ τῶν νεκρῶν καὶ φονευθέντων. 'Ο δ' ἐνεστῶς κεῖται περὶ παρωχημένου βεβαίως πράγματος, τοῦ ὅποιου ὅμως ἔτι καὶ νῦν ἡ μνήμη μὲ ζωηρότητα μένει.

100. Sarpedon, Σαρπηδών, ὁ τῶν Λυκίων ἀγός καὶ τῶν Τρώων ἐπίκουρος, ἔφονεύθη ὃπὸ τοῦ Πατρόκλου καὶ κατὰ διαταγὴν τοῦ Διὸς μετηγέθη παρὰ τοῦ Ἀπόλλωνος διὰ τοῦ "Υπνου καὶ τοῦ Θανάτου εἰς Λυκίαν ('Ομ. II, 480 κ.έ.). Simōis, ὁ Σιμόεις ποταμός, ὁ εἰς τὸν Σκάμανδρον χυνόμενος, ἐκ τῆς "Ιδης πηγάζων, διὰ τοῦ Τρωικοῦ πεδίου διερχόμενος. corpora... volvit πρβλ. 'Ομ. μ, 22 : Σιμόεις ὅθι πολλὰ βοάγρια (scuta virum) καὶ τρυφάλειαι (galeas)· κάππεσον ἐν κονίῃσι (= volvit) καὶ ἡμιθέων γένος ἀνδρῶν (fortia corp̄ra virum).

102. iactanti = clamanti, vociferanti ἡ καὶ ἀπλῶς dicenti. Σημείωσον τὴν συντακτικὴν θέσιν τῆς δοτικῆς περιγραφούσης τὴν τοῦ ὑποκ. κατάστασιν, καθ' ἣν στιγμὴν συμβάίνει ἡ ἐνέργεια τοῦ κυρ. ρήματος. Εἰς τὴν Ἑλ. γεν. ἀπόλυτος. Τὸ iactare πάντοτε σημαίνει κίνησιν τινα τῆς ψυχῆς· ὁ Αἰνεῖας εἶναι προφανῶς συγκεκινημένος. Aquilidne, ἀφαιρ. τῆς αἰτίας διοριστικὴ τοῦ stridens = συρίττουσα (θύειλα), διότι ἔχηγέρθη ὃπὸ τοῦ Βορρᾶ.

103. adversa, κατηγορ. = ἐναντία, δῆλ. prora irrūens = ἀπὸ τῆς πρῷρας ἐμπίπτουσα, ἐπισκήπτουσα. velum = τὸ ἴστιον, τῆς γεώς

δῆλ. τοῦ Αἰνείου. ferit = πλήττει : τὸ ρῆμα ferio - ferīre ἐν τῷ ferit ἐνιπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ lacērat = διαρρηγύει διὰ τὴν δρμὴν τοῦ ἀνέμου. Πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. 'Ομ. Ο, 626 : ἀνέμοιο δὲ δεινὸς ἀήτης ἴστιφ ἐμβρέμεται. fluctus ad sidera tollit = τὰ κύματα εἰς τὰ ἄστρα αἴρει. Πρβλ. 'Ομ. ε, 313 : ὃς ἄρα μιν εἰπόντ' ἔλλασε μέγα κῦμα κατ' ἀκρην.

104. avertit, ἐν ἀμεταβάτῳ σημασίᾳ ληπτέον = se avertit ἢ avertitur = ἀποστρέφεται. undis dat latus, ἐννοητέα ἡ γεν. navis = prora latus navis fluctibus oppōnit = ἡ πρώρα τὴν πλευρὰν τῆς νεῶς εἰς τὰ κύματα ἐκθέτει.

105. insequuntur cumūlo... mons. cumūlo, ἀφαιρ. τοῦ τρόπου προσδιορίζουσα τὸ insequuntur : cumūlo = cumulātim. mole sua = σωρηδόν, τῷ ὑπερμεγέθει αὐτοῦ ὅγκων ἐπέρχεται. praerūptus aquae mons = ἀπότομον ὕδατος ὅρος. Διὰ τῆς ἐν τῷ τέλει τοῦ στίχου μονοσυλλάβου λέξεως mons γραφικῶς παρίσταται τὸ ἀπότομον τοῦ ὑψηλοῦ κύματος.

106 - 107. hi... his, πρόκειται περὶ τῶν ναυτῶν τῆς νεῶς τοῦ Αἰνείου. hi = oī ἐν τῇ πρύμνῃ, his = τοῖς ἐν τῇ πρώφᾳ. pendeo, pependi, - ēre = κρέμαμαι, αἰωροῦμαι. dehisco, - hivi, - ēre = χαίνω, χάσκω. terram = τὸν πυθμένα: ὁ πυθμὴν δηλῶσται καὶ διὰ τῆς ἐπιφερομένης δργαν. ἀφαιρετικῆς harēnis, ἡτις διορίζει τὸ furit : furit aestus harenis. τὸ furere συνήθως ρῆμα περὶ τῆς μανιομένης θαλάσσης: ἡ λέξις aestus οὐχὶ σπανίως λέγεται περὶ τῆς σφοδροτέρας τῶν κυμάτων κινήσεως. 'Ωραία ἡ εἰκὼν, πρὸς ἥν παραβλητέα ἡ παρὰ Σοφ. 'Αντιγ. 585 : πόντιον οἰδμα κυλίνδει βυσσόθεν κελαινὸν θῖνα (= harenis).

108. tris, ἀρχαῖκὸς τύπος ἀντὶ τοῦ tres. Τὸν στόλον τοῦ Αἰνείου ἀπετέλουν εἰκοσι νῆες. Notus, ποιητικῶς κεῖται ἀντὶ τοῦ ἀνέμου ἐν γένει, ὡς καὶ κατωτέρω τὸ Eurus. saxa latentia = σκόπελοι λανθάνοντες. torquéo, torsi, tortum, - ēre = στρέφω, σφενδόνω.

109. 'Η πλοκὴ τοῦ λόγου : Itāli vocant aras saxa, quae sunt in mediis fluctibus: αἱ arae εἰναι αἱ νησῖδες αἱ καλούμεναι Αἰγίμοροι, κείμεναι εἰς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου τῆς Καρχηδόνος.

110. dorsum, ἐπεξηγεῖ τὸ aras, μεγάλη ράχις, μέγα τιμῆμα Βράχου. mari summo, ἀφαιρ. τοπ. = ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

111. brevīa, εἶναι ἐπίθετον κατὰ παράλειψιν τοῦ δινόμ. vada γε-

νόμενον οὐσιαστικὸν = τὰ βραχέα τῆς θαλάσσης, δηλ. τὰ ἀβαθῆ. Τούτῳ συνωνύμει τὸ ἐπόμενον syrtis. syrtis = ἀκταὶ ἀμμώδεις καὶ τεναγώδεις. urgēo = ὁθῶ, ὀκέλλω, ἀρχ. χρ. urgēo, ursi, urgēre.

112. vada = τὰ τενάγη. vadis δοτ. inlido, - si, - sum, - ēre (in - laedo) = προσαράσσω. aggēre cingit harēnae = σωρῷ φάμμου περιζωνύει : agger ἀρσ. γ' = χοῦς, χῶμα καὶ ποιητικῶς σωρός. Τὴν φάμμου ταύτην ἀνέσυρεν ἡ θάλασσα ἐκ τοῦ βυθοῦ (στίχ. 107).

113. Lycos, οἱ Λύκιοι εἶχον ἔλθει εἰς ἐπικουρίαν τῶν Τρώων καί, τοῦ ἡγεμόνος των Πανδάρου (ἢ Σαρπηδόνος) πεσόντος, συνεξέπλευσαν μετὰ τοῦ Αἰνείου. vaho, vexi, vectum, vehēre = δχέω, δχῶ, φέρω, κομίζω. Orontem, τὸ ὄνομα τοῦτο ἐπλάσθη ὑπὸ τοῦ Οὐεργιλίου.

114. ipsius = αὐτοῦ, δηλ. τοῦ Αἰνείου. ingens pontus, ἔχει λεχθῆ μετ' ἐμφάσεως = μέγα κῦμα τόσον ὡς νὰ ἥτο ὅλος ὁ πόντος. a vertīce = desūper, ab alto = κατ' ἀκρηγες.

115. magister, δηλ. navis = ὁ κυβερνήτης· pronus - a - um = πρηνής. 116. in caput, διηρο = κατακέφαλα, πρβλ. 'Ομ. μ., 41 : ὁ δ' ἄρρενεπῆρι εἰσικῶς κάππεσ' ἀπ' ἱκριόφιν.

116. ast illam = τὴν δέ, δηλ. τὴν ἀνευ κυβερνήτου ναῦν. ast = at, κανονικῶς παρὰ Οὐεργιλίῳ εὑρηται τὸ ast πρὸ λέξεως ἀρχομένης ἀπὸ φωνήντος. ibidem = αὐτόθι.

117. agens circum = circumagens, τμῆσις καθ' ἔλλ. ζῆλον = περιέγον. rapīdus vorat aequōre vortex = ὁρμητικὴ δίνη διὰ τοῦ πελάγους καταπίνει τὴν ναῦν. Ποιητικῶς παριστᾶ τὴν δίνην νὰ καταπίνῃ διὰ τοῦ πελάγους τὴν ναῦν. Σημείωσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παρήχησιν διὰ τοῦ φθόγγου γ. vortex - īcis, ἄρσ. γ' = δίνη. vorat = absōrbet = καταπίνει. Μὲ μοναδικὴν τῶν λέξεων ἐκλογὴν περιγράφει τὸ πρᾶγμα, διέτι διὰ τοῦ ἦχου αὐτῶν γραφικώτατα τοῦτο παρίσταται.

118. rari, κατηγ. (dispersi = διεσκορπισμένοι, τῆδε κακεῖσσε). in gurgīte vasto = ἐν τῷ εὐρεῖ πελάγει : gurges - ītis. ἄρσ. γ' = δίνη, συστροφὴ ὅδατος, ὅδωρ. ('Ομ. μέγα λαῖτμα θαλάσσης). Τὸ rari καθιστᾶ τὴν εἰκόνα λίων γραφικήν, ἐὰν ὀλίγους τῆδε κακεῖσσε (ἐνθα καὶ ἔνθα) νηχομένους καὶ πολὺ ἀπ' ὀλλήλων ἀπέγοντας ἀντιθέτως πρὸς τὸν εὐρὺν πόντον φαντασθῶμεν. Εἰς τὴν γραφικότητα συντείνει καὶ ὁ ἥρεμος σπονδειακὸς ρυθμὸς τοῦ στίχου. πο, α' συζ. ὅμαλ. = νήχομαι.

119. arma, κυρίως αἱ ἀσπίδες καὶ αἱ δερμάτιναι περικεφαλαῖαι. tabūlae, σανίδες τῆς νεώς· πρβλ. 'Ομ. μ. πίνακες νεώς. Troia gaza =

Τρωικὸς θησαυρός· ἡ λέξις gaza, περσική, γαζοφυλάκιον· ἐλλ. γάζα· τὸν τρόπον τῆς συλλογῆς τοῦ θησαυροῦ διηγεῖται ὁ Αἰνείας εἰς τὸ δεύτερον βιβλίον.

120. Iliōnēi, τετρασυλλάβως προενεκτέον κατὰ συνίζησιν. Πλονεύς καὶ κατωτέρω "Αβας εἶναι δύναματα ληφθέντα ἐκ τοῦ Ὄμηρου. Ἀγάτης δὲ καὶ Ἀλήτης εἶναι δύναματα πλασθέντα ὑπὸ τοῦ Οὐεργιλίου. Ἀγάτης κατὰ Σέρβιον ἐκ τοῦ ἀχάτου· ὑπῆρχεν ὄνομα ποταμοῦ ἐν Σικελίᾳ· Ἀλήτης ὑπάρχει ἐν μυθολογίᾳ.

122. hiems = tempestas = δ χειμών, ἡ τρικυμία. vicit = κατέβαλε. laxis compagībus = laxātis compagībus = χαλαρωθεισῶν τῶν ἀρμογῶν. omnes, δῆλ. naves.

123. imbrem = aquam maris, θαλάσσιον ὕδωρ. inimicēum = exitiōsum = δλέθριον. rimisque fatiscunt = καὶ καταπονοῦνται, καταβάλλονται τοῖς ρήγμασι. Τὸ fatiscere εἶναι ἔδιον ρῆμα περὶ τῶν θραυσθεισῶν καὶ ἐκλιπουσῶν δυνάμεων, ὡστε ἵσοδυναμεῖ τῷ solvi, dilābi (= λύεσθαι, διαπίπτειν, καταρρέειν). rimisque fatiscunt = et solvuntur ut rimas agant· rimas agere = πάσχειν ρωγμάς, ρήγνυσθαι. "Ορα τὸ πρωθύστερον σχῆμα, διότι πρῶτον διαλύνονται καὶ γίνονται ρωγμαί, δι' ᾧ εἰσῆλθε τὸ δλέθριον θαλάσσιον ὕδωρ.

Στίχ. 198 - 210

198. ante, συνήθως ἐκλαμβάνεται τοῦτο ὡς ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ malōrum (= antiquōrum malōrum = τῶν πρὸν κακῶν), μᾶλλον πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἵσοδύναμον τῷ adhuc = μέχρι τοῦδε, πρβλ. 'Ομ. μ. 208 : δ φίλοι (= o socii), οὐ γάρ πώ τι κακῶν ἀδαίμονές εἴμεν (neque enim ignari sumus ante malorum)· τὸ enim αἰτιολογεῖ διατὶ τοὺς ἀναμιμήσκει τὰ πρότερα κακά.

199. graviōră, εἶναι σοβαρώτερα συγκρινόμενα πρὸς τὴν τρικυμίαν, ἡ δύοια τοὺς εἶχε καταλάβει, πρβλ. 'Ομ. μ, 209 : οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἔπι κακόν· παρατίθενται δὲ τὰ graviora ἐφεξῆς.

200. vos et . . . vos et . . . Μοναδικὴν ἔχει δύναμιν ἡ ἀντωνυμία εἰς τὸν λόγον· εἶναι ὡς ἔὰν ἔλεγε : vos enim iīdem estis, qui et . . . rabīem Scyllaeam = ad rabidam Scyllaeam. Πρὸς τὸ rabiem Scyllaeam παράληγον τὸ ἑλλην. βίη Ἡρακλήη. Ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ accessis (= accessistis) ὅπως καὶ τὸ scopūlos. penītus sonantis = τοὺς εἰς τὰ βάθη τῶν ἀντηγοῦντας· πρβλ. 'Ομ. μ, 241 : ἀμφὶ δὲ πέτρῃ δεινὸν βεβρύζει.

201. Cyclopia saxa εἶναι litus Cyclōpum saxōrum in Siciliā, ἵς τὰς ὅχθας καὶ τὰ ἄντρα, τῇ Αἴτνῃ γειτνιάζοντα, κατώκουν οἱ Κύκλωπες.

202. revocāte anīmos = ἀναλάβετε θάρρος· maestus timor = φόβος σκυθρωπός. experti, ἐνν. estis = ἐλάβετε πεῖραν· experīor, expertus sum, -īri = λαμβάνω πεῖραν.

203. mittīte = demittīte = ἀπόθετε, ἀποβάλετε. forsan = ἵσως. Τὸ μόριον forsan, fors sit an, ἀντὶ τοῦ fortasse (= ἵσως) εἶναι ποιητικὸν καὶ συντάσσεται ἡ πρὸς ὑποτ. λόγῳ τοῦ an ἡ πρὸς ὄριστ. ὡς ἐνταῦθα, ὅτε εἶναι ἀπλοῦν ἐπίρρ. συνωνυμοῦν τῷ fortasse. olim, ἐνταῦθα κεῖται περὶ τοῦ μέλλοντος χρόνου ἀλλαχοῦ κεῖται περὶ τοῦ παρελθόντος χρόνου. 'Ο στίχος ἐπιγραμματικός. Πρὸς τὴν ὅλην φράσιν παραβλήτεα τὰ παρ' 'Ομήρῳ μ, 212 : καὶ που τῶνδε μνήσεσθαι οὐώ, καὶ τὸ παρ' Εὔριπίδῃ : ἀλλ' ἥδυ τοι σωθέντα πόνων μεμνῆσθαι.

204. per tot discrimīnā rerum = διὰ τοσούτων κινδύνων. discrimīna rerum = οἱ κρίσιμοι τῶν πραγμάτων καιροί, κρίσιμοι καιροί.

205. fata = fati decretā oracūlis et augurīs nobis significāta = αἱ ἀποφάσεις τῆς μοίρας αἱ δηλωθεῖσαι ἡμῖν χρησμοῖς καὶ οἰωνοῖς. quietae sedes = ἡσυχος διαμονή. ostendunt, κεῖται ἀντὶ τοῦ promittunt = ἔπισχονται.

207. durāte, ἀμεταβάτως κεῖται = καρτερεῖτε, πρβλ. 'Ομ. B, 299 : τλῆτε, φίλοι. res secūndae = ἡ εὐτυχία.

208. curis ingentībus aeger = καίπερ βαρύθυμος ὁν ἀπὸ τὰς ὑπερβολικὰς φροντίδας. Τὸ aeger ἐδῶ ἀντὶ τοῦ tristis, maestus, curis vexatus et agitatus = ἀπὸ φροντίδας ἐνοχλούμενος.

209. spem voltu simūlat = ἐλπίδα τῷ προσώπῳ προσποιεῖται. premit = occultat = κρύπτει. altum dolōrem corde = βαθέως ἐν τῇ καρδίᾳ λύπην.

210. se praedae accīngunt = ἀναζωνύνονται πρὸς τὴν λείαν, δηλ. ἔτοιμάζονται εἰς παρασκευὴν τῶν φονευθέντων ἐλάφων. praedae, δοτ. τοῦ σκοποῦ. dapībusque futūris, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς τὴν μέλιτον εὐωχίαν. 'Η ὅλη φράσις ἀναλύεται ὃδε : accīngunt se ut ex praeda (cervis caesis) dapes futūras parent : daps - dapis = ἡ δαίς, θοίη, εὐωχία· λέγεται δὲ πληθ. dapes ἀντὶ τοῦ daps.

Στίχ. 254 - 296

254. olli, ἀρχαία δοτ. ἀντὶ τοῦ illi δηλ. τῇ Ἀφροδίτῃ. subridens = μειδιῶν πρβλ. 'Ομ. Θ, 38 τὴν δ' ἐπικειδήσας προσέφη νεφεληγερέτα Ζεύς.

255. voltu... serenat. Συνήθως παρὰ ποιηταῖς ἡ εἰκὼν αὕτη τῶν θεῶν ἐνέχουσα ὅχι δλίγην ποιητικὴν γραφικότητα. caelum tempestatesque serenat = τὸν οὐρανὸν αἴθριον καθιστᾶ, τὰς τριχυμίας (καταστέλλει).

256. libavit = ἐπέψυασε. osculum, ὑποκορ. τοῦ os = στόμα : σημαίνει τὸ πρὸς φίλημα ἐσχηματισμένον στομάτιον. oscula libavit = τῷ ἑαυτοῦ στόματι ἐπέψυασε τὸ στομάτιον. natae = τῆς κόρης : ἦτοι ἐφίλησεν αὐτήν. Τὸ natae μετ' ἐμφάσεως κεῖται προηγουμένου τοῦ olli. dehinc, προενεκτέον δισυλλάβως = εἴτα.

257. parce metu = noli metuere = μὴ φοβοῦ. metu, δοτ. ἀντὶ τοῦ metui. Cytherēa, δμηρ. Κυθέρεια : ἐπίθετον τῆς Ἀφροδίτης ἀπὸ τὴν νῆσον τῶν Κυθήρων, δπου ἐλατρεύετο κατὰ τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους καὶ πλησίον τῆς δποίας κατὰ μεταγενεστέρων παράδοσιν ἀνεδύθη ἀπὸ τὰ κύματα. manent immōta tuorum fata tibi, ταῦτα λέγει ὁ Ζεύς, διότι ἡ Ἀφροδίτη παραπονούμένη εἶχεν εἴπει : quae te sententia vertit ? immōtus, - a - um = ἀμετακίνητος, ἀμετάβλητος. fata tuorum = ἡ μοῖρα τῶν σῶν, δηλ. ἡ περὶ τοῦ Αἰνείου θεία βουλή. tibi, δοτ. χαριστική.

258 - 259. urbem et moenia = urbis moenia. Lavini, γεν. ἔξ ὀνομαστ. Lavinium. sublīmem feres ad sidēra caeli = μετάρσιον θὰ φέρης εἰς τοὺς θεούς. Ταῦτα ἀναφέρονται εἰς δ, τι εἶχεν εἴπει ἡ Ἀφροδίτη, δτε παρεπονεῦτο πρὸς τὸν Δία, caeli quibus adnūis arem = οἵ τὴν Ἀκρόπολιν τοῦ οὐρανοῦ ὑπισχνεῖσαι (στίχ. 250). magnanīmus = μεγάθυμος, μεγαλήτωρ.

261. hic, δηλ. ὁ Αἰνείας. tibi, δοτ. ἡθική. quando = quoniam = ἐπειδή. remordet ἀντὶ τοῦ itērum, itērumque mordet : non cessat mordēre, εἶναι ἴσχυρότερον τοῦ mordet = ἀνιᾶ σε.

262. longius et volvens. Τὸ longius συναπτέον τῷ volvens, ὃ ἵσον τῷ evolvens = καὶ μακρότερον ἀνελίττων ἡ μεταφορὰ ἐκ τοῦ βιβλίου (volūmen), δπερ ἀνεγινώσκετο ἀνελιττόμενον. movebo = θὰ κινήσω, θὰ ἀποκαλύψω.

263. Italia = in Italia. populos feroce = populos bellicosos, δηλ. τοὺς Ροτούλους καὶ τοὺς Τυρρηνούς. contūndet = superabit, vineet = θὰ καταβάλῃ· οἱ χρόνοι contundo, - tūdi, - tūsum, - ēre = συντρίβω.

264. mores... ponet = θὰ εἰσαγάγῃ τάξιν καὶ εὔνομίαν. moenia ponet = moenia condet = θὰ κτίσῃ τείχη.

265 - 266. aetas, κυρίως τὸ θέρος: ἐδῶ τὸ μέρος ἀντὶ τοῦ ὄλου, κατὰ συνεκδοχὴν ὡς καὶ κατωτέρω. terna hiberna (castra) = tres hiemes, ἥτοι τρία ἔτη. dum = ἔως οὗ. vidērit, μέλλων δεύτερος = θὰ ἔχῃ ἵδε. Rutūlis subactis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς = ex quo Rutūli subacti erunt = ἀφ' οὗ χρόνου ὑποταχθῶσιν οἱ Ροτοῦλοι: ἡ δοτ. τῆς ἀναφορᾶς συναπτέα τῷ transiērint (= θὰ ἔχουν παρέλθει): ἡ πτῶσις ἐνταῦθι κατὰ τὸ ἑλλην. ἰδίωμα, πρβλ. Θουκυδ. « ἡμέραι... ἦσαν τῇ Μυτιλήνῃ ἑαλωκούις ἔπτα » καὶ Δημοσθ. κατὰ Μειδίου 24 « μαρτυροῦμεν ἥδη τῇ κρίσιν ἐκείνη διαγεγονότα ἔτη δκτώ ». Οἱ Ροτοῦλοι, λαὸς τοῦ Λατίου, ἀντεπεξῆλθον κατὰ τῶν Τρώων τῇ προτροπῇ τοῦ βασιλέως των Τούρων, οὗτος δ' ὁ ἀγών εἶναι τὸ θέμα τῶν τελευταίων βιβλίων τῆς Αἰνειάδος.

267. at, ἀντίθεσις πρὸς τὸ ἐν στίχ. 261 hic. at, σύνδ. = ἀτάρ, δίλλα, δέ. puer Ascanius, ὁ μικρὸς τοῦ Αἰνείου υἱὸς ὁ γεννηθεὶς ἀπὸ τὴν Κρέονσαν. nunc = νῦν, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν προτέραν προσηγορίαν Ilus (στίχ. 268). Iulo, κατηγορούμενον κατὰ δοτ. καθ' ἔλξιν πρὸς τὸ εὐι. 'Ο πρῶτος εἰσηγητὴς τῆς γνώμης τῆς ἀπὸ τοῦ 'Ιουλίου κατηγορῆς τῆς Ιουλίας γενεᾶς ἦτο ὁ 'Ιούλιος Καΐσαρ.

268. Ilus, οὕτως ἐκαλεῖτο καὶ εἰς ἀπὸ τοὺς υἱὸὺς τοῦ Τρώως. res Ilia = τὰ τῆς Ιλίου, τὸ κράτος τῆς Τροίας. stetit, δηλ. incolūmis regno, ἀφαιρ., μεταφορικῶς = εἰς τὸ ὕψος τῆς δυνάμεως του.

269. magnos orbis, οὕτω καλοῦνται οἱ αύκλοι τοῦ ἐνιαυτοῦ κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς μικροτέρους αύκλους τῶν μηνῶν, οἵτινες ἀπαρτίζουν τὸν ἐνιαυτόν. volvendis = volventibus = περιοδικῶς ἐπανεργομένων. volvo, εἰς μέσην σημασίαν : περιστρεφομένων διὰ τῆς περιοδικῆς ἐπανόδου. mensibus = τῶν μηνῶν.

271. transfēret = θὰ μεταφέρῃ (δηλ. τὴν "Αλβαν ὁ 'Ασκάνιος"). Τὸ τριακοστὸν ἔτος ὁ 'Ασκάνιος τὴν Albam Longam θὰ κτίσῃ καὶ ἐκ τοῦ Λαουνίου θὰ μεταφέρῃ τὴν ἐδραν εἰς ταύτην. Longam... Albam, ἡ συνήθης ἐκφορὰ εἶναι Alba Longa, ἀλλὰ προηγεῖται τὸ

ἐπίθετον συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχαῖκὴν τῶν λέξεων ἀκολουθίκην (ώς bona dea, patrīa potēstas, sacra via). multa vi = ἵσχυρῶς. mutuet = θὰ δχυρώσῃ, ἦτοι δχυρωτάτην θὰ κτίσῃ.

272. hic, ἐπίρρο. = ἐνταῦθα, δηλ. ἐν τῇ "Αλβᾳ. iam = εὐθύς, ἔπειτα. ter centum = τριακόσια : δι Αἰνειάς θὰ βασιλεύσῃ τρία ἔτη, δι 'Ασκάνιος τριάκοντα, τριακόσια δὲ οἱ 'Αλβανοὶ βασιλεῖς. (Σημειώσον τοὺς ἀριθμητικοὺς συγδυασμοὺς τοῦ τρία ὡς ἵεροῦ ἀριθμοῦ). regnabitur (ἀπροσώπως κεῖται) = βασιλεία ἔσται.

273. gente sub Hectorēa, ἀπλῶς ἀντὶ τοῦ gente sub Troiana, ἀπὸ τοῦ "Εκτορος, μεγίστου ἥρωος τῶν Τρώων. regīna, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως. sacērdos = virgo Vestalis = ἔσταιάς.

274. gravis = gravida = ἐγκύμων, κυσφοροῦσα· πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τῆς θυγατρὸς τοῦ Νουμίτωρος Ρέας Σιλβίας, ἦτις ἡ ναγκάσθη νὰ γίνη ἔστιάς ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Νουμίτωρος Ἀμουλίου, ἀρπάσαντος τὸν θρόνον ἀπὸ τὸν ἀδελφόν του. gemīnam... prolem = θὰ γεννήσῃ δίδυμα, ἦτοι τὸν Ρωμύλον καὶ τὸν Ρῶμον. Ilia = Troiana : εἶναι ἡ Ρέα Σιλβία. Τὸ δνομα τοῦτο φαίνεται μετάφρασις τοῦ ἑλλην. Ρέα Ίδια (Ίδη = δάσος, silva). οὕτως δύομάζεται ἡ θεὰ Κυβέλη.

275. Lupae nutrīcis = τῆς τροφοῦ Λυκαίνης. Τὸν Ρωμύλον ἐθήλασε λύκαινα, ἀπὸ τῆς δόποιας ἀποθανούσης οὗτος ἀφήρεσε τὸ δέρμα καὶ ἐνεδύθη εἰς ἀνάμνησιν καὶ εὐγνωμοσύνην. tegmīne = τῷ καλύμματι, τῷ δέρματι. fulvo = τῷ ξανθῷ. pelle = tegmīne (pelle) laetus = ἐπὶ τῷ δέρματι περιχαρής, ἐνδεδυμένος, φορῶν μὲν χαρὰν τὸ δέρμα.

276. excipiet gentem, δηλ. Aenēae = θὰ διαδεχθῇ (δι Ρωμύλος) τὸ γένος τοῦ Αἰνείου καὶ θὰ συνεχίσῃ αὐτὸν ἀπὸ τῆς "Αλβας ἐν τῇ Ρώμῃ. Τῆς "Αλβας κληρονόμος ὑπῆρξεν ἡ Ρώμη. Mavortīa = ἀρήια, ἀπὸ τοῦ Mavors, ὅστις εἶναι ἀρχαιότερος τύπος τοῦ Mars ("Αρης), οὗ υἱὸς ἦτο δι Ρωμύλος.

277. Romanos dicet, ἐξήγησις ἐτυμολογική. suo de nomine = ἀπὸ τοῦ δνόματός του.

278. his, δηλ. Romanis. rerum, ληπτέον ἀπὸ κοινοῦ καὶ εἰς τὸ metas (= termīnos) καὶ εἰς τὸ tempōra. sine fine = infinitum. τοπικῶς καὶ χρονικῶς.

279. imperīum sine fine dedi = τὸ κράτος αἰώνιον ἔδωκα. Τοῦτο δίδει δι Ζεὺς κατὰ τὰ ὑπὸ τῶν Μοιρῶν ὠρισμένα καὶ οὐχὶ περισσότερο. quin ἐκ τοῦ quine (= πᾶς οὖ;) = ἀλλὰ μήν καὶ διὰ τοῦ

quoniam εἰσάγεται τι σημαντικώτερον· εἶναι δὲ τοῦτο ὁ ἔξευμενισμὸς τῆς ὀργισμένης (aspera) "Ηρας.

280. fatigat = vexat = requiescere non sinit = δὲν ἀφήνει νὰ ἡσυχάσουν, διαρκῶς ταράσσει. metu = ἐκ φόβου, φοβουμένη δῆλο. μὴ ἔλθῃ δὲ Αἰνείας εἰς τὴν Ἰταλίαν καὶ ἴδρυσῃ κράτος μέλλον νὰ καταστρέψῃ τὴν Καρχηδόνα.

281 - 282. consilia in melius referset = θὰ μεταβάλῃ γνώμην ἐπὶ τὰ βελτίω. fovēbit = θὰ περιθάλψῃ, δῆλο. θὰ εύνοήσῃ τοὺς Ρωμαίους τόσον, ὥστε νὰ καταστήσῃ αὐτοὺς rerum (= orbis terrarum) domiños = τοῦ κόσμου δεσπότας. gentemque togatam, διὰ τοῦ que ἐπιφέρεται ἀκριβέστερος προσδιορισμὸς τοῦ Romanos. gentem togatam = τὸ τηθεννοφόρον ἔθνος. Ἡ toga (τήβεννος) ἦτο τὸ ἔθνικὸν ἔνδυμα τῶν Ρωμαίων, λευκὸν καὶ ποδῆρες.

283. Sic placitum, δῆλο. mihi est = sic decrevi = οὕτως ἀπεάσισσα. Συνήθης ἡ παράλειψις τοῦ esse εἰς τὰς τοιαύτας φράσεις. lustrum (οὐδ.) = καθαριμὸς ποιεῖσθαι, δὲ κατὰ πενταετηρίδα, ὑπὸ τῶν τιμητῶν ἐπιτελούμενος μετὰ τὴν συντέλειαν τῶν τιμήσεων, δὲ πενταετηρικὸς καθαριμός, πενταετία, πενταετηρίς. lustris labentibus = περιτελλομένων τῶν ἐνιαυτῶν, ἐν τῇ προσδόψῃ τῶν ἑτῶν.

284. domus Assaraci = δὲ οἶκος τοῦ Ἀσσαράκου, δις ἦν πάππος τοῦ Ἀγχίσου καὶ πρόπαππος τοῦ Αἰνείου. domus Assaraci = οἱ ἐκ τῶν Τρώων καταγόμενοι Ρωμαῖοι. Phthia = ἡ Φθία, ἡ πατρὶς τοῦ Ἀγιλλέως. Mycenae = Μυκῆναι, πρωτεύουσα τοῦ κράτους τοῦ Ἀγαμέμνονος. διὰ τῆς Φθίας καὶ τῶν Μυκηνῶν δηλοῦσται ὅλη ἡ Ἑλάσ. Ἡ Ἑλάς ὑπετάγη εἰς τὴν Ρώμην τὸ 146 π. Χ.

285. Servitio premēt = ζυγῷ (δουλείας) θὰ πιέσῃ· ἡ φράσις ἵσχυροτέρᾳ τῆς φράσεως imperio premet· παραπλησία καὶ ἡ ἔννοια τοῦ dominabitur = θὰ δεσπόσῃ. Argis, ἀφαιρ. τοῦ Argi-orum = Argos· οὐδ. τὸ Ἀργος· ἡ ἀφαιρ. εἰς τὸ dominabitur victis Argis, τοῦ ἡττηθέντος Ἀργους.

286. pulchra Troianus origine Caesar. Σημείωσον τὴν ἀντιστοιχίαν τῶν ἐπιθέτων καὶ τῶν οὐσιαστικῶν pulchra origine = clara, egregia origine. Τοὺς στίχους 286 - 296 ἐποίησεν δὲ Οὐνεργύλιος πρὸς ἔξυμησιν τοῦ Αὐγούστου. Οὗτος ἔφερε τὸ ὄνομα Iulius Caesar δικαιώματι τῆς οὐθεσίας· ἐπειδὴ δὲ ἡ Ἰουλία γενεὰ κατήγετο ἐκ τοῦ Ἰούλου

ἐκλήθη Troianus. Τὸ πλῆρες ὄνομα τοῦ Αὔγουστου ἦτο C. Iulius Caesar Octavianus.

287. Imperium Oceāno, famam qui termīnet astris = ὅστις τὴν ἀρχήν του διὰ τοῦ Ὡκεανοῦ, τὴν φήμην του διὰ τῶν ἀστρῶν θὰ ὁρίσῃ· ὑπερβολή.

288. nomen, κατὰ παράθεσιν διορισμὸς εἰς τὸ Iulius. demissum = dedūctum = καταγόμενον, προερχόμενον.

289. caelo, ἀφαιρ. ἀντὶ in caelo : ὁ ὑπαινιγμὸς εἰς τὴν ἀποθέωσιν τοῦ Αὔγουστου. spolīis onūstum Orientis = μεστὸν λαφύρων ἀνατολικῶν. Νοεῖται ἡ ἐκστρατεία ἡ γενομένη τῷ 30 π. Χ. μετὰ τὴν ἐν Ἀκτίῳ μάχην ἐναντίον τῆς Συρίας καὶ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τοῦ Πτολεμαίου καὶ Φαρανάκου, οἵτινες ἡνώθησαν μὲ τὸν Ἀντώνιον.

290. secūra = ἀφοροντις, χωρὶς νῦν ἔχης ἐνοχλήσεις ἀπὸ τὴν "Ἡραν. vocabitur votis = θὰ καλῆται δι' εὐχῶν, θὰ λατρεύεται ὡς θεός, θὰ τυγχάνῃ θείων τιμῶν. Ποιητικῶς οὕτω παρίσταται ἡ ἀποθέωσις τοῦ Αὔγουστου· σημείωσον τὴν παρήγησιν· hie quoque = καὶ οὗτος ὁ Αὔγουστος, ὅπως δηλ. καὶ ὁ Αἰνείας.

291. tum, μετάβασις εἰς τὴν ἐξύμνησιν τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης. aspēra saecūla mitēscent = οἱ ἀγριοὶ αἰῶνες θὰ ἡμερωθοῦν. Εἶναι ἡ Pax Romana. Προσωποποιεῖ τὸν χρόνον ὁ ποιητὴς ἀποδίδων αὐτῷ ἴδιότητας προσηκούσας τοῖς ἀνθρώποις. posītis bellis = compositis bellis = finītis bellis = παυσαμένων τῶν πολέμων.

292. cana = ἡ πολιά, ἡ παναρχαία (antiqua, prisca). Fides = ἡ προσωποποίησις ἀφηρημένων ἐννοιῶν συγχὰ ἀπαντῷ εἰς τὴν Ρωμ. μυθολογίαν. Τὸ cana ἀναφέρεται καὶ εἰς τὴν Vestam. Ἡ Ἐστία (Vesta) εἶναι θεότης ἀνήκουσα εἰς τὰς ποιουόχους θεότητας τῆς Τροίας, μετεφέρθη δὲ μὲ τοὺς Ἐφεστίους Θεοὺς ὑπὸ τοῦ Αἰνείου εἰς τὴν Ἰταλίαν. Remo cum fratre Quirīnus... Κυρīnος εἶναι ὁ Σαβινικὸς "Αρης ὁ θεὸς τῆς σαβινικῆς φυλῆς τῆς ἰδρυθείσης ἐπὶ τοῦ Κυριναλίου. "Οταν δ' ἡ φυλὴ αὐτῆ συνεχωνεύθη μὲ τὴν φυλὴν τῶν Ρωμανῶν, ὁ Κυρīnος ἐταυτίσθη πρὸς τὸν Ρωμύλον, ὅστις ἦτο ἐπώνυμος τῆς Ρώμης ἥρωας. Οἱ ἀδελφοὶ Ρωμύλος καὶ Ρῶμος, ἀφ' οὗ ἐφιλοκησαν μέχρι θυνάτου, συνεφιλιώθησαν· ἡ συμφιλιωσις δὲ προσημαίνει τὸ τέλος τῶν ἐμφυλίων πολέμων ὑφ' ὃν κατετρύχετο ἡ Ρώμη καὶ εἶναι σύμβολον ἡσυχίας καὶ εἰρήνης.

293. iura dabunt = leges ferent = θὰ εἰσαγάγουν νόμους δὶ' ὅν τὰ δίκαια συνέχονται· ὁ δεύτερος Ρωμύλος ἥτο ὁ Αὔγουστος Καῖσαρ, ὃστις διὰ τῶν νόμων θὰ εἰσαγάγῃ κόσμον καὶ τάξιν εἰς τὸ κράτος τῶν Ρωμαίων.

294. Belli portae, ὁ πόλεμος προσωποποιεῖται· ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἰανοῦ, ὃστις ἐν εἰρήνῃ μόνον ἔκλειστο· κατὰ τὸ 29 ἐκλείσθη ὁ ναός. Παρίσταται ὁ πόλεμος ἐν εἰρήνῃ μὲν ὡς ἐν εἰρήτῃ κατεχόμενος καὶ ἐπιβλεπόμενος, ἐν πολέμῳ δὲ ἀφιέμενος ἐλεύθερος κατὰ τῶν πολεμίων. ferro et compagibus artis, ἐν διὰ δυοῖν, ἀντὶ τοῦ ferrēis compagībus artis = σιδηραῖς, σφιγκταῖς (= artis) συναρμογαῖς. Furor impius = ἡ ἀσεβὴς μανία (τῶν ἐμφυλίων πολέμων). dirus, a, um = φρικτός, intus = ἐντὸς (τοῦ ναοῦ).

295. centum vinctus aenīs nodis = ἐνατὸν δεδεμένη χαλκοῖς δεσμοῖς. vinctus, παθητ. μετοχὴ τοῦ vincīo, vinxī, vinctum, vincīre = δένω. post tergum = ὅπισθεν. aēnus, a, um = χαλκοῦς, παρὰ τὸ aēs - aeris = χαλκός.

296. fremet horrīdus ore cruēnto = θὰ βρυχᾶται φρικτὸς αἵματηρ τῷ στόματι. Σημείωσον τὴν διὰ τοῦ φθόγγου γ παρήγησιν. frēmo, -ūi, -ītum, -ēre = βρέμω, φρυγάττομαι, βρυχῶμαι.

Στήγ. 441 - 493

441. lucus, ἄρ. = ἄλσος. fuit, ἀς μεταφρασθῇ διὰ παρατατικοῦ. laetissīmus umbrae, τὸ ἐπίθετον laetus συντασ. πρὸς γενικὴν κατὰ τὰ ἀφθονίας σημαντικὰ = πλουσιώτατον εἰς σκιάν.

442 - 443. quo primum... signum, ἡ σειρὰ τῶν λέξεων : quo loco (= ἐν ᾧ τόπῳ, ἔνθα) Poeni iactati undis et turbine effodēre primum signum. effodīo, -ōdi, -ōssum, -ēre = ἀνασκάπτω. signum = omen = σημεῖον, οἰωνός.

444. monstrarāt = monstraverat, ὑπερσ. τοῦ monstro α' συζ. ὁμηρ. = δεικνύω. caput acris equi ἐπεξηγεῖ τὸ signum = δῆλος. κεφαλὴν θυμοειδοῦς ἵππου. Τὰ νομίσματα τῆς Καρχηδόνος ἔφερον κεφαλὴν ἵππου.

444 - 445. sic nam = nam sic. fore = futūram esse, οὖ ὑποκείμενον τὸ gentem, κατηγορούμενον δὲ τὸ egregīam bello et facilem victu : victus -us (vivo) = τὰ πρὸς τὸν βίον, τὰ ἐπιτήδεια· facilem victu = εὔκολον πρὸς τὸ ἔχειν τὰ πρὸς τὸν βίον (πρβλ. τὸ ὁμηρ. θεοὶ ἡεῖα ζώοντες).

446. Sidonία : ἡ Διδώ καλεῖται οὕτως ἐκ τῆς Σιδῶνος, πρωτευούσης τῆς Φοινίκης.

447. condebat, ὅτε εἰσήρχετο ὁ Αἰνείας δὲν εἶχε συντελεσθῆ ἡ κτίσις τοῦ ναοῦ. donis et numine, αἱ ἀφαιρετικαὶ ἔξαρτῶνται ἐκ τοῦ opulentum (= κραταιόν). τὰ προσφερόμενα πλούσια δῶρα (donis) ἥσαν ἀποτελέσματα τῆς δυνάμεως καὶ τῆς προστασίας (numine) τῆς θεᾶς (divae). nūmen - īnis, οὐ. (nuo) = νεῦμα, βούλησις· κατ' ἔξοχὴν δὲ ἡ τοῦ θεοῦ βουλή, ἡ τοῦ θεοῦ δύναμις, ἡ θεία δύναμις καὶ ἔξουσία.

448 - 449. cui gradibus = cuius (= οὗ ναοῦ) gradibus ἀφαιρ. (= ἀπὸ τῶν βαθμίδων). aënea surgebant limīna = χαλκοῦ ὑψοῦντο οὐδοί. nexaenque aere trabes, δηλ. surgebant = καὶ χαλκόδετοι παραστάδες : ἡδύνατο ὁ ποιητὴς νὰ εἴπῃ καθόλου ὅτι οἱ οὐδοὶ καὶ αἱ παραστάδες ἥσαν ἀπὸ χαλκού· ἀλλὰ μετεχειρίσθη τὸ ρῆμα surgebant (ὑψοῦντο), τὸ ὄποιον εἶναι εἰκονικάτερον ἀπὸ τὸ ἄχρουν erant (= ἥσαν), ὅπως λέγει καὶ εὐθὺς κατωτέρω foribus cardo stridebat aenīs ἀντὶ τοῦ ἀπλοῦ καὶ ἀχρόου fores erant aenae. fores -ium πληθ. = θύρα. cardo -īnis (ἀρσ.) = στρόφιγξ, γίγγλυμος (τῆς θύρας). strīdo, -di, -ēre = τρίζω. Σημείωσον ὅτι καὶ οἱ δύο στίχοι ἀρχίζουν ἀπὸ τὰς λέξεις aënea -aere, ὁ δεύτερος δὲ τελειώνει εἰς τὴν λέξιν aenīs. Παρατηρητέα καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἐπιθέτων, aënea, aere nexae, aenīs.

450. nova res oblata = ἀπροσδόκητον πρᾶγμα ἐμφανισθέν. Τοῦτο δὲ ἐφεξῆς διασαφεῖται (453). timōrem, ὁ φόβος τοῦ Αἰνείου προήρχετο ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι οὗτος ἥγνόει πᾶς θά ύπεδέχετο αὐτὸν ἡ Διδώ. lenīt, παρακ. τοῦ lenīo δ' συζ. ὅμ. = πραύνω.

452. adflictis rebus, ἀφαιρ. ἀπόλυτος. = in rebus adflictis = ἐν τῇ ἐσχάτῃ ἀπορίᾳ. melius confidere = νὰ ἔχῃ περισσοτέραν πεπόληθησιν, περισσότερον θάρρος. sub ... templo = in inferioribus partibus templi = ἀπὸ τὴν βάσιν τοῦ κρηπιδώματος, ὡς ἀπὸ τὴν ἀφετηρίαν ἀπὸ τὴν ὄποιαν ὑθεῖτο ὁ Αἰνείας. singula = τὰ καθ' ἔκαστα (τοῦ ναοῦ). lustro α' συζ. ὅμ. = ἐξετάζω, παρατηρῶ.

454. regīnam opperīens = τὴν βασίλισσαν ἀναμένων· opperīor, -perītus καὶ pertus sum, -īri = ἀναμένω. 'Ο ποιητὴς δὲν διασαφεῖ πόθεν εἶχεν τὴν πληροφορίαν ὁ Αἰνείας ὅτι θά προσήρχετο εἰς τὸν ναὸν ἡ βασίλισσα, ἵνα βουλευθῇ ἐν αὐτῷ ὡς ἐν βουλευτηρίῳ, κατὰ τὰ παρὰ Ρωμαίοις κρατοῦντα, περὶ τῶν κοινῶν, καθ' ὃν χρόνον οὗτος ἥτο ἐκεῖ. quae fortūna sit urbi, πλαγία ἐρώτησις ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ ἐν στίχῳ

456 mirātur = (θυμαζεῖ), ἐξ οὗ κρέμανται καὶ αἱ αἰτιατικαὶ manus καὶ labōrem. Τὴν εὐδαιμονίαν τῆς πόλεως ὁ Αἰν. συνεπέραινεν ἀπὸ τὴν μεγαλοπρέπειαν τῆς κατασκευῆς.

455. artificium manus inter se, ὑπονοεῖται τὸ certantes = τῶν τεχνιτῶν τὰς χειρας τὰς πρὸς ὀλλήλας ἀμιλλωμένας, δηλ. τὴν ἐργασίαν τῶν τεχνιτῶν, οἱ ὅποιοι ἡμιλλῶντο πρὸς ὀλλήλους. opērum labōrem = opéra laboriosa = ἔργα πολύμοχθα, πολύπονα, ἐργάδη.

456. ex ordīne, κεῖται ὡς ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ pugnas = τὰς κατὰ τάξιν ἐξωγραφημένας μάχας.

457. famā, ἀφαιρ. δργανική = τῇ φήμῃ.

458. amboīsus = εἰς ἀμφοτέρους· δηλ. ἀφ' ἐνὸς μὲν εἰς τοὺς Ἀτρείδας, ἐναντίον τῶν ὁποίων ὠργίζετο ὁ Ἀχιλλεύς, διότι ὁ ἔτερος τῶν Ἀτρειδῶν (Ἀγαμέμνων) ἥρπασε τὴν Βρισιγέδα, ἀφ' ἔτερου δὲ εἰς τὸν Πρίαμον, πατέρα τοῦ "Εκτορος τοῦ φονεύσαντος τὸν Πάτροκλον.

459. constitit = ἔστη.

460. plena nostri laboris = plena (fama) nostri laboris = πλήρης τῆς φήμης περὶ τοῦ ἡμετέρου πόνου : labor = πόνος, τὰ δεινὰ τοῦ πολέμου καὶ αἱ ταλαιπωρίαι.

461. en Priāmus = ἴδοιν ὁ Πρίαμος. Τὸ en κεῖται ἐνταῦθα μὲ δόνομαστικήν, ὀλλαχοῦ μὲ αἰτιατικήν. hic etiam = καὶ ἐνταῦθα. laudi = virtuti = εἰς τὴν ἀρετήν. suā praemia = τὰ ἔαυτῆς βραβεῖα, τὰ ἀριδόζοντα εἰς αὐτὴν βραβεῖα.

462. sunt lacrīmae rerum, ὁ στίχος εἶναι παροιμιώδης. Τὸ rerum εἶναι γεν. ἀντικειμενική εἰς τὸ lacrīmae, ἐξυπακούεται δὲ εἰς αὐτὸ τὸ ἐπίθετον humanarum, λαμβανόμενον ἐκ τοῦ κατωτέρῳ mortālīa = ὑπάρχουν δάκρυα διὰ τὰς δυστυχίας τῶν ἀνθρώπων, ὑπάρχουν δηλ. καὶ ἐδῶ ἄνθρωποι, ποὺ δακρύουν διὰ τὰς συμφορὰς τῶν ἀλλων. Συγγενεύει καὶ τ' ἔννοιαν ἡ ἐφεξῆς πρότασις et mentem mortalīa tangunt = καὶ αἱ τύχαι τῶν θνητῶν (mortālīa) συγκινοῦν (= tangunt) τὴν καρδίαν (= mentem).

463. solve metus (νόγον τὸ corde) = ἀπόβαλε τοὺς φόβους (ἀπὸ τὴν ψυχήν σου). haec fama = harum rerum fama = τῶν κατορθωμάτων μας ἡ φήμη. tibi δοτ. ἡθική· ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Ἀχάτην, ὑπονοεῖ δ' ὅμως ἀσφαλῶς καὶ ἔαυτόν.

464. pictūrā inānī, ἀφαιρ. δργ. = τῇ κενῇ ζωγραφίᾳ. 'Ο δεξιὸς ζωγράφος εἰκονίζων ἀπατᾷ, διότι ἐξεγέρει εἰς τοὺς ἀνθρώπους συνατ-

σθήματα καὶ πάθη τοιαῦτα, οἷα θὰ ἔξήγειρον αὐτὰ τὰ πράγματα. anī-
mum pascit = τὴν ψυχὴν τέρπει. pasco, pavī, pastum, pascere =
βόσκω, νέμω, τέρπω.

465. multa ḡemens = πολλὰ στενάζων. umēctat = irrigat =
βρέχει. largo flum̄ine = ἀφθόνῳ ροῆ (δακρύων) πρβλ..

‘Ομ. I, 570 δενόντο δὲ δάκρυσι κόλποι

καὶ Θ, 522 δάκρυν δ' ἐδενεν ὑπὸ βλεφάροισι παρειάς.

466 - 493. Εἰς τοὺς στίχους τούτους περιγράφει ὁ πουητὴς εἰκό-
νας, αἱ ὁποῖαι εἶναι ἔζωγρα φημέναι εἰς τοὺς τοίχους τοῦ ναοῦ καὶ δει-
κνύουν ὅπτὰ σκηνὰς ἀπὸ τὸν Τρωικὸν πόλεμον εἰς τέσσαρα ἀντίστοιχα
ζεύγη, τὰ ὁποῖα δηλοῦνται διὰ τῶν ἐπιρρημάτων hac... hac (στίχ.
467 - 468), hinc... parte... alia (469 - 474) : ἡτοι νίκην τῶν
Τρώων ὑπὸ τὸν "Εκτορα (1) καὶ τῶν Ἀχαιῶν ὑπὸ τὸν Ἀχιλλέα (1) τὸν
φόνον τοῦ Ρήσου ὑπὸ τοῦ Διομήδους (2) καὶ τὸν φόνον τοῦ Τρωίλου
ὑπὸ τοῦ Ἀχιλλέως (2), τὴν πρόσοδον τῶν Τρωάδων εἰς τὸν ναὸν τῆς
Παλλάδος (3) καὶ τὴν πρόσοδον τοῦ Πριάμου πρὸς τὸν Ἀχιλλέα (3),
τὴν ἐπικουρίαν τῶν Αἰθιόπων ὑπὸ τὸν Μέμνονα (4) καὶ τὴν ἐπικουρίαν
τῶν Ἀμαζόνων ὑπὸ τὴν Πενθεσίλειαν (4).

466. Pergāma : οὕτως ἐκαλεῖτο ἡ ἀκρόπολις τῆς Τροίας, ὅπου οἱ
ναοὶ καὶ τὰ ἀνάκτορα τοῦ βασιλέως, συγχὰ δὲ κεῖται ἡ λέξις καὶ ἀντ'
αὐτῆς τῆς πόλεως.

467. uti Grai (Graeci) fugerent... prem̄eret Troiāna iu-
ventus = πῶς ἔφευγον μὲν οἱ "Ἐλληνες, ἐπίεζε δ' αὐτοὺς ἡ Τρωικὴ^{νεότητος}.

468. Phryges, ἐννόησον fugerent, ἔφευγον μὲν οἱ Φρύγες (Τρῶες),
instāret curru crīstātus Achīlles = ἐπήρχετο δὲ ἐναντίον αὐτῶν τῷ
ἄρματι ὁ κορυθαίολος Ἀχιλλεύς.

469. Rhēsi (Rhēsus) = Pῆσος : Θρῆξ βασιλεὺς ἐλθῶν εἰς βοή-
θειαν τῶν Τρώων. Περὶ τοῦ θανάτου του καὶ τῆς ἀπαγωγῆς τῶν ἵππων
του ὑπὸ τοῦ Διομήδους ἴδε 'Ομήρου 'Ιλ. Κ. 434 κ.έ.

470. tentor̄ia niv̄ēis velis = σκηνὴ ἐκ λευκῆς δθόνης. Σκηναὶ ἐκ
λευκῆς δθόνης στρατιωτικαὶ ὑπῆρχον κατὰ τὸν χρόνον τοῦ ποιητοῦ:
αἱ σκηναὶ κατὰ τὸν ἡρωικὸν χρόνον ἦσαν ἀπὸ πλέγματα σχοίνου
καὶ καλάμου. 'Αναγρονισμὸς τοῦ ποιητοῦ. primo somno prodīta =
κατὰ τὸν πρῶτον ὅπον (ὅστις εἶναι καὶ βαθύτατος) προδοθεῖσα. Τὴν

προδοσίαν ἐνήργησεν δέ Δόλων, ὅστις, διὰ νὺν σωθῆ, διηγήθη πρὸς τὸν Διομήδη καὶ τὸν Ὀδυσσέα τὴν ἀφίξιν τοῦ Ρήσου.

471. multa caede = πολλῶ φόνω.

472. ardentis equos avertit in castra : τοὺς θυμοειδεῖς ἵππους ἤλασσεν εἰς τὸ στρατόπεδον (τὸ ἑλληνικόν).

473. prius quam gustassent... bibissent : ἡ Τροία κατὰ τὴν μοῖραν θὰ ἐκυριεύετο, ἐὰν οἱ ἵπποι τοῦ Ρήσου δὲν ἥθελον γευθῆ γλόην τῆς Τροίας καὶ δὲν ἥθελον πίει ὕδωρ τοῦ Ξάνθου. gusto = γεύομαι. pabulum - i = γόρτος, γλόη. bibo = πίνω. Xanthus = ὁ Ξάνθος· οὗτος ἔκαλεντο ὁ ποταμὸς ὑπὸ τῶν θεῶν, ἐνῷ οἱ ἄνθρωποι τὸν ἐκάλουν Σκάμανδρον.

474. Troilus = ὁ Τροίλος : ἦτο υἱὸς τοῦ Πριάμου, ἔπεσε δὲ ἐν τῇ μάχῃ πρὸ τῶν ἀγώνων, οὓς διηγεῖται ὁ "Ομηρος εἰς τὴν Ἰλιάδα. Ἐν συμπλοκῇ πρὸς τὸν Ἀχιλλέα ἔχασε τὴν ἀσπίδα (amissis armis) καὶ πληγωθεὶς ἔπεσεν ὑπτιος εἰς τὰ ὅπιστα ἀπὸ τοῦ ἀρματος, τὸ ὅπιστον οὗτος ἔκενώθη (curru haeret inani), ἔχων τοὺς πόδας ἐμπεπλεγμένους εἰς τὰ ἡνία, τὰ ὅπιστα ἐκράτει διὰ τῶν χειρῶν (lora tenens tamen). ὁ τράχηλος καὶ ἡ κόμη του σύρονται εἰς τὴν γῆν, εἰς τὴν ὅποιαν χαράσσει γραμμὴν ἡ αἰχμὴ τοῦ δόρατος ἀνεστραμμένου (versa).

475. congressus Achilli = συγκρουσθεὶς πρὸς τὸν Ἀχιλλέα. Ἡ δοτικὴ Achilli ἀντὶ τῆς cum μετ' ἀφαιρ. ἐτέθη ποιητικῶς· ἑλληνισμὸς κατὰ τὸ μάχεσθαι τινι. puer atque impar = παῖς καὶ ἄνισος (τῷ Ἀχιλλεῖ). τὸ δεύτερον εἶναι συνέπεια τοῦ πρώτου.

476. fertur equis = φέρεται ὑπὸ τῶν ἵππων, ὑπὸ τοῦ ἀρματός του.

477. tamen = ὅμως, ὅν καὶ ἦτο δηλ. νεκρός.

478. pulvis inscribitur = ἡ κόνις, ἡ γῆ γαράσσεται. versā hastā = τῷ δόρατι ἀνεστραμμένω.

479. non aequae = iniquae = δυσμενοῦς.

480. crinibus passis = μὲ τὰς κόμας λελυμένας. Προσέρχονται λυσίκομοι αἱ Ἰλιάδες εἰς ἔνδειξιν πένθους. pando, pandi, pansum καὶ passum, - ſre = ἀναπετάννυμι, ἀνίημι, λύω. Peplumque ferebant = καὶ ἐκόμιζον τὸν πέπλον. Ὁ πέπλος ἦτο παλαιότατον ἔνδυμα τῶν Ἑλληνίδων ἀπὸ εὐρὺ τετράγωνον τεμάχιον ὑφάσματος πεποιημένος· τοῦτον ἐφόρουν διὰ πορρῶν στερεώνουσαι τὸ ἄνω μέρος. Ὁ πέπλος σὺν τῷ χρόνῳ περιέπεσεν εἰς ἀγροτίσταν ἀντικατασταθεὶς ὑπὸ ἄλλου

ἐνδύματος, περιωρίσθη δὲ εἰς τὸ νὰ φανερώνη τὸ ἔνδυμα τῆς Ἀθηνᾶς καὶ μάλιστα τὸ κατὰ τὰ Παναθήναια μετὰ πομπῆς προσφερόμενον ὑπὸ τῶν γυναικῶν εἰς τὴν Παλλάδα Ἀθηνᾶν.

481. suppliciter = ἵκετευτικῶς· ἀνάφερε εἰς τὸ ferebant. tunsae pectora palmis = κτυπῶσαι τὰ στήθη διὰ τῶν χειρῶν, κοπτόμεναι τὰ στήθη. 'Η λέξις εἶναι ἐλληνίζουσα.

482. diva solo fixos... tenebat = ἡ θεὰ ἀποστρέφουσα τοὺς ὁφθαλμούς της ἐκράτει προσηλωμένους εἰς τὸ ἔδαφος, τ.ἔ. δὲν ἤκουε τὰς ἱκεσίας των. solo δοτ.

483 - 484. Οἱ στίχοι περιλαμβάνουν τὰ γεγονότα τὰ προηγούμενα τῆς περιγραφομένης σκηνῆς, ὡς τοῦτο γίνεται φανερὸν ἀπὸ τὸν ὑπερσ. raptav̄erat (εἰχεν ἐλκύσει). 'Ο "Ομῆρος ἐν' Ιλ. λέγει δὲ τὸ πτῶμα τοῦ "Ἐκτορος εἴλκετο ὑπὸ τοῦ 'Αχιλλέως τρὶς καθ' ἐκάστην πρωίαν πέριξ τοῦ τάφου τοῦ Πατρόκλου. 'Ο Οὐεργίλιος, δοτις ἀκολουθεῖ διασκεψήν τοῦ μύθου παρ' Εύριπ. καὶ Ἐννιώ, λέγει δὲ ὁ Πρίαμος ἔρχεται ἱκέτης, ἵνα ἔξαγοράσῃ τὸ πτῶμα τοῦ υἱοῦ (exan̄tum corpus auro vendebat Achilles = τὸ πτῶμα χρυσῷ ἐπώλει ὁ 'Αχιλλεύς).

485. dat, δηλ. ὁ Αἰνείας : dat gem̄itum ingentem = μέγα στενάζει.

486. spolia = τὰ σκῦλα.

487. manus inērmis = τὰς χεῖρας ἀόπλους, διότι ὁ Πρίαμος εἰχεν ἔλθει ἱκέτης.

488. Se quoque principibus perm̄ixtum agnōvit Achivis = ἔκυτὸν δὲ ἐν τοῖς προμάχοις συμπλεκόμενον πρὸς τοὺς 'Αχαιοὺς ἀνεγνώρισεν (ὁ Αἰνείας).

489. Edas acies et nigri Memnonis armă = τὰ ἔξ 'Ανατολῆς τάγματα καὶ τοῦ μέλανος Μέμνονος τὰ ὅπλα. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἔφερεν ὁ Μέμνων, ὁ υἱὸς τοῦ Τιθωνοῦ καὶ τῆς Ἡοῦς, ἀπὸ τὴν ἀνατολὴν τοὺς μαύρους Αἰθίοπας. Εἰς βοήθειαν τῶν Τρώων ἦλθον καὶ αἱ 'Αμαζόνες ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῆς Πενθεσὶλείας, θυγατρὸς τοῦ "Ἀρεως. Αἱ 'Αμαζόνες κατέφκουν ἐν Σκυθίᾳ παρὰ τὸν Θερμώδοντα ποταμόν ἐπολέμουν ἔφιπποι φέρουσαι δόρυ, πέλεκυν, μικρὰν ἀσπίδα (πέλτην) ἡμισεληνοειδῆ (lunātis peltis) καὶ χρυσοῦν ζωστῆρα, ὃν εἶχον δεδεμένον ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν, ἐκ τούτου δὲ τοῦ ζωστῆρος ἔξήρτων τὸ τόξον, τὴν φαρέτρων καὶ τὴν σπάθην.

492. subnēctens = subnēx̄ habens (cingulā) = ἔχουσα ζω-

στῆρα δεδεμένον. exsertae mammae (δοτ. τὸ δὲ ρ. exsēro = ἔξειρω, γυμνών) = ὑπὸ τὸν γυμνὸν μαστόν.

493. viris, δοτ. εἰς τὸ concurreō = νὰ συμπλέκεται πρὸς ἄνδρας. virgo = παρθένος (οὖσα). ὁ "Ομηρος λέγει 'Αμαζόνες ἀντιάνειραι.

Στίχ. 561 - 578

561. voltum demissa· ἡ Διδὼ εἶχε τὸ πρόσωπον καταβεβλημένον ἐξ αἰσχύνης, δὲν ἐτόλμα δηλ. νὰ ἀτενίσῃ τοὺς Τρῶας, διότι εἶχεν ἀκούσει ἀπὸ τὸν Ἀχάτην πόσον σκαιῶς καὶ βαρβάρως προσηγένθησαν πρὸς τοὺς Τρῶας οἱ ὑπήκοοι τῆς. Ἡ σύνταξις ἐλληνίζουσα : τὸ ἥθος τῆς Διδοῦς εὐγενές.

562. solv̄te corde metum, ἀντὶ solv̄te corda metu = ἀπαλάξατε τὴν καρδίναν ἀπὸ τὸν φόβον = μὴ φοβεῖσθε.

563. res dura = rerum dura condic̄o, ἡ δεινὴ κατάστασις. regni novitas = τὸ νέον βασίλειον. Ἡ δεινὴ κατάστασις προήρχετο ἀφ' ἐνὸς μὲν ἀπὸ τὰς ἐπιβούλας τοῦ ἀδελφοῦ Πυγμαλίωνος, ἀφ' ἐπέρου δὲ ἀπὸ τὴν γειτνίασιν τοῦ νέου βασιλείου πρὸς πολεμίους λαούς. Οὕτως ἡ κατάστασις δικαιολογεῖ τὴν σκαιὰν συμπεριφορὰν τῶν ὑπηκόων τῆς Διδοῦς πρὸς τοὺς Τρῶας, δι' ἣν ὅμως ἡ Διδὼ αἰσχύνεται καὶ ἐκ τῆς αἰσχύνης καταβάλλει τὸ πρόσωπον. talia moliri = τοιαῦτα νὰ μηγκανῶμαν (πρὸς ἀσφάλειάν μου).

564. custōde, κεῖται περὶληπτικῶς ἀντὶ costodibus.

565. Aeneādum, τῶν περὶ τὸν Αἴνειαν, δηλ. τῶν Τρῶων ἐλληνικὸς τύπος τῆς γεν. πληθυντικῆς Αἴνειαδῶν. nesciat (ὑποτ. τοῦ nescio) = δύναται νὰ ἀγνοῇ.

566. virtūtesque virosque = τὰ ἀνδραγαθήματα καὶ τοὺς ἄνδρας, ποὺ ἔκαναν αὐτά. Παρήχησις διὰ τοῦ φθόγγου r. obtūsa τοῦ obtundo, - tūdi, - tūsum καὶ tunsum, - ſre = τύπτω, ἀμβλύνω. homo obtūsus = ἀμβλύς, μωρός, ἡλίθιος ἀνθρώπος.

567 - 568. adēo... tam, κεῖνται ἀπολύτως, χωρὶς νὰ ἀκολουθῇ πρότασις συμπερασματικὴ διὰ τοῦ ut, ἡτις ὅμως εὐκόλως δύναται νὰ ἔννοιη ἀπὸ τὰ προηγούμενα (ut Troianorum facta nesciamus). nec tam aversus Sol = nec tam in aversa caeli parte iungit, ζευγνύει, δηλ. ἐξευγμένους ἐλαύνει (iunctos dicit), ὅταν δηλ. κατὰ τὴν ἀνατολὴν βαίνῃ διὰ τοῦ οὐρανοῦ. Tyr̄ia ab urbe, ἀπὸ τῆς Καρυγγόνος. Ἡ ἔννοια : Δὲν εἴμεθα τόσον ἀναίσθητοι εἰς τὰς συμφοράς σας οὐδὲ

κεῖται ἡ γύρα μας τόσον μακρὰν ἀπὸ τὴν πορείαν τοῦ ἡλίου : ἔξω ἀπὸ τὰς οἰκουμένας γύρας, ὥστε νὰ μὴ γνωρίζωμεν τὰ κατορθώματά σας.

569. Hesperiam, τὴν Ἰταλίαν, ἥτις εἰς τὸν αὔτὸν στίχον καλεῖται Saturnia arva = Saturnia tellus, ἀπὸ τὸν ἀρχαῖον ἐθνικὸν θεὸν τῶν Ἰταλῶν Saturnum, ὅστις ὑστερὸν ἐταυτίσθη πρὸς τὸν ἔλατην Κρόνον.

570. Erycis finis, ποιητικῶς οὕτως ὀνομάζει τὴν Σικελίαν ἀπὸ τὸ ὄρος Ἔρυκα, ἐφ' οὗ ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀφροδίτης (Venus Erycīna). optatis = ἐκλέγετε.

571. auxilio, ἀφαιρετικὴ συναπτέα μετὰ τοῦ tutos opibus, διὰ τῶν ἀναγκαίων χρηματικῶν μέσων. iuvabo, μέλλων τοῦ iuno = βοηθῶ· ἡ πρότασις συνδέεται πρὸς τὸ dimittam, ἐν ᾧ χρονικῶς προηγεῖται.

572. voltis et = ἐὰν δὲ πάλιν θέλετε. Ἡ ἐρωτηματικὴ πρότασις vultis... considere ἵσα δύναται πρὸς ὑποθετικὴν (si voltis κλπ.) ἡς ἀπόδοσις εἶναι τό : urbem... vestra est. mecum pariter = mecum, simul, mecum una = ὅμοι μετ' ἐμοῦ.

573. urbem quam statuo... est, ἀντίστροφος ἔλξις. Πλήρης ἡ φράσις ἔχει ὅδε : urbem quam statuo, (haec) vestra est. statuo = ἰδρύω. subdūcite navis = ἀνελκύσατε τὰς ναῦς.

574. Tros Tyr̄usque, περιληπτικὰ = Τρῶες καὶ Τύριοι. nullo discrimine = ἀνευ οὐδεμιᾶς διακρίσεως. mihi agētur = a me regētur, tractābitur, habēbitur = θὰ διευθύνεται ὑπ' ἐμοῦ.

575. Noto compūlsus eodem. Τὸ Noto ποιητικῶς ἀντὶ τοῦ vento. eōdem, δηλ. quo vos compulsi estis. compūlsus = ὁσθεὶς = ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ ἀνέμου, ὑφ' οὗ σεῖς ἐώσθητε, ὁσθείς.

576. adforet = adesset· ἡ εὐχὴ δὲν εἶναι ἀνεκπλήρωτος ἐδῶ, ὡς φανερώνουν τὰ ἐπόμενα. certos = ἀνθρώπους πιστούς.

578. si errat = διὰ τὴν περίπτωσιν καθ' ἣν πλανᾶται. si quibus silvis· quibus, δόριστος ἀντωνυμία = ἐὰν κάπου εἰς τὰ δάση. Τὸ urbibus καθόλου περὶ πόλεων κατωγημένων κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ silvis.

BIBLION II

Στίχ. 13 - 20

13. Fracti bello = defessi bello = καταπεπονημένοι ἐκ τοῦ πολέμου. fatis = calamitatibus = ὑπὸ τῶν συμφορῶν. repulsi = ἀποκρουσθέντες δηλ.. ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκπορθήσουν τὴν Τροίαν. ductores Danaum (= Danaorum) = οἱ ἡγεμόνες τῶν Δαναῶν.

14. tot annis = τοσούτων ἔτῶν, ἦτοι δέκα. labentibus annis ἀφαιρ. ἀπόλυτος, ἥτις δῆλοι τὴν αἰτίαν καὶ κεῖται κατ' ἐνεστῶτα καὶ οὐχὶ παρακ. (lapsis), διότι εἰσέτι οἱ Δαναοὶ κατεπονοῦντο εἰς τὰς πρὸς ἄλωσιν τῆς Τροίας ἀποπείρας, τέλος δ' ἀπελπίσαντες κατέψυχον εἰς δόλον.

15. instar montis = ad montis magnitudinem = εἰς τὸ μέγεθος ὅρους. divina Palladis arte = arte deae Palladis = μηχαναῖσι Παλλάδος (ώς λέγει ὁ Εὔριπίδης ἐν Τρωάσιν)· ἡ θεὰ τῆς σοφίας Παλλὰς ἔκαμε τὸ σχέδιον, κατεσκεύασε δ' ὁ Ἐπειός ('Ομ. α 493 ἵππον, τὸν Ἐπειός ἐποίησε σὺν Ἀθηνῇ).

16. aedificant = κατασκευάζουσι. Τοῦτο πλατύτερον ἔξηγεῖται διὰ τῶν sectaque intēxunt (= texunt abiēte costas). secta abiēte, ἀφαιρ. τῆς ςῆης = ἐκ κεκομένης ἐλάτης, ἦτοι ἀπὸ ἐλατίνας σανίδας. Τὸ abiete ἀναγωστέον τρισυλλάβως. intēxunt costas = συναρμότουν τὰς πλευράς.

17. votum, παθητ. παρακ. ἀπαρεμφ. ὑπονοητέον τὸ eum esse. simulant = προσποιοῦνται, ἦτοι λόγον ψευδῆ διαδίδουν ὅτι οὗτος (ὁ ἵππος) ἀφιερώθη τῇ Ἀθηνᾷ. pro redītu = ὑπὲρ (αἰσίας) ἐπανόδου. Τὸ ςῆμα νονέο, νονι, votum, - ēre = εὔχομαι, ἀφιερώνω, ἀνατίθημι. fama = eius fama, eius voti fama = ἡ φήμη περὶ τούτου τοῦ ἀναθήματος. vagor = πλανῶμαι. huc = ἐνταῦθα· ἐπεξηγεῖται ἀκριβέστερον διὰ τοῦ στίχ. 19 caeco latéri = ἐν τῷ σκοτεινῷ πλευρῷ.

18. delēcta virum (= virorum) corpōra = delectos viros = ἐκλεκτοὺς ἄνδρας. sortīti = κληρώσαντες. furtim = λάθρᾳ.

19. inclūdo = ἐγκλείω. penītus, διορίζει τὸ complēt· complēo
β' συζ. δμαλ. = πληρῶ. cavernas uterumque, ἐν διὰ δυοῖν : cavernas
uteri = τὰ κοιλώματα τῆς κοιλίας (τοῦ ἵππου). uterūs, - i, θηλ. = ἡ
κοιλία.

20. armato milīte, περιληπτικὸν ἀντὶ armātis militibūs = ὡπλι-
σμένων στρατιωτῶν.

Στίχ. 40 - 56

40. ibi, χρον. = τότε, ὅτε δηλ. εὑρίσκοντο ἐν ἀπορίᾳ τί νὰ πρά-
ζουν. ante omnis, ἐπιτείνει τὸ primus = πάντων πρώτιστος. magna
comitānte caterva = μεγάλου ἀκολουθοῦντος πλήθους Πολλοὶ ἀκο-
λουθοῦνται οἱ Λαοκόντα, ὅστις ἦτο ἐκ τῶν ἡγεμόνων τῶν Τρώων καὶ
ἀδελφὸς τοῦ Ἀγγίσου. decurro, - cīcurri καὶ - curri, - cursum,
- ēre = κατατρέχω, καταθέω, καταφέρομαι.

41. ardens, δηλ. ira = καιόμενος δργῆ. summa ab arce = ἀπὸ
τῆς κορυφῆς τῆς ἀκροπόλεως (Περγάμου). ἀπὸ ἐκεῖ ἥδυνατο νὰ κατο-
πτεύσῃ τὴν παραλίαν καὶ τὴν θάλασσαν.

42. et procul, ἐννόησον τὸ dixit, ὅπερ παραλείπεται, ἵνα δειχθῇ
τοῦ Λαοκόντος ἡ σπουδῇ παράλειψιν ἔχομεν καὶ εἰς τὴν ἐφεξῆς πρό-
τασιν : quae insanīa (= ποία ἀφροσύνη). ὅπου ἐννοεῖται τὸ est. Αἱ
παραλείψεις αὗται ὡς καὶ αἱ ἀλλεπάλληλοι ἐρωτήσεις ὑποδηλοῦν τὴν
ταραχὴν τοῦ Λαοκόντος.

43. avectos, παρακ. παθητ. ἀπαρεμφ. κατὰ παράλειψιν τοῦ esse
avectos (esse), ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ credītis : ὅτι ἀπέπλευσαν οἱ ἔχθροὶ
πιστεύετε ; ἡ ἐρώτησις ἴσοδυναμεῖ πρὸς ἔντονον ἀπαγόρευσιν : ne
credīte = μὴ πιστεύετε.

44. Τὸ ἀπαρέμφ. carēre ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ putatis. carēo =
στρεφοῦμαι. dolus - i = δόλος. sic notus Ulīxes? = οὕτω (= τόσον
διλίγον) γνωστὸς εἶναι; ὁ Ὁδυσσεύς;

45. hoc ligno = εἰς τοῦτο τὸ ξύλον, εἰς τοῦτο τὸν ξύλινον ἵππον.
occūltor = κρύπτομαι.

46. haec machīna = αὔτη ἡ μηχανή ὁ ποιητὴς ἔχει πρὸ διθαλ-
μῶν τὴν γνωστὴν εἰς τοὺς Ρωμαίους πολιορκητικὴν μηχανήν, ἥτις
ἥπερενγε τῶν τειχῶν τῆς πολιορκουμένης πόλεως, ἔξ ἡς ἥδυνατο οἱ
ἔχθροὶ νὰ κατοπτεύσουν καὶ νὰ πηδοῦν κάτω εἰς τὰ τείχη καὶ ἀπ' ἐκεῖ
εἰς τὴν πόλιν. fabricāta est = κατεσκευάσθη. inspectūra = ventūra,

μέλλ. μετογ. = μέλλουσα νὰ κατοπτεύσῃ καὶ μέλλουσα νὰ ἐπέλθῃ. urbi, δοτ. = in urbem = ἐναντίον τῆς πόλεως.

48. alīquis = aliis quis = ἄλλος τις. error - ὅρις = δόλος (ὅς εἰς πλάνην καὶ ἀπάτην ἔχει).

49. et = et etiam = προσέτι καὶ. dona δηλ. τοῖς θεοῖς. Οὗτος ὁ στίχος παρουσιάδης.

50. valīdis ingentem virībus hastam : σημείωσον τὴν θέσιν τῶν ἐπιθέτων ἀντιστοίχως πρὸς τὰ οὐσιαστικά. valīdis - virībus (παρήγησις) = magnis virībus. ingens hasta = ὑπερμέγεθες δόρυ. in latus : τοῦτο προσδιορίζεται ἀκριβέστερον διὰ τῶν in feri curvam compagībus alvum, ὃν ἡ σειρὰ ἔχει ὅδε : in alvum feri (= equi) curvam compagibus (= curva compāge lignorum contextam) = εἰς τὴν κοιλίαν τοῦ ἵππου ἐκ τῆς κυρτῆς προσαρμογῆς τῶν ξύλων κατασκευασθεῖσαν.

52. contorsit : τὸ ρῆμα contorquēo, - rsi, - rtum, - ēre = συστρέψω, τινάσσω. stetit = ἔστη ἐμπαγέν. utero recūssō = τῆς κοιλίας ἀναστιθείσης (τὸ ρῆμα recutio, - ussi, ussum, - ēre).

53. insōno, - ui, - āre = ἐνηγῷ, ἀνηγῷ. insonuēre cavae = insonuēre quid cavum = κοῦλον ἤχησαν. Τὸ cavae ληπτέον ὡς κατηγορούμενον τοῦ cavernae (= τὰ κοιλώματα).

54. Ἡ τοῦ λόγου πλοκὴ ἔχει ὅδε : si fata deum (= deorum) non laeva (= contraria) fuissent, si mens (δηλ. nostra) non laeva (= stulta = μωρὰ) fuisset. fata deum = ἡ βούλησις τῶν θεῶν, αἱ ἐκ τῶν θεῶν ἀνάγκαι, ὡς λέγει εἰς τὰς Φοινίσσας ὁ Εὔριπίδης.

55. impulērat, δριστ. ἀντὶ ὑποτακτ. impulisset, ἐπὶ ἀποδόσεως εἰς ὑπόθεσιν μὴ ἀλλαγῆ. foedāre = lacerāre = διασπᾶν καὶ διαλύειν τι τεχνικῶς κατεσκευασμένον, ὅπως ἔδω τὸν ἀφιερωμένον ἵππον.

56. manēres (καὶ τοῦ Πριάμου [σύ], ἡ ὑψηλὴ ἀκρόπολις, θάξμενες) ἀποστρέφεται εἰς τὴν ἀκρόπολιν καὶ λέγει ταῦτα (σχῆμα ἀποστροφῆς). Σημείωσον τὴν ἀλλαγὴν τοῦ προσώπου ἀποτόμως γενομένην μετὰ τὸ προηγηθέν Troiāque nunc stāret· ἡ τοιαύτη ἀλλαγὴ πολλὴν ἔνέχει περιπάθειαν.

Στίχ. 199 - 233

199. Hic = tum. aliquid, κεῖται ἀντὶ οὐσιαστικοῦ = ἄλλο τι γεγονός. maius = μεῖζον. multo, συναπέτεον τῷ magis tremendum = πολὺ περισσότερον φοβερόν.

200. obicitur, ἐνεστῶς τοῦ obicitor (ob - jactor) = προβάλλει, ἐμφανίζεται. improvida = nihil providentia, necopinantia = οὐδὲν προβλέποντα, μὴ προσδοκῶντα.

201. ductus sorte = λαχῶν αλήρω, αληρωθείς· ἐκληρώθη ἵερεὺς ὁ Λαοκόων, ἵνα τελέσῃ τὴν θυσίαν, τὴν δόποιαν οἱ Τρῶες ἀπεφάσισαν νὰ προσφέρουν εἰς τὸν Ποσειδῶνα ἐξ εὐγνωμοσύνης διὰ τὴν ὑπὸ τῶν Ἀχαιῶν σωτηρίαν των. Neptūno, δοτ. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ ἵερεὺς τοῦ Ποσειδῶνος εἶχε καταπετρωθῆ ὑπὸ τοῦ λαοῦ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου, ὡς μὴ δυνηθεὶς νὰ ἀποτρέψῃ διὰ τῶν ἱκεσιῶν του. τὴν ἀποβίβασιν τῶν Ἐλαήνων.

202. taurum macto = ταῦρον ἵερεύω, σφάττω, θυσιάζω, sollēmnis ad aras = ἐπὶ τῶν νενομισμένων βωμῶν, δηλ. ἐφ' ᾧ ἐτελοῦντο κατ' ἔτος αἱ νενομισμέναι θυσίαι.

203 - 204. gemini... immensis orbibus angues = δύο ὅφεις μὲ νπερμεγέθεις ἐλιγμούς. per alta = διὰ τοῦ πελάγους. Tὸ alta ὡς οὐσιαστ. λαμβάνει καὶ ἐπιθετ. διορισμὸν τὸ tranquilla : tranquillus = ἡσυχος, γαλήνιος (ἡ γαλήνιος θάλασσα κάμνει τοὺς ὅφεις νὰ φαίνωνται). horresco, horrī, -ere = φρίττω. refērens = ἀναφέρων, διηγούμενος.

205. incubunt = ἐπισκήπτονται. Τὸ ρῆμα εἰκονίζει τὸ βάρος καὶ τὸν πελώριον ὅγκον τῶν ὅφεων. pariter = ἅμα, συγχρόνως, δι' ἴσης προσπαθείας· οἱ δράκοντες οὗτοι ἀποτελοῦν ζεῦγος σπεύδοντες οὕτως ἥγωμένοι.

206. arrecta = ἡγωρθωμένα (τὰ στήθη). iubae = οἱ λόφοι· ἀπὸ πολλούς ἐπιστεύετο ὅτι φέρουν οἱ ὅφεις λόφον.

207. Τὸ ἐπίθετον sanguinēae τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὸ iubae μεταφράζει τὸ παρ' Όμήρω B, 308 δράκων ἐπὶ νῶτα δαφοινός. supērant undas = ὑπερέχουσι τῆς θαλάσσης. pars cetēra = τὸ ἔτερον μέρος τοῦ σώματος.

208. pone legit pontum = ὅπισθεν ἐπιψάυει τῆς θαλάσσης. si-nuatque = καὶ κολπώνει· κατὰ παράταξιν ἀντὶ μετοχῆς sinūans. im-mensa terga = τὰ ὑπερμεγέθη νῶτα. volumīne = δι' ἐλιγμῶν.

209. fit sonitus spumante salo (σημείωσον τὴν παρήγησιν) = γίνεται βοή, ἥχος, πάταγος, ἀπὸ τὸ ἀφρίζον σάλευμα (τῆς θαλάσσης). Ἡ προσέγγισις τῶν ὄφεων γίνεται αἰσθητὴ ἀπὸ τὸν ἀκουούμενον πάταγον. arva = λίθρα.

210. ardentisque oculos suffecti sanguine et igni = τοὺς λάμποντας ὄφθαλμοὺς ἔχοντες ὑφαίμους καὶ πυρώδεις. sufficio = ὑποκάτω τίθημι τι. oculos suffecti : ἡ σύνταξις τῆς αἰτίας. (oculos) μετὰ φήματος παθητ. ἡ μέσης διαθέσεως (suffecti) εἶναι ἐλληνίζουσα.

211. lambebant = ἔλειχον (οἱ ὄφεις). sibylla ora = τὰ συρίτεοντα στόματα. linguis vibrantibus = διὰ τῶν ταχέως παλλομένων γλωσσῶν. Σημείωσον τὴν ἡχητικὴν τοῦ στίχου.

212. diffugimus = φεύγομεν ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, διασκορπιζόμεθα. exsangues = ὁχροὶ ἐκ τοῦ φόβου. pallidi = κίτρινοι, ὁχροί. semianimi = ἡμιθανεῖς. Τὸ exsangues τίθεται ἐπὶ τῶν μεγάλω φόβῳ κατεχομένων. visu = ἀφαρ. τῆς αἰτίας, ἐκ τῆς θέας, ἐπὶ τῇ θέᾳ. agmine certo = πορείᾳ σταθερῷ (τεινούσῃ εἰς βέβαιον σκοπόν).

214. serpens uterque amplexus = ἐκάτερος τῶν ὄφεων περιβαλλόν. natōrum corpōra = natos = τοὺς παῖδας, τοὺς υἱούς.

215. implicat = περιελίσσεται. Τὸ implicare εἶναι ἕδιον ἐπὶ τῶν ὄφεων. miseros artus = miserorum artus = τῶν δυστυχῶν τὰ μέλη. depascitetur = ἐπινέμεται, κατεσθίει, ἀντὶ τοῦ mordet (δάκνει). Τὸ depasci λέγεται ἐπὶ τοῦ καταβροχθίζοντος ἡ κατασπαράττοντος. Οἱ ποιηταὶ λέγοντι καὶ morsu lacerare, consumere.

216. ipsum = αὐτὸν δὲ (τὸν πατέρα), ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς υἱούς. post = ἔπειτα. auxilio (δοτ. τοῦ σκοποῦ) = πρὸς βοήθειαν. subeuntem = ἐρχόμενον.

217. corripiō = συναρπάζω. spira - ae = σπεῖρα. ligō = δένω, περιβάλλω.

218. medīum = medīum corpus bis collo squamēa terga : τὸ ἔξης τῶν λέξεων : bis circumdati collo squamēa terga = δις περιβαλόντες τῷ τριχήλῳ (τοῦ Λαοκόντος) τὰ φοιλιδωτὰ νῶτα. Ἐν τῷ circum terga dati ἔγινε τμῆσις. Τὸ collo δοτ. εἰς τὸ circumdati.

219. supérant cap̄te, δηλ. suo, ὑπερέχουσι κατὰ τὴν ἔμπτων κεφαλήν. cap̄te περιληπτικὸς ἔνικός : ὁ ἔνικός capite ἀντὶ capitibus δηλοῖ διτὶ αἱ κεφαλαὶ τῶν δύο ὄφεων οὔτω πλησίον ἀλλήλων ἦσαν, ὥστε νὰ φαίνωνται ὡς μία. Τοσοῦτον μεγάλοι ἦσαν οἱ ὄφεις, ὥστε δις

περιζώσαντες τὴν ὁσφὺν τοῦ ἀνδρὸς (bis medium amplexi), δὲ καὶ τὸν τράχηλον, ὑπερεῖχον ἔτι.

220 - 222. simul = ἥμα μέν... ἥμα δέ. divello, -elli, -ūlsum, -ere = διασχίζω, διαλύω, διασπῶ, διαρρηγύω. tendo, tetendi, tensum καὶ tentum, -ere = τείνω, ἐντείνω, σπεύδω, προσπαθῶ. nodos = τὰ δεσμά, ἢ ἐν στίχ. 217 ὀνόμασε spiras. perfūsus = κατακεχυμένος, βεβαμένος. vittas = τὰ στέμματα = ἔχων βεβαμένα τὰ στέμματα. sanie atroque venēno = σιάλω φαρμακόν (= θυνατηφόρω) ἵψῃ (τῶν ὅφεων). ἵχωρ ἀπέρρεεν ἀπὸ τὰ δῆγματα τῶν ὅφεων, ὥστε καὶ τὰ στέμματα τὰ ιερατικὰ διεβρέγοντο.

223. qualis mugītus (ἐνύόησον tollit) taurus cum fugit· πρὸς τὸ πρᾶγμα ἀρμόζει καὶ ὁ σπονδειακὸς ρυθμὸς τοῦ στίχου· πρβλ. 'Ομ. Υ, 403: αὐτῷ ὁ θυμὸν ἡρυγγεῖ, ὡς ὅτε ταῦρος ἡρυγγεῖ. saucius = τετραυματισμένος.

224. et... excussit, παρατακτικὴ σύνταξις ἀντὶ τῆς καθ' ὑπόταξιν excussa incerta secūri = ἐκτινάξας τὸν ἀστοχήσαντα πέλεκυν. Σημείωσον ὅτι αἱ κραυγαὶ τοῦ Λαοκ. δὲν παραβάλλονται πρὸς τοὺς μυηθμοὺς οἵουδήποτε ταύρου, ἀλλὰ τοῦ προσωρισμένου πρὸς θυσίαν, διὰ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Κακὸς οἰωνὸς ἦτο, ἂν τὸ θῦμα διέφευγεν ἐκ τοῦ βωμοῦ ἢ ἀν πληττόμενον ἐμπαῖτο. 'Ο μῦθος τοῦ Λαοκόντος ἔγινε περίφημος ἀπὸ ὀραῖον γλυπτὸν σύμπλεγμα παριστῶν τὸν ἀγῶνα τῶν τριῶν θυμάτων πρὸς τοὺς ὅφεις, ἀνευρεθὲν τῷ 1506 ἐν Ρώμῃ καὶ κατατεθὲν ἐν τῷ Βατικανῷ. 'Ως ίδεα καὶ ἐκτέλεσις εἶναι τοῦτο ἐκ τῶν ἀρίστων ἔργων τῆς ἀρχαίας τέχνης. Τὸ ἔργον ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου εἰς τοὺς ἐκ Ρόδου Ἀγήσανδρου, Πολυδωρού καὶ Ἀθηγόδωρον. Ζήτημα ὅμως εἶναι ἂν οἱ καλλιτέχναι οὗτοι ἔζησαν πρὸ ἢ μετὰ τὸν Οὐεργίλιον καὶ ὃν ἐπομένως εἶχον ὑπὲρ τὴν περιγραφὴν τῆς Αἰνειάδος. 'Η διαφορὰ δὲ τῆς ποιητικῆς περιγραφῆς τοῦ θανάτου τοῦ Λ. καὶ τῶν τέκνων του καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς αὐτῆς παραστάσεως εἰς τὸ σύμπλεγμα τοῦτο ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τοῦ περιφήμου ἔργου τοῦ Γερμανοῦ ποιητοῦ, λογοτέχνου καὶ κριτικοῦ Λέσσινγκ ὑπὸ τὸν τίτλον «Λαοκόων ἢ περὶ τῶν ὀρίων τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν καὶ τῆς ποιησεως», ὅπερ, μεταφρασθὲν εἰς τὴν ἐλληνικὴν ὑπὸ Α. Προβελεγγίου, ἐξεδόθη εἰς τὴν Βιβλιοθήκην Μαρασλῆ.

225. at = autem = δέ. delūbra ad summa = πρὸς τὸν ναὸν (τῆς Αθηνᾶς), ὅστις ἔκειτο ἐν τῇ ἀκροπόλει, ἐν πόλει ὕκρη, ὡς λέγει

ό "Ομηρος Z, 297 (αἱ δ' ὅτε νηὸν ἵκανον Ἀθήνης ἐν πόλει ἄκρῃ). lapsu, ἀφαιρ. τοῦ lapsus = δὲ λίσθησις lapsu diffugiunt = labuntur, serpunt· δηλοῦται τὸ εἰδος τῆς κινήσεως τὸ ἰδιάζον εἰς τοὺς ὅφεις.

226. saevae = irātae. Tritōnis - īdis = ἡ Τριτωνίς, Τριτογένεια Αθηνᾶ.

227. dea, δηλ. τοῦ ἀγάλματος τῆς θεᾶς. Γνωστὸν εἶναι πῶς εἴκονίζετο ἡ Αθηνᾶ. teguntur, ρῆμα μέσον αὐτοπαθὲς = tegunt se.

228. tremefacta pectora = τρέμοντα (ἐξ ιεροῦ φόβου) στήθη. 'Αρχικῶς ἡτο ἀπλοῦς φόβος· τώρα ἐπακολουθεῖ συναίσθημα ἴσχυρότερον, τὸ τοῦ ιεροῦ τρόμου (novus pavor), ἀφ' οὗ οἱ Τρῶες κατενόησαν ὅτι οἱ δράκοντες ἔχεινοι εἴχον πεμφθῆ ὑπὸ τῆς ὠργισμένης Αθηνᾶς.

229. insinuat, ἀνευ τοῦ se = εἰσδύεται, ὑπεισέρχεται. cunctis, πτῶσις δοτική. expendīsse scelus = poenas sceleris persolvisse = ὅτι ἔδωκεν δίκην ἀσέβειας. scelus εἶναι ἡ πρὸς τὸν ἵππον, δῶρον τῆς Αθηνᾶς, ἀσέβεια τοῦ Λαοκόντος. merentem = ἀξιον ὄντα (τῆς ποινῆς), ἐπαξίως.

230 - 231. qui laeserit . . . intorserit : αἱ ἀναφορικαὶ αὗται προτάσεις εἶναι αἰτιολογικαί : ὃς (διότι οὗτος) ἐλυμήνατο . . . καὶ ἐτίναξεν. sacrum robur = equum sacrum e robore factum, δηλ. τὸν Δούρειον ἵππον, ὅστις ἀφιερωμένος τῇ θεῷ λέγεται sacer. cuspide = τῇ αἰγαλῇ. tergo, δοτικὴ ἀντὶ τοῦ corporei ἡ latēri = in corpus, in latus.

232. ducendum . . . oranda, ἐνν. esse, γερουνδῆβα ἐκ τοῦ conclamant ἔξαρτώμενα. Tὸ oranda = exoranda, placanda. ad sedes, δηλ. deae, ἡτο templum, simulacrum = τὸ εἰδῶλον. conclāmant = omnes uno ore clamant = βοῶσιν (οἱ πρὸν διάφορα φρονοῦντες νῦν μιᾷ φωνῇ κραυγάζουν ὅτι πρέπει νὰ ἔξιλεώσουν τὴν θεάν).

Στίχ. 268 - 297

268. prima quies = primus somnus = ὁ πρῶτος ὕπνος. mortali-
bus aegris = δειλοῖς βροτοῖς ("Ομηρος"), κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς
μάκαρας θεούς.

269. incipit, τοῦ incipio = ἀρχίζει. dono, ἀφαιρ. ὀργ. divum =
deorum. serpit = ἔρπει. Τὸ ρῆμα serpo λέγεται ἐπὶ ἔρπετῶν καὶ ὕπνου
λειτήθως εἰς τὰ μέλη κεχυμένου : serpo, -psi, -ptum, -ere = ἔρπω,
δὲ λισθαίνω, βραδέως κινοῦμαι.

270. ecce = ἰδού.

270 - 272. 'Η σειρὰ τοῦ λόγου ἔχει ὥδε : maestissimus Hector, raptatus bigis (διὰ τῆς ξυνωρίδος τοῦ Ἀχιλλέως) aterque cruento pulv̄ere perque pedes traiectus lora tumentis, ut quondam visus est adesse mihi largosque effundēre fletus. Εἰς τὴν πρότασιν ut quondam θὰ ἐννοηθῇ πάλιν : visus erat raptatus = ὡς ποτε τὸν εῖδον ἐλκυσθέντα.

273. traiectus lora, ἡ σύνταξις ἑλληνίζουσα ἀντὶ τοῦ traiectis per pedes tumentis loris ἡ habens per pedes tumentis lora traiecta. 'Ο ποιητὴς λέγων pedes tumentis (οἰδαλέους) ἔχει πρὸ δφθαλμῶν τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν ὁ Ἀχιλλεὺς εἴλκυσε τὸν "Εκτορα ἔτι ζῶντα προσδέσας εἰς τὸ ζρυμα. 'Εὰν ὁ "Εκτωρ ἦτο νεκρός, ὡς λέγει ὁ "Ομηρος, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ γίνουν οἱ πόδες του οἰδαλέοι.

274. hei mihi = ίώ μοι: ἀνακράζει παραβάλλων τὴν παλαιὰν πρὸς τὴν παροῦσαν κατάστασιν. quantum mutatus ab illo = quantum diversus ab illo, mutatione facta = πόσον διάφορος ἐκείνου, μεταβολῆς γενομένης.

275. qui = qualis = οἵος. redit : ἐνεστῶς τοῦ redēo· ὁ ἐνεστῶς εἶναι ἴστορικὸς εἰς πρότασιν ἀναφορ., ἵνα δηλωθῇ παρελθόν γεγονός, οὗ ἡ μνήμη διατηρεῖται ἀκόμη ζωηρὰ εἰς τὴν ψυχήν· exuvias - arum = τὰ σκῦλα. exuvias indūtus Achilli = ἐνδεδυμένος τὰ ὅπλα τοῦ Ἀχιλλέως. Ταῦτα ἐσυλήθησαν ἀπὸ τὸν νεκρὸν τοῦ Πατρόκλου.

276. pupp̄ibus, δοτ. = in puppes. Τὸν παρὰ τὰς ναῦς ἀγῶνα τῶν Ἀχαιῶν περιγράφει ὁ "Ομηρος ἐν P. πρβλ. καὶ Π, 122 : τοὶ δ' ἔμβαλον ἀκάματον πῦρ νηὶ θοῇ· "Εκτωρ δὲ πρύμνης νεὸς ἤψυτο ποντοπόροιο· δτε νῆας ἐνέπρησε πυρὶ κτλέω.

277 - 279. squalentem barbam gerens, ἐπεξηγεῖ τὸ quantum mutatus. Σημείωσον τὴν ἐνσλαγήν εἰκόνων δόξης καὶ ἀθλιότητος τοῦ "Εκτωρος. squalēo = αὐγμῶ. barba - ae = γένειον, πώγων. squalens barba = αὐγμηρὸν γένειον. concrētos sanguīne crines = πηκτὴν αἴματι τὴν κόμην. vulnērā = τὰ τραύματα, ἢ ἔλαβεν ὁ "Εκτωρ συρόμενος περὶ τὰ τείχη· 'Ομ. X, 371 οὐδ' ἄρα οὐ τις ἀνουτητή γε παρέστη καὶ 375 ὡς ἄρα τις εἴπεσκε καὶ οὐτήσασκε παραστάς. ultro, σύναψον πρὸς τὸ compellare, ἐδόκουν (vidēbar, δηλ. mihi), πρότερος προσαγορεύειν. ultro, ἐπίρρ. = αὐτοθελεί, ἐκουσίως. flens ipse = κλαίων καὶ ἐγὼ αὐτός, δπως δηλ. ὁ "Εκτωρ (271 effundēre fletus). exprōmo = ἐξάγω.

281. lux = salus, ώς ὁ "Ομηρος τὴν σωτηρίαν λέγει φόως. Teu-crūm = Teucrōrum = Τεύχων.

283. expectātē, κλητική καθ' ἔλξιν πρὸς τὴν κλητικὴν Hector ἀντὶ ὀνομαστ. expectātus.

285. ut = πῶς (μὲ τί συναισθήματα ἀνάμεικτα ἀπὸ χαρὰν καὶ λύπην). aspicīmus te = σὲ παρατηροῦμεν. defessi (cladib⁹) = ἀποκαμόντες ἀπὸ τὰς συμφοράς.

286. foedo = αἰσχύνω τι, λωβῶμαί τι. ille nihil, ἐνν. respondet. nec me... morātur = οὐδὲ κατέχει με ἐρωτῶντα μάταια (vana quaerentem), δηλ. δὲν δίδει προσοχὴν εἰς τὰς ματαίας ἐρωτήσεις μου.

289. fuge = φεῦγε. 'Ο Οὐεργίλιος παριστῶν τὸν "Εκτορα προτρέποντα τὸν Αἰνείαν νὰ φύγῃ ζητεῖ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν φυγὴν τούτου. eripe te = ἐξάρπασον σεαυτόν. his flammis : λέγων δεικνύει μὲ τὸν δάκτυλον τὰς φλόγας.

290. ruit alto a culmine· ὁ "Ομηρος λέγει : ὥλετο πᾶσα κατ' ἄκρης Ἰλιος αἴπεινή.

291. sat... datum, ἀρκετὰ ἐπράγθησαν, ἀρκετοὶ ἀγῶνες ἔγιναν ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ Πριάμου.

292. hac = τῇδε = τῇ ἐμῇ. etiam = βεβαίως.

293. sacra, ἐνν. τὸ sua ἀπὸ τὸ ἐπόμενον suos· sacra δὲ εἶναι τὰ ἐν στίγ. 296 - 297 ἀναφερόμενα vittas (στέμματα), Vestam = τὴν Ἐστίαν καὶ ignem (τὸ πῦρ). penates εἶναι οἱ penates publīci, οἱ ἐφέστιοι θεοί, προστάται τῆς ὅλης πόλεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς penates privātos (domesticos), τοὺς προστάτας παντὸς οἴκου. Ρωμαϊκὰ νομίσματα εἰκονίζουν Ἐστίαν κρατοῦσαν τὸ Τρωικὸν Παλλάδιον.

294. com̩tes fatorum = ἀκολούθους τῶν πεπρωμένων, τῶν περιπτειῶν καὶ περιπλανήσεων, ποὺ ὕρισεν εἰς σὲ ἡ εἰμαρμένη.

295. Ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου ἔχει ὅδε : quae (moenia) ponto pererrato statuēs magna. ponto pererrato = κατόπιν μαχρῶν ἐν τῷ πόντῳ περιπλανήσεων. statuo = ἰδρύω. magna = ἔνδοξα.

296. sic ait et... effert = ταῦτα λέγει καὶ ἐξάγει· ἡ σύνταξις κατὰ παράταξιν ἀντὶ : ταῦτα λέγων ἐξάγει.

297. effert, κατὰ βραχυλογίαν εἰρημένον ἀντὶ τοῦ : per somnum mihi, vidētur efferre. Ἡ λατρεία τῆς Ἐστίας ἀπήτει στέμματα (vittas) καὶ πῦρ αἰώνιον (ignem aeternum). Τὸ ἀσβεστον πῦρ ἦν σύμβολον τῆς αἰωνιότητος τῆς πόλεως. adytis penetralib⁹ = ἐκ τῶν

ἐνδομύχων ἀδύτων. Τὸ πενετραλίθος εἶναι ἐπίθετον. "Αδυτα ἐλέγετο τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, ὅπου οὐδεὶς ἄλλος ἐδικαιοῦτο νὰ εἰσέλθῃ πλὴν τοῦ ἴερέως.

Στίχ. 402 - 428

402. heu ! nihil invitatis fas quemquam fidere divis. invitatis
divis (= deis), δοτ. εἰς τὸ fidere = πιστεύειν. Τὸ invitatis = inimicis.
fas, ἐνν. est = φεῦ ! οὐδεμίαν πρέπον εἶναι νὰ ἔχῃ τις πίστιν εἰς τοὺς
δυσμενεῖς θεούς. Ταῦτα λέγονται ἐν σχέσει πρὸς τὸ προτργυμένως
λεγθὲν ὅτι ἡ τύχη τὸ πρῶτον ἐφάνη εὐμενῆς εἰς τοὺς Τρῶας (adspīrat
fortuna primo labōri).

403. ecce trahebatur. Ταῦτα φανερώνουν τὴν αἰτίαν τῆς προη-
γουμένης ἐπιφωνήσεως. passis erinibus = λυσίκομος. passis : παθητ.
μετοχὴ τοῦ ρ. pando, οὗ οἱ χρόνοι : pando, pandi, pansum καὶ pas-
sum, - ere = ἀναπετάννυμι· erinibus passis = μὲ ἀνειμένην, λυπήν,
διερριμμένην τὴν κόμην.

404. a templo adytisque = ab adytis templi Minervae = ἀπὸ
τῶν ἀδύτων τοῦ ναοῦ τῆς Ἀθηνᾶς. Εἰς τοῦτον εἶχε καταφύγει ἡ Κασ-
σάνδρα, ἡ κόρη τοῦ Πριάμου, ἦν Αἴας ὁ Ὁιλέως ἐν αὐτῷ τῷ ναῷ τῆς
Ἀθηνᾶς, τῆς ἥτο ἵερεια, ἡτίμασε, δι' ὃ καὶ ἐτιμωρήθη κατακεραυνωθεὶς
ὑπὸ τῆς Ἀθηνᾶς ἐν τῷ πελάγει.

405. tendens lumina = ὑψοῦσσα τοὺς ὀφθαλμούς της. ardentia
λέγονται τὰ lumina διὰ τὸ ἄλγος, τὴν αἰδὼ καὶ τὸν ἀπελπισμόν της,
ἐπειδὴ οὐδεμιᾶς ἐτύγχανε βοηθείας, ὃς μαρτυρεῖ καὶ τὸ frustra (μάτην).
Σημείωσον τὴν ἐπαναφορὰν τοῦ lumina.

406. arcēbant = coērcebant, continebant = συνεῖχον.

407. hanc speciem = τοῦτο τὸ θέαμα. (τῆς μνηστῆς δηλ.. δεσμίας
ἀπαγομένης ἀνὰ τὴν πόλιν). tulit = pertulit = ὑπέμεινεν. furiāta
mente = ὁ ἔχων μανιομένην (ἐκ τοῦ ἔρωτος) τὴν ψυχήν. Coroebus =
Κόροιβος, υἱὸς τοῦ Μύγδανος, βασιλέως τῆς Φρυγίας, σταλεὶς ἀπὸ τὸν
πατέρα του πρὸς βοήθειαν τῶν Τρώων.

408. periturus = ἀπολούμενος, ἀποθανούμενος. Ἡ μετοχὴ ἡδύ-
νατο νὰ συμφωνήσῃ κατὰ πτῶσιν καὶ μὲ τὸ ἀντικείμενον τοῦ ρήματος
iniecit, τὸ sese.

409. *densis armis, δοτ. = in densa arma, δηλ. hostium (incurrimus).*

410. *delūbri = τοῦ ναοῦ (τῆς Ἀθηνᾶς).*

411. *telis nostrorum obruīmur = κατακαλυπτόμεθα ὑπὸ τῶν βελῶν τῶν ἡμετέρων· τοῦτο ἥτο τραγικὸν ἐπακολούθημα τοῦ τεχνάσματος τοῦ Κοροίφου, ὅστις εἶχε συμβουλεύσει τοὺς Τρῶας νὰ ἐνδυθοῦν ὅπλα ἐλληνικά. Τὸ φωνῆν τῆς ληγούσης εἰς τὸ obruīmur λαμβάνεται ως μακρὸν εἰς τὴν τομήν. miserrima caedes = οἰκτίστη σφαγὴ (διότι οἰκεῖοι ὑπὸ οἰκείων ἔφονεύοντο).*

412. *facie...errōre, ἀφαιρ. τοῦ αἰτίου. Τὸ facie = specie, forma.*

413. *tum = εἴτα δέ, μετὰ τὸ ἐν στίχῳ 410 primum. gemītu atque erēptae virginis ira = cum gemerent atque ob ereptam virginem irascerentur.*

414. *undique συναπτέον τῷ collecti καὶ οὐχὶ τῷ invādunt. collecti = ἀθροισθέντες. Κατ' ἀρχὰς εἶχον διασκορπισθῆ ἀνὰ τὴν πόλιν, ἐπιπεσόντος κατ' αὐτῶν μὲ πυκνάς μάζας στρατοῦ τοῦ Αἰγαίου.*

414. *Aiax = Αἴας ὁ Ὄιλέως.*

416. *rupto turbine = cum turbo se prorūpit = ὅταν θύελλα ἐκρυγῇ. Ἡ παραβολὴ ἐλήφθη ἐκ τῆς Ἰλ. Π., 765 ὡς δ' Εὔρος τε Νότος τ' ἐριδαίνετον ἀλλήλοιν..., ὡς Τρῶες καὶ Ἀχαιοὶ ἐπ' ἀλλήλοισι θορόντες δῆσουν. adversi = ἐναντίοι.*

417. *laetus eōis Eurus equis = ἀγαλλόμενος ἐπὶ τοῖς ἡώραις ἵπποις : Εδοι λέγονται οἱ ἵπποι, διότι ὁ Εὔρος πνέει ἐξ ἀνατολῶν· equi εἶναι ἀντὶ τοῦ currus, δότι κατὰ τοὺς ποιητὰς οἱ ἄνεμοι δύονται ἐπὶ ξυνωρίδος, ως καὶ οἱ θεοὶ καὶ οἱ βασιλεῖς.*

418. *stridunt, ὀρχαῖκάτερος τύπος ἀντὶ τοῦ strident. Σημείωσον τὴν ἐν τῷ στίχῳ παράγκησιν διὰ τοῦ φθόγγου s.*

419. *Nerēus = ὁ Νηρεύς. Οὗτος ἦτο σὺν τοῦ Πόντου καὶ τῆς Γῆς, ἐνδοξότατος μετὰ τὸν Ποσειδῶνα θαλάσσιος θεός· εἶχε καὶ μαντικὴν δύναμιν, προφητεύσας τὴν κατὰ τῆς Τροίας στρατείαν τῶν Ἐλλήνων καὶ τὰ δεινὰ τῶν Τρώων· ἡ τρίαινα σύμβολον τοῦ Ποσειδῶνος ἀποδίδεται ἐνταῦθα εἰς τὸν Νηρέα.*

420. *si quos = quosecumque : ὅπως καὶ ἐν τῇ ἐλληνικῇ τὸ εἴ τις τίθεται ἀντὶ τοῦ ὅστις. obscūra nocte per umbram = per umbram obscūrae noctis.*

421. *fudīmus = διεσκορπίσαμεν. insidīs = dolo.*

422. appārent = ἐπιφαίνονται. primi, πρβλ. στίχ. 412. mentīta, ἀνήκει καὶ εἰς τὸ clipēos = ἀναγνωρίζουν (= agnoscunt) τὰς ἀπατηλὰς ὁσπιδὰς καὶ τὰ ἀπατηλὰ δύπλα, τ.ἔ. ὅτι οἱ φέροντες αὐτὰ δὲν ἡσαν "Ελληνες.

423. atque ora... signant. Τὸ ora = linguam, τὸ δὲ signare ἀντιστοιχεῖ πρὸς τὰ ἔλληνικὰ σημειῶσθαι καὶ τεκμαίρεσθαι. Ἡ ἔννοια : καὶ ἐκ τῆς προφορᾶς (sono) τεκμαίρονται τὸ διάφορον τῆς γλώσσης (ora discordia). Παρ' Ὁμήρῳ οὐδεμίᾳ διάκρισις γλώσσης γίνεται μεταξύ Ἀχαιῶν καὶ Τρώων.

424. ilīcet ἐκ τοῦ ire - licet (ire licet = ἀπίεναι ἔξεστι). σημαίνει πρῶτον ἀπιθι καὶ ἀπηγγέλλετο ὑπὸ τοῦ κήρυκος κηρύττοντος τὴν διάλυσιν τοῦ δικαστηρίου. ὑπὸ τῶν ποιητῶν τοῦ χρυσοῦ αἰῶνος λέγεται ἐπὶ πράξεων, αἱ δόποιαι ταχέως πρέπει νὰ ἐκτελεσθοῦν καὶ ἴσοδυναμεῖ μὲ τὸ πάραντα. numero = multitudine = ὑπὸ τοῦ πλήθους. obruimur = κατακλύσσομεθα. obrūo, -ui, -ūtum, -ere = κατακλύνωμι, κατακλύζω.

425. Penelēi, ἀναγνωστέον τρισυλλάβως. Ὁ ἐδῶ Πηγέλεως εἶναι διάφορος τοῦ ἐν Ἰλ. B, 494 Πηγέλεω, τοῦ ἡγεμόνος τῶν Βοιωτῶν. Ὁ ποιητῆς ἔλαβε τὸ ὄνομα, ἵνα δηλώσῃ ἔτερον πρόσωπον πλαστόν. divae ad aram, δηλ. ἐν τῷ προνάῷ τῆς θεᾶς Ἀθηνᾶς.

426. iustissimus unus (τὸ unus ἐπιτείνει τὸ ὑπερθετικὸν) = ὁ δικαιιότατος πάντων Τρώων.

427. servantissimus aequi = ὁ μάλιστα τὸ δίκαιον ἐμπεδῶν. Διὰ τὴν ἀρετὴν ταύτην δὲν ἔπρεπε νὰ φονευθῇ, ὀλλά... .

428. Dis aliter visum = τοῖς θεοῖς ἀλλως ἔδοξε. Πρβλ. τὸ ἐν Ὁμ. α, 234 : νῦν δ' ἐτέρως ἐβόλοντο θεοὶ κακὰ μητιόωντες.

Στίχ. 506 - 558

506. forsitan... requīras = ἵσως ἥθελες ἐρωτήσει. Τὸ forsitan = fors sit an. forsitan = fortasse = ἵσως. Ἐκ τοῦ requīras ἔξαρτᾶται ἡ ἐρώτησις quae fuerint fata κλπ.

507. urbis casum = urbis interītum = τὸν ὅλεθρον τῆς πόλεως.

508. medīum, κατηγορούμενον· καὶ τὸν ἐγθρὸν μέσον, ἥτοι καὶ τὸν ἐγθρὸν ἐν τῷ μέσω.

509 - 510. Τὸ ἔշῆς τῶν λέξεων : sen̄or (= senex), nequīquam circumdat trementibus aeo umeris (δοτική) arma (τὸν θώρακα) diu desueta (τὸν ἐπὶ πολὺν χρόνον ἀσυνήθη).

511. cingitur = περιζώνυμαται, μέσος. αὐτοπαθὲς = cingit se· συντάσσεται μὲ ἀφαιρ. ἀλλὰ καὶ αἰτ. κατὰ ζῆλον ἑλληνικόν, ὡς ἐνταῦθα. inutile, δύναται νὰ ληφθῇ ὡς ἐπίρρημα· πρὸς τὴν φράσιν πρβλ. τὰ δύμηρ. βέλος ἄλιον, μαψίδιον.

512. aedibus in mediis = ἐν τῇ ἐσωτερικῇ τῆς οἰκίας αὐλῇ, τῇ ἀντιστοιχούσῃ πρὸς τὸ περιστύλιον τῆς ἑλληνικῆς οἰκίας. nudo sub aetheris axe = sub polo, sub caelo = ἐν τῷ ὑπαίθρῳ.

514. arae = in aram. umbra, ἀφαιρ. δργαν. = τῇ σκιᾷ.

515. altariā circum, ἀναστροφὴ τῆς προθέσεως, circum altariā = circum aram.

516. praecipites = se praecipitantes = καταφερόμεναι (ἀπὸ τοῦ αἰθέρος), ἵνα ἀποφύγουν τὴν καταιγίδα.

517. condensae = κατάπυκνοι ἐν τοῦ τρόμου. sedēbant = ἐνάθηγτο δηλ. ἴκετεύονται, κατὰ τὸ ἔθος τῶν ἴκετῶν.

519. quae mens tam dira = τις οὕτως ἀπαίσιος λογισμός.

520. impulit = ἀθησε· συντάσσεται πρὸς ἀπαρέμφ. (cingi).

521. non tempus eget = ὁ καιρὸς οὐ δεῖται, δὲν ἀπαιτεῖ. Τὰ tali auxilio nec defensoribus istis συναποτελοῦν μίαν ἔννοιαν, ἀναφέρονται δὲ εἰς τὸ telis (520). defensoribus istis = armis istis, θθεν ἡ ὅλη φράσις ἴσοδυναμεῖ τῇ auxilio istorum armorum = ὁ καιρὸς δὲν ἀπαιτεῖ τὴν βοήθειαν τῶν ὅπλων τούτων (τὰ ὄποια δηλ. σὺ φορεῖς).

522. non, δηλ. egēret, si ipse κλπ. = ὁ καιρὸς δὲν θὰ ἀπήτει τὰ ὅπλα τοῦτα, οὐδὲ ἐὰν ἦτο νῦν παρὸν αὐτὸς ὁ "Ἐκτωρ.

523. hic tandem concēde = ἐνταῦθα (ὅπου δηλ. εἶμαι ἐγὼ) τέλος πρόσελθε. haec ara tuebitur omnis = ὁ βωμὸς δέδε θὰ διασώσῃ πάντας. Οἱ ἐπὶ βωμοῦ καθεζόμενοι ἴκεται ἥσαν ἀπαραβίαστοι. Πρβλ. Αἰσχ. ἐν Ἰκέτ. 176 : κρείσσον δὲ πύργου βωμός, ἔρρηκτον σάκος.

526. Pyrrhi de caede = διέφυγεν ἀπὸ τὰς χεῖρας τοῦ Πύρρου (τοῦ Νεοπτολέμου), ὅστις ἐπήνεγκεν εἰς αὐτὸν θανάσιμον τραῦμα. 'Ο οὖδε τοῦ Πριάμου Πολίτης μνημονεύεται πολλαχοῦ εἰς τὴν Ἰλιάδα.

527. per tela, per hostis, ἂμ φόνον, ἣν νέκυας "Ομηρος ἐν K, 298. Τὸ ἀσύνδετον δηλοῖ τὴν ταχεῖαν φυγὴν τοῦ Πολίτου.

528. porticibus longis, ἀφαιρ. τοπικὴ = διὰ τῶν ἐπιμήκων στοῶν, δηλ. τοῦ περιστυλίου. vacua atria = τοὺς ἐρήμους θαλάμους τοῦ ἀτρίου. Iustrat = περιέρχεται ζητῶν καταφύγιον.

529. infesto voln̄ere insequitur = καταδιώκει δι' ὅπλου, δι' οὐ θέλει νὰ τὸν πληγώσῃ.

530. iam iamque = καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν. manu tenet = εἶναι ἔποιμος διὰ τῆς χειρὸς νὰ συλλάβῃ. premit hasta = ἐπίκειται τῷ δόρατι.

531. parentum, δηλ. τοῦ πατρὸς Πριάμου καὶ τῆς μητρὸς Ἐκάβης, οἵτινες ἐκάθηντο ἐπὶ τοῦ βωμοῦ.

532. conc̄dit = κατέπεσεν, ἔνεκα δηλ. τοῦ τραύματος, τὸ ὁποῖον κατ' ἀρχὰς ἔλαβεν.

533 - 534. in media morte = in ipso mortis pericūlo. non abstinuit = non continuit sese = οὐ συνέσχειν ἔαυτὸν = δὲν συνεκρατήθη. nec voci iraeque pepercit, ἐπεξήγ. τοῦ non abstinuit.

535. at = ἀλλά· δηλοῦ σφοδρὰν ταραχὴν τῆς ψυχῆς, δὲ τις ἡ εὔχεται τινι ἀγαθᾷ ἢ καταρᾶται δεινά. tibi, ἡ δοτικὴ ἀναφέρεται εἰς τὸ persolvant καὶ reddit. ausis, εἶναι οὐσιαστικόν.

536. pietas = iustitia = συναίσθημα οἴκτου, δικαιοσύνης. quae talia curet = ut talia curet.

537. grates = gratias et praemia = βραβεῖα. Ταῦτα λέγονται εἰρωνικῶς ἀντὶ τοῦ poenae.

538. cernere, ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ fecisti καθ' ἐλληνικὴν σύνταξιν ἀντὶ τοῦ fecisti me ut cernerem = ἐποίησάς με ἰδεῖν.

539. foedasti voltus, μιαίνεται ὁ ὁρῶν φονευθέντα. funere, δηλ.. fili = διὰ τοῦ πτώματος τοῦ νίοῦ.

540. satum (esse) = natum esse· ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ mentiris = ψευδῶς λέγεις ὅτι ἐγεννήθης.

541. in hoste Priāmo = πρὸς τὸν ἐχθρὸν Πρίαμον. iura fidemque supplicis erubuit = ἥδεσθη τὰ δίκαια καὶ τὴν πίστιν τοῦ ἵκέτου. erubuit, παρακ. τοῦ erubesco, erubui, -ere = ἐρυθριῶ, ἐρυθραίνομαι, αἰσχύνομαι. iura = τὰ δίκαια, ἡ ἔχει ὁ ἵκέτης καὶ ὃν ἐφορεύει Ζεὺς ὁ ἵκεσιος. fides δὲ ἡ τῷ ἵκέτῃ διφειλομένη καὶ παρεγκυμένη πίστις.

542. sepūlcro, δοτ. τοῦ σκοποῦ = πρὸς ταφήν. corpus... Hectōrēum = corpus Hectōris.

544. Τὸ δόρυ καλεῖται inbelle καὶ ἐρρίφθη sine ictu, χωρὶς δηλ.. νὰ πληγωθῇ ὁ καθ' οὐ ἐρρίφθη τὸ βέλος, διότι ὁ τοῦτο βαλὼν Πρίαμος εἶναι senior. Τὸ sine ictu εἶναι τὸ παρ' "Ἐλλησιν : ἄλιον.

545. rauco aere repulsum, δηλ. est τὸ δόρυ ἀπεκρούσθη ἀπὸ

τὴν χαλκῆν ἀσπίδα τοῦ Πύρρου, ἡτις ἐκ τοῦ πλήγματος βραγχώδη
ῆχον ἔδωκεν.

546. summo umbōne = ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὅμφαλου. Τὸ δόρυ
ἐμπαγὴν ἔστη ἐξηρτημένον ἐκ τοῦ ἄκρου τοῦ ὅμφαλου τῆς ἀσπίδος χωρὶς
νὰ διαπεράσῃ αὐτὴν καὶ ἐπομένως χωρὶς νὰ πλήξῃ τὸν Πύρρον.

547. refēres . . . ibis, οἱ μέλλοντες κεῖνται ἀντὶ τῶν προστακτικῶν.

549. Neoptolemum, ἀντικείμενον τοῦ narrāre, ὅπως καὶ τὸ tristia facta = νὰ διηγηθῆται τὰ θλιβερὰ ἔργα καὶ περὶ τοῦ ἀγενοῦς Νεο-
πτολέμου. Ταῦτα λέγει μὲ σαρκασμὸν ὁ Νεοπτόλεμος εἰς ἀπάντησιν τῶν
ἐν στίχῳ 540 εἰρημένων ὑπὸ τοῦ Πριάμου. 'Ο Νεοπτόλεμος ταυτίζεται
τῷ Πύρρῳ.

550. trementem = τρέμοντα ὅχι ἀπὸ φόβου, ἀλλὰ διὰ τὸ γῆρας
(546).

551. lapsantem = συγνὰ ὀλισθαίνοντα. Τὸ lapsō θαμιστικὸν τοῦ
labor.

552. comam laeva· οὕτω κεῖται ἀντὶ τοῦ συνηθεστέρου impli-
cuit coma laevam κατ' ἀντιστοιχίαν χιαστὴν πρὸς τὰ dextra - ensem.
corūscum, κατηγορούμενον προληπτικόν, ἀνέπαλε δηλ. extūlit = su-
stūlit, τὸ ξίφος, ὥστε νὰ ἀπαστράψῃ.

554. haec finis, ἐνν. fuit. fatorum sorte = τῷ κλήρῳ τῆς μοίρας.

555. tūlit = abstūlit.

556. populis terrisque, ἀφαιρετικαὶ ἐξαρτώμεναι ἐκ τοῦ super-
bum = ὑπερήφανον ἐπὶ τοῖς κλπ.

557. iacet truncus = κεῖται ἐπὶ τῆς ἀκτῆς ὁ μέγας κορμός· ἐπο-
μένως ἄταφος.

558. avolsum caput, ἐνν. est. sine nomine = ἀνάνυμον, ἀγνώ-
ριστον, διότι ἀπεκόπη ἡ κεφαλή. 'Ο Οὐεργίλιος περιγράφων τὸν θάνα-
τον τοῦ Πριάμου συμφώνως πρὸς τὴν παράδοσιν, καθ' ἣν οὗτος ἐφο-
νεύθη ἐν τῷ ἀνακτόρῳ ἐπὶ τοῦ βωμοῦ, ἐν τῷ τέλει τῆς περιγραφῆς
ἐνώνει μὲ τὴν παράδοσιν τὴν παραλλαγήν, καθ' ἣν δὲν ἐφονεύθη ἐκεῖ,
ἀλλ' ἐλκυσθεὶς ἔξω μέχρι τῆς ἀκτῆς ἐσφάγη ἐπὶ τοῦ τάφου τοῦ Ἀχιλ-
λέως. 'Η σφαγὴ ἀκολουθεῖ παράδοσιν τοῦ Εὔριπίδου ('Εκάβη, Τρωά-
δες) καὶ Ἀρκτίνου. Εἰς τὴν παράστασιν τῆς ἀποκοπῆς τῆς κεφαλῆς
πιθανῶς ἐνεθυμεῖτο τὸν οἰκτρὸν θάνατον τοῦ Πομπηίου τὸν ἐκ τῆς
ἴστορίας γνωστόν.

Στίχ. 705 - 751

705. ignis = ignis crepitans, crepus ignis = ὁ κρότος τοῦ πυρὸς τῆς καιομένης Τροίας. clarior audītur = εὐχρινέστερος ἀκούεται.

707. imponēre, παθητ. ἐνεστ. προστακτ. impone te = ἐπίθες σαυτόν, καθέσθητι.

708. subībo umeris = suscipiam te umēris meis ἢ in umēros meos = ὑποδέξομαι σε ἐπὶ τῶν ὄμων μου.

709. quo res cumque = quocumque res cadent = ὅπως καὶ ἀνχωρήσουν, ἀποβοῦν τὰ πράγματα.

711. longe = e longinquo μακρόθεν, ἵνα μὴ ἡ ἀθρόα ἔξοδος πολλῶν ἐπισύρῃ τὴν προσοχὴν τῶν πολεμίων. Οὕτω προπαρασκευάζεται καὶ ὁ μετ' ὀλίγον ἔξαφανισμὸς τῆς Κρεούσης. servet = observet = ἀς παρατηρῇ, ἀς ἀκολουθῇ μακρόθεν τὰ ἔχνη μου.

712. animis advertite vestris = animadvertisite. animis, ἀφαιρ.

713. est urbe egressis = ἔξειθοῦσι τῆς πόλεως ἔστι. egressis, δοτ. τῆς ἀναφορᾶς, πρβλ. Θουκ. 1, 24 : Ἐπίδαμνός ἔστι πόλις ἐν δεξιᾷ εἰσπλέοντι τὸν Ἰόνιον κόλπον.

714. desertae Cerēris, ἀντὶ templum desertum Cerēris ὁ ναὸς καλεῖται οὔτω, διότι ἔκειτο ἔξω τῆς πόλεως εἰς τόπον ἀπόκεντρον καὶ σπανίως συχναζόμενον ὑπὸ τῶν ἀνθρώπων. Συνετός ὁ ὁρισμὸς τοῦ τόπου ὑπὸ τοῦ Αἰνείου.

715. religiōne = cultu = διὰ τῆς λατρείας.

716. ex diverso = ex diversis partibus = ἐκ διαφόρων μερῶν, ὅδῶν.

718. bello e tanto = e tanto bello = ἐκ τηλικούτου πολέμου.

720. attractāre = νὰ ἐγγίσω. donec abluero = ἔως οὗ λουσθῶ, πρὸν ἡ λουσθῶ. flumine vivo = διὰ ζῶντος, ἥτοι ρέοντος ὕδατος.

721. latos, πρβλ. Ὁμηρ. εὐρέας ὄμους· umeros, colla, ἀντικ. τοῦ insternor· σύνταξις ἐλληνίζουσα = ἐπιστρωνύμω τοὺς ὄμους καὶ τὸν τράχηλον. subiecta collă = colla quae subicio oneri recipiendo = τὸν τράχηλον, ὃν ὑποβάλλω πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ φορτίου. super, ἐπίρ. = ὑπερθεν, ἐπάνω, ἀνωθεν.

722. veste = διὰ σκεπάσματος. Τοῦτο ἔξηγεται διὰ τοῦ ἐπομένου pelle leōnis = ἥτοι διὰ δορᾶς ξανθοῦ λέοντος (διὰ λεοντῆς).

723. succēdo oneri = ὑποδέχομαι τὸ βάρος· ἡ δοτ. oneri ἔνεκκ

τῆς προθέσεως sub ἐν τῷ ρήματι succedo (sub - cedo). se implicuit dextrae = ἐνεπλάκη εἰς τὴν δεξιάν μου (φιβούμενος μὴ ἀπολεσθῇ).

725. per opāca locorum = per opāca loca = διὰ σκιερῶν, ἀμυδρῶν φωτιζομένων τόπων.

726 - 727. inecta... tela = δόρατα μακρόθεν βαλλόμενα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ἐκ τοῦ συστάδην μάχην, ἣν δηλοῦσι τὰ ἐπόμενα adverso glomerati ex agmine = συνεσπειραμένοι κατ' ἀντιμέτωπον τάξιν.

728. suspensum = sollicitum, anxium = μετέωρον, ἀγωνιῶντα.

729. videbar (mihi) = ἔδοκον, ἐνόμιζον.

731. evasisse viam omnem = ὅτι διανύσας ὅλην τὴν ὁδὸν διέφυγον πάντα κίνδυνον.

732. visus· ἐνν. est mihi = μοῦ ἐφάνη, ἐνόμισα. ad aures adesse = ad aures accedere et adesse.

733. prospiciens = πόρρωθεν καθορῶν. nate... nate, ἡ διπλῆ προσφώνησις εἶναι ἐνδεικτικὴ τοῦ φόβου καὶ τῆς ἀγωνίας τοῦ πατρός. Τὸ αὐτὸ δεικνύει καὶ ἡ παράλειψις τοῦ ὑποκ. τοῦ propinquant hostes).

734. ardentes = τὰς λαμπούσας ἀσπίδας, διότι ἦσαν περιβεβλημέναι γαλοκόν· συνωνυμεῖ τὸ ardentes πρὸς τὸ ἐπόμενον micantia aera.

735 - 736. male amīcum = inimīcum. Τὸ ἔξῆς τῶν λέξεων : hic nescio quod numen male amīcum eripuit mihi trepido confūsam mentem = ἐνταῦθα, τότε ἀγνοῶ τὶς κακὸς δαίμων ἀφήρεσε τὰς τεταραγμένας φρένας (ἐκ τοῦ κρότου τῶν ποδῶν καὶ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ 'Αγγίσου).

737. nota regiōne viarum = ἐκ τῆς γνωστῆς διευθύνσεως τῶν ὁδῶν.

738. misero, ἐνν. mihi. Διὰ τὸν ἔξαφανισμὸν τῆς Κρεούσης κάμυνων εἰκασίας ὁ Αἰνείας φέρει δύο αἰτίας διὰ τοῦ ne... ne συνδεομένας, ὃν ἡ δευτέρα πάλιν εἶναι διπλῆ (seu), εἴτε ἀρπαγεῖσα ὑπὸ τῆς μοίρας ὑπελείφθη κάπου, εἴτε ἀπεπλανήθη τῆς ὁδοῦ, ἡ ἀποκαμοῦσα ἐκάθισε κάπου.

740. incertum, ἀπόκρισις εἰς τὰς προηγουμένας ἐρωτήσεις.

745. quem... deorumque, στίχος ὑπέρμετρος. 'Ο τοιοῦτος στίχος τελειώνει πάντοτε εἰς φωνῆν, καὶ ἀπὸ φωνῆν ἀρχίζει ὁ ἐπόμενος, ὃστε νὰ γίνεται ἔκθλιψις τῆς περιπτευούσης συλλαβῆς τοῦ ὑπερμέτρου

·Ο Αἰνείας ἔκφρων ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς συζύγου γενόμενος αἰτιᾶται θεοὺς καὶ ἀνθρώπους.

748. curva valle = cava valle = ἐν τῇ κυρτῇ, κοίλῃ κοιλάδι, ἐν τῇ χαράδρᾳ.

749. ipse = ego ipse. urbem repēto = in urbem redeo. cingor (μέσον) = cingo me = ζώννυμαι. repeto et cingor fulgentibus armis = repeto cinctus etc.

750. stat, δηλ. sententia = λαμβάνω σταθερὰν ἀπόφασιν. casus renovare = νὰ ἀνανεώσω, νὰ ὑποστῶ ἐκ νέου πάσας τὰς περιπετείας.

751. et rursus caput obiectare perīclis = καὶ πάλιν τὴν ζωήν μου νὰ ἐκθέσω εἰς κινδύνους.

Στίχ. 752 - 770

752 - 753. muros obscurāque limina portae qua gressum extulēram repeto = σπεύδω δπίσω εἰς τὰ τείχη καὶ εἰς τὸν σκοτεινὸν οὐδὸν τῆς πύλης, δι' ἡς εἶχον ἔξελθει (gressum extulēram). retro sequor observāta vestigia = ἀκολουθῶ τὰνάπαλιν (retro) τὰ παρατηρηθέντα ἵχνη.

754. lumine = oculis. lustro = circumspicio = περισκοπῶ.

755. horror ubique animo, ἐνν. τὸ est· τὸ animo εἶναι δοτική.

756. Ἡ πλοκὴ τοῦ λόγου inde domum me refero si forte· τὸ domum, ἐπίρρ. = οἴκαδε. si = εἰς ἥν περίπτωσιν = ἐντεῦθεν ἐπανέρχομαι εἰς τὸν οἶκον. si forte = μὴ τυχόν. pedem tulisset = κατέφυγεν ἐκεῖ (ἡ Κρέουσσα). Σημείωσον τὴν διπλῆν ἐπανάληψιν τοῦ si forte, ἥτις δηλοῦ τὴν ἀγωνίαν τοῦ Αἰνείου περὶ τῆς τύχης τῆς ἀφανισθείσης Κρεούσσης.

757. tectum = domum. παρατήρησον τὴν ἐναλλαγὴν τῶν χρόνων inruērant, tenēbant, volvītur κλπ. tenebant = obtinebant = κατεῖχον.

758. ilicet = πάραντα. ignis edax = τὸ ἀδηφάγον, παμφάγον πῦρ. summa ad fastigia = μέχρι τῶν ἀκροτάτων κορυφῶν.

759. exsuperant = ὑπερβαίνουσι, τ. ἔ. τὴν στέγην. furit aestus ad auras = μαίνεται τὸ καῦμα πρὸς τὸν οὐρανόν· ad auras = ad caelum.

760. procēdo, ἐνν. a domo mea. sedes = domum = τὸν οἶκον,

Ο Αἰνεῖας ἀπὸ τὴν οἰκίαν του, ἦν εἶδε καιιομένην, διευθύνεται πρὸς τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ ἀνάκτορα, βλέπει τὴν λείαν καὶ τοὺς αἰχμαλώτους φυλαττομένους ὑπὸ τῶν Ἀγαιῶν ἐν τῷ ἀσύλῳ τῆς "Ηρας, ἀλλ' ἡ Κρέουσα οὐδαμοῦ φαίνεται.

761. porticibus vacuis = ὅπὸ τὰς ἔρήμους στοάς. asylo = templo. οἱ Ἀγαῖοι φυλάττουν τὴν λείαν ἐν τῷ ναῷ τῆς "Ηρας, ὡς διαικειμένης εὐμενῶς πρὸς αὐτούς. Τὸν ναὸν τοῦτον θέτει ὁ ποιητὴς ἐπὶ τῆς ἀκροπόλεως ἔχων ὑπ' ὅψει, ὡς φαίνεται, τὸν ἐπὶ τοῦ Καπιτωλίου ναὸν τῆς "Ηρας.

762. Phoenix, Φοῖνιξ, βασιλεὺς τῶν Δολόπων καὶ παιδαγωγὸς τοῦ Ἀχιλλέως.

763. gaza = ὁ θησαυρός. Περσ. ἡ λέξις γάζα.

764 mensae deorum = τράπεζαι τὰς ὄποιας ἐτοποθέτουν πλήρεις τροφῶν πρὸ τῶν εἰκόνων τῶν θεῶν κατὰ τὰς ἱερὰς εὐωχίας.

765. crateres auro solidi = crateres solidi auro = κρατῆρες ἐκ στερεοῦ χρυσοῦ, πάγχρυσοι, δόλόχρυσοι. captīva vestis = αἰχμαλώτος ἐσθῆτς, περιληπτ. ἀντὶ captivae vestes, δηλ. σκεπάσματα καὶ τάπητες.

766. pueri et pavidae matres· ἥσαν αἰχμαλώτοι, οὓς ἐπρόκειτο νὰ ἀπαγάγουν μεθ' ἑαυτῶν οἱ νικηταί. longo ordine = ἐν μακρῷ τάξει· τοῦτο δηλοῦ τὸ μέγα πλῆθος τῶν αἰχμαλώτων.

767. stant circum, τμῆσις καὶ ἀναστροφὴ = circumstant.

768. quin etiam = καὶ δή, καὶ μάλιστα. ausus = τολμήσας.

769 - 770. Creūsam vocavi iterumque iterumque = πολλάκις, ἐπανειλημμένως ἀνεβόησε « Κρέουσα » ingeminans = ἐπαναλαμβάνων. Ἡ διπλῆ ἐπανάληψις τοῦ iterumque ἐμφαντικώτερον ἀναδεικνύει τὸ πολλάκις γιγνόμενον.

Στίχ. 771 - 794

771. tectis = aedificiis, ἀφαιρ. τοῦ τόπου = per aedificia = per domos = διὰ τῶν οἰκιῶν τῆς πόλεως, ἥτοι διὰ τῶν δόδῶν· αἱ δοτικαὶ quaerenti καὶ furenti ἀναφέρονται εἰς τὸ ἀκολουθοῦν (στίχ. 773) mihi. furenti = ἐν φῷ περιεπλανώμην μαινόμενος.

772. infelix simulacrum = τὸ ἄθλιον εἴδωλον.

773. visa, ἐνν. est. nota maior imago = εἰκὼν μείζων τῆς γνωστῆς. Ἐπιστεύετο δτὶ οἱ τεθνεῶτες ἐμφανίζονται ἐν μείζονι σχή-

ματι, ἐδῶ δὲ ἐπιπροσθέτως καταστᾶσα ἡ Κρέουσα ἡρωίνη ὥφειλε νὰ ἔμφανίσῃ τὴν εἰκόνα τῆς μείζω ἢ κατ' ἀνθρωπον.

774. obstipui = ἐθαμβώθην. stetēruntque comae = ἤνωρθώθη ἡ κόμη. Πρὸς τὴν εἰκόνα προβλ. "Ομηρον : ὅρθαι δὲ τρίχες ἔσταν ἐπὶ γναμπτοῖσι μέλεσι. vox faucibus haesit = ἡ φωνὴ εἰς τὸν λάρυγγα ἐνεπάγη.

775. affāri . . . demere, ἀπαρέμφ. περιγραφικά, ὃν ὑποκ. εἶναι τὸ Creusa.

776. quid iuvat? = τί ὥφελεν, indulgere insano dolōri? νὰ ὑποχωρῆς εἰς ἄφρονα λύπην; λέγεται ἄφρων, διότι ταῦτα γίνονται οὐχὶ ἀκόντων τῶν θεῶν.

777. non sine numine divom : σημείωσον τὴν λιτότητα· προβλ. 'Ομ. ζ, 240 οὐ πάντων δέκητι θεῶν.

778. comitem, κατηγορ. τοῦ Creusam.

778 - 779. nec . . . fas aut ille sinit = δὲν εἶναι πεπρωμένον (fas = fatum) οὐδὲ τοῦ βασιλέως τοῦ ὑψηλοῦ 'Ολύμπου ἐπιτετραμένον.

780. longa exsilia = μακρὰς πλάνας ἔξω τῆς πατρίδος (ἀντικείμενον τοῦ arandum, ἐξ οὗ ἔξαρτᾶται καὶ ἡ αἰτιατικὴ aequor). Τὸ ρῆμα arare ἀρμόζει εἰς τὸ aequor, ὅχι δύμως καὶ εἰς τὸ exsilia, ὅπου θὰ νοήσωμεν κατὰ ζεῦγμα ἄλλο τι ρῆμα, ὅπως λ. γ. οὗτονda.

781 - 782. Thybris, τύπος ἑλληνικὸς (Θύβρις), οὗ συχνοτέρων χρῆσιν κάμνει ὁ Οὐεργίλιος ἢ τοῦ λατινικοῦ Tiberis· ὀνομάζεται ὁ ποταμὸς Lydius, διότι ρέει ἀπὸ τὴν Τυρρηνίαν, ἵς οἱ κάτοικοι ἐνομίζοντο ὅτι κατάγονται ἀπὸ τὴν Λυδίαν. Τέμβριος ποτ. Φρουγίας αρνα opīma virum, 'Ομ. Μ, 184 ἀνδρῶν πίονα ἕργα (= γάϊαι καλλιεργημέναι ὑπὸ ἀνδρῶν φιλοπόνων). leni agmine = ἡρέμωρ ρεύματι.

783. res laetae = εὐτυχία. regia coniunx : ἡ Λαούνια, θυγάτηρ τοῦ βασιλέως Λατίνου· ἥτο ἀνάγκη νὰ ἔξαφανισθῇ καὶ νὰ ἀποθεωθῇ ἡ Κρέουσα, ἵνα ὁ Αἰνείας ἔλθῃ εἰς τὸν δεύτερον τοῦτον γάμον.

784. parta (sunt) : παθ. παρακ. τοῦ pario, pep̄eri, partum, -ere = γεννῶ, τίκτω, φύω. parta tibi, ἐνν. sunt = fato destinata sunt = τῇ μοίρᾳ ὥρισθησαν εἰς σέ. Τὸ parta ἀναφέρεται εἰς τε τὸ res laetae καὶ εἰς τὸ regnum καὶ εἰς τὸ regia coniunx. lacrimas dilectae Creusae = τὰ δάκρυα τὰ χυνόμενα διὰ τὴν προσφιλῆ Κρέουσαν. pelle = παῦσον.

785. superbas, ποιητικῶς ἀναφέρεται τὸ ἐπίθετον εἰς τὸ sedes, ἀντὶ νὰ ἀναφέρεται εἰς τοὺς κατοίκους τῶν ἔδρῶν τούτων.

786. servitum, ὑπτιον, δῆλοῦ σκοπόν.

788. magna deum genētrix· δῆλ. ἡ Κυβέλη, θεότης ἀσιατικὴ τῆς γῆς καὶ τῶν ὄρέων· ἐλατρεύετο μάλιστα ἐπὶ τῆς "Ιδης. Ταυτιζομένη πρὸς τὴν Ρέαν εἶναι ἡ μήτηρ τῶν θεῶν (Idaea mater)· εἶναι πρὸς τοὺς Τρῶας εὐμενῆς καὶ τώρα περιλαμβάνει εἰς τὰς ἀκολούθους τῆς νῦμφας καὶ τὴν Κρέουσαν. 'Η Κρέουσα ἐν ἀρχῇ ὄνομάζει τὸν Αἰνείαν dulcem coniugem καὶ ἐν τῷ τέλει, ὅπου συνιστᾶ εἰς αὐτὸν τὸν κοινὸν σίνον.

790. haec ubi dicta dedit, συνήθης ἡ φράσις παρὰ Οὐεργιλίῳ = ώς εἴπε ταῦτα. Σημείωσον τὴν παρήγησιν.

792. ter conatus sum. Πρὸς τὴν φράσιν προβλ. 'Ομ. λ, 206, ὅπου λέγεται διὰ τὸν 'Οδυσσέα ὅτι ματαίως προσεπάθησεν ἐν τῷ "Αδῃ νὰ περιπτυχθῇ τὴν μητέρα του : τρὶς μὲν ἐφωριμήθην ἐλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει, τρὶς δέ μοι ἐκ γειρῶν σκιῇ εἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ ἐπτατο. dare... circum = circumdare, τμῆσις καὶ ἀναστροφή· ἐκ τοῦ circumdare ἔξαρτᾶται ἡ δοτικὴ collo.

Στίχ. 795 - 804

795. Sic demum = οὕτω τέλος πάντων, ἀφ' οὗ δῆλ. τόσον χρόνον μὲ ἀνέμειναν. reviso socios = ἐπαναβλέπω τοὺς ἔταιρους.

796 - 797. ingentem comitum numerum = πολὺ μέγαν ἀκολούθων ἀριθμὸν = παμπληθεῖς ἀκολούθους. matres... viros = ἄνδρας καὶ γυναικας· τούτῳ ἐπακολουθεῖ ώς παράθεσις τὸ ἐν στίχ. 798 pubem = multitudinem καὶ vulgus. exsilio, δοτ. = πρὸς ἔξορίαν.

799. parati = παρεσκευασμένοι (δῆλ. νὰ μὲ ἀκολουθήσουν). animis - opibus = ταῖς ψυχαῖς καὶ ταῖς οὐσίαις, ἔχοντες δῆλ. τὸ ἀπαιτούμενον θάρρος, ἵνα μὲ τὰ ὑπάρχοντά των, δσα ἔσωσαν, ἀπέλθουν εἰς ἄλλον τόπον.

800. deducere = νὰ καταγάγω. Τὸ ρῆμα κυριολεκτεῖται περὶ ἰδρύσεως ἀποικιῶν· καλῶς δ' ἐλέχθη καὶ περὶ τοῦ Αἰνείου μέλλοντος νὰ ἰδρύσῃ νέαν πόλιν.

801. iugis = ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῆς "Ιδης.

802. obsessa limină = καταλαβόντες τὰ κατώφλια.

803. nec spes opis (ferendae) ulla dabatur = οὐδεμία δ' ἐλπὶς
βοηθείας ὑπῆρχε.

804. cessi, δηλ. fato = ὑπεχώρησα εἰς τὴν μοῖραν, et sublato
genitōre montes petīvi = καὶ ἔρας ἐπὶ τῶν ὕμων τὸν πατέρα μου εἰς
τὰ ὅρη ἀπῆλθον.

BIBLION III

Στίχ. 39 - 68

39. Elðquar an sileam? ὑποτακτικαὶ ἀπορίαν δηλοῦσαι = νὰ էξαγ-
γείλω ḡ νὰ ἀποσιωπήσω ; Τὰ ρήμ. εἶναι elðquor καὶ sileo. Ταῦτα ὡς ἐν
παρενθέσει λέγονται. gemitus lacrimabilis = στεναγμὸς θρηνώδης.

40. vox reddita = ἀκούεται φωνὴ ἔξεργομένη ἀπὸ τὸ βάθος τοῦ
τύμβου καὶ εἶναι αὔτη ὡς ἀπόκρισις, ἥτις προεκλήθη ἀπὸ τὴν πρᾶξιν
τοῦ Αἰνείου, ὅστις εἶχεν ἐπιχειρήσει τρίς νὰ ἀποσπάσῃ θάμνον, ἀπὸ τὰς
ἀποσπασθείσας ρίζας τοῦ ὄποιου μέλαν εἶχε στάξει αἷμα.

41. quid = διατί ; lacero, α' συζ. ὅμαλ. = σπαράσσω. iam parce
= φείδου τέλος πάντων. sepulto = mortuo. Ὁ Πολύδωρος, ὁ τοῦ
Πριάμου νεώτατος υἱός, δὲν ἔτυχε τῶν νενομισμένων ἐπικηδείων τιμῶν,
τὸ δὲ πτῶμά του κατὰ μικρὸν ἐσκεπάσθη ἀπὸ κόνιν, ὅπου ριζοβολήσαντα
τὰ κατ' αὐτοῦ ριφθέντα βέλη διεπέρασαν τοῦτο.

42. parce scelerare = noli scelerare = μὴ μίανε (scelerare =
polluere = μιαίνει).

43. tulit, συναπτέον τῷ externum = οὐχὶ ξένον πρὸς σέ. tulit =
protulit = ἥνεγκεν εἰς φῶς, ἐγένησεν. aut cruor hic de stipite man-
nat, διὰ τοῦ aut συνεχίζεται ἡ ἀρνησις = οὐδὲ φέει τὸ αἷμα τοῦτο
ἀπὸ τὸ στέλεχος (ἀλλὰ ἀπὸ τὸ σῶμα μου). stipes - itis = στέλεχος.
mano α' συζ. ὅμ. = φέω. cruor - oris ḡ. (κρύος ;) = αἷμα, μάλιστα
τὸ ἐκ τραύματος, λύθρον.

44. litus avārum = litus ubi tyrannus avarus habitat. avara-
rus = φιλάργυρος.

45 - 46. nam Polydōrus ego = διότι εἴμαι ἐγὼ ὁ Πολύδωρος.
Εἰς τὸν πρόλογον τῆς 'Ἐκάβης τοῦ Εὐριπίδου ἡ σκιὰ τοῦ Πολυδώρου
διηγεῖται τὸν θάνατόν του. Παρ' Ὁμήρω τὸν Πολύδωρον φονεύει ὁ
'Αχιλλεύς. confixum, δηλ. me = ἐμὲ διαπερανθέντα· τὸ ρῆμα configo,
-xi, -xum, -ere = διαπερῶ, διακεντῶ. ferrea telorum seges = σιδη-
ροῦν βελῶν λήιον, ἥτοι λήιον σιδηρῶν βελῶν, πυκνὴ γῆ σιδηρῶν βελῶν.

iacūlis, πτῶσις δοτ. Τὸ λήιον τῶν βελῶν ἀνεφύη (*incrēvit*) εἰς αἰχμηρὰ δόρατα (*iaculis - acūtis*), ἥτοι ἀπὸ τὰ ριφθέντα ἐκεῖνα βέλη ἀνεφύη πυκνὸν λήιον θάμνων εἰς σχῆμα δοράτων.

47. *anticipi formidine, ἀφαιρ., δνομ. anceps formido = διπλῷ φόβῳ, διὰ τὸ αἷμα, τὸ δποῖον εἴδον, καὶ τοὺς λόγους, οὓς ἤκουσα. mentem, ἀνάφερε εἰς τὸ pressus· ἐλληνίζουσα ἡ σύνταξις.*

48. *obstipui, παρακ. τοῦ obstipesco = ἐκθαμβοῦμαι, ἐκπλήττομαι. steteruntque comae et vox faucibus haesit = καὶ ἡγωρθώθησαν αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς καὶ ἡ φωνὴ ἐνεπάγῃ εἰς τὸν λάρυγγα. sto = ἴσταμαι. fauces -ium, πληθ. = ὁ λάρυγξ. haereo = ἐμπήγνυμαι, ἐνέχομαι.*

50. *furtim λάθρῳ (τῶν Ἑλλήνων), Εὐριπίδ. Ἐκάβ. 6, ὑπεξέπεμψεν. mandārat, ἀντὶ mandaverat = commendārat, comisserat = εἶχεν ἐπιτρέψει.. Ἐκ τούτου ἔξαρτᾶται τὸ γερουνδῆβον alendum, ὁ σημαίνει σκοπὸν = πρὸς τὸ θρέψαι.*

51. *Threiciō rēgi = εἰς τὸν Θρᾷκα βασιλέα. Πρόκειται περὶ τοῦ Πολυμήστορος, συζύγου τῆς Ἰλιόνης, θυγατρὸς τοῦ Πριάμου. diffido, (-isus sum), -ere alicui = ἀπιστῶ, δυσπιστῶ τινι.*

52. *cungi obsidiōne = cinctam tenēri obsidiōne = εἶχε πολιορκηθῆ καὶ κυκλωθῆ. Ἡ Τροία δὲν περιεκυλώθη ἀπὸ τοὺς Ἀχαιούς, ἀλλ' ὁ ποιητὴς εἰς ἡρωικοὺς χρόνους μεταφέρει πολιορκίαν γενομένην κατὰ ρωμ. τρόπον.*

54. *res Agamemnonias secūtus = τὰ τοῦ Ἀγαμέμνονος, τὸν Ἀγαμέμνονα ἀκολουθήσας.*

55. *fas, τὸ τῆς ξενίας δίκαιον.*

56. *auro potītur, τοῦ χρυσοῦ γίνεται κύριος. Ἡ παραλήγουσα τοῦ ρήματος potitur βραχεῖα κατὰ τὴν γ' συζυγίαν.*

57. *sacra famēs = ἀνοσία πεῖνα. sacer = ὁ τοῖς χθονίοις θεοῖς καθιερωμένος, ὁ ἐξάγιστος· ἐντεῦθεν καὶ ἡ σημασία τοῦ ἀνοσίου.*

58. *procēres -um = οἱ ἐν τῇ πολιτείᾳ πρωτεύοντες.*

59. *monstra = prodigium = τὸ τερατῶδες σημεῖον. deum = deorum. refero et quae sit sententia posco = ἀναφέρω καὶ ποία εἶναι ἡ γνώμη ἐρωτῶ· ἔκαμε δηλ. ὁ Αἰνείας ὅ,τι ἔκαμνεν ὁ ὄρχων εἰς τὴν σύγκλητον τὴν ρωμαϊκήν, ὅταν ἔζήτει τὴν γνώμην (πρβλ. τὰς φράσεις : referre (relatio) ad senatum καὶ rogare sententias).*

60 - 61. *omnibus idem animus, ἐνν. est = omnibus idem placet = ὅλοι τὴν αὐτὴν ἔχουν γνώμην· ὑποκείμενα εἶναι τὰ ἀπαρέμφ.*

1) excedere (ἐξελθεῖν), 2) linqui pollūtum hospitium = νὰ ἐγκαταλειφθῇ ἡ μανθεῖσα ζενία καὶ 3) classibus (= navibus) austros (= ventos) dare = εἰς τὰς ναῦς τοὺς ἀνέμους νὰ δώσωμεν (ἀνάπεπάσαντες τὰ ίστια), ὥστε δηλ. νὰ καταστήσωμεν αὐτὰς ίκανάς πρὸς ἀπόπλουν.

62. ergo = λοιπόν. instauramus funus = πάλιν ποιοῦμεν ταφήν. Τὸ πτῶμα τοῦ Πολυδώρου πρόχειρον εἶχε λάβει ταφήν· νῦν ἐπιτελεῖται αὕτη ὑπὸ τῶν περὶ τὸν Αἰνείαν κατὰ τὰ ρωμαϊκὰ ἔθιμα διὰ συσσωρεύσεως γχωμάτος, ὥστε νὰ ἀποτελεσθῇ τύμβος (*ingens aggeritur tumulo* (δοτικὴ) tellus).

63. Manibus = τῇ ψυχῇ (τοῦ Πολυδώρου). Αἱ ψυχαὶ τῶν τεθνεώτων, τυχοῦσαι τῶν νενομισμένων τιμῶν, ἐγίνοντο γθόνιοι δαίμονες (manes). arae = βωμοί : ἔθισε εἰς τοὺς Ρωμαίους ἦτο νὰ ίδρυουν περισσοτέρους τοῦ ἐνὸς βωμούς εἰς τοὺς τεθνεῶτας κατὰ τὴν ἐπικήδειον τελετήν.

64. caeruleis = nigris. vittae = ταινίαι, στέμματα (διὰ τοὺς βωμούς). maestae = maestitiam declarantes = πένθος δεικνύοντες (οἱ βωμοί). atra = ἡ μαύρῃ ἡ κυπάρισσος λέγεται atra οὐχὶ διὰ τὸ γρῦπα, ὀλλὰ διὰ τὴν συμβολικήν τῆς παράστασιν.

65. Iliādes, εἴναι αἱ Τρωάδες, αἱ τοῦ Αἰνείου ἀκόλουθοι. crinem solūtae = crinibus passis = λυσίκομοι. de more, δηλ. lungentium = ὥσπερ ἔθισ τοῖς πενθοῦσιν.

66. inferimus, εἰς τοὺς νεκροὺς προσφέρονται χοai ἐκ γάλακτος, μέλιτος, οἴνου ἀκράτου καὶ αἷματος τῶν ιερείων. Τὸ ρῆμα τὸ κυριολεκτούμενον ἐπὶ τῆς προσφορᾶς τῶν χοῶν εἴναι τὸ infero, ὥστε inferimus = ἐπιφερόμεθα γχάς. tepido lacte = γλιαρῷ (νεωστὶ ἀμελχθέντι) γάλακτι. cymbia = ποτήρια.

67. pateras = φιάλας. sacri sanguinis = αἷματος τῶν ιερείων.

68. condimus sepulcro = ἀποθέτομεν, κρύπτομεν εἰς τὸν τάφον. Ἡ ψυχὴ τοῦ ἀποθανόντος λαμβάνει τὴν αἰωνίαν ἀνάπτασιν, ἀφ' οὗ γίνηται νενομισμένη ταφή. suprēnum = τὸ ὕστατον. voce ciēmus = νοεῖμεν, δηλ. μὲ τὸ τριπλοῦν vale (χαῖρε).

Σπίγ. 84 - 98

84. templa· ὁ πληθ. ἀντὶ τοῦ ἐν. ἐτέθη ποιητικῶς. dei = τοῦ θεοῦ (Ἀπόλλωνος). saxo structa vetūsto (= templa). vetūsto = ἐκ

λίθου παλαιοῦ κατεσκευασμένον, παλαιὸν (ναόν). *venērōr -atus sum -ari = σέβομαι.*

85. da, προστακτικὴ τοῦ do = δός ! *propriam domum = perpetuam domum = διαρκῆ οἶκον, κατοικίαν.* Thybraee = Θύμβρων· οὗτοι καλεῖται ὁ θεὸς ἀπὸ τὴν πεδιάδα Θύμβρην, τὴν ὄποιαν διαρρέει ὁ ἐγγὺς τῆς Τροίας ποταμὸς Θύμβρις καὶ εἰς τὴν ὄποιαν ναὸς τοῦ Ἀπόλλωνος περίφημος ὑπῆρχε.

86 - 87. mansūram urbem = πόλιν μέλλουσαν νὰ μείνῃ, διαρκῆ πόλιν. altēra Pergāma = ἄλλην δηλ. ἀκρόπολιν, ἦν ὁ Αἰνείας θὰ κτίσῃ ὡς ἀκρόπολιν δευτέρας Τροίας. reliquias Danaum atque immītis Achilli· aī γεν. εἶναι ὑποκειμενικαὶ = quos Danai... Achilles reliquērunt = τὰ λείψανα τῶν Τρώων, ὃν ἐφείσθησαν οἱ Δαναοὶ καὶ ὁ ἀπηγής Ἀχιλλεύς. 'Η γεν. Achilli κατὰ συναίρεσιν τοῦ Achillei (ὄνομ. Achilleus).

88. quem sequimur? δηλ. ducem = quem sequi nos (ducem) iubes? = τίνα νὰ ἀκολουθήσωμεν ἀρχηγὸν κελεύεις ; Σημείωσον τὴν χρῆσιν τῆς ὁρ. ἀντὶ τῆς ὑποτ. τοῦ ἐνεστῶτος ἐπὶ ἀπορίας τοῦ πρακτέου. quoue = ἢ ποῦ ; ubi = ποῦ ;

89. augurium = χρησμός. illabere· προστακτ. ἐνεστ. τοῦ illabor (in - labor), illapsus sum = ἐνοισθαίνω, εἰσπίπτω, εἰσδύομαι. animis δοτ. 'Ο θεὸς εἰσδύεται (illabitur) εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων, τοὺς ὄποιους ἐμπνέει καὶ φωτίζει.

90. vix... fatus eram... omnia visa, δηλ. sunt. Σημείωσον τὴν κατὰ παράταξιν ἀσύνδετον ἐκφορὰν ἀντὶ τῆς συνήθους : vix fatus eram, cum omnia visa sunt. repente = αἰσφιδίως. tremere, ἀπαρ. τοῦ tremo -ui, -θε = σείομαι.

91. limināque = τὸ μέρος (limină = οἱ οὐδοὶ) ἀντὶ τοῦ ὅλου (τοῦ ναοῦ). Τὸ φωνῆσεν ε τοῦ que εἰς τὴν θέσιν τοῦ δευτέρου ποδός, ὅταν ἀκολουθῇ λέξις μὲ ἄλλο que (laurusque), λαμβάνεται ὡς μακρόν. laurus, πληθυντικὸς ὁ ἀριθμός, δεικνύων δάσος δαφνῶν.

92. mons, εἶναι τὸ ὄρος τοῦ Κύνθου, ὁ Κύνθος. cortīna = λέβης· κατ' ἔξοχὴν ὁ τρίπους λέβης τοῦ Πυθίου Ἀπόλλωνος, ὁ Δελφικὸς τρίπους, κατ' ἔκτασιν δὲ ὁ τοῦ μαντείου χῶρος ἢ τὸ μαντεῖον αὐτό. mugio = μυκῶμαι.

93. submissi petimus terram = ταπεινοὶ πίπτομεν κατὰ γῆς. ad auris = εἰς τὰ ὄτα.

94. *duri* = πολυτλήμονες.

95 - 96. *quae vos ... accipiet red̄ces* = ἡ γῆ, ἥπις πρώτη (*prima*) εἰδεῖ νὰ γεννᾶται τὸ γένος σας (*tulit vos*) ἀπὸ τοὺς πρώτους προγόνους (*a stirpe parentum*), ἡ αὐτὴ θὰ σᾶς δεχθῇ (*vos accipiet*) ἐπανελθόντας (*reduces*): τὸ reduces κατηγορούμενον. Κατὰ ταῦτα ὁ πλοῦς τοῦ Αἰνείου εἰς Ἰταλίαν εἶναι ἐπάνοδος αὐτοῦ. *ubere laeto* = solo pingui et fertili = μὲ ἔδαφος παχὺ καὶ γόνιμον. Τὸ ubere laeto κεῖται μεταφορικῶς πρβλ. τὸ ὅμηρικὸν « οὕθαρ ἀρούρης ».

97. *hic* = ἐνταῦθα. *domus Aeneae* = ὁ οἶκος, ἡ γενεὰ τοῦ Αἰνείου. *cunctis dominabitur κλπ.* Εἶναι προφητεία, πρὸς ἣν πρέπει νὰ παραβάλῃ τις τὴν παρ' Ὁμήρῳ ὑπόσχεσιν τοῦ Ποσειδῶνος, ὅτε οὗτος ἔσωζε τὸν Αἰνείαν : νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάξει καὶ παῖδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται (*et nati natorum et qui nascentur ab illis*). Σημειώτεον ὅτι ὁ Οὐεργίλιος ἔχει ὑπ' ὅψει του γράφων Πάντεσσι ἀντὶ Τρώεσσι. Προσηγειώτεον δὲ ὅτι οἱ ἐν λόγῳ δημητρικοὶ στίχοι περιελήφθησαν εἰς τὴν Ἰλιάδα ὑπὸ ραψῳδοῦ, δύστις ἥθελε νὰ ἔξυμνησῃ δυναστικὴν οἰκογένειαν ὅρχουσαν ἐν Σκήψει τῆς Αἰολίδος καὶ ἀνάγουσαν τὴν καταγωγὴν της εἰς τὸν Αἰνείαν.

Στήχ. 161 - 167

161. *Mutandae sedes, ἐνν. sunt* = πρέπει νὰ γίνῃ ἀλλαγὴ ἔδρας, τόπου. *suāsit, παρακ.* τοῦ *suado* = πείθω· ἐνταῦθα *suāsit* = ὑπέδειξεν.

162. *Cretae = in Creta, ἐν τῇ Κρήτῃ.* considēre, ἀπαρέμφ. τοῦ *consido, -ēdi, -essum, -ēre* = καθέξομαι, κατοικίζομαι.

163. *Hesperiam Grai cognomine dicunt* = 'Εσπερίαν οἱ "Ελληνες ἐπονομάζουν. Πᾶσαν τὴν πρὸς ἐσπέραν χώραν ἐκάλουν οἱ "Ελληνες 'Εσπερίαν καὶ μάλιστα τὴν Ἰταλίαν καὶ τὴν Ἰσπανίαν, πολὺ συχνὰ δὲ τὴν Ἰταλίαν.

164. *potens armis atque ubere glaebae* = πολεμικὴ καὶ εὔφορος.

165. *Oenōtri = Οἰνωτροί, ὅρχαῖος λαὸς εἰς τὴν νότιον Ἰταλίαν, τὴν κατόπιν χώραν τῶν Βρουττίων καὶ Λευκανῶν. colo, -ui, cultum, -ēre = κατοικῶ. fama, ἐνν. est. minōres = οἱ μεταγενέστεροι.*

166. *ducis. Κατὰ τὴν παράδοσιν ὁ Ἰταλὸς ἦτο βασιλεὺς τῶν Ἰτα-*

λῶν· κατὰ τὸν Θουκυδίδην (VI, 2, 5) τῶν Σικελῶν· ἡ γενικὴ ducis ἔξαρτᾶται ἐκ τοῦ de nomine = ἀπὸ τοῦ ὀνόματος τοῦ ἡγεμόνος, τοῦ βασιλέως. gentem = terram, δηλ. τὴν χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν ὁ λαὸς κατώκησεν.

Στιχ. 306 - 342

306. ut = ὡς, μόλις. Troia arma = τρωικὰ ὅπλα, ἤτοι τοὺς ἀκολούθους τοῦ Αἰνείου ὀπλισμένους κατὰ τὸν τρωικὸν τρόπον.

307. magnis monstris· θαυμαστὴ διοσημία διὰ τὴν Ἀνδρομάχην ἦτο νὰ βλέπῃ Τρῶας ἐνόπλους.

308. visu in medio = ἐν ᾧ ἐστέκετο καὶ ἐθεᾶτο. deriguit = καταπέπηγε, ἀποπέπηγε, ἐπάγωσε. Τὸ ρ. εἶναι derigesco. calor ossa reliquit = ἡ θερμότης τὰ δόστα κατέλιπε. Πρβλ. τὸ παρ' Ὁμήρῳ φόβος κρυερός.

309. labitur = σφάλλεται, κινδυνεύει νὰ πέσῃ. vix tandem = μόλις τέλος. longo tempore = post longum tempus. fatur = ὄμιλεῖ· πρβλ. τὰ παρ' Ὁμήρῳ, δ, 706 δὴν δέ μιν ἀμφασίη ἐπέων λάβε· δψὲ δὲ δῆ μιν ἐπέεσσιν ἀμειβομένη προσέειπεν. Ἡ Ἀνδρομάχη λιποθυμεῖ καὶ ἀφ' οὗ συνέρχεται, ὄμιλεῖ.

310. vera facies... verus nuntius : κατηγορούμενα εἰς τὸ ὑπόκ. tu (adfers), ἀντὶ νὰ συμφωνήσουν πρὸς τὸ ἀντικείμενον te = ἐμφανίζεσαι πρὸς με (te adfers) ὡς ἀληθινὴ μορφή, ὡς ἀληθῆς ἄγγελος : Τὴν ἐρώτησιν ταῦτην διασφεῖ ἡ ἐπομένη ἐρώτησις : vivisne = ζῆς ;

311. lux alma = τὸ φῶς τὸ ζωιγόνον, δηλ. ἡ ζωὴ. si lux alma recessit = ἐὰν ἡ ζωὴ ἀπεχθάρησε, δηλ. ἐὰν δὲν εἶσαι παρὰ κενὴ σκιὰ (vana imago, umbra)· ὑπῆρχεν ἡ πίστις ὅτι αἱ σκιαὶ τῶν τεθνεώτων ἐνεφανίζοντο κατὰ τὰς θυσίας, ἵνα λάβουν μέρος εἰς αὐτάς.

312. Hector ubi est? = Ὁ "Εκτωρ ποῦ εἶναι : διατὶ ὁ "Εκτωρ δὲν ἐμφανίζεται ; Ἡ Ἀνδρομάχη ἀποροῦσα ἐρωτᾷ διατὶ δὲν ἐμφανίζεται καὶ ἡ σκιὰ τοῦ "Εκτορος, εἰς δὲν ἡ θυσία προσφέρεται, ἐπὶ τῇ ὑποθέσει ὅτι ὁ Αἰνείας ἔρχεται ὡς σκιὰ ἀπὸ τὸν "Ἄδην.

313. furenti (αὐτῇ τῇ Ἀνδρομάχῃ) = μανιομένη (insolabiliter et impatienter dolenti = ἀπαρηγορήτως καὶ οὐχὶ καρτεριώδης λυπουμένη). Τὸ furere σύνηθες ρῆμα περὶ σφοδροῦ ψυχικοῦ πάθους.

314. subicio = ὑποβάλλω, ὑποκρίνομαι. hiseo = κυρίως μένω

κεχγηνώς, χάσκω, ἀνοίγω τὸ στόμα μου γωρίς νὰ ἡμπορῶ νὰ εἴπω λέξιν.
εἰτα : μόλις καὶ μετὰ κόπου λέγω τι. turbatus = ταραχθείς.

315. extrema per omnia = per omnia summa discrimina (pericula) ἐν μέσῳ ὅλων τῶν κινδύνων. vitam duco = τὸν βίον διάγω. equidem = ἔγωγε. vivo equidem = ζῶ βέβαια.

316. ne dubita = noli dubitare = νὰ μὴ ἀμφιβάλλῃς.

317. deiectam tanto coniuge = orbatam tanto coniuge = στερηθεῖσαν τηλικούτου συζύγου, δηλ. τοῦ Ἐκτορος. Ἡ φράσις ἐλέχθη κατ' ἀναλογίαν πρὸς τὸ deicere aliquem honore, spe = στερεῖν τινα τῆς τιμῆς, τῆς ἐλπίδος. Εἰς τὸ deicere ὑπάρχει ἡ ἔννοια τοῦ καταπίπτειν, πρὸς αὐτὴν δὲ τὴν ἔννοιαν προστρημόσθη προσφυῶς τὸ excipit. excipio = ὑποδέχομαι τινα καταπίπτοντα.

318. quae fortuna revisit? δηλ. te = ποία τύχη πάλιν σὲ ἐπεσκέψθη, πάλιν προσεμειδίασε πρὸς σέ ; digna satis = ἀνταξιωτάτη.

319. Andromache, ἀφαιρ. ἔξαρτωμαζένη ἐκ τοῦ digna, ἀποδοτέα διὰ γενικῆς τῆς Ἀνδρομάχης. Hectōris, ἐνν. τὸ uxōre = συζύγου τοῦ Ἐκτορος. Pyrrhin = Pyrrhine. Τὸ τελικὸν βραχὺ ε, ἐπειδὴ ἀσθενῶς ἐπροφέρετο, ἔξεπιπτεν. conubia servas = εἰσαι σύζυγος. Τοῦτο λέγεται κατ' εὐφημισμόν. Ἡ Ἀνδρομάχη, ἀφ' οὗ ἦκθη εἰς δουλείαν, δὲν ἦτο κυρίως σύζυγος τοῦ Πύρρου.

320. deiēcit voltum = κατέβαλε τὸ πρόσωπον. φυσικὰ κατόπιν τῆς τελευταίας ἐρωτήσεως τοῦ Αἰνείου. demissa voce = μὲ γαμηλὴν φωνήν.

321. fēlix una ante alias Priamēia virgo = ὁ πασῶν τῶν θυγατέρων τοῦ Πριάμου εὐδαιμονεστάτη. Τοῦτο λέγεται διὰ τὴν Πολυξένην. Ταύτης ἐρασθείς ὁ Ἀχιλλεὺς ἐφονεύθη ὑπὸ τοῦ Πάριδος εἰς αὐτὴν τοῦ γάμου τὴν προπαρασκευήν. Μετὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου ἡ σκιὰ τοῦ Ἀχιλλέως ἀπήτει τὸ ἀναλογοῦν αὐτῇ μερίδιον τῆς λείας καὶ ὁ Κάλχας ἐκέλευσε νὰ θυσιασθῇ εἰς αὐτὸν ἐπάνω εἰς τὸν τάφον ἡ Πολυξένη.

323. quae... sortitus non pertūlit ullos, πρότασις ἀναφορικὴ καθ' ὄριστικὴν ἐκφερομένη, κατ' ἔννοιαν δὲ αἰτιολογικὴ τοῦ felix. sortitus -us = ἡ κλήρωσις Διὰ κλήρου διεμοίραζον οἱ πολεμισταὶ μεταξὺ των πολεμικὴν λείαν, περιλαμβανομένων καὶ τῶν αἰχμαλώτων.

324. tetigit cubile = ἤψατο τοῦ λέχους. erus - eri = δεσπότης, κύριος.

338. ignarum, δηλ. te huius regiōnis = σὲ ἀγνοοῦντα ταύτην ἔδω τὴν χώραν.

339. quid puer Ascanius, δηλ. agit? superat? ἀμεταβάτως = superstes est? = ἐπιζῆ? vescitur aura (aetheria) = fruitur aura (aetheria?) = ἀπολαύει τῆς αἰθερίας αὔρας;

340. ecqua cura? = ἄρα γε ὑπάρχει τις πόθος; Τὸ tamen (= δῆμος) δηλοῦ σαφέστερον τὴν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ amissae parentis = καὶ ἀπέθανεν ἡ μήτηρ του ἐνθυμεῖται μὲν πόθον αὐτὴν ὁ παῖς;

342. avunculus· ἡ Κρέουσσα μήτηρ τοῦ Ἀσκανίου, ἦτο ἀδελφὴ τοῦ "Ἐκτορος. avunculus = ὁ πρὸς μητρὸς θεῖος. exētit, δηλ. puerum = ἔξεγέρει τὸν παῖδα διὰ τῶν ίδίων του παραδειγμάτων ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς; animi viriles = ἀνδρεία. virtus = ἀρετή.

Στίχ. 441 - 460

441. Huc = ἐνταῦθα. delatus = καταγθείς.

442. divinos = sacros. et Averna, ἐπεξηγεῖ τὸ div. lacus. Averna ("Αορνα κατὰ τὰ τὰ Τάρταρα") οὐδ. πληθ. ὡς οὐσιαστικὴν λαμβανόμενον (ἐπιστεύετο ὅτι παρὰ τὴν "Αορνον λίμνην ὑπῆρχεν ἡ εἰς Ἄδου καταβασίς"). sonantia silvis = ἀντηχοῦσσα ἀπὸ τὸν θόρυβον τῶν δασῶν τῶν παρὰ τὰς ὥγθας (silvis, ἀφαιρ. ὅργ.).

443. insanam vatem = ἔνθεον μάντιν, δηλ. τὴν Σιβύλλαν. rupe sub ima = εἰς τὸ βάθος σπηλαίου βραχώδους (στίχ. 446 antro, 450 cavo saxo).

444. canit = ἔδει, χρησμοδοτεῖ· ἔμμετροι ἡσαν οἱ χρησμοί. foliisque notas et nomina mandat = καὶ εἰς τὰ φύλλα γράμματα καὶ λέξεις παραδίδει.

446. digerit in num̄erum = διατάσσει κατὰ χρονικὴν ἀκολουθίαν (τὰ μέλλοντα, τὰ γραφόμενα ὑπ' αὐτῆς τῆς Σιβύλλης ἐπὶ φύλλων δένδρου). seclusa = ἐγκεκλεισμένα.

447. locis = ἔκαστος χρησμὸς εἰς τὴν θέσιν του.

448. eadem, ἀντικ τοῦ impūlit verso cardine = στραφείσης τῆς στροφιγγος, ἥτοι ἀνοιγείσης τῆς θύρας tenuis ventus = λεπτὸς ἄνεμος, δηλ. πνοὴ ἀνέμου.

449. ianua, ἡ πύλη ἀνοιγομένη ἐπιτρέπει νὰ εἰσέλθῃ ἄνεμος καὶ δι' αὐτὸν ἀναταράσσει τὰ φύλλα.

451. nec revocare situs = nec restituere ordinem foliorum = οὐδὲ νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν τῶν φύλων.

452. inconsulti abeunt = χωρὶς νὰ λάβουν χρησμὸν ἀπέρχονται (οἱ ἐπερωτήσαντες τὴν Σίβυλλαν). Δηλ. ὁ παρὰ τῆς Σιβύλλης μὴ ζητήσας νὰ χρησμοδοτήσῃ διὰ στόματος, λαμβάνει τὸ πρῶτον τυχὸν φύλων ἀπὸ τὰ διασκορπισθέντα οὐπὸ τοῦ ἀνέμου, ἀλλ᾽ ὁ ἐπ' αὐτοῦ ἀναγεγραμμένος χρησμὸς συγχὰ δὲν ἀρμόζει εἰς τὴν γενομένην ἐρώτησιν, διὸ καὶ ὁ ἐρωτήσας ἀπέρχεται inconsultus (χωρὶς νὰ λάβῃ χρησμὸν) καὶ μισεῖ (odere) τὴν ἔδραν τῆς Σιβύλλης 'Η Σίβυλλα, τοῦ Ἀπόλλωνος προφῆτις, κατήγετο ἀπὸ τὴν Μαρπησσὸν τῆς Τρωάδος ἢ ἀπὸ τὰς Ἐρυθρὰς τῆς Ἰωνίας. Τὸ ονομα Σίβυλλα ἀρχικῶς κύριον ἀτομικὸν ονομα ὄν, ἔγινε κατόπιν γενικόν. Εἰς τὴν Ἱσαλίαν ἢ λατρεία τῶν Σιβύλλῶν εἰσήχθη ἀπὸ τὴν Ἐλλάδα. 'Η Κυμαία Σίβυλλα ἦτο τρόπον τινὰ τῶν Ρωμαίων τὸ ἐπίσημον μαντεῖον.

453. ne fuerint tanti = ἀπαγόρευσις. tanti, γεν. τοῦ τιμήματος. dispendia, ὀνομστ. πληθ. (dispendium ὁ ἐν.) = ἀπώλεια. morae, γενικὴ ἐπεξγηγματικὴ = ἀπώλεια χρονοτριβῆς, ζημία ὀφειλομένη εἰς τὴν ἀναβολὴν. 'Εκ τῆς προτάσεως ne fuerint tanti ἐξαρτῶνται αἱ προτάσεις quin adeas... poscas = ut non (456). 'Η ἔννοια εἶναι : Μή δώσῃς τόσην στημασίαν εἰς τὴν ἀπώλειαν διάλιγου χρόνου, ὥστε νὰ μὴ προσέλθῃς εἰς τὴν μάντιν καὶ ζητήσῃς χρησμόν. Μήν ἀμελήσῃς, διὰ νὰ κερδίσῃς διάλιγον καιρόν, νὰ προσέλθῃς αλπι.

454 - 456. quam vis increpitent = ὅσον καὶ ἀν γογγύζουν οἱ ἑταῖροι (socii). et vi cursus vela vocet in altum = καὶ ὅσον ἀν ἡ εὐκαιρία τοῦ πλοῦ ἀπαιτεῖ ἴσχυρῶς (vi) νὰ ἐπισπεύσῃς τὴν ἀναγρήσιν. Τὴν ὅλην ταύτην πρότασιν ἐξηγεῖ σαφέστερον ἡ ἐπομένη : possis que sinus implere secundos = καὶ δύνασαι τοὺς κόλπους (τῶν ἴστιών) νὰ πληρώσῃς εὐνοϊκῶν ἀνέμων. ipsa canat vocemque volens atque ora resolvat = αὐτὴ ἡ ἴδια ἀς προφητεύσῃ καὶ εὐμενής τὴν φωνὴν καὶ τὸ στόμα ἀς λύσῃ.

459. quo, σύναπτε τῷ modo = τίνι τρόπῳ. quemque, σύναπτε τῷ labore = ἔκαστον κόπον. fugiasque ferasque = εἴτε νὰ ἀποφύγῃς εἴτε νὰ ὑπομείνῃς.

460. expediet, δηλ. dictis = expōnet = θὰ ἐκθέσῃ, θὰ εἴπῃ. cursus dabit secundos : ἡ Σίβυλλα δὲν δύναται νὰ δώσῃ πλοῦν αἰσιον, μόνον νὰ προφητεύσῃ ἡμπορεῖ· ὅθεν τὸ dabit = docēbit = θὰ διδάξῃ,

θὰ προφητεύσῃ. *venerata, ληπτέον παθητικῶς = ἵκετευθεῖσα* (δῆλ. διὰ θυσιῶν).

Στίχ. 707 - 718

707. *Drepāni portus = τοῦ Δρεπάνου δὲ λιμὴν* (παρὰ τὰς ὑπωρείας τοῦ "Ἐρυκος"). *illaetabilis ora = ἀτερπής χῶρος· οὔτως δὲ ποιητὴς καλεῖ τὴν περὶ τὸ ἀκρωτήριον Δρέπανον χώραν διὰ τὸ ἀμμῶδες καὶ ἄγονον αὐτῆς.*

708 - 709. *actus pelagi tot tempestatibus = ἀφ' οὗ ὑπέστηγε τόσας τριχυμίας εἰς τὸ πέλαγος (= ἀφ' οὗ δὲ τόσας ἐδοκίμασα συμφοράς), τώρα δοκιμάζω καὶ ἄλλην, δῆλ. *amitto genitorem = γάνω τὸν πατέρα* 'Αγγίσην. *omnis curae casusque levamen (διορισμὸς κατὰ παράθεσιν εἰς τὸ genitorem (γεννήτορα)) = πάσης φροντίδος καὶ περιπετείας ἀνακούφισιν.**

711. *nequiquam = μάτην· ὅντως μάτην, διότι δὲν εἶχε τὴν εὐτυχίαν δὲ 'Αγγίσης νὰ ἴδῃ τὴν ποθητὴν γῆν τῆς Ιταλίας.*

712. *nec vates Helenus praedixit = οὔτε δὲ προφήτης, δὲ μάντις "Ἐλενος (μοῦ) ἐπροφήτευσε (τὸν θάνατον)· πρβλ. 'Ομ. Ρ, 410 κ. ἐ. δὴ τότε γ' οὐδὲ οἱ (τῷ 'Αχιλλεῖ) ἔειπε κακὸν τόσον, δούν ἐτύχθη, μήτηρ, ὅτι οἱ πολὺ φίλατος ὠλεθ' ἔταιρος.*

714. *labor extrēmus = δὲ στατος πόνος, δῆλ. τὸ τέρμα τῶν ταλαιπωριῶν μου. Σημείωσον ὅτι δὲν λογίζεται ἐδῶ ἡ τριχυμία ποὺ ἔξαθησε τὸν Αἰνεῖαν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς 'Αφρικῆς.*

716. *unus = μόνος. intentis omnibus = ἐνῷ πάντες ἐπρόσεχαν.*

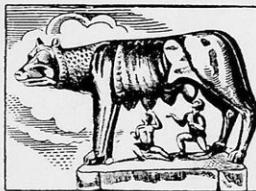
717. *fata narrabat divom cursusque docēbat = τὰ πεπρωμένα τῶν θεῶν διηγεῖτο καὶ τὰς περιπλανήσεις ἔξήγει.*

718. *conticuit tandem = ἐσιῶπησε τέλος. factoque hic fine = καὶ τελειώσας ἐδῶ (τὴν διήγησιν). quievit = ἤσυγχασεν, ἀνεπαύθη.*

ΜΑΡΚΟΥ ΤΥΛΛΙΟΥ ΚΙΚΕΡΩΝΟΣ
ΕΝΥΠΝΙΟΝ ΣΚΙΠΙΩΝΟΣ

ΕΡΡΙΚΟΥ Α. ΣΚΑΣΣΗ

M. TULLII CICERONIS
SOMNIUM SCIPIONIS
(DE RE PUBLICA LIBER VI)

ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ ΣΧΟΛΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1957

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Α'. Ο Κικέρων φιλόσοφος.

Ο Κικέρων (106 π.Χ. - 43 π.Χ.) νέος όντα έμελος της οικίας του φιλοσοφικού συστήματος. Ήκουσεν (ἀπό τοῦ 88 π.Χ.) τὸν ἐπικούρειον φιλόσοφον Φαιδρον, τὸν ἐκ Λαρίσης Φίλωνα τῆς Νέας Ἀκαδημείας καὶ τὸν Στωϊκὸν Διόδοτον, διν ἔπειτα εἶχεν ἐν τῇ οικίᾳ του.

Ἐν τῇ Αθήναις (79 π.Χ.) ἐπίσης ἡκροάσθη τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ Ἀντιόχου ἐξ Ἀσκάλωνος (μαθητοῦ τοῦ Φίλωνος) καὶ τοῦ ἐκ Σιδῶνος ἐπικουρείου Ζήνωνος καὶ ἐκ νέου τοῦ Φαιδροῦ, ἐν τῷ ὄρδε (78 π.Χ.) τοῦ Στωϊκοῦ Ποσειδωνίου, ὀπαδοῦ τῆς Μέσης Σποᾶς, ὅστις μεγάλως ἐπέδρασεν ἐπ' αὐτὸν. Ο Κικέρων εἶχε κλίσιν μεγάλην πρὸς τὴν φιλοσοφίαν καὶ δὴ πρὸς τὴν πλατωνικὴν ἀσχοληθεῖς (54 - 51 καὶ 46 - 45 π.Χ.) περὶ μελέτας ἀφορώσας εἰς τὴν γνωσιολογίαν καὶ κυρίως εἰς τὴν ἡθικήν. Τὴν φιλοσοφίαν ἔξυμνεῖ θαυμασίως ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (I, 62 καὶ V, 5). Εἶναι δὲ πρῶτος Ρωμαῖος, ὅστις κατώρθωσε νὰ καταστήσῃ τὴν λατινικὴν γλῶσσαν ἴκανην νὰ ἐκφράζῃ γλαφυρώτατα διάφορα φιλοσοφήματα. Ἀλλὰ ἐπὶ πλέον χρησιμεύει ὡς σπουδαῖος γεφυρωτὴς τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφικῆς παραδόσεως ἀπὸ Πλάτωνος καὶ Ἀριστοτέλους ἀφ' ἐνός, καὶ αὐτοῦ ἀφ' ἐτέρου, πλουτίζων τὰς θεωρίας τῶν Ἐλλήνων διὰ ῥωμαϊκῶν παραδειγμάτων καὶ ἔτι σπουδαιότερον προβάντων ἔνεκα τῆς ἐν τῇ πολιτικῇ ἐμπειρίας, εἰς τὴν ἔξετασιν διαφόρων συναφῶν ζητημάτων.

Περὶ ὅλων αὐτῶν παραθέτει μὲν τὰς γνώμας ἄλλων, χωρὶς ἐκάστοτε νὰ προβάλλῃ ἰδίαν κρίσιν, εἰσάγει δύμας, κατὰ τὴν μέθοδον τοῦ Φίλωνος καὶ τοῦ Ἀντιόχου, τὸ ἐκλεκτικὸν σύστημα, ἐν δὲ διαφορίνεται οὕτω ἡ προσωπικὴ αὐτοῦ περὶ φιλοσοφίας ἀποψίς.

Ο Κικέρων εἶναι πολέμιος τῆς Ἐπικουρείου φιλοσοφίας, δέχεται ἐν τῇ γνωσιολογίᾳ τὸ σύστημα τῆς Νέας Ἀκαδημείας, εἰδίκῶς τοῦ Φίλωνος, καὶ ἐν τῇ ἡθικῇ εἶναι Στωϊκὸς ἢ μᾶλλον κατὰ τοσοῦτον Στωϊκός, ὅσον δὲ Παναίτιος (κράμα Στωϊσμοῦ καὶ Πλατωνισμοῦ). Ο Κικέρων πιστεύει εἰς τὴν ὑπαρξίν τῶν θεῶν, εἰς τὴν ἐλευθερίαν τῆς βουλήσεως καὶ εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς ψυχῆς, ἥτις προέρχεται ἐξ αὐτῆς τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ καὶ ἡ ἀληθής ζωὴ ἀρχίζει μετὰ θάνατον.

Ούτω τὰ φιλοσοφικὰ ἔργα τοῦ Κικέρωνος ἐχρησίμευσαν ὡς ἀφετηρία τῆς πνευματικότητος τῆς Δύσεως.

Εἰς τὸν Κικέρωνα ἐπίσης ἀνατρέχει καὶ αὐτὸς ὁ φιλόσοφος Κάντιος εἰς ἴστορικὰς περὶ ἡθικῶν προβλημάτων παρατηρήσεις.

Ἐκ τῶν πολλῶν φιλοσοφικῶν ἔργων ἐσώθησαν 12, οὓς ἂλλα ἀκέραια καὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν Πολιτείαν (τὸ *de re publica* καὶ ἡ συνέχεια, ὡς συμπλήρωμα αὐτοῦ, τὸ *de legibus*), εἰς τὴν μεταφυσικήν, ἡθικὴν καὶ θρησκείαν (τὰ *paradoxa stoicorum, de finibus bonorum et malorum, Tusculanae disputationes, de natura deorum, de divinatione, de fato, Cato maior* ἡ *de senectute*, καὶ *Laelius* ἡ *de amicitia* κ. ἄ.).

B'. Τὸ πολιτικὸν ἔργον τοῦ Κικέρωνος *de re publica*.

α) Ἰστορικὴ ἀνασκόπησις.

Ἐνεκα τῶν ποικίλων μεταβολῶν ἀς ὑπέστη ἡ ‘Ρώμη προϊόντος τοῦ χρόνου τὸ πολίτευμα αὐτῆς ἀπέβη μικτόν, κρᾶμα δηλ. βασιλικοῦ ἀριστοκρατικοῦ καὶ δημοκρατικοῦ, ἐφ' ὅσον αἱ τῶν τάξεων ἔριδες διεκανονίζοντο ἐκάστοτε διὰ νόμων, οἵτινες κατέστησαν τέλος δυνατὴν τὴν πολιτικὴν ἔξισωσιν μεταξὺ τῶν πατρικίων καὶ τῶν πληγείων. Ἀλλὰ τὰ ἐπελθόντα γεγονότα τῶν μεγάλων κατακτήσεων ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ ἐν τῇ Δύσει ὡς καὶ ἐξ αἰτίας τούτων εἰσροή εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀφθόνου πλούτου δὲν ἐβράδυνον νὰ ἐπιφέρωσι τὴν ἡθικὴν διαφθοράν, τὴν κοινωνικὴν ἀναστάτωσιν καὶ τὴν ἐπὶ τὸ χεῖρον πολιτικὴν μεταβολὴν. Μεγάλαι οἰκογένειαι, πλουτήσασαι ἐκ τῆς ὑπ' αὐτῶν ἀσκήσεως τῆς στρατιωτικῆς ἔξουσίας καὶ ἐκ τῆς διοικήσεως ῥωμαϊκῶν ἐπαρχιῶν, κατέστησαν παντοδύναμοι, ἔτι δὲ μᾶλλον ηὑξήθη ἡ δύναμις αὐτῶν διὰ νέων μεταξύ των ἐκ συγγενείας δεσμῶν. Οὔτω ἐξ αἰτίας τῆς δυσαρεστήσεως τοῦ λαοῦ καὶ τῶν ἀγρίων ἀγώνων μεταξύ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀριστοκρατικῶν ἐξερράγησαν αἷματηροὶ ἐμφύλιοι πόλεμοι, ὡς ἡ στάσις τῶν Γράκχων (133 - 121 π. Χ.), ὁ φιβερὸς πόλεμος μεταξύ Μαρίου καὶ Σύλλα (100 - 79 π. Χ.) καὶ τέλος ἡ συνωμοσία τοῦ Κατιλίνα (63 π. Χ.). Ἐπηροιούθησεν ἡ τριανδρία τοῦ Καίσαρος, Πομπηίου καὶ Κράσσου, καθ' ἣν οὗτοι κατενέμοντο τὸ Κράτος πρὸς ἰδίους αὐτῶν σκοπούς.

Τότε ὀκριβῶς, ὁπότε τὰ θεμέλια τοῦ ῥωμαϊκοῦ Κράτους ἐπικινδύνως πλέον ἐσείσοντο, ἀνεψάνη ὡς φωτεινὸς ἀστήρ, ὁ ἀριστοκρατικῶν φρονημάτων καὶ θερμὸς ὑπερασπιστῆς τῶν δημοκρατικῶν θεσμῶν

Κικέρων, ὅστις ὡς ὑπατος (τῷ 63 π. Χ.) διὰ τῆς σθεναρᾶς αὐτοῦ ἐπεμβάσεως ἔσωσε (δι' ὁ καὶ ἀνομάσθη pater patriae) τὸ ῥωμαϊκὸν Κράτος ἀπὸ τῶν ὄνυχων τοῦ διεφθαρμένου συνωμότου Κατιλίνα, ὅστις παρ' ὀλίγον θὰ ἀπέβαινε αὔριος τῆς ὅλης καταστάσεως. 'Ο αὐτὸς Κικέρων ἔπειτα, ὑπεστήριξε σθεναρῶς καὶ εὐθαρσῶς τὴν Σύγκλητον ἐναντίον τῆς τριανδρίας, ἡς ὑπεκινήσει τὸ κατ' αὐτοῦ μῆσος καὶ τὴν ἔχθραν. Τέλος διὰ τῶν διολοποιιῶν τοῦ Κλωδίου ἐξαρίσθη (τῷ 58 π. Χ.) εἰς Θεσσαλονίκην. 'Ανακληθεὶς ἐκ τῆς ἔξορίας, τὸ ἐπόμενον ἔτος διὰ τῶν φροντίδων τοῦ Τ. 'Αννίου Μίλωνος (ὑπὲρ οὗ βραδύτερον ἐξεφώνησεν ἐν δικαστηρίῳ λόγον, διότι κατηγορήθη ὅτι ἐφόνευσε τὸν Κλωδίον) καὶ τῇ βοηθείᾳ τοῦ Πομπηίου, ἀνέλαβεν, ἐπανελθὼν κατὰ τρόπον θριαμβευτικὸν εἰς τὴν Ῥώμην, νὰ ὑπερασπίσῃ διὰ συγγραφῶν εἰδικῶν τὴν Πολιτείαν.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἀπεφάσισε νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τὴν συγγραφὴν τοῦ de re publica (περὶ πολιτείας) ἔργου, οὗτινος ἥδη (ἀπὸ τοῦ ἔτους 61 καὶ πρὸ αὐτοῦ ἀκόμη) εἶχεν ἀρχίσει νὰ συλλέγῃ τὴν ὕλην καὶ κυρίως ἐπελήφθη τῆς ἐργασίας ἐν τῷ αἰτήματι αὐτοῦ, τῷ Cumanum (ἐν Κύμη τῆς Καμπανίας) καὶ ἐν τῷ Pompeianum (ἀπὸ τοῦ 55 π. Χ.) μετὰ βαθεῖαν μελέτην τῶν ἀρχαίων τῆς Ῥώμης παραδόσεων, χρησιμοποιῶν τὰ ἔργα καὶ τὴν σπουδαίαν βιβλιοθήκην τοῦ σοφοῦ Τερεντίου Οὐάρρωνος, τὴν ἴστορίαν τοῦ Πολυβίου καὶ πᾶν ὅ,τι περὶ πολιτείας εἶχεν γράψει ὁ Πλάτων, ὃν εἶχεν ὡς ἰδανικὸν πρότυπον καὶ ὁ Ἀριστοτέλης. 'Εξηκολούθησε δὲ τὴν ἐργασίαν βραδύτερον καὶ ἐν τῷ ἄλλῳ αὐτοῦ αἰτήματι, τῷ Tusculanum (ἐν Τούσκλω) μέχρι τῆς ἀποπερατώσεως τοῦ ἔργου, τὸ ὄποιον ἰδιαιτέρως ἐθεώρει μεγάλου κόπου καὶ μεγάλης σπουδαιότητος.

Τὸ ἔργον τέλος ἐδημοσιεύθη εἰς 6 βιβλία πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του εἰς Κιλικίαν (περὶ τὸ 51 π. Χ.), καθ' οὓς ἀκριβῶς χρόνους ὁ Κατσαρ ἐτελείωνε τὴν κατάκτησιν τῆς Γαλατίας.

'Ἐν μέσῳ ἀγώνων καὶ πολιτικῶν ταραχῶν ἐκ φόβου ὅτι ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἡπειρεῦτο τὸ πᾶν, ὁ Κικέρων δὲν ἔπαισεν ἀνατρέχων εἰς τὸ ἔνδοξον παρελθὸν τῆς Ῥώμης τὸ ὄποιον πάντοτε ἐνοστᾶλγει ἐν συγκρίσει πρὸς τὸ παρόν. Δι' ὁ ἀλληλογραφῶν πρὸς φίλους καὶ συγγενεῖς ἔξωτερίκενε τὴν ἀγωνίαν του ἴσχυροιζόμενος «nullam iam esse rem publicam» (ad Quintum fr. 3, 5, 4). 'Ἐν τούτῳ ἔξεδήλου τὴν στερράν πεποιθῆσιν ὅτι ἡ ἔνδοξος Ῥώμ. Πολιτεία ἔπει-

πε νὰ δικτυωθῇ, διότι ἄλλως θὰ συμπαρέσυρεν εἰς ἔρειπια τὸν κόσμον ὀλόκληρον (Cic. rep. 3, 23, 34). Τὸ ἔργον εἶναι ἀφιερωμένον εἰς τὸν ἀδελφὸν Κόντον ἢ κατ' ἄλλους εἰς τὸν φίλον αὐτοῦ τὸν Ἀττικόν.

Κατ' ἀρχὰς ὁ Κικέρων εἶχε κατὰ νοῦν νὰ διαιρέσῃ τὸ ἔργον εἰς 9 βιβλία εἰς διαλόγους ἴσαριθμους ἵνα καθ' ἔκαστην ἡμέραν τῆς ἐξ ἐννέα ἡμερῶν ἑορταστικῆς ἀργίας (novendiales feriae = feriae latinae). Ἀποπερατώσας μάλιστα τὰ δύο πρῶτα βιβλία τοῦ de re publica ἐν τῷ Τουσκουλανῷ ἀνέγνωσεν αὐτὰ εἰς τὸν γράψαντα περὶ τῶν διδασκαλιῶν τοῦ φιλοσόφου Ἐμπεδοκλέους καὶ φίλον του τὸν Γναῖον Σαλλούστιον (πιθανώτερον ἢ εἰς τὸν ἴστορικὸν Σαλλούστιον), δοτικὲς συνεβούλευσεν ὅτι πρέπει ἀντὶ τῆς διαλογικῆς μορφῆς νὰ ἔχῃ τὸν λόγον αὐτὸς ὁ Κικέρων, ὡς ἀνήρ ὑπατικὸς ὑψίστου πολιτικοῦ κύρους καὶ μεγίστης περὶ τὰ κοινὰ πείρας. (Cic. ad Q. fr. 3, 5, 1 ἐξ).

Οἱ Κικέρων ἐφάνη ἀποδεχόμενος τὴν συμβουλήν ταύτην, τελικῶς δμως δὲν μετέβαλε τὸ δικαιῶν ἀρχικὸν σχέδιον, ἀλλ' ἐτροποποίησε τὴν ἀρχικὴν διάταξιν διασκευάσας πως τὴν ψληνήν καὶ περιορίσας τὸν ἀριθμὸν τῶν βιβλίων ἀπὸ 9 εἰς 6, δι' ἀ κατηναλώθησαν ἐν συνόλῳ 3 ἐκ τῶν ἑορτασίμων ἡμερῶν, ἥτοι μία ἡμέρα διὰ τὸ περιεχόμενον δύο βιβλίων.

Ἐν αὐτοῖς ὑποστηρίζεται ὅτι τὸ ῥωμαϊκὸν πολίτευμα (res publica) εἶναι ἀριστον πάντων, διότι ἀπέβη ἡ τελειοτέρα μορφὴ διακυβερνήσεως τοῦ Κράτους διὰ τῆς ἀγαστῆς συνενώσεως τῆς βασιλείας (μοναρχίας), τῆς ἀριστοκρατίας καὶ τῆς δημοκρατίας (ἥτοι τῆς ἔξουσίας ἀρχόντων, τ. ἐ. ὑπάτων, συγκλήτου καὶ δήμου). Διότι, ἐπειδὴ οὐδεμία ἐξ αὐτῶν εἶναι ἀπηλλαγμένη κινδύνων, ἐὰν τὸ πολίτευμα εἶναι ἀμιγές, ἐξολισθαίνει ἡ μὲν μοναρχία πρὸς τὴν ἀπόλυτον δεσποτείαν (τὴν τυραννίδα), ἡ δὲ ἀριστοκρατία πρὸς τὸν κομματισμὸν (τὴν διλιγαργίαν), ἡ δὲ δημοκρατία πρὸς τὴν ἀναρχίαν (λαοκρατίαν). Ἐν πάσῃ περιπτώσει οὐδεμία ἐξ αὐτῶν εἶναι βιώσιμος ἐπὶ μακρόν, διότι ἔκαστη ἀντιπροσωπεύεται ὑπὸ μερίδος, ἥν αἱ δύο ἄλλαι συνασπίζονται ἔκαστοτε ἵνα τὴν ἀνατρέψουν. Οὕτω ὁ Κικέρων κλίνει καὶ αὐτὸς ὑπὲρ τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος, ὅπερ, ἀνέκαθεν ἴσχυσαν, ἐμπιστεύεται εἰς ἓνα μόνον ἀρχοντα τὴν ὑπάτην διεύθυνσιν, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς μᾶλλον προικισμένους πολίτες ἵκανὸν μέρος τῆς ἔξουσίας, χωρὶς νὰ ἀρνῆται δμως καὶ εἰς τὸν λαὸν τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὸ δικαίωμα τῆς ἐπειμβάσεως εἰς τὴν διαγείρισιν τῶν δημοσίων ὑποθέσεων.

Τὸ εἶδος τοῦτο τῆς μικτῆς πολιτείας ἐθεμελίωσεν ὁ Πλάτων, ἀνέ-

πτυξεν δ Δικαίαρχος, παρέλαβεν δ Πολύβιος καὶ συνεπλήρωσεν δ στωϊκὸς Παναίτιος, ἐξ οὗ παρέλαβεν δ Κικέρων (πρβλ. Cic. rep. βιβλ. αὐτίων ΙΙ καὶ ΙΙΙ).

'Υποστηρίζεται ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ ἡ ἔνωσις τῶν τριῶν εἰδῶν, ὡς ἀνωτέρω ἐλέγθη, καὶ τὸ καθῆκον τῶν 'Ρωμαίων νὰ καλλιεργῶσι τὴν ἡθικὴν καὶ νὰ ἀσκῶσι τὴν πολιτικὴν. 'Ἐν τῷ δευτέρῳ βιβλίῳ ὁμολογεῖται ὡς ἀριστον πολίτευμα τὸ ῥωμαϊκόν, οὗ παρέχεται ἡ ιστορικὴ κατὰ Πολύβιον ἀνάπτυξις. 'Ἐν τῷ τρίτῳ βιβλίῳ (οὗ περίληψιν δίδει ὁ ιερὸς Αὐγουστῖνος) τίθεται ὡς βάσις ἀπαραίτητος τῆς πολιτείας ἡ δικαιοσύνη. 'Ἐν τῷ τετάρτῳ γίνεται λόγος περὶ τῶν ἡθικῶν κατευθύνσεων καὶ τῆς ἀγωγῆς. 'Ο Κικέρων ἐν τῷ πέμπτῳ βιβλίῳ καινοτομεῖ ἀσχολούμενος περὶ τὸν ἡγήτορα τῆς πολιτείας (princeps civitatis, rectores, rector patriae, rector rerum publicarum), ὅστις διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ μικτοῦ πολιτεύματος ὀφείλει νὰ ἔξυπηρετῇ τὴν Πολιτείαν καὶ νὰ μὴ ἴκανοποιεῖ τὰς ἐπιθυμίας ἐνδὸς ἐκάστου τῶν πολιτῶν, ἀλλὰ νὰ συγκεντρώνῃ τὴν ἐμπιστοσύνην πάντων τῶν πολιτῶν. 'Ως παράδειγμα ἔλαβε τὸ πολίτευμα τῶν 'Αθηνῶν καὶ ἀνδρας, οἵος δ Σόλων, ὁ Περικλῆς καὶ γενικῶς εἶχεν ὑπὲρ του τὴν 'Αθηναίων Πολιτείαν τοῦ 'Αριττέλους. Περὶ τοῦ ἔκτου βιβλίου, οὗ μόνον γνωστὸς τυγχάνει διάλογος (τὸ ἀποκαλυπτικὸν ἐνύπνιον τοῦ νεωτέρου Σκιπίωνος), ίδε Προλεγόμενα.

β) Σπουδαιότης τοῦ ἔργου.

'Ο Κικέρων ἀποκαλεῖ, καὶ πολὺ δικαίως, τὸ de re publica ἔργον αὐτοῦ ἐχέγγυον καὶ ἀσφάλειαν δοθεῖσαν εἰς τὸ κοινὸν περὶ τῆς καλῆς συμπεριφορᾶς του, ὡς τὸ ἀπέδειξεν δὲν γίγνον ἔπειτα, διτε ὡς ἀνθύπατος (51 π.Χ.) διώκησε τὴν Κιλικίαν. "Εδειξε πρόγματι ὅτι ἡ ἀρετή, ἦν δὲν ἀρκεῖ νὰ κατέχῃ τις ὡς ἐπιστήμων, πρέπει ἐν τῇ πράξει νὰ δεικνύεται· τὰς ἀξιώματα τῶν στρατηγῶν καὶ τῶν ἀρχόντων εἶναι καθήκοντα, ἀ δέον νὰ ἐκπληρώσωσι καὶ οὐχὶ ἐπιδιωκόμενα ἀγαθὰ χάριν τῆς ίδιοτελείας καὶ φιλοδοξίας αὐτῶν.

'Ο Κικέρων πρὸς σύνταξιν τοῦ ἔργου του ὡφελήθη ἐκ τῶν συγγραμμάτων τῶν 'Ελλήνων φιλοσόφων καὶ ίδιᾳ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ 'Αριστοτέλους κατὰ τρόπον ἀρμάζοντα πρὸς τὸν σκοπὸν του καὶ δὴ πρὸς τὰς ῥωμαϊκὰς ἀρχάς, συγκεραννύων τὰς ἀφηρημένας

θεωρίας τοῦ Πλάτωνος πρὸς τὰς θετικωτέρας ἀντιλήψεις τοῦ Ἀριστοτέλους καὶ τοῦ ἴστορικοῦ Πολυβίου.

Οἱ Πλάτων ἐν τῇ Πολιτείᾳ αὐτοῦ εἶχε διαγράψει ἐν τῷ νῷ πολιτείαν παντάπασιν ἰδεώδη, ἐνῷ δὲ Κικέρων περιγράφει τὴν ῥωμ. πολιτείαν ὡς ἀπαύγασμα φυσικὸν δικαιοιστύνης καὶ σοφίας. Οὕτω δεικνύων τὴν ῥωμαϊκὴν πολιτείαν ἐν τῇ γενέσει καὶ τῇ αὐξήσει καὶ ἔδη ἀνδραθεῖσαν καὶ ἴσχυροποιηθεῖσαν, ἀκολουθεῖ τὸν σκοπόν του καλύτερον ἦν ἐφαντάζετο πολιτείαν, ὡς δὲ Πλατωνικὸς Σωκράτης. Καὶ αὐτὸς δὲ Κικέρων ἀναφέρει ὅτι δὲ Πλάτων περιέγραψε πολιτείαν ἰδεώδη, ἐνῷ αὐτὸς ἐστηρίχθη ἐπὶ πραγματικῆς καὶ μάλιστα μεγαλειώδους πολιτείας, τῆς Ῥωμαϊκῆς, ἐνῷ δὲ διαφαίνονται σαφῶς αἱ ἀρχαὶ πολιτείας, οἵαν καὶ δὲ Πλάτων διεῖδεν, ἀλλ' οὕτως, ὡστε νὰ φαίνεται διφθαλμοφανῶς ἡ ἀφορμὴ καὶ ἡ αἰτία οἰουδήποτε ἐν αὐτῇ καλοῦ ἦν κακοῦ.

Ἐκεῖνο δέπερ παραλαμβάνει δὲ Κικέρων παρὰ τοῦ Πλάτωνος εἶναι αἱ ἰδέαι περὶ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς, ὡς π.χ. εἶναι ἡ διδασκαλία περὶ τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἥτις ἐκτίθεται ἐν τῷ Somnium Scipionis. Οἱ Κικέρων ἐπωφελήθη ἐκ τῆς Ἐλληνικῆς σοφίας μόνον τὰς αἰωνίους καὶ καθολικὰς ἀρχὰς τῆς πολιτικῆς καὶ ἡθικῆς. Διὰ τοῦτο τὰ περὶ πολιτείας βιβλία αὐτοῦ ἐτιμῶντο πολὺ, ὡς ἔχοντα σπουδαῖον καὶ ἀρεστὸν εἰς ὅλους περιεχόμενον. Εἰς τὰς ἀρετὰς αὐτὰς προσετίθετο τὸ κύρος καὶ ἡ αὐθεντία τοῦ ἀνδρός, ἡ ῥητορικὴ αὐτοῦ δεινότης, ἡ ἀνιδιοτέλεια, ἡ τιμότης καὶ ἡ ἀγαστὴ φύλοπατρία, περὶ τῆς διηγεῖται δὲ Πλούταρχος (β. Κικ. 49) τὰ ἔξης : « Πυθάνομαι δὲ Καίσαρα (δηλ. τὸν Αὔγουστον) χρόνοις πολλοῖς ὕστερον εἰσελθεῖν πρὸς ἔνα τῶν θυγατριδῶν· τὸν δὲ βιβλίον ἔχοντα Κικέρωνος ἐν ταῖς χερσὶν ἐκπλαγέντα τῷ ἴματίῳ περικαλύπτειν· ἰδόντα δὲ Καίσαρα λαβεῖν καὶ διελθεῖν ἐστῶτα μέρος πολὺ τοῦ βιβλίου, πάλιν δὲ ἀποδιδόντα τῷ μειρακίῳ φάναι : “ Λόγιος ἀνήρ, ὃ παῖ, λόγιος καὶ φιλόπατρις ” ».

γ) Τύχη τοῦ ἔργου.

Τὸ φιλοσοφικο - πολιτικὸν τοῦτο βιβλίον, κατὰ τὸν α' αἰῶνα μ. Χ. λησμονηθέν, ἀλλ' ἔπειτα ἀπὸ πολλοὺς αἰῶνας θαυμασθέν, ἔσχε τὴν μεγίστην ἀτυχίαν νὰ ἀπολεσθῇ καὶ μόλις εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος ἀνευρέθη, οὐχὶ ὅμως ἀκέραιον (περίπου πλέον τοῦ 1/3 τοῦ συνόλου).

Οἱ παλαιοὶ Σενέκας, Πλίνιος ἁ Πρεσβύτερος, Σουητώνιος, Φρόντων

καὶ Αὔλος Γέλλιος κάμπουσι νύξεις περὶ αὐτοῦ καὶ σπανίως ἀναφέρουσι χάριν τῆς γλώσσης μόνον χωρία. 'Ἐν τοῖς ἔπειτα χρόνοις, μετὰ τοὺς δύο αἰῶνας τῆς αὐτοκρατορίας, παραδίδεται ὅτι ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Σεβῆρος (αὐτοκράτωρ 222 - 235 μ. Χ.) ἐμελέτα ἐκ παραλλήλου πρὸς τὸν Βεργίλιον, τὸν Ὁράτιον, τὴν Πολυτείαν τοῦ Πλάτωνος καὶ τοὺς διαιλόγους τῶν ἔργων τοῦ Κικέρωνος de re publica καὶ de officiis (περὶ καθηκόντων). "Ἐπειτα καὶ αὐτὸς ὁ ἵερος Αὐγουστῖνος ἐμελέτησε τοῦτο καὶ ἐμικῆθη ἐν τῷ de civitate Dei ἔργῳ αὐτοῦ.

Αὐτὸς δμως εἶναι ἔξαρτεσις καὶ καθόλου εἰπεῖν τὸ de re publica κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῆς διαφθορᾶς δὲν εῖχε τὴν πρώτην σπουδαιότητα. Αἱ ἀρχαὶ δμως αὐτοῦ ἐνδιέφερον τὸν Χριστιανισμόν, δστις διὰ τοῦ Laetantius καὶ ίδιᾳ τοῦ ἱεροῦ Augustinus μιμεῖται ἡ ἀντιγράφει χωρία τινά. 'Ἐπίσης οἱ γραμματικοὶ Nonius (Marcellus) καὶ κυρίως ὁ (Aurelius Ambrosius Theodosius) Macrobius ἀναφέρουσι χωρία ἡ ἐν ἐκτάσει σχολιάζουσι. Τέλος ὁ Boethius (μεταξὺ 475 / 489 - 524 μ. Χ.), ὁ γραμματικὸς Priscianus καὶ αὐτὸς ὁ Isidorus, ἐπίσκοπος τῆς Σεβίλλης (περ. 570 - 636 μ.Χ.) εἰχον εἰσέτι εἰς χεῖρας τὸ « περὶ πολιτείας » ἔργον τοῦ Κικέρωνος, ὡς καὶ πάντες οἱ λόγιοι τῶν χρόνων ἐκείνων.

'Αλλὰ βραδύτερον ἀπωλέσθησαν τὰ ἔγνη αὐτοῦ, διότι τὸ βιβλίον τοῦτο, ὡς καὶ τόσα ἄλλα, ἔπεισαν εἰς χεῖρας ἀνθρώπων μὴ δυναμένων νὰ κατανοήσωσι τὴν ἀξίαν καὶ τὴν σημασίαν, ἢν θὰ εῖχεν ἡ διάστωσις αὐτοῦ.

Κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως ὁ ἐκ Νικομηδείας τοῦ Βυζαντίου "Ἐλλην μοναχὸς Μάξιμος Πλανούδης περὶ τὸ 1330 μετέφρασεν ἐν τμῆμα, τὸν ἐπίλογον (Somnium Scipionis), ἀλλὰ τὸ μέρος αὐτὸς εἶχεν ἀπὸ μακροῦ χρόνου ἀποσπασθῇ ἐκ τοῦ ὅλου ἔργου, διὰ τὸ δόπιον εἶχεν ἀποσβεσθῇ πλέον πᾶσα περὶ ἀνευρέσεως ἐλπίς. Παρὰ ταῦτα δμως τὸ σύγγραμμα αὐτὸς δὲν ἀπωλέσθη, διότι ἡ τύχη ἐπεφύλασσε (τῷ 1819) εἰς τὸν βιβλιοθηκάριον τῆς Βατικανῆς Βιβλιοθήκης καὶ μετέπειτα Καρδινάλιον Angelo Mai τὴν ἀνακάλυψιν παλιμψήστου κώδικος περιέχοντος ἀποσπάσματα τῶν 5 πρώτων βιβλίων ἐκτεταμένα κατὰ τὸ μᾶλλον ἡ ἡττον.

'Ο καθδιξιούτος μετηγέγενθη ἀπὸ τινος ἐν Ἰταλίᾳ μοναστηρίου τοῦ Saint Columban en Bobbio εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Βατικανοῦ (ἀρ. 5757 τοῦ IV αἰῶνος) λίαν κεκολωθεμένος. Τὸ μετὰ χασμάτων τὸ

πρώτον (1822) δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Mai κείμενον διὰ μεταγενεστέρων ἔργασιῶν καὶ τῆς κριτικῆς ἀποκαταστάσεως πολὺ ἐβελτιώθη. Εἰς αὐτὸν προσετέθησαν καὶ ἄλλα ἀποσπάσματα καὶ πρὸ παντὸς τὸ Somnium Scipionis. Οὕτω τοῦ ἔργου de re publica σφέσται τὸ πλεῖστον μέρος τοῦ πρώτου βιβλίου, σημαντικὸν μέρος τοῦ δευτέρου, ἀποσπάσματα ἀξιόλογα τοῦ τρίτου, τὸ τέταρτον ὅμως καὶ πέμπτον βιβλίον παραμένουσι σχεδὸν ἄγνωστα. Τοῦ ἔκτου δὲ καὶ τελευταίου ἐσώθη μόνον ὁ θαυμαστὸς ἐπίλογος (Somnium Scipionis).

δ) Τὰ πρόσωπα τοῦ διαλόγου.

Τὰ τοῦ διαλόγου πρόσωπα (129 π. Χ.) μὴ σύγχρονα, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸν Πλάτωνα, ἐν τῷ ἔργῳ καθόλου περὶ πολιτείας (de re publica ἢτοι de optimo statu civitatis et de optimo cive) ἀπαριθμεῖται ἀντὸς ὁ Κικέρων ἐν ταῖς ἐπιστολαῖς αὐτοῦ. Εἶναι δὲ ταῦτα οἱ ἔξης ἄνδρες τοῦ κύκλου τῶν Σκιτιώνων.

Οἱ Ἀφρικανὸς ὁ Νεώτερος (ἴδ. κατωτέρω), τὸ καὶ κυριώτερον πρόσωπον, ὁ Φίλων (L. Furius Philo), ὅπατος τῷ 136 π.Χ. ἐκ τῶν μᾶλλον πεπαιδευμένων τῶν γρόνων του, ἐντριβής περὶ τὰ ἀστρονομικά, φίλτατος τοῦ Σκιτιώνος καὶ τοῦ Λαοίλιου, ὁ Λαοίλιος (ἴδ. κατωτέρω), ὁ Μάνιος Μανίλιος (M' Manilius) ὅπατος τῷ 149 π.Χ. (ἐν τῷ 5ῳ βιβλίῳ τοῦ ἔργου). Εἰς αὐτοὺς προστίθενται ὡς ἀκροαταὶ τέσσαρες διακεκριμένοι νέοι (ὁ Q. Aelius Tubero, ὁ P. Rutilius Rufus καὶ οἱ δύο γαμβροὶ τοῦ Λαοίλιου Q. Mucius Scaevola augur καὶ C. Fannius, διακρινόμενοι εἴτε ἐπὶ πολιτικότητι καὶ δητορείᾳ ὡς ὁ πρῶτος, εἴτε ἐπὶ ιστορικότητι ὡς ὁ δεύτερος, συγγραφεὺς Χρονικῶν τῆς ἐποχῆς του).

Ως λαμβάνων δ' ἐνεργὸν μέρος παρίσταται ἐν τῷ τέλει τοῦ τρίτου βιβλίου καὶ ὁ Μόμμιος (Spurius Mummius), ἀδελφὸς τοῦ ἐκπορθητοῦ τῆς Κορίνθου Λευκίου Μομμίου. Ἰδιαιτέρως δὲ ἐν τῷ Ἐνυπνίῳ λαμβάνουσι μέρος :

1. Οἱ L. Aemilius Paulus Macedonicus (Παῦλος Αἰμίλιος ὁ Μακεδονικὸς) ἔξ ἀρχαιοτάτου πατρικίου γένους τῶν Αἰμιλίων, νικητὴς τοῦ Περσέως παρὰ τὴν Πύδναν (168 π.Χ.), υἱὸς τοῦ ἀποθανόντος ἐν Κάνναις Παύλου καὶ πατὴρ τοῦ Ποπλίου, ὅστις ἔνεκα τῆς υἱοθεσίας ἐπωνυμάσθη Σκιτίων Ἀφρικανὸς ὁ Νεώτερος. Υπῆρξε κατὰ τοὺς Λατίνους συγγραφεῖς, ἀκραιφνῆς Ρωμαῖος καὶ φίλος τῶν Ἑλλήνων.

2. 'Ο P. Cornelius Scipio Aemilianus (Π. Κορνήλιος Σκιπίων Αίμιλιανός) δέ ἐπονομασθεὶς Africanus (Minor) καὶ Numantinus. 'Εγεννήθη τῷ 185 / 184 π.Χ. Ἡτο δευτερότοκος υἱὸς τοῦ L. Aemilius Paulus τοῦ Μακεδονικοῦ καὶ τῆς πρώτης συζύγου αὐτοῦ Papiria. Εἰσῆλθεν εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Σκιπίωνων, υἱόθετηθεὶς παρὰ τοῦ Π. Κορνηλίου Σκιπίωνος, πρεσβυτέρου υἱοῦ Σκιπίωνος Ἀφρικανοῦ (τοῦ Πρεσβυτέρου) ἀποθανόντος τῷ 183 π.Χ. Εἶχε διδασκάλους τὸν ἴστορικὸν Πολύβιον καὶ τὸν φιλόσοφον Μητρόδωρον καὶ ἦτο ἐγκρατέστατος τῶν ἑλληνικῶν καὶ ῥωμαϊκῶν γραμμάτων. 'Ὑπῆρξε φίλος τοῦ Στωϊκοῦ Παναιτίου καὶ τῶν τὰ μάλιστα πεπαιδευμένων ἀνδρῶν τῶν χρόνων του (τοῦ κωμικοῦ ποιητοῦ Τερεντίου, τοῦ Ἀκκίου, τοῦ Λουκιλίου) ώς καὶ τῶν προσώπων τοῦ διαλόγου ἐν τῷ ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος de re publica. 'Επαινεῖται ὑπὸ τούτου, καθὼς μαρτυροῦσι διασωθέντα τινὰ ἀποσπάσματα, ώς ῥήτωρ διακεκριμένος. Διετέλεσεν ὑπατος τῷ 147 π.Χ. εἰς ἡλικίαν μόλις 37 ἑτῶν, τερματίσας τὸν Γ' Καρχηδονικὸν πόλεμον καὶ πάλιν τὸ δευτερὸν ὑπατος τῷ 134 π.Χ. 'Εθριάμβευσε τῷ 133 π.Χ. ἐκ τοῦ κατὰ τῆς Νομαντίας πολέμου. 'Επί τινα ἔτη ἀπεμακρύνθη τῆς 'Ρώμης ἐπιστρέψας κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ Τιβερίου Γράκχου. 'Ως πολιτικὸς ἀνὴρ ἐπρέσβευεν ἀρχὰς ἀριστοκρατικάς. Τῷ 129 π.Χ. εἰς ἡλικίαν 56 ἑτῶν εὑρέθη ἐπὶ τῆς κλινῆς του νεκρός. Διὰ τὴν δολοφονίαν του κατηγορήθη τὸ δημοκρατικὸν κόμμα ἐναντίον τοῦ δόπιού ἐνεργῶς ἀντετάχθη κατὰ τὰς ταραχὰς τῶν Γράκχων, ώς καὶ ἡ σύζυγος αὐτοῦ, Σεμπρωνία, ἀδελφὴ τῶν Γράκχων, ἀλλ' ἄνευ ἀποδείξεων. (Θαυμασίαν εἰκόνα αὐτοῦ παρέχει δὲ Πολύβιος 32, 8 - 16).

3. 'Ο C. Laelius (Γάιος Λαίλιος), υἱὸς τοῦ Γ. Λαιλίου, ὑπάτου τῷ 190 π.Χ., φίλος τοῦ Σκιπίωνος Αίμιλιανοῦ. 'Εγεννήθη τῷ 186 π.Χ. Διετέλεσε ταμίας τῷ 155 π.Χ., δῆμαρχος τῷ 151 π.Χ., πραίτωρ τῷ 145 π.Χ., ὑπατος τῷ 140 π.Χ. μετὰ τοῦ Q. Servilius Caepio. 'Αφιερώθη εἰς φιλοσοφικάς καὶ φιλολογικάς μελέτας, δι' ὃ ἔσχε καὶ τὸ ἐπώνυμον Sapiens. Διεκρίθη κατὰ Κικέρωνα τὰ μέγιστα ώς ῥήτωρ. 'Ιδιαιτέρως εἶναι γνωστὸς ἐκ τοῦ διμωνύμου ἔργου τοῦ Κικέρωνος (Laelius sive de amicitia), ἐν δῷ εἶναι τὸ κύριον πρόσωπον τοῦ διαλόγου.

4. 'Ο M a s i n i s s a (Μασανάσσης) βασιλεὺς τῆς ἀνατολικῆς Νουμιδίας (νῦν 'Αλγερίου), υἱὸς τοῦ Γάλα, πατήρ τοῦ Μικίψα καὶ πάππος τοῦ 'Ιουγούρθα (238 - 148 π.Χ.). 'Ὑπῆρξεν ἀντίπαλος τοῦ βασιλέως Σύφακος. 'Εχθρὸς τῶν 'Ρωμαίων καὶ φίλος τῶν Καρχηδονίων κατὰ τὸν

Β' καρχηδονιακὸν πόλεμον, εἶτα διὰ τῶν καλῶν τρόπων τοῦ Σκιπίωνος μετέστη πρὸς τοὺς Ῥωμαίους, γενόμενος πιστὸς φίλος καὶ σύμμαχος, μεθ' ὧν διετήρησε πάντοτε ἴδιαιτέραν φύλίαν καὶ ἀγάπην καὶ ἴδιᾳ μετὰ τῆς οἰκογενείας τῶν Σκιπίωνων (πρβλ. Somn. Scip. 1 : familiae nostrae amicissimum). 'Ο Μασανάσσης ἀποθανὼν (149 π. Χ.) ἀφῆκεν ἐκτελεστὴν τῆς διαθήκης του τὸν Σκιπίωνα Ἀφρικανὸν τὸν Νεώτερον.

ε) Εισαγωγὴ εἰς τὸ Somnium Scipionis.

Καὶ ὁ ἐπίλογος οὗτος τοῦ ἔργου συνετάχθη κατὰ τὸ τεχνικὸν ὑπόδειγμα τοῦ Πλάτωνος (Πολιτ. Χ, 614 B), οὗ τὴν ἐπινόησιν παρηλλαγμένην ἐμιμήθη. 'Ο Σωκράτης, πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ ὅτι ἐπιφυλάσσονται ἐν τῇ ἄλλῃ ζωῇ εἰς τοὺς κακοὺς καὶ τοὺς ἐναρέτους ἀνάλογοι ποιναὶ καὶ ἀνταμοιβαί, διηγεῖται τὰ περὶ τοῦ Ἡρὸς τοῦ Ἀρμενίου τὸ γένος Παμφύλου. Οὗτος τελευτήσας ἐν πολέμῳ καὶ ἀναιρεθεὶς δεκαταιοὶς καὶ μέλλων μετὰ δύο ἡμέρας νὰ ταφῇ, ἐπὶ τῇ πυρᾶ κείμενος ἀνέζησεν, ἀναζήσας δὲ διηγεῖται ὅσα ἐκεῖ εἶδε 12 ἡμέρας κατὰ τὴν διαμονὴν αὐτοῦ ἐν τῷ ἄλλῳ κόσμῳ. 'Αντὶ τῆς διηγήσεως ταύτης ὁ Κικέρων ἐπὶ τὸ ψυχολογικώτερον εἰσάγει εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου τὸ κυριώτερον πρόσωπον τοῦ διαλόγου, τὸν Σκιπίωνα Ἀφρικανὸν τὸν Νεώτερον ἀφηγούμενον ἐνύπνιον τι, διερ οὐδὲν, ὅτε ἐφιλοξενήθη παρὰ τῷ Μασανάσση (ἵδ. κατωτέρω).*

Τὴν αἵτιαν, ἔνεκα τῆς ὁποίας ὁ Κικέρων ἐν τέλει πολιτικοῦ ἔργου δημιεῖ κατὰ φυσικὸν τρόπον περὶ ἀθανασίας τῆς ψυχῆς ἐξηγεῖ ὁ Μακρόβιος (somn. 1, 4, 2) λέγων : « "Οτε ὁ Λαίλιος ἐδύσανασχέτει (ἐν τῷ περὶ πολιτείας ἔργῳ τοῦ Κικέρωνος) ὅτι δὲν εἶχον ἰδρύσει δῆμοσιά ἀνδριάντα πρὸς τιμὴν τοῦ Σκιπίωνος Νασικᾶ εἰς ἀνταμοιβὴν τοῦ ὅτι ἐφόνευσε τῷ 133 π. Χ. τὸν τύραννον (Τιβ. Γράκχον) ἀπήντησεν ἐν τέλει ὁ Σκιπίων μεταξὺ ἀλλων τὰ ἔξης : ἀλλὰ εἰ καὶ ἡ συνείδησις αὐτὴ τῶν καλῶν πράξεών των εἶναι ἡ μεγίστη ἀνταμοιβὴ, ἐν τούτοις ἡ θεία αὐτὴ ἀρετὴ ἐπιθυμεῖ οὐχὶ ἀνδριάντας (χαλκοῦς) ἐστερεωμένους (ἐπὶ βάθρου) διὰ μολύβδου, οὔτε θριάμβους διὰ δαφνῶν προωρισμένων νὰ

* Πρβλ. καὶ τὸ ὄνειρον τοῦ Ἀποκόπου, στιχούργημα ἐκ 558 στίχων τοῦ Κρητὸς Μπεργαδῆ τῶν ἀρχῶν τοῦ 16ου αἰώνος πολλάκις τυπωθὲν ἐν Βενετίᾳ. 'Εξέδοθη ὑπὸ τοῦ Legrand δἰς (Coll. de Monuments ἀρ. 9, 1870, καὶ Biblioth. grecque vulg. II, 1881).

ξηρανθῶσιν, ἀλλὰ μᾶλλον ἔμπεδα τρόπον τινὰ καὶ θαλερὰ εἴδη ἀνταμοιβῶν. — Τίνα εἶναι τέλος πάντων αὐτά σου τὰ εἴδη; εἴπεν δὲ Λαζίος. Τότε δὲ Σκιπίων : « Ύπομείνατε (ἀκούσατε) με, εἴπεν, ἐπειδὴ τρίτην ἡμέραν ἥδη σχολάζομεν (ἀναπαυόμεθα λόγω τῆς ἑορτῆς) ».

Διὰ τοιούτων λόγων ἀρχίζει ἐδῶ τὴν ἀφήγησιν τοῦ Ἐνυπνίου (καὶ οὐχὶ ὡς παρὰ Πλάτωνι γίνεται διὰ μύθου ὑπὸ τινῶν Ἐπικουρείων χλευαζομένου) δεικνύων ὅτι αἱ σταθερώτεραι καὶ διαρκέστεραι ἀνταμοιβαὶ ἐπεφύλασσοντο ἐν τῷ οὐρανῷ, ὡς ἀντελήθη δὲ ἵδιος, εἰς τοὺς ἐναρέτους πολιτικοὺς ἡγήτορας, οἵτινες παρέσχον ἐκδουλεύσεις εἰς τὴν πατρίδα καὶ τὸ κοινὸν ἀγαθόν.

Παρὰ τὴν μέχρι τινὸς ἀπώλειαν τῶν προηγουμένων βιβλίων, τὸ Somnium Scipionis διετηρήθη ἀνέκαθεν ἀλώβητον, καὶ ἐν τῇ ἐκτιμήσει τῶν παλαιῶν περιεσώθη. Ἡ σχολήθησαν περὶ τοῦτο ὄλλοι τε καὶ ἴδιᾳ δὲ γραμματικὸς Macrobius, ὅστις ὑπεμνημάτισε (περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 5ου αἰῶνος μ. Χ.) αὐτὸν εἰς δύο σφράγεις. βιβλία, ἐγκατασπείρας διαφόρους μαθηματικὰς καὶ ἀστρονομικὰς παρατηρήσεις καθὼς καὶ νεοπλατωνικὰς θεωρίας.

ΜΕΡΟΣ Α'

ΚΕΙΜΕΝΟΝ

Cum in Africam venissem M'. Manilio consuli ad quartam 1 § 1 (9) legionem tribunus, ut scitis, militum, nihil mihi fuit potius, quam ut Masinissam convenirem regem, familiae nostrae iustis de causis amicissimum. Ad quem ut veni, complexus me senex conlacrimavit aliquantoque post suspexit ad caelum et : Grates, inquit, tibi ago, summe Sol, vobisque, reliqui Caelites, quod, ante quam ex hac vita migro, conspicio in meo regno et his tectis P. Cornelium Scipionem, cuius ego nomine ipso recreor; itaque numquam ex animo meo discedit illius optimi atque invictissimi viri memoria. Deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra re publica percontatus est, multisque verbis ultro citroque habitis ille nobis consumptus est dies.

Post autem apparatu regio accepti sermonem in multam I § 2 (10) noctem produximus, cum senex nihil nisi de Africano loqueretur omniaque eius non facta solum, sed etiam dicta meminisset. Deinde, ut cubitum discessimus, me et de via fessum, et qui ad multam noctem vigilassem, artior quam solebat somnus complexus est. Hic mihi (credo eisdem ex hoc, quod eramus locuti; fit enim fere, ut cogitationes sermonesque nostri pariant aliquid in somno tale, quale de Homero scribit Ennius, de quo videlicet saepissime vigilans solebat cogitare et loqui) Africanus se ostendit ea forma, quae mihi ex imagine eius quam ex ipso erat notior; quem ubi agnovi, eisdem cohorrei, sed ille : Ades, inquit, animo et omitte timorem, Scipio, et, quae dicam, trade memoriae.

Videsne illam urbem, quae parere populo Romano coacta II § 3 (11) per me renovat pristina bella nec potest quiescere? (ostendebat autem Karthaginem de excelso et pleno stellarum illustri et claro quodam loco) ad quam tu oppugnandam nunc venis paene miles.

Hanc hoc biennio consul evertes, eritque cognomen id tibi per te partum, quod habes adhuc a nobis hereditarium. Cum autem Karthaginem deleveris, triumphum egeris, censorque fueris et obieris legatus Aegyptum, Syriam, Asiam, Graeciam, diligere iterum consul absens bellumque maximum conficies, ~~¶~~ Numantiam excindes. Sed cum eris curru in Capitolium invectus, offendes rem publicam consiliis perturbatam nepotis mei.

II § 4 (12) Hic tu, Africane, ostendas oportebit patriae lumen animi, ingenii consiliique tui. Sed eius temporis ancipitem video quasi fatorum viam. Nam cum aetas tua septenos octiens solis anfractus reditusque converterit, duoque ii numeri, quorum uterque plenus alter altera de causa habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, in te unum atque in tuum nomen se tota convertet civitas, te senatus, te omnes boni, te socii, te Latini intuebuntur, tu eris unus, in quo nitatur civitatis salus, ac, ne multa, dictator rem publicam constituas oportet, si impias propinquorum manus effugeris. Hic cum exclamasset Laelius ingemuissentque vehementius ceteri, leniter arridens Scipio : St! quaeso, inquit, ne me e somno excitetis, et parumper audite cetera.

III § 5 (13) Sed quo sis, Africane, alacrior ad tutandam rem publicam, sic habeto : omnibus, qui patriam conservaverint, adiuverint, auxerint, certum esse in caelo definitum locum, ubi beati aevo sempiterno fruantur ; nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius quam concilia coetusque hominum iure sociati, quae civitates appellantur ; harum rectores et conservatores hinc profecti hic revertuntur.

III § 6 (14) Hic ego, etsi eram perterritus non tam mortis metu quam insidiarum a meis, quae sivi tamen, viveretne ipse et Paulus pater et alii, quos nos extinctos arbitraremur. Immo vero, inquit, hi vivunt, qui e corporum vinculis tamquam e carcere evolaverunt, vestra vero, quae dicitur, vita mors est. Quin tu aspicis ad te venientem Paulum patrem? Quem ut vidi, equidem vim lacri-

marum profudi, ille autem me complexus atque osculans flere prohibebat.

Atque ego ut primum fletu represso loqui posse coepi, Quae- III § 7 (15) so, inquam, pater sanctissime atque optime, quoniam haec est vita, ut Africanum audio dicere, quid moror in terris? quin huc ad vos venire propero? Non est ita, inquit ille. Nisi enim deus is, cuius hoc templum est omne, quod conspicis, istis te corporis custodiis liberaverit, huc tibi aditus patere non potest. Homines enim sunt hac lege generati, qui tuerentur illum globum, quem in hoc templo medium vides, quae terra dicitur, iisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus, quae sidera et stellas vocatis, quae globosae et rotundae, divinis animatae mentibus, circulos suos orbesque conficiunt celeritate mirabili. Quare et tibi, Publi, et piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis nec iniussu eius, a quo ille est vobis datus, ex hominum vita migrandum est, ne munus humanum adsignatum a deo defugisse videamini.

X Sed sic, Scipio, ut avus hic tuus, ut ego, qui te genui, iusti- III § 8 (16) tiam cole et pietatem, quae cum magna in parentibus et propinquis, tum in patria maxima est; ea vita via est in caelum et in hunc coetum eorum, qui iam vixerunt et corpore laxati illum incolunt locum, quem vides, (erat autem is splendidissimo candore inter flammas circus elucens) quem vos, ut a Graiis acceperistis, orbem lacteum nuncupatis: ex quo omnia mihi contemplanti praeclera cetera et mirabilia videbantur. Erant autem eae stellae, quas numquam ex hoc loco vidimus, et eae magnitudines omnium, quas esse numquam suspicati sumus, ex quibus erat ea minima, quae ultima a caelo, citima a terris luce lucebat aliena. Stellarum autem globi terrae magnitudinem facile vincebant. Iam ipsa terra ita mihi parva visa est, ut me imperii nostri, quo quasi punctum eius attingimus, paeniteret.

Quam cum magis intuerer, Quaeso, inquit Africanus, quous- IV § 9 (17) que humi defixa tua mens erit? Nonne aspicis, quae in templo

veneris? Novem tibi orbibus vel potius globis conexa sunt omnia, quorum unus est caelestis, extumus, qui reliquos omnes complectitur, summus ipse deus arcens et continens ceteros; in quo sunt infixi illi, qui volvuntur, stellarum cursus sempiterni; cui subjecti sunt septem, qui versantur retro contrario motu atque caelum; ex quibus unum globum possidet illa, quam in terris Saturniam nominant. Deinde est hominum generi prosperus et salutaris ille fulgor, qui dicitur Iovis; tum rutilus horribilisque terris, quem Martium dicitis; deinde subter medium fere regionem sol obtinet, dux et princeps et moderator luminum reliquorum, mens mundi et temperatio, tanta magnitudine, ut cuncta sua luce lustret et compleat. Hunc ut comites consequuntur Veneris alter, alter Mercurii cursus, in infimoque orbe luna radiis solis accensa convertitur. Infra autem iam nihil est nisi mortale et caducum praeter animos munere deorum hominum generi datos, supra lunam sunt aeterna omnia. Nam ea, quae est media et nona, tellus, neque movetur et infima est, et in eam feruntur omnia nutu suo pondera.

V § 10 (18) Quae cum intuerer stupens, ut me recepi, Quid? hic, inquam, quis est, qui conplet aures meas tantus et tam dulcis sonus? Hic est, inquit, ille, qui intervallis disiunctus inparibus, sed tamen pro rata parte [ratione] distinctis impulsu et motu ipsorum orbium efficitur et acuta cum gravibus temperans varios aequaliter concentus efficit; nec enim silentio tanti motus incitari possunt, et natura fert, ut extrema ex altera parte graviter, ex altera autem acute sonent. Quam ob causam summus ille caeli stellifer cursus, cuius conversio est concitator, acuto et excitato movetur sono, gravissimo autem hic lunaris atque infimus; nam terra nona inmobilis manens una sede semper haeret complexa medium mundi locum. Illi autem octo cursus, in quibus eadem vis est duorum, septem efficiunt distinctos intervallis sonos, qui numerus rerum. Omnium fere nodus est; quod docti homines nervis imitati atque cantibus aperuerunt sibi redditum in hunc locum, sicut alii, qui praestantibus ingeniiis in vita humana divina studia coluerunt.

Hoc sonitu oppletae aures hominum obsurduerunt; nec est V § 11 (19) ullus hebetior sensus in vobis, sicut, ubi Nilus ad illa, quae Catadupa nominantur, praecipitat ex altissimis montibus, ea gens, quae illum locum adcolit, propter magnitudinem sonitus sensu audiendi caret. Hic vero tantus est totius mundi incitatissima conversione sonitus, ut eum aures hominum capere non possint, sicut intueri solem adversum nequitis, eiusque radiis acies vestra sensusque vincitur. Haec ego admirans referebam tamen oculos ad terram identidem.

Tum Africanus : Sentio, inquit, te sedem etiam nunc hominum ac domum contemplari ; quae si tibi parva, ut est, ita videatur, haec caelestia semper spectato, illa humana contemnito. Tu enim quam celebritatem sermonis hominum aut quam expetendam consequi gloriam potes? Vides habitari in terra raris et angustis in locis et in ipsis quasi maculis, ubi habitatur, vastas solitudines interiectas, eosque, qui incolunt terram, non modo interruptos ita esse, ut nihil inter ipsis ab aliis ad alios manare possit, sed partim obliquos, partim transversos, partim etiam adversos stare vobis : a quibus expectare gloriam certe nullam potestis.

Cernis autem eandem terram quasi quibusdam redimitam et VI § 13 (21) circumdatam cingulis, e quibus duos maxime inter se diversos et caeli verticibus ipsis ex utraque parte subnixos obriguisse pruina vides, medium autem illum et maximum solis ardore torri. Duo sunt habitabiles, quorum australis ille, in quo qui insistunt, aduersa vobis urgent vestigia, nihil ad vestrum genus; hic autem alter subiectus aquiloni, quem incolitis, cerne quam tenui vos parte contingat. Omnis enim terra, quae colitur a vobis, angustata verticibus, lateribus latior, parva quaedam insula est circumfusa illo mari, quod Atlanticum, quod magnum, quem Oceānum appellatis in terris, qui tamen tanto nomine quam sit parvus, vides.

Ex his ipsis cultis notisque terris num aut tuum aut cuius- VI § 14 (22) quam nostrum nomen vel Caucasum hunc, quem cernis, transcendere potuit vel illum Gangen tranatare? Quis in reliquis ori-

entis aut obeuntis solis ultimis aut aquilonis austrive partibus tuum nomen audiet? quibus amputatis cernis profecto quantis in angustiis vestra se gloria dilatari velit. Ipsi autem, qui de nobis loquuntur, quam loquentur diu?

VII § 15 (23) Quin etiam si cupiat proles illa futurorum hominum deinceps laudes unius cuiusque nostrum a patribus acceptas posteris prodere, tamen propter eluviones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo [non] aeternam, sed ne diuturnam quidem gloriam adsequi possumus. Quid autem interest ab iis, qui postea nascentur, sermonem fore de te, cum ab iis nullus fuerit, qui ante nati sunt? qui nec pauciores et

VII § 16 (24) certe meliores fuerunt viri, praesertim cum apud eos ipsos, a quibus audiri nomen nostrum potest, nemo unius anni memoriam consequi possit. Homines enim populariter annum tantum modo solis, id est unius astri, reditu metiuntur; cum autem ad idem, unde semel profecta sunt, cuncta astra redierint eandemque totius caeli discriptionem longis intervallis rettulerint, tum ille vere vertens annus appellari potest; in quo vix dicere audeo quam multa hominum saecula teneantur. Namque ut olim deficere sol hominibus extinguique visus est, cum Romuli animus haec ipsa in templo penetravit, quandoque ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad principium stellisque revocatis expletum annum habeto; cuius quidem anni nondum vicesimam partem scito esse conversam,

VII § 17 (25) Quocirca si reditum in hunc locum desperaveris, in quo omnia sunt magnis et praestantibus viris, quanti tandem est ista hominum gloria, quae pertinere vix ad unius anni partem exiguum potest? Igitur alte spectare si voles atque hanc sedem et aeternam domum contueri, neque te sermonibus vulgi dedideris nec in praemiis humanis spem posueris rerum tuarum; suis te oportet inlecebris ipsa virtus trahat ad verum decus, quid de te alii loquantur ipsi videant, sed loquentur tamen. Sermo autem omnis ille et angustus cingitur iis regionum, quas vides, nec umquam

de ullo perennis fuit et obruitur hominum interitu et oblivione posteritatis extinguitur.

Quae cum dixisset, Ego vero, inquam, Africane, siquidem VIII§18(26)
bene meritis de patria quasi limes ad caeli aditum patet, quam-
quam a pueritia vestigiis ingressus patris et tuis decori vestro
non defui, nunc tamen tanto praemio exposito enitar multo vigi-
lantius. Et ille : Tu vero enitere et sic habeto, non esse te mor-
talem, sed corpus hoc ; nec enim tu is es, quem forma ista decla-
rat, sed mens cuiusque is est quisque, non ea figura, quae digito
demonstrari potest. Deum te igitur scito esse, siquidem est deus,
qui viget, qui sentit, qui meminit, qui providet, qui tam regit
et moderatur et movet id corpus, cui praepositus est, quam hunc
mundum ille princeps deus ; et ut mundum ex quadam parte
mortalem ipse deus aeternus, sic fragile corpus animus sempi-
ternus movet.

Nam quod semper movetur, aeternum est ; quod autem mo- VIII§19(27)
tum adfert alicui, quodque ipsum agitatur aliunde, quando finem
habet motus, vivendi finem habeat necesse est. Solum igitur,
quod sese movet, quia numquam deseritur a se, numquam ne
moveri quidem desinit ; quin etiam ceteris, quae moventur, hic
fons, hoc principium est movendi. Principii autem nulla est origo ;
nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia
nasci potest ; nec enim esset id principium, quod gigneretur
aliunde ; quodsi numquam oritur, ne occidit quidem umquam.
Nam principium extinctum nec ipsum ab alio renascetur nec
ex se aliud creabit, siquidem necesse est a principio oriri omnia.
Ita fit, ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se movetur ;
id autem nec nasci potest nec mori ; vel concedat omne caelum
omnisque natura et consistat necesse est nec vim ullam nancis-
catur, qua a primo impulsa moveatur.

Cum pateat igitur aeternum id esse, quod a se ipso movea- IX § 20 (28)
tur, quis est, qui hanc naturam animis esse tributam neget? Ina-

nimum est enim omne, quod pulsu agitatur externo ; quod autem est animal, id motu cietur interiore et suo ; nam haec est propria natura animi atque vis ; quae si est una ex omnibus, quae sese moveat, neque nata certe est et aeterna est.

IX § 21 (29) Hanc tu exerce optimis in rebus ! sunt autem optimae curiae de salute patriae, quibus agitatus et exercitatus animus velocius in hanc sedem et domum suam pervolabit ; idque ocius faciet, si iam tum, cum erit inclusus in corpore, eminebit foras et ea, quae extra erunt, contemplans quam maxime se a corpore abstrahet. Namque eorum animi, qui se corporis voluptatibus dediderunt earumque se quasi ministros praebuerunt impulsuque libidinum voluptatibus oboedientium deorum et hominum iura violaverunt, corporibus elapsi circum terram ipsam voluntantur nec hunc in locum nisi multis exagitati saeculis revertuntur. Ille discessit ; ego somno solitus sum.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

Περὶ ληψίς : Ὁ Π. Κορνήλιος Σκυπίων Ἀφρικανὸς δὲ Νεώτερος διηγεῖται πρὸς τοὺς φίλους τὴν συνάντησιν αὐτοῦ πρὸς τὸν Μασανάσσην ἐν τῇ Ἀφρικῇ καὶ τὰ κατ' αὐτῆν λεχθέντα περὶ τοῦ Σκυπίωνος Ἀφρικανοῦ τοῦ Πλεσβυτέρου, πάππου αὐτοῦ. Μετὰ τὸ πέρας τῆς συνδιαλέξεως κατακλιθεὶς βλέπει κατ' ὅναρ τὸν πάππον.

§ 1. (9). *Cum... venissem* ἀφοῦ ἦλθον, ἐλθὼν (τῷ 149 π. Χ.) ἐν ἀρχῇ τοῦ γ' Καρχηδονιακοῦ πολέμου, ὅτε ἐπολιορκεῖτο ἡ Καρχηδόν. Ὁ Π. Κορνήλιος Σκυπίων Αἰμιλιανὸς (ἰδ. Προλεγ.) ἀρχίζει τὴν διήγησίν του. *Africam*. Διὰ τῆς λέξεως *Africa* ἐν εὑρυτέρᾳ ἐννοίᾳ ἐδήλουν οἱ Ρωμαῖοι τὴν Λιβύην τῶν ἀρχαίων ‘Ελλήνων, ἥτοι τὴν παλαιὰν περιοχὴν τῆς Καρχηδόνος, ἐν στενωτέρᾳ δὲ ἐννοίᾳ, ὡς ἐνταῦθι, τὴν ἐκτὸς ταύτης χώραν, ἥτις ἥτο ποτε ὑποτεταγμένη εἰς τοὺς Καρχηδονίους, ὡς καὶ τὴν τῶν γειτονικῶν φυλῶν καὶ ιδιαιτέρως τὴν ὀνομαζομένην *Africa Propria* (ν. Τυνησία - Τύνης). *M' Manilio* (ἰδ. Προλεγόμενα). *consuli* σύναψον τῷ *tribunus*... *militum* (= *tribunus militaris*) στρατιωτικὸς χιλίαρχος παρὰ τῷ ὑπάτῳ, χιλ. ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὑπάτου. *ad quartam legionem tr. m.* χιλίαρχος τῆς τετάρτης λεγεῶνος. Τίθεται τὸ *ad* (= *apud*) μετὰ αἰτιατικῆς ἐν στρατιωτικᾶς ἐκφράσεσιν εἰ καὶ δηλοῦται στάσις (ἐκτὸς ἀν ὑπονοήσωμεν τὸ *ducendam*). Τῆς λεγεῶνος ἀνώτατος μὲν ἀρχηγὸς ἥτο δὲ ὑπατος (*consul*) ἢ δὲ ὑπατικὸς χιλίαρχος (*tribunus consularis*), ἀλλὰ διοικηταὶ (ἀξιωματικοὶ κατώτεροι) αὐτῆς ἡσαν κυρίως οἱ χιλίαρχοι, ἐξ τῶν ἀριθμὸν εἰς ἑκάστην λεγεῶνα, ἦν διώκουν ἀνὰ δύο ἐκ περιτροπῆς ἐπὶ δύο μῆνας. *nihil mihi fuit potius quam ut... convenirem = nihil habui antiquius* (ἢ *prius*) *quam ut...convenirem = οὐδὲν ἄμεινον* (κακότερον, ιερώτερον) ἔσχον ἢ νὰ συναντήσω (τίποτ' ἄλλο δὲν ἐπεθύ-

μησα περισσότερον παρὰ νά... , ἡ σκέψις μου ἦτο νὰ ὑπάγω πρὸς συνάντησιν). Τὸ potius (= antiquius) εἶναι ἐπιθετικὸς διορισμὸς τοῦ nihil (τὸ θετ. potis, e). *Masinissam* ἴδ. Προλεγόμ. *familiae* δοτ. *iustis de causis* ἡ πρόθεσις de ἔχει κιτιολογικὴν σημασίαν = ἐκ βασίμων (σπουδαίων, ισχυρῶν) λόγων. *ut* ὡς. *senex* περίπου 90 ἐτῶν. *senex*, *senis* γέρων. *conlacravit* ἡ προθ. *cum* (con-) δηλοῦ ἐπίτασιν. *suspexit ad caelum* καὶ in caelum καὶ (μετὰ τροπικῆς σημασίας) ἀπλῶς caelum. *suspicio*, -pexi, -spectum, 3. ἀναβλέπω. *grates... tibi ago... nobisque... quod... conspicio* χάριτας ἄγω σοι... καὶ ὑμῖν .. δτι (διότι)... (εὐχαριστῶ σε... καὶ ὑμᾶς. . . διότι. . .) *conspicio* -pexi, -spectum, 3. τὸ grates (ἀντὶ τοῦ gratiae) καὶ Caelites (ἀντὶ τοῦ caelestes = dii ἢ di) ἐτέθησαν ἐπὶ τὸ μεγαλοπρεπέστερον. Ἡ δλη φράσις εἶναι καθόλου ποιητικὴ καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα εἰλημμένη ἀπό τινος ποιητοῦ. *summe sol... caelites*. Τὸ summe (ἐνταῦθα ὑπὸ ἔννοιαν οὐχὶ τοπικήν, ἀλλὰ ἡθικήν) = μέγιστε, ὑπατε· τὸ δὲ caelites (οὐσιαστ.) = οἱ οὐρανίωνες, οἱ θεοὶ (ὁ "Ηλιος ὁς καὶ ἡ Σελήνη καὶ τὰ λοιπὰ ἄστρα, ἄτινα ἐν ταῖς ἀρχεγόνοις θρησκείαις ἐθεωροῦντο ὡς θεότητες). *caelēs, caelītis* κατὰ τὸ dives, divitis πλούσιος). *antequam... migro* ἐτέθη δριστικὴ μετὰ τὸ antequam, διότι ἡ πρᾶξις χρονικῶς παρίσταται ὡς μέλλουσσα νὰ γίνη συντόμως. Ὁ Μασανάσσης εἶναι πολὺ γέρων καὶ θέλει νὰ δώσῃ νὰ ἔννοιήσουν δτι ἐντὸς δλίγου θὰ μεταβῇ (migrare) εἰς ἄλλον τύπον ὑπάρξεως (ἴδ. Προλεγ.). *in meo regno et his tecis* ἡ προθ. *in* δὲν ἐπαναλαμβάνεται διότι ἡ δλη φράσις ἔχει μόνον μίαν ἔννοιαν = ἐν τοῖς ἀνακτόροις τοῦ βασιλείου μου (οὗ πρωτεύουσα ἦτο ἡ Κίρτα, νῦν Κωνσταντίνη). Ἡ λ. *regnum* ἐνταῦθα (κατὰ μετωνυμίαν) = ἡ εἰς τὸν βασιλέα ὑποτεταγμένη γέρων μετὰ τῶν κατοίκων αὐτῆς. *Itaque* (ἀντὶ ita ἢ adeo) = τόσον... illius... viri Σκιπίωνος 'Αφρικανοῦ τοῦ Πρεσβυτέρου (Maior). Τὸ illius ἐτέθη καὶ διὰ τὸ χρονικῶς ἀπομεμακρυσμένον, ἀλλὰ καὶ διότι δηλοῦ ἔξαρσιν. *ex animo* = ἐκ τῆς μνήμης μου. *memoria* = ἀνάμνησις. *ego illum* ἐνν. (κατὰ σύλληψιν τοῦ ρήμα) percontatus sum. *de suo regno* κανονικῶς θὰ ἐπρεπε νὰ τεθῇ, eius, ἀντὶ τοῦ suo. *de re publica* περὶ τῆς πολιτείας (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ de ... regno). *ultra citroque* = ultro et citro ἔνθα καὶ ἔνθα, ἐκκιτέρωθεν, ἔξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, ἀμοιβαίως (= invicem). *multis verbis... habitis* πολλῶν λόγων γενομένων (ἀφαιρ. ἀπόλυτος), μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν πολλῶν ἐρωτήσεων (ἐκατέρωθεν). *nobis* δοτ. τοῦ

ποιητ. αἰτίου εἰς τὸ consumptus est, ἀλλὰ καὶ ὡς δοτ. περιπομητικὴ (= ἡμῖν αὐτοῖς). consūmo, -sumpsi, -sumptum, 3.

§ 2 (10). Post autem ὕστερον δέ. accepti δεκτοὶ γενόμενοι (φιλοξενηθέντες). apparatu regio (ἀφαιρ. δργαν.) μετὰ βασιλικῆς μεγαλοπρεπείας ἡ διὰ μεγαλοπρεποῦς γεύματος. sermonem produximus « τὸν λόγον ἐμηκύναμεν » (παρετείναμεν τὴν συνδιάλεξιν, τὴν διμίλιαν, ὠμιλήσαμεν ἐν ἔκτασει). in multam noctem = ad multam noctem = μέχρι βαθείας (προκεχωρημένης) νυκτός. cum . . . nihil nisi . . . loqueretur . . . meminisset: cum . . . nihil (ἐνν. aliud) nisi = ἐνῷ, καὶ μολονότι . . . (= cum) περὶ οὐδενὸς ἄλλου πράγματος ὠμίλει εἰμὴ περὶ τοῦ Ἀφρικ. καὶ ἐνθυμεῖτο (ἀνέφερεν) . . . τὸ meminisset ὑπερσ. ἀντὶ τοῦ ἐλλείποντος παρατατικοῦ. eius facta . . . dicta οὖσ. = τὰς πράξεις αὐτοῦ . . τοὺς λόγους. Χιαστῶς τὸ μὲν facta (ἐν 'Ισπανίᾳ καὶ Ἀφρικῇ τῷ 204 π. Χ.) ἀναφέρεται εἰς τὸ invictissimi, τὸ δὲ dicta εἰς τὸ optimi (§ 1). cubitum (cubitum) ὕπτιον α' πρὸς δήλωσιν τοῦ σκοποῦ μετὰ ρῆμα κινήσεως = ἵνα κατακλιθῶμεν (κοιμηθῶμεν, πλαγιάσωμεν). εύβο, -bui, -būtum, 1. ut . . . discessimus ὡς . . . ἀπεχωρήσαμεν, ἀπεσύρθημεν (ἔκαστος εἰς τὸ δωμάτιον τοῦ). dis - cedo, -cessi, -cessum, 3. me. . . . somnus complexus est προσωποποιία = ὅπνος μ' ἔσχε (κατελήφθην ὅπλο τοῦ ὅπνου, παρεδόθην γλυκὰ εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ Μορφέως). complector, -plexus sum, 3. de via ἡ πρόθεσις de (= propter) δηλοῦ αἰτίαν (ὡς ἀνωτ. § 1 iustis de causis) εἰς τὸ fessum (παθ. μετ. fatisco 3). et qui . . . vigilassem καὶ ἐπειδὴ ἐγώ (et ego qui = cum ego) εἰχον ἀγρυπνήσει. artior (= arctior) quam solebat βαθύτερος τοῦ συνήθους (quam solebat = solito ἡ εἰώθει), βαθύτερος ἀσυνήθως ὅπνος. soleo, solitus sum, 2. ἡμιαποθ. hic mihi . . . Africanus se ostendit τότε (= hic) μοὶ ἐνεφάνισεν ἔκυτὸν (ἐφανερώθη, παρουσιάσθη) ὁ Ἀφρ. ostendo, -tendi, -tentum, 3. equidem = γε, τῇ ἀληθείᾳ fere ἐνταῦθα = γενικῶς, κοινῶς, συνήθως, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον (plerumque, vulgo). fit . . . ut . . . pariant συμβαίνει (ὥστε) νὰ . . . γεννᾶσιν (νὰ παραγωσι, νὰ προξενῶσι) : pario, pepēri, partum, 3. cogitationes οἱ διαλογισμοί, αἱ σκέψεις. sermones οἱ λόγοι (αἱ διμίλιαι). scribit Ennius (γραπτῶς) ἀναφέρει ὁ Ennius. Ἐνταῦθα ὑπαινίσσεται ὁ Κικέρων τοὺς ἔξης στίχους τοῦ Ἐγγίου, οὓς ἐμιμήθη καὶ ὁ Βεργίλιος (Aἰν. 2, 270):

in somnis mihi visus Homerus adesse poëta
hei mihi, qualis erat! quantum mutatus ab illo.

‘Ο Ἔννιος, γεννηθεὶς τῷ 239 π. Χ. ἐν τῇ Πωδιῶν πόλει (Rudiae νῦν Rugge) τῆς Καλαβρίας, ἵτο ὁ ἔθνικὸς τῶν Ρωμαίων ποιητής. *de quo* δηλ. Homero. *videlicet* δηλονότι (εἰρωνικῶς), *vigilans* ἀγρυπνῶν (μὴ κοιψάμενος, ἐν ἐγρηγόρσει). *cogitare* νὰ διαλογίζεται (νὰ ἀναμιμήσκεται = reminisci, in mente habere). *ea forma*, ἀφαιρ. *ex imagine eius* ἐκ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ. Αἱ εἰκόνες οὖσαι ἐκ κηροῦ ἐν σχήματι προσωπείου ἐτοποθετοῦντο ἐν τῷ καλουμένῳ atrium ἐντὸς ἔυλίνων ναϊδίων (armaria). Κάτωθεν τῶν εἰκόνων ὑπῆρχεν ἐπιγραφὴ ἡ ὑπογραφὴ (titulus) ἀναγράφουσα τὸ ὄνομα τῶν δικαιουμένων πρὸς τοῦτο ἀρχόντων (ius imaginum). *ex imagine eius quam ex ipso erat notior*. ‘Ο νεώτερος Αφρικανὸς ἵτο πολὺ μικρὸς ἀκόμη, διε τὸ πέθανεν (183 π. Χ.) ὁ νικητὴς τοῦ Ἀννίβα. *quem* = hunc autem τοῦτον δέ. *agnovi* ἀνεγνώρισα. *agnosco*, *agnōvi*, *agnōtum*, 3. *cohor-rui* φ. *cohorresco*, -horruī, φρικιῶ (ἀνατριχιάζω), φοβοῦμαι, *sed ille... inquit* ἀλλ’ ἐκεῖνος (ἀντιτίθεται πρὸς τὸ equidem) . . . εἴπε. *ades* . . . (προσταχτ. τοῦ adsum) *animo et omitte* (=depōne) *timorem* θάρρει καὶ ἀπόβαλον τὸν φόβον σου, μὴ φοβοῦ. ‘Εκάτερον ἐπεξηγεῖ τὸ ἔτερον. Τὸ animo ἡ animis) εἶναι πτώσεως δοτικῆς. *trade* = manda ἡ committe. *memoriae* (δοτ.) = εἰς τὴν μνήμην (ἀνάμνησιν) τῶν μεταγενεστέρων. *quae dicam* ὅσα . . . , τοὺς λόγους μου.

II.

Περὶ ληψις. Τὸ φάσμα τοῦ πάππου προφητεύει εἰς τὸν ἔγγονον περὶ τῆς μελλούσης δόξης καὶ τοῦ τραγικοῦ τέλους αὐτοῦ.

§ 3 (11). *illam urbem* = Karthaginem. *parere coacta* . . . *per me* ἀναγκασθεῖσαν ἐξ αἰτίας μου νὰ ὑπακούῃ (νὰ εἰναι πειθήνιος). Μεταξὺ τῶν δρων, μετὰ τὴν ἐν Ζάμα ἥτταν τῶν Καρχηδονίων τῷ 202 π. Χ., ἵτο ἡ καταβολὴ ἐπὶ 50 ἔτη εἰσφορῶν ἐνιαυσίων (ἐν συνόλῳ 10.000 ταλάντων) καὶ ἡ ὑποχρέωσις νὰ μὴ κηρύξτωσιν οὗτοι τὸν πόλεμον ἐντὸς τῆς Ἀφρικῆς ἡ ἐκτὸς αὐτῆς ἀνειας τῆς Ρωμ. συγκλήτου. *pareo*, -rūi, 2. *populo Romano* δοτ. *renovat*: κατ’ ἀλήθειαν αἰτία τοῦ γ’ Καρχηδον. πολέμου ὑπῆρξεν ἡ Σύγκλητος ἐπιθυμοῦσα τὴν τελείαν καταστροφὴν τῶν Καρχηδονίων καὶ ὁ Μασανάσσης, ἀκαταπαύστως ἐνοχλῶν διὰ διαρπαγῶν αὐτούς. Οὐχ ἥττον ὅμως καὶ οἱ

Καρχηδόνιοι τῷ 187 π. Χ. ἐζήτησαν, χάριν ἀπαλλαγῆς ἀπὸ τῆς φορολογικῆς ὑποτελείας των, νὰ καταβάλωσιν ἐφ' ἄπαξ τὸ ὑπόλοιπον τῶν ὑποχρεώσεών των. *pristica* (*pristica*) *bella* δηλ. τοῦ α' (264—241 π. Χ.) καὶ β' Καρχηδόν. πολέμου (218—201 π. Χ.). *quiescere* νὰ ἡσυχάσῃ (νὰ μείνῃ ἐν εἰρήνῃ). *quiēscō*, *quiēvi*, 3. *ostendebat autem* ἐδείκνυε δὲ (τὸ autem = καὶ), καὶ ἐδείκνυε. Τὸ autem ἐδῶ δὲν εἶναι σύνδ. ἀντίθετικὸς ἀλλὰ εἰςάγει μίαν παρένθεσιν· μεταφράζεται κάλλιον δι' ἀπλοῦ «καὶ». Κατὰ τὸν Macrobius ὁ Σκιπίων εὑρίσκετο ἐν τῷ γαλαξίᾳ (= *orbis lacteus* ἡ *locus plenus stellarum* ἀστερόεις), ἔνθα κατὰ τοὺς Πυθαγορείους ἦτο ἡ ἔδρα τῶν ψυχῶν τῶν ἥρωών. *ostendo*, -ndi (*osten-tatum*), 3. *deinceps* et *claro quodam loco* καὶ φωτεινοῦ (ἐφ' ὅσον ἦτο *plenus stellarum*) καὶ (κατ' ἀκολουθίαν) λαμπροῦ τινος τόπου. *ad quam... oppugnandum...* γερουνδ. ἔλξις = πρὸς πολιορκίαν τῆς δόπιας (πόλεως)... *paene miles* τὸ ἐπίφρ. *paene* (= σχεδὸν) κεῖται ἐδῶ ἀντὶ ἐπιθέτου = (ώς) ἀπλοῦς στρατιώτης. Τὸ *miles* συνεχογικῶς = *miles gregarius* (= Ἰδιώτης στρατιώτης). 'Ο βαθμὸς τοῦ *tribunus militum* δν εἶχεν ἦτο ὁ κατώτατος τῆς στρατιωτικῆς διαβαθμίσεως. *nunc hoc biennio* νῦν... κατὰ τὴν προσεχῆ διετίαν. Τὸ *hoc biennio* εἰς ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *nunc. consul* ὕπατος (ἄν). 'Η πολιορκία διήρκεσε τρία ἔτη. Παρὰ τὴν *lex Villia analis* (181—180 π. Χ.), ἡτις καθώριζε τὸν *cursus honorum*, ὁ νεώτερος Σκιπίων ἐξελέγη ὕπατος ἐν ἔτος ἐνωρίτερον τοῦ ἐπιτρεπομένου, ἦτοι εἰς ἡλικίαν 37 ἐτῶν (147 π. Χ.). *cognomen* δηλ. ἡ ἐπωνυμία τοῦ Ἀφρικανοῦ. *per te partum* (ἐν ἀντίθέσει πρὸς τὸ *adhuc* [= μέχρι τοῦδε]... *hereditarium* κληρονομική, κατὰ κληρονομίαν. *a nobis* = a me παρ' ἐμοῦ. *cum... deleveris* (τετ. μέλλ.). . . *deligere* ὅταν θὰ ἔχῃς καταστρέψει (ὅταν θὰ καταστρέψῃς)... θὰ ἐκλεγῆς (*deligere* = *deligeris*, β' ἐν. μέλλ. ὁριστ. τῆς παθ. φωνῆς). *censor* τῷ 142 π. Χ. *triumphum* περὶ τὸ τέλος τοῦ 146 π. Χ. *legatus* ὁ Κικέρων ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι ἡ πρεσβεία αὕτη προηγήθη τῆς τιμητείας. *iterum* τὸ δεύτερον, πάλιν, ἐκ νέου (διὰ τὸν κατὰ τῆς Νομαντίας πόλεμον, παρὰ τὸν ἀπαγορευτικὸν νόμον τοῦ 151 π. Χ. : ne quis iterum *consul* fiēret). *consul* κατηγορούμ. (τῷ 134 π. Χ.). *absens* (καίπερ) ἀπὼν (μὴ παραστάς, δηλ. μὴ ἐπιζητήσας, μὴ ὑποβαλὼν ὑποψηφιότητα). Κατὰ τὸν Valerius Maximus ὁ Σκιπίων μεταβάς εἰς τὸ πεδίον τοῦ "Αρεως πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑποψηφιότητος τοῦ συγγενοῦς του

Φαβίου, ἐπιζητοῦντος τὴν ταμείαν, ἐξελέγη τὸ δεύτερον ὅπατος. *maximum* μακρὸν καὶ καταστρεπτικὸν (διαρκέσαντα ἀπὸ τοῦ 141 — 133 π.Χ.). *Numantiam excides* τῷ 133 π. Χ. 'Η πρότασις αὕτη, ἀσύνδετος καὶ κατὰ παράταξιν, εἶναι ἐπεξήγησις τῆς προτέρας = τ.ε. θά... *exscindo*, -*scidi*, -*scissum*, 3. *cum eris currū* (ἀφαιρ. ὁργαν.) *in Capitolium invectus* ὅταν . . . θὰ ἔχης εἰσέλθει (θὰ εἰσέλθῃς) ἐφ' ἄρματος θριαμβευτικοῦ εἰς τὸ Καπιτώλιον. *consiliis* (ἀφ. ὁργάν.) ταῖς βουλαῖς, τοῖς φιλοδόξοις σχεδίοις (τῇ μεταρρυθμίσει τοῦ ἀγροτικοῦ νόμου), ἐξ ἀφορμῆς τῆς κληρονομίας πρὸς τὸν Ρωμ. δῆμον τοῦ ἀποθανόντος (133 π. Χ.) βασιλέως τῆς Περγάμου 'Αττάλου Γ'. *nepotis mei* τοῦ ἐγγόνου μου (Τιβ. Γράκχου, υἱοῦ τῆς θυγατρός του Κορηνηλίας).

§ 4. (12). *hic* (ἐπίρρ.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἐδῶ). *osten-das oportebit* ('Η ὑπὸ. *ostendas* τίθεται μὲ τὸ *oportet* χωρὶς τὸ *ut*) νὰ δεῖξῃς θὰ πρέπῃ. *patriae* δοτ. *lumen animi, ingenii consiliique tui* : ἡ μεταφορὰ αὐτη ἐν τῇ νέᾳ ἐλλην. ἀποδίδεται διὰ τοῦ ἐπιθέτου « ὅλος » = ὅλον σου τὸ θάρρος, ὅλον σου τὸ πνεῦμα, ὅλην σου τὴν σύνεσιν. *sed eius temporis... fatorum viam*. 'Η γεν. *temporis* ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ *fatorum*. 'Ο διαλεγόμενος προσηγάντων τὸ βλέμμα του ἐπὶ τὰ μέλλοντα μένει κατάπληκτος ἐκ τῆς παραδόξου ἀντιθέσεως, ἦν διακρίνει ἐν τῇ εἰμαρμένῃ τοῦ ἐγγόνου. *ancipitem* ἀβεβαίαν, ἀμφίβολον (ἐπικινδυνον). *anceps, ancipitis, quasi* = *ut ita dicam* (οὕτως εἰπεῖν ἢ τρόπον τινά). 'Ο Σκιπίων εὑρέθη νεκρὸς ἐν τῇ κλίνῃ του (129 π. Χ.) ὑπὸ μυστηριώδεις συνθήκας, ἔχων παρὰ τὸ πλευρόν του σημειώματα τοῦ λόγου ὃν, ὡς εἴχε δηλώσει, θὰ ἐξεφώνει ἐν τῇ Συγκλήτῳ, ἐκθέτων τὴν πολιτείαν αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ ἀγροτικοῦ ζητήματος. *cum converterit duoque ii numeri confecerint* (τετελ. μέλλ.) = ὅταν θὰ ἔχῃ διατρέξει (ὅταν θὰ διατρέξῃ) καὶ οἱ... θὰ ἔχωσι συμπληρώσει (ὅταν θὰ συμπληρώσωσι) *septenos octiens solis anfractus redditusque* ὀκτὼ ἐπὶ ἑπτὰ κύκλους ἢ ἐπαναδρομὰς τοῦ ἥλιου. Τὸ ἀριθμητ. ἐπίρρ. πολλαπλασιάζει τὸ διανεμητικὸν (= 7 X 8 = 56 ἔτη). *solis anfractus* (ἡ λέξις *anfractus* = σπειροειδῆς [ἐλικοειδῆς] κίνησις). Εἶναι ἡ ἐπὶ τῆς ἐκλειπτικῆς κατὰ τὸ φαινόμενον κίνησις (τροχιὰ) τοῦ ἥλιου, ἔως ὅτου οὗτος φθάσῃ εἰς τὰ ἥλιοστάσια (ἄλλως λεγόμενα τροπὰς ἢ σημεῖα τῶν τροπῶν, ὅτε ἔχει τὴν μεγίστην αὐτοῦ ἀπόκλισιν, ἥτοι 23° καὶ 27° ἀπὸ τοῦ οὐρανίου ἴσημερινοῦ. Τὰ ἥλιοστάσια εἶναι δύο, τὸ γει-

μερινὸν τῆς 21 Δεκ. (bruma) καὶ τὸ θερινὸν τῆς 21 Ιουνίου (solstictium). 'Ο ἡλιος ἐπὶ τῆς ἑκλειπτικῆς ἀνέρχεται ἀπὸ τοῦ N. ἡμισφαιρίου (χειμ. ἡλιοστ.) εἰς τὸ βόρειον (θερ. ἡλιοστ.) διερχόμενος διὰ τοῦ ἴσημερινοῦ (ἔαρινὴ ἴσημερία aequinoctium vernum), ἀκολούθως κατέρχεται εἰς τὸ N. ἡμισφαιρίον διερχόμενος διὰ τοῦ ἴσημερινοῦ (φθινοπωρινὴ ἴσημερία aequinoctium autumnale). 'Η πρώτη φάσις τῆς ἀνόδου ἀντιστοιχεῖ εἰς τὸν χειμῶνα καὶ τὸ ἔαρ, ἡ δ' ἄλλη τῆς καθόδου εἰς τὸ θέρος καὶ τὸ φθινόπωρον. 'Η ἀπὸ τοῦ θερινοῦ ἡλιοστασίου εἰς τὸ χειμερινὸν κίνησις φαίνεται παλίνδρομος τῆς ἐτέρας καὶ τοῦτο δηλοῦ ἡ λ. reditus καὶ converteriter. "Οθεν ὅλη ἡ φράσις septenos octiens solis anfractūs redditūsque convertere (= convertendo confidere) = συμπληρώνω 56 περιστροφὰς τοῦ ἡλίου (ἥτοι 56 ἔτη). 'Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καθίσταται δῆλον ὅτι οὐχὶ ὁ ἡλιος φαίνεται εὑρισκόμενος (φθάνων) κατὰ τὸ θερ. ἡλιοστάσιον εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Καρκίνου ἡ κατὰ τὸ χειμ. εἰς τὸν ἀστερισμὸν τοῦ Αἰγάκερω, ἀλλὰ τούναντίον ἡ γῆ. duoque ii numeri ἥτοι ὁ 7 καὶ ὁ 8. plenus τέλειος. 'Ἐνταῦθα ἔχομεν ἀναπόλησιν Πυθαγορέων διδασκαλιῶν, καθ' ᾧ οἱ ἀριθμοὶ 7 καὶ 8 ἐθεωροῦντο τέλειοι (πλήρεις). alter altera de causa ὁ μὲν ἔξι ἐνὸς λόγου, ὁ δὲ ἔξι ἄλλου, ἐκ διαφόρων λόγων, π. χ. ὁ μὲν 7 ὡς ἀποτελούμενος ἐκ πειρίττου (ἀρρενος) καὶ ἀρτίου (θήλεος) 1 + 6 ἢ 2 + 5 ἢ 3 + 4, ὁ δὲ 8 διότι εἶναι ὁ πρῶτος κύβος, ὅστις ἔχει τρεῖς ἵσας καὶ κανονικὰς διαστάσεις (μῆκος, πλάτος, ὕψος $2 \times 2 \times 2$). Γενικῶς ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω λόγων ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι. habetur θεωρεῖται. circuitu naturali διὰ τῆς φυσικῆς περιόδου. summam ἔνν. anfractuum reddituumque solis = annorum) tibi fatalem τὸ πεπρωμένον (τὸ ὑπὸ τῆς είμαρμένης ὁρισθέν) σοι ποσὸν (ἔτῶν) ἥτοι τὰ 56 ἔτη τῆς ζωῆς σου. se...convertet θὰ στραφῇ (τῷ 130 π. X.). 'Ο Π. Σκιπίων εἶχε τότε ἐν Ρώμῃ μεῖζον κῦρος καὶ ἀπετέλει τὸ κέντρον τῶν διαμαχομένων κομμάτων. omnes boni ὅλοι οἱ ἔχοντες τὰ αὐτὰ ὡς καὶ ὁ Σκιπίων πολιτειακὰ φρονήματα (ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς φαύλους, τοὺς ἐπαναστάτας). te - te σχῆμα ἐπαναφορᾶς. socii... Latini. Οὗτοι κατέχοντες μεγάλας γαίας καὶ αἰσθανόμενοι προσεγγίζουσιν τὴν καταιγίδα ἀπέβλεψιν πρὸς τὸν Π. Σκιπίωνα, ὅστις οὕτω περιέπεσεν εἰς τὴν μῆνιν τῶν μεταρρυθμιστῶν. nittatur (ὑποτακτ. τοῦ ἀποθ. nitor, nixus ἢ nesus sum, 3) δύναται νὰ στηριχθῇ. ne multa ἔνν. dicam (ὑποτακτ.) = ἵνα μὴ εἴπω πολλά, ἐνὶ λόγῳ. dictator... oportet ὡς δικτάτωρ

πρέπει νά... (ίδ. ἀνωτ. ostendas oportebit.) Ἐπεδόθη εἰς τὴν Σύγκλητον ἡ πρόθεσις νὰ καταστήσῃ τὸν Σκιπίωνα δικτάτωρα πρὸς κατευνασμὸν τῶν παθῶν καὶ ἀναδιοργάνωσιν τῆς τεταρσαγμένης ἥδη πολιτείας. *si impias manus propinquorum effugeris* (τετ. μέλλ.) : ὑπόνοιαι ἡγέρθησαν κατὰ τῆς τριανδρίας (*tresviri agris dividundis*), ἦτοι τοῦ Κάρβωνος, τοῦ Φλάκιου καὶ τοῦ Γ. Γράκχου, ἐπίσης κατὰ τῆς Κορνηλίας, μητρὸς τῶν Γράκχων καὶ κατὰ τῆς Σεμπρωνίας, ἀδελφῆς τῶν Γράκχων καὶ συζύγου τοῦ δολοφονθέντος. Ἀνακρίσεις δὲν ἔγιναν. Ἡ Σύγκλητος δὲν ἔδειξεν ἐνδιαφέρον. "Αξιον σημειώσεως εἶναι ὅτι ὁ ἀμείλικτος ἔχθρος του Καικίλιος Μέτελλος στέλλων τοὺς υἱοὺς αὐτοῦ εἰς τὴν αγδείαν τοῦ Σκιπίωνος Αἰμιλιανοῦ εἶπε «*ite, filii, celebrate exsequias, numquam maioris civis funus videbitis* ». *hic* (ἐπιφρ.) τότε (εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἀφηγήσεως). *cum exclamasset ingemissetque* (φ. *ingemisco, ingemui*, 3) = « ἀνακεκραγότος καὶ οἴμωξάντων » : ὁ Λαζίλιος (ίδ. Προλεγ.) εἰς τὸ ἄκουσμα τῶν λόγων τούτων ἔβαλε κρουγήν, οἱ ἄλλοι (Φίλων, Μόρμιος, Τουθέρων, Ροῦφος Σκαιόλας, Φάννιος ίδ. Προλεγ.) ἔξεχύθησαν εἰς δάκρυα, ἐνῷ ὁ Σκιπίων, ἡπίως προσμειδιῶν, παρακαλεῖ νὰ σιγήσωσι. *st!* (ἐπιφώνημα σιωπῆς, πρβλ. ἡμέτερον σούτ ! « *σῆγ' ἔχετε* », σιωπή !). *parumper ὀλίγον τι* (ἀκόμη). *cetera τὰ λοιπά, τὸ ὑπόλοιπον, τὴν συνέχειαν* (τῶν λόγων Σκιπίωνος τοῦ Πρεσβυτέρου).

III.

Περὶ ληψίς. Ἀποκαλύπτει πρὸς ἐνθάρρυνσιν αὐτοῦ τὰ μυστήρια τῆς ἄλλης ζωῆς καὶ τῆς εὐδαιμονίας. ἢτις ἀναμένει τοὺς καταστάτας ἀξίους τῆς Πατρόλιδος. Ἐμφανίζεται ἐπίσης καὶ ὁ φυσικὸς αὐτοῦ πατὴρ Παῦλος Αἰμιλίος. Διατὶ ἀπαγορεύεται ἡ αὐτοκτονία. Θεία ἡ καταγωγὴ τῆς ψυχῆς τοῦ ἀνθρώπου. Ὁ Γαλαξίας διαμορῇ τῶν ἐναρέτων, δικαίων καὶ φίλων τῆς πατρόλιδος. Σμικρότης τῆς γῆς ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἀστέρας.

§ 5 (13). *quo = ut eo.* Τοῦ *quo* γίνεται χρῆσις πρὸ συγκριτικοῦ. *alacrior* θαρραλέωτερος (δηλ. ἐνεργητικώτερος καὶ ψυχικῶς μᾶλλον διατεθευμένος). *ad... tutandam r. p. ...* πρὸς διαφύλαξιν τῆς πολιτείας (γερουνδιακὴ ἔξις). *sic habeto* (γνώριζε οὕτω, μάθε τοῦτο

ὅτι...), νόμιζε τοῦτο ὡς βέβαιον, ὅτι... (τὸ habere ἐδῶ = putare, « ἡγεῖσθαι, νομίζειν » καὶ δὶ αὐτὸ ἐτέθη προστακτικὴ μέλλοντος [πρβλ. scito, memento]. certum... ἡ συντ.: . . . certum locum (ὑποκ.) esse in caelo definitum (κατηγορ.) omnibus (δοτ.) qui... ubi... fruantur... ὅτι ὑπάρχει τόπος μόνιμος (ὠρισμένος) ἐν τῷ οὐρανῷ προωρισμένος δὶ ἐκείνους οἵτινες (ἐπειδὴ οὗτοι qui... conservavērint... auxērint [ὑποτακτ. αἰτιολογικαὶ]). ubi... fruantur (ὑποτακτ. τοῦ ἀποθ. fruor, fructus sum, 3) ἔνθα δύνανται νὰ ἀπολαύσωσι. beati εὐδαίμονες, « μακάριοι » (τ. ἔ. ἐν μέσῳ ὅλων τῶν ἀγαθῶν τὰ ὄποια παρέχει ἡ ἐσωτερικὴ ἡσυχία, ἀπηλλαγμένοι πάσης ἀσχολίας). aevō semper interno (ἀφαῖρ. εἰς τὸ fruantur) αἰωνίας ζωῆς (ἐνδελεχοῦς εύτυχίας). aevum = vita. nihil est principi deo... acceptius quam... οὐδὲν εἶναι... τῷ ὑπάτῳ θεῷ... ἀρεστότερον (μᾶλλον εὐπρόσδεκτον) ἢ... principi deo τῷ ἄρχοντι θεῷ· εἶναι ὁ ὑπατος θεὸς τοῦ Πλατωνικοῦ Τιμαίου ὅστις λέγει εἰς τοὺς ἄλλους δευτερεύοντας θεούς : « θεὸι θεῶν ὃν ἐγὼ δημιουργὸς πατήρ τε ἔργων ». quod quidem in terris fiat (ἀναφ. περιοριστικὴ πρότασις) = (οὐδέν), διπερ τούλαχιστον γίνεται (ἐνεργεῖται) ἐν τῇ γῇ (ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ). 'Η λ. terra ἐν τῷ ἐνικῷ ἀριθμῷ σημαίνει τὴν γῆν, κυρίως καὶ συγκεκριμένως (π. χ. terrae motus), ἢ ἐκάστην χώραν (π. χ. in hac terra), ἢ τὴν ἔηραν (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὴν θάλασσαν π. χ. terrā ac mari, terrā marique). ἐν δὲ τῷ πληθ. ἀριθμῷ σημαίνει μίαν ἑκάστην τῶν χωρῶν τῆς γῆς καὶ αὐτὸν τὸν κόσμον, τὴν οἰκουμένην. concilia coetusque hominum iure sociati αἱ ἐπίσημοι καὶ ἀνεπίσημοι συναθροίσεις τῶν ἀνθρώπων αἱ διὰ νόμων (iure) ἡνωμέναι (sociati). Δικαίως ἄρα λέγεται ubi societas ibi ius καὶ θεωρεῖται τὸ ius et aequitas ὡς τὰ vineula civitatis. (concilium = συνάθροισις κληθεῖσα πρὸς σκοπὸν δημόσιον. coetus = συνάθροισις προσώπων οἰκείᾳ βουλήσει πρὸς τινα σκοπόν). quae καθ' ἔλξιν πρὸς τὰ civitates ἀντὶ qui (= concilia coetusque hominum iure sociati). Πρβλ. § 7 : quae terra dicitur καὶ quae sidera et stellas vocatis, § 13 : quem oceanum appellatis. civitates. 'Ἐν τῇ πολιτείᾳ ἔγκειται ὁ σκοπὸς τοῦ ἀνθρώπου, διότι δὲν ἔχει πλέον θέσιν πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός του ἀπέναντι ἔαυτοῦ, ἀπέναντι τοῦ πλησίον καὶ ἀπέναντι τοῦ ὑπάτου θεοῦ. Διὸ τοῦτο εἰς τὸν θεὸν τοῦτον εἶναι εὐάρεστοι αἱ κοινωνίαι τῶν ἀνθρώπων ὡς καὶ ἐκεῖνοι οἵτινες θύμονται καὶ σφέζουσιν αὐτὰς (harum rectores et conservatores). hinc profecti huc rever-

tuntur ἐνθένδες (= ἀπὸ τῶν ἄστρων) προελθόντες δεῦρο (ἐκεῖ εἰς τὸν οὐρανόν, εἰς τὰ ἄστρα) ἐπιστρέφουσιν (proficiscor, profectus sum, 3): εἶναι ἐπίδρασις τῆς Πλατωνικῆς θεωρίας περὶ τῆς προϋπάρχεως τῶν ψυχῶν, πρὶν ἐνώθασι μετὰ τοῦ σώματος, ἐν τοῖς ἄστροις. Κατὰ λαϊκὴν δοξασίαν, κοινὴν ταῖς ἴταλοελληνικαῖς θρησκείαις, οἵ ψυχαὶ τῶν καλῶν θιυνόντων τὰ δημόσια μετὰ τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ τοῦ σώματος ἐπανέρχονται εἰς τοὺς οὐρανίους χώρους ὡς εἰς τὴν πραγματικὴν πατρίδα των. 'Ο Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (I, 17 — 20) λέγει ὅτι αἱ ψυχαὶ ἀποτελοῦσι μέρος τῆς θείας οὐσίας διακεχυμένης εἰς τὸν κόσμον. Τὰς αὐτὰς ἰδέας ἐπαναλαμβάνει καὶ ὁ Βεργίλιος (Aīn. 6, 724 ἔξ.). 'Ο Σενέκας (ep. 86, 1), ὅμιλῶν περὶ τοῦ Σκυπίωνος λέγει : animum eius in caelum, ex quo erat, rediisse persuadeo mihi (πείθω ἐμαυτόν). revertor, reverti, reversus, 3.

✓ § 6 (14). *hic ego τότε ἐγώ. quam a meis ὅσον (ἐκ τοῦ φύβου) παρὰ τῶν ἐμῶν, ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων (τῶν οἰκείων μου). quae si... viveretne ipse ἡρώτησα ἐὰν ζῆ αὐτὸς (ὁ Ἀφρικανὸς πρὸς ὃν διελέγετο ἢ εἶναι σκιά τις). vivo, vixi, victum, 3. extinctos ἐνν. esse (ὁ. extinguor, extictus sum, 3). quos... arbitraremur οὓς ἐνομίζομεν· ἐτέθη ὑποτακτ. διότι ἡ ἀναφορ. πρότασις ἀποτελεῖ οὐσιῶδες μέρος σκέψεως ἐκπεφρασμένης καθ' ὑποτακτ. (viveret). immo vero... hi vivunt (μ' ἐρωτᾶς ἀν ζῶσι καὶ ἀπαντῶ : ναί, ζῶσι καὶ ζῶσι) = ναί, βεβαίως οὗτοι ζῶσιν ἀληθῶς (ζῶσι τὴν ἀληθινὴν ζωήν των). qui... evolaverunt Πλατωνικὸς τρόπος ἐκφράσεως· τὸ σῶμα εἶναι « δεσμωτήριον, σῆμα (= τάφος) ψυχῆς » καὶ ὁ θάνατος εἶναι « λύσις (= ἀπαλλαγή, ἀπολύτρωσις) καὶ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος » Φαιδ. 67 Δ. Γοργ. 493 Α. *vestra... vita... mors est. 'Ο Κικ. ἀλλαχοῦ λέγει : haec quidem vita mors est. Κατὰ τὸν Ἡράκλειτον « ὅτε μὲν ἡμεῖς ζῶμεν, τὰς ψυχὰς ὑμῶν τεθνάναι... ὅτε δὲ ἡμεῖς ἀποθνήσκομεν, τὰς ψυχὰς ἀναβιοῦν καὶ ζῆν » προβλ. καὶ Εὐριπ. (frg. 636 N) : τίς δ' οὖδεν εἰ τὸ ζῆν ἔστι κατθανεῖν τὸ κατθανεῖν δὲ ζῆν... ; quin tu aspicis... ἐρώτησις προτρεπτικὴ) = τί (λοιπὸν) δὲν παρατηρεῖς... ; παρατήρησον. aspicio, -spexi, -spectum, 3. venientem μετχ. κατηγορημ. quem = hunc autem τοῦτον δέ. equidem... ille autem ἐγώ βέβαια... ἀλλ' ἐκεῖνος (ἐκεῖνος τούναντίον). vim lacrimarum ἀφθονα δάκρυα, χείμαρρον δακρύων. flere prohibebat (πρτ. ἀποπείρας) προσε-**

πάθει νὰ μ' ἐμποδίσῃ νὰ κλαίω (μοῦ ἔλεγε νὰ μὴ κλαίω). *flēo, flēvi, flētum, 2. prohibeo, -būi, -būtum, 2.* ✓

§ 7 (15). *ut primum... loqui posse coepi* ώς πρῶτον (= ubi primum, simul ac) ζήρχισα νὰ δύναμαι (κατέστη μοι δυνατὸν) νὰ ὅμιλῶ. *loquor, locūtus sum, 3. fletu represso* (ἀφαιρ. ἀπόλ.) συγκρατηθέντων τῶν δακρύων (καταπνίξας τοὺς λυγμοὺς μου). *reprimo, -pressi, -pressum, 3. inquam* μετὰ σημασίας παρακυ. *sanctissime* (ὑπερθ. τοῦ ἐπιθετοποιηθέντος sanctus [ήτις κυρίως εἶναι μετγ. τοῦ sancio]) = τὰ μάλιστα σεβαστέ. *haec* αὐτὴ (ἡ ἐν τῷ οὐρανῷ). *vita* ἡ (ἀληθῆς) ζωὴ. *ut Africanum audio dicere* ἐπομένως δὲν ἦτο εἰς αὐτὸν γνωστὴ ἡ (Πυθαγόρειος, Στωϊκὴ καὶ τῆς Ἀκαδημίας) διδασκαλία, ήτις εἴχε κατακλύσει τὴν Ρώμην εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ τελευταίου π. Χ. αἰῶνος καὶ ἡς τὴν πρώτην ἔκφανσιν εὑρίσκομεν ἐν τοῖς συγγράμμασι τοῦ Κικέρωνος. 'Η γῆ δὲν εἶναι πλέον διὰ τὸν ἄνθρωπον ἐπαρκής. 'Η ζωὴ ἐπὶ τῆς γῆς δὲν εἶναι τὸ ὑπατον ἀγαθόν, ὁ θάνατος δὲν εἶναι τὸ μέριστον κακόν. 'Η γῆ δὲν ἀποτελεῖ τὸ πᾶν καὶ ἐκτὸς αὐτῆς οὐδὲν ὑπάρχει. 'Εκ τῶν φιλοσοφιῶν ἐκείνων τῆς Στοᾶς καὶ τῆς Ἀκαδημίας ἀνεπήδησε καὶ ἐρριζώθη στερρῶς διὰ τῶν λόγων τοῦ Θεανθρώπου ἡ νέα θρησκεία, ήτις παρουσιάζει τόσα στοιχεῖα ἐπαφῆς μεταξὺ τοῦ ἔθνικοῦ (εἰδωλολάτρου) Κικέρωνος καὶ τῶν δογμάτων τοῦ Χριστιανισμοῦ. *quid moror...? diatί ;* (ποῖος εἶναι ὁ λόγος πού... ;). *in terris* ίδ. ἀνωτερ. § 5. *quin... proprio* διατί δὲν... ; (ἃς σπεύσω νά...). *huc* εἰς τοῦτον τὸν τόπον. 'Η διδασκαλία τῆς Στοᾶς δὲν ἀπέκλειε τὴν αὐτοχειρίαν (πρβλ. « εὐλόγῳ ἔξαγωγῇ »), ἀλλ' ὁ Κικέρων ἀποκρούει ταύτην ἐνταῦθα. *non est ita* (κατὰ λέξιν : δὲν εἶναι οὕτως) = δχ! δά! δχ!, δχ! ! ! (δὲν μπορεῖς νὰ τὸ κάμης), ίδ. καὶ κατωτ. : *in custodiā corporis. ille* ὁ πατήρ *nisi... te custodiis* (ἀφαιρ.) *liberaverit... ἐὰν* δὲν... θὰ σ' ἔχῃ ἐλευθερώσει (ἀπαλλάξει) ἀπὸ τῶν δεσμῶν· (δμοικι θεωρίαι ὑπῆρχον παρὰ τοῖς Πυθαγορείοις πρβλ. καὶ Πλάτ. Φαίδ. 62 B). *templum* ἐνταῦθα = χῶρος (οὐράνιος), δὸν ὁ δρθαλμὸς (τὸ βλέμμα) ἥμῶν περιλαμβάνει (περικλείει) τ. ἔ. τὸ περιέχον, τὸ στερέωμα. *cuius... est* οὖ ἐστιν, ὡς ἀνήκει. *quod conspicis* ἀνάπτυξις τοῦ templum. *huc* σύναψον πρὸς τὸ adītus. *aditus patere non potest* δὲν εἶναι ἐφικτὴ (κατορθωτὴ) ἡ πρόσοδος (προσέλευσις). *hac lege... qui tuerentur* ἐπὶ τούτῳ τῷ δρῷ... ἵνα οὗτοι (qui = ut ii) θεῶνται (μετὰ θαυ-

μασμοῦ). Θὰ ἔπρεπε νὰ τεθῇ *tueantur*, ἀλλ’ ἐτέθη ὑπὸ τοῦ Κικ. ὁ παρτ. ἵνα ἐπισύρῃ τρόπον τινὰ τὴν προσοχὴν τοῦ ἀναγνώστου εἰς τὸν σκοπὸν τοῦ θεοῦ καὶ εἰς τὸν χρόνον τῆς δημιουργίας *Tuēor*, (*tutatus sum*), 2. *illum globum* ἔκεινην (τὴν γηνίνην) *σφαιραν*. *medium*: κατὰ τὰς ἀστρονομικὰς δοξασίας τῶν ἀρχαίων, μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, ἡ γῆ ἀκίνητος ἔκειτο ἐν τῷ μέσῳ (ἐν τῷ κέντρῳ) τοῦ παντὸς (τοῦ σύμπαντος)· ἀλλ’ ἥδη ὁ Ἀρισταρχος ἐκ Σάμου, πρόδρομος τοῦ Κοπερνίκου, εἰσηγήθη (280 π.Χ.) τὸ ἡλιοκεντρικὸν σύστημα. *quae terra dicitur*. τὸ *quae καθ’ ἔλξιν πρὸς τὸ terra ἀντὶ qui* (= *globus*). πρβλ. ἀνωτ. § 5: *quae civitates. eisque animus...* καὶ (πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον) *ψυχὴ* (ἐδόθη) . . . -*ex... ignibus* (προερχομένη ἐκ . . .): οἱ Στωϊκοὶ ἔθεώρουν τὴν ψυχὴν «ἔνθερμον πνεῦμα» (= *inflammata anima*, Κικ.). “Οτι τὰ ἀστρα ἡσαν πυρὰ καὶ ἡ ψυχὴ ὠσαύτως, προελθοῦσα ἐκ τῶν ἀστρῶν, εἶναι γενικῶς δοξασία τῶν ἀρχαίων, ὡς ἀναπτύσσεται ἐν τῷ Φαίδωνι καὶ τῷ Τιμαίῳ τοῦ Πλάτωνος ὡς καὶ ὑπ’ αὐτοῦ τοῦ Κικέρωνος ἐν τῷ πρώτῳ βιβλίῳ τῶν Τουσκουλανῶν. *sidera et stellas ἀστρα καὶ ἀστέρας. globosae et rotundae*: τὸ μὲν πρῶτον ἐπίθ. δηλοῦ τὸ σφαιροειδὲς (μὲ τὴν ἔννοιαν τῆς στερρότητος καὶ τῆς ὅλης), τὸ δὲ δεύτερον σημαίνει τὸ κυκλοτερές, τὸ κυκλικὸν (μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ σχήματος). Καὶ ὁ Ἀριστοτέλης νομίζει ὅτι οἱ ἀστέρες εἶναι σφαιρικοί. ‘Ο Κικ. ἀλλαχοῦ λέγει ὅτι οὐδὲν ὠραιότερον τοῦ σχήματος τούτου. *divinis animatae mentibus* διὰ θείων ψυχῶν ἐμψυχωθέντες (ζωγονιθέντες). *circulos suos orbesque conficiunt* (πλεονασμὸς) συντελοῦσι τοὺς κύκλους καὶ διαγράφουσι τὰς τροχιάς αὐτῶν. ‘Ο Κικέρων ἐκφράζει οὕτω τὴν «κύκλῳ φορὰν» ἢ «ἐγκέκλιον φορὰν» τοῦ Ἀριστοτέλους. *quare θεν*, (διὰ τοῦτο). *et tibi... et piis... retinendus animus est* καὶ οὐ καὶ οἱ εὐσεβεῖς . . . διείλετε νὰ φυλάσσετε τὴν ψυχὴν: ἡ *pietas* εἶναι ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ καθήκοντος ἀπέναντι θεοῦ, πατρίδος καὶ οἰκείων. *in custodia corporis* ἐν τῇ φυλακῇ (= ἐντὸς) τοῦ σώματος. ἴδ. § 21: *inclusus in corpore*. πρβλ. καὶ Πλάτ. Φαίδ. 62 B. «ὁ ἐν ἀπορρήτοις λεγόμενος περὶ αὐτῶν λόγος, ὃς ἔν τινι φρουρᾷ ἐσμεν οἱ ἀνθρώποι καὶ οὐ δεῖ δὴ ἔσαντὸν ἐκ ταύτης λύειν οὐδ’ ἀποδιδράσκειν». ‘Ο Κικέρων ἐνῷ ἔν τῇ θεολογίᾳ εἶναι διπαδὸς τῶν Στωϊκῶν, ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἀποκαλύπτεται Πυθαγόρειος καταδικάζων μετὰ τοῦ Πλάτωνος τὴν αὐτοχειρίαν (ἴδ. καὶ ἀνωτ. § 5: *huc*). *nec... migrandum est* καὶ δὲν πρέπει νὰ μετοι-

κήσετε ἐκ... (νὰ ἐγκαταλείψετε τὴν...). *ille* : *animus*, *ne...* *defugisse videamini* ὥνα μὴ φανῆτε δτὶ ἔχετε ἀποφύγει. *defūgi*, -*fūgi*, —, 3. *munus humanum* τὸ καθῆκον (τὸν προορισμὸν) τοῦ ἀνθρώπου, τὸ ὑπὸ τοῦ θεοῦ (προωρισμένον ἢ τεταγμένον = *adsignātum*) εἰς τὸν ἄνθρωπον καθῆκον. *munus*, *ēris* οὐ.

¶ § 8 (16). *sic...* *ut...* *ut οὕτως...* ὡς... ὡς. *avus* ἐξ υἱοθεσίας (δηλ. ὁ Ἀφρίκανός οὗ Πρεσβύτερος)... *ego* ἐγὼ ὁ γεννήσας. *gigno*, *genīi*, *genītum*, 3. γεννῶν. *cole* περὶ πολλοῦ ποιοῦ, ἔχει εἰς μεγάλην ἐκτίμησιν, τίμα, ἀσκει. *colo*, *colūi*, *cultum*, 3. καλλιεργῶ. *iustitiam et pietatem* δικαιοσύνην καὶ εὐσέβειαν (δηλ. τὰ πρὸς τὸν θεὸν καθήκοντα). *cum...* *tum...* ὅσον (εἶναι)... τόσον (εἶναι)... *in parentibus et propinquis* ἐν τῷ κύκλῳ τῶν γονέων καὶ τῶν οἰκείων (ἐν τῇ ἐξωτερικεύσει ἀπέναντι τῶν... καὶ τῶν...). *ea vita via* (*via κατηγορ.*) *est in caelum αὐτὴ ἡ* (*γηῖνη*) ζωὴ εἶναι ἡ ὁδὸς (τῶν τεθεώτων = *eorum qui iam vixerunt κατ'* εὐφημισμὸν) ἡ ἔγουσα εἰς τὸν οὐρανόν. *via* — *vita*, *caelum* — *coetum* παρήχησις. *corpore laxati* ἀπηλλαγμένοι τοῦ σώματος (τοῦ σωματοειδοῦς, τῶν δεσμῶν τοῦ σώματος πρβλ. § 6. *corporum vinculis*). *quem vides...* *quem...* *puncupatis* μετὰ τὰς λέξεις αὐτὰς ὁ πατήρ του Αἰμίλιος Παῦλος δὲν ἀναφαίνεται πλέον ἐν τῷ διαλόγῳ τούτῳ. *autem* δὲ = καὶ, ίδ. § 3 : *ostendebat autem. circus κατηγορ. elucens ἐκλάμπων, φεγγοβολῶν, σελαγίζων, eluceo, -luxi*, 2. *inter flamas* = *inter inflammata sidera* μεταξὺ τῶν διαπύρων ἀστρων. *sidus*, *ēris*, οὐ. *a Graisis* (λ. ποιητ.) = παρὰ τῶν Ἑλλήνων. 'Ο Κικ. μεταχειρίζεται τὴν λ. *Graii* ὅχι ἀντὶ τοῦ μετὰ ίστορικῆς καὶ γεωγρ. ἐννοίας ἐθνικοῦ *Graeci*, ὅλα πάντοτε μετὰ τῆς κυριαρχούσης ίδεας σεβασμοῦ πρὸς τὸν λαὸν τῶν ἡρώων καὶ τὴν κοιτίδα τοῦ πολιτισμοῦ. *accepistis* ἐμάθετε, ἐδιδάχθητε. *orbem lacteum* γαλαξίαν : τὴν ἐξ ἀπειροπληθῶν ἀστέρων σύστασιν τούτου ἡδη ἀπὸ τοῦ 470 π. Χ. εἶχε δηλώσει ὁ Δημόκριτος. 'Η θεωρία τῆς διαμονῆς τῶν ψυχῶν τῶν ἐναρέτων ἀνήκει κατὰ τὸν Ἰάμδολιχον εἰς τὸν Ἡρακλείδην τὸν Ποντικόν. *ex quo ἐνν. loco* (ἐκ τοῦ γαλαξίου τ. ἔ. ἐκ τοῦ οὐρανοῦ). *mihi contemplanti* (δ. *contemplor*, 1.) προσεκτικῶς παρατηροῦντι (θεωμένῳ) μοι. *omnia...* *cetera πάντα...* τὰ ἄλλα (οὐράνια σώματα). *praeclara...* *mirabilia* (κατηγορ.) ὑπέρλαμπρα καὶ θαυμαστά. *Vautem* δὲ = καὶ (ίδ. § 3). *eae...* *quas τοιοῦτοι...* οἵους (οἴους).

*ex hoc loco ἀπὸ τούτου τοῦ τόπου (ἀπὸ τῆς γῆς). eae... quas τοι-
αῦτα... ἀ (οῖα). omnium ἐνν. stellarum. suspicati sumus ἐφυντάσθη-
μεν (β. suspicor, 1.) ea... quae αὐτός... δστις. minima ὁ μικρότερος
(ἀστήρ), ἡ σελήνη. ultima ὁ πλέον ἀπομεμακρυσμένος ἀπό...: τοῦτο ἐν
σχέσει πρὸς τὸν τόπον, εἰς ὃν κατ' ὄντα εἶχε μεταφερθῆ ὁ Σκιπίων. citima
ὁ πλέον(ὑπερθ. Βαθμὸς τοῦ citer, -tra, -trum, συγκρ. citerior, -ius, γεν.
... -ioris) πλησίον ἀπό...: τοῦτο ἐν σχέσει πρὸς τὴν πραγματικότητα ἐν
τῇ ἐγρηγόρσει. terris δοτ. luce... aliena φωτὶ... ἀλλοτρίῳ (τῷ φωτὶ τοῦ
ἥλιου) πρβλ. § 9: luna radiis solis accensa: τὴν σελήνην οἱ Στωϊκοὶ
ἐθεώρουν μεγαλυτέραν τῆς γῆς, ἐνῷ εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ γῆ εἶναι 49 φο-
ρᾶς μεγαλυτέρα τῆς σελήνης. autem δὲ = καὶ (ίδ. § 3). facile ἀναμφιβό-
λως (χωρὶς ἄλλο) κατὰ πολὺ. vincebant ὑπερεῖχον, ὑπερέβαλλον. vinceo,
vici, victum, 3. iam ipsa terra: τοῦτο ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ ἀνωτέρῳ
omnia... cetera ἀντὶ τῆς συντακτικῆς ταύτης ἀκολουθίας θὰ ἔπειτε νὰ
τεθῇ terra vero ἀλλὰ ἡ γῆ αὐτή. ita... parva τόσον... μικρά. ut
me imperii nostri... paeniteret ὥστε ἐγὼ νὰ μὴ εἴμαι εὐχαριστημέ-
νος (ὥστε ἐγὼ νὰ εἴμαι ἀνικανοποίητος, δυσκερεστημένος) ἀπὸ τὴν
ἀργὴν (ἀπὸ τὸ κράτος ἡμῶν). paeniteo, -tui, 2. καὶ συνήθ. ἀπρόσ.
paenitet, -tuit, 2, me alicuius rei μεταμέλει μοί τινος, δυσκερῶς φέρω
τι. quo ἀφαρ. δργαν. ἐνν. imperio. quasi punctum τρόπον τινὰ
(quasi = ut ita dicam) σημεῖόν τι (διάστημα, ἔκτασιν ἐλαχίστην). eius
αὐτῆς δηλ. τῆς γῆς. Ἡ ρωμ. ὑπερηφάνεια σμικρύνεται. Ἀρά γε θὰ
δηλώσει οὕτω ὁ Κικέρων, ἐὰν ἀπηγόρευτο εἰς μεγαλύτερον κύκλον ;*

IV.

*Περὶ ἡλιηψίας. Περιγραφὴ τοῦ πλανητικοῦ συστήματος τῶν
ἐννέα σφαιρῶν.*

§ 9 (17)*. quam = hanc autem (ἐνν. terram). magis

* 'Ἐν τῇ παραγράφῳ ταύτῃ περιέχεται ἐν γενικαῖς γραμμαῖς ἡ ἐν τῇ
ἔλληνικῇ καὶ ἡμετέρῃ ἀρχαιότητι περὶ τοῦ κόσμου θεωρίᾳ. Τὸ γεωκεντρικὸν
τοῦτο σύστημα ἔλαβε τὴν πληρεστέραν μαθηματικὴν αὐτοῦ ἀνάπτυξιν εἰς τὸ
σπουδεῖον σύγγραμμα τοῦ Ἐλληνος ἀστρονόμου Πτολεμαίου, ζήσαντος κατὰ τὸν
β' μ. Χ. αἰώνα «Μεγάλη μηθηματικὴ σύνταξις τῆς ἀστρονομίας εἰς 13 βιβλία»
καὶ διεπηρήθη ἐν ἴσχυi μέχρι τῶν χρόνων τοῦ Κοπερνίκου, τοῦ Κεπλέρου καὶ
τοῦ Γαλιλαίου. 'Ο Πλάτων, ὁ Ἀριστοτέλης, οἱ Στωϊκοὶ ἐδέχοντο τὸ σύστημα

(ἐνταῦθα = diutius) μακρότερον, περισσότερον καὶ ἐπομένως λίαν προσεκτικῶς. *cum... intuerer* ἐπειδὴ... ἀτενῶς (ἀκινήτως) προσέβλεπον (ἀναλογιζόμενος τὴν σμικρότητα τῆς γῆς καὶ τὴν ἔπι μικροτέραν ἔκτασιν τοῦ ἑώμ. κράτους). *intuēor*, (aspexi), ἦτι, 2. *quaeso* τὸ ρ. τοῦτο λεγόμενον ἐν σπουδῇ καὶ ἐκπλήξει ἴσοδυναμεῖ ἐνταῦθα πρὸς τὸ tandem (quousque tandem... ἡώς πότε τέλος πάντων...;) *quaeso*, 3. *humi* (πτῶσις τοπ.) χαμαί, χαμᾶξε, κατὰ χθονός. *nonne aspicis...?* (ἐξακολουθεῖς νὰ ἔχῃς προσηλωμένον τὸ βλέμμα σου εἰς τὴν γῆν καὶ) δὲν βλέπεις...; *in templu* εἰς ἀγανεῖς γάρους (ἐκτάσεις)

τοῦτο. "Τηῆρεν ὅμως καὶ κατ' αὐτὴν τὴν ἀρχαιότητα οἱ ἀντίθετα δοξάσαντες καὶ πλησιάσαντες διὰ τολμηροτάτης σκέψεως πρὸς τὰς σημερινὰς θεωρίας. Μεταξὺ τούτων συγκαταλέγονται ὁ Ἀναξίμανδρος, τινὲς τῶν νεωτέρων Πιθαγορείων φιλοσόφων (Ἰκέτας καὶ Ἐκφαντος Συρακόσιοι), ὁ μαθηματικὸς Ἡρακλείδης ὁ Ποντικός, ὁ καὶ παραδοξολόγος ὃπος τῶν συγγρόνων αὐτοῦ κληθεῖς, καὶ ὁ διάσημος ἀστρονόμος Ἀρίσταρχος ὁ Σάμιος, ὁ τελειότερον τὰς ἰδέας ταύτας ἐν τῇ ἀρχαιότητι ἀναπτύξας. Ἐν τοῖς ἐπομένοις (§ 9 καὶ ἔξῆς) θέλομεν ὕδε τὰς ἐπικρατούσας ἐν τῇ ἀρχαιότητι θεωρίας. Βεβαίως δὲν περιέχεται ἐν τούτοις πρωτότυπόν τι, οὕτως ἥδιον τῶν Ῥωμαίων ἡ προαγωγὴ θεωρητικῶν ζητημάτων. "Οθεν τὰ ἐκτιθέμενα ἐνταῦθα εἰναι κυρίως αἱ τοῦ Πλάτωνος καὶ τοῦ Ἀριστοτέλους κοσμολογικαὶ δοξασίαι μετὰ παραλλαγῶν τινῶν ἐν τοῖς καθ' ἔκκαστον. "Η γῆ σφαιρική, εἰναι ἀκίνητος εἰς τὸ μέσον τοῦ παντός. Περὶ αὐτὴν στρέφεται ἔξι ἀντολῶν πρὸς δυσμάς ἐντὸς μιᾶς δόλοκλήρου ημέρας ὁ ἔναστρος οὐρανός, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν αἰσθήσεων. "Η οὐράνιος σφαῖρα ἐθεωρεῖτο ἔχουσα ὑπόστασιν πραγματικήν. 'Ἐπ' αὐτῆς ἡσαν προστηλωμένοι οἱ ἀπλανεῖς ἀστέρες, περιώριζε δὲ αὐτῇ ἐξωτερικῶς τὸ σύμπαν. 'Αλλ' ἐνωρίς ἡ παρατήρησις τῶν οὐρανίων φαινομένων εἶχε δεῖξει ὅτι ἀστρα πινά, ἐν οἷς ὁ Ἡλιος καὶ ἡ Σελήνη, ἐνδιὰ μετέχουσι τῆς κοινῆς περιστροφικῆς κινήσεως, δὲν φαίνονται ἐν τούτοις προστηλωμένα ἐπὶ τῆς οὐρανίου σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν, ἀλλὰ μεταβάλλουσι θέσιν πρὸς τε τοὺς ἄλλους ἀστέρες καὶ πρὸς ἄλληλα, κινούμενα κατὰ νόμους μὲν καὶ περιόδους, ἀλλὰ καὶ κατὰ τρόπον πολύπλοκον. Τὰ ἀστρα ταῦτα ἐκάλεσαν πλάνητας ἢ πλανήτας κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς ἀπλανεῖς, οἵτινες μετέχοντες ἀπλῶς τῆς ἡμερησίας κινήσεως τῆς οὐρανίου σφαῖρας φαίνονται διατηροῦντες ἀμετάβλητον θέσιν ἐπ' αὐτῆς. Οἱ γνωστοὶ εἰς τοὺς ἀρχαίους πλανῆται ἡσαν ἐπτὰ τὸν ἀριθμὸν ὁ "Ἡλιος, ἡ Σελήνη, ὁ Ἐρμῆς, ἡ Ἄφροδιτη, ὁ Ἀρης, ὁ Ζεὺς καὶ ὁ Κρόνος. Γνωρίζουμεν πᾶς ἡ ἀστρονομία ἐξηγεῖ τὰς κινήσεις ταῦτας. Αὕτη θέτουσα τοὺς ἀπλανεῖς εἰς μερίστας ἀπὸ τοῦ πλανητικοῦ κόσμου ἀποστάσεις καὶ θεωροῦσα τοῦτον ἀνεξάρτητον, ὑποθέτει τὸν Ἡλιον ὡς τὴν ἐστίαν τῶν πλανητικῶν κινήσεων, καὶ περιφερούμενος περὶ αὐτὸν τοὺς λοιποὺς πλανήτας, ἐν οἷς καὶ τὴν Γῆν, περὶ ἣν κινεῖται ἡ Σελήνη. Τουοῦτον εἴναι ἐν ταῖς γενικωτάταις γραμμαῖς τὸ σύγγρονον ἡλιοκεντρικὸν σύστημα. Κατὰ τὸν

ἐτέθη συγκεκρ. ἀντὶ ἀφηρημένου. *tibi* (δοτ. ἡθική). 'Η δοτ. χρησιμεύει ἐνταῦθα ἵνα ἐπιστήσῃ ἀμέριστον τὴν προσοχὴν Σκιπίωνος τοῦ Νεωτέρου. *oribus... globis* διὰ (ἐκ) κύκλων . . . σφαιρῶν (πρβλ. § 7 *globosae* σφαιροειδεῖς et rotundae). *omnia τὰ πάντα, τὸ οὐράνιον σύστημα* (σύγκειται, ἀπαρτίζεται = *conexa sunt*). *unus globus*. Τὸ *unus* δεικνύει τὴν ὑπεροχήν. *extimus* (*extremus*, ὑπερθ. τοῦ *exter*), τοποθετημένη εἰς τὸ ἀκρότατον σημεῖον, ἡ πλέον ἀπομεμακρυσμένη (σφαῖρα). Τὸ *extimus* ἀντιτίθεται τῷ *citimus* τῆς § 8. *complectitur* περιλαμβάνει ἐν ἔαυτῇ *complector*, - *plexus sum*, 3. *summus ipse deus* (εἶναι) αὐτὸς ὁ ὅπατος θεός. Κατὰ τοὺς ἀρχαίους ὁ οὐρανὸς ἦτο συνώνυμος τοῦ «θεὸς» καὶ ἀμφότερα ἐταυτίζοντο. *deus arcens et continens* = *coercens et contīnens* συγκρατῶν καὶ περικλείων. *in quo sunt infixi illi... stellarum cursus...* (ποιητ.) ἐφ' ἧς (σφαῖρας) εἶναι καθηλωμέναι ἐκεῖναι αἱ φοραὶ (τροχιαὶ) τῶν ἀστέρων (ἀντὶ *illae stellae* *quaes cursū semipiterno voluntur*). 'Η γνώμη τοῦ Ἀναξιμένους (ὡς καὶ ἡ τοῦ Ἐμπεδοκλέους) περὶ τῶν ἀπλανῶν ἀστέρων δτὶ οὗτοι ἥσαν προση-

Πλάτωνα (καὶ κατὰ τὸν Κικέρωνα) οἱ ἐπτὰ πλανῆται ἐθεωροῦντο προσηλωμένοι εἰς ισαρθίμους διαφανεῖς σφαῖρας, ἡ δὲ ἴδια τῶν πλανητῶν κίνησις ὡφείλετο εἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν τούτων. Αἱ σφαῖραι αὗται ἥσαν διαφανεῖς, ἀφοῦ διὰ μέσου αὐτῶν ἐφαίνετο ὁ ἔναστρος οὐρανός, ἕπι δὲ ἥσαν ὄμοκεντροι πρὸς τὴν οὐράνιον σφαῖραν τῶν ἀπλανῶν καὶ συνδεδεμέναι μετ' αὐτῆς, ὡστε νὰ μετέχωσι τῆς ἡμερόσιας περιστροφικῆς κινήσεως (Πλάτ. Πολ. X., 616). 'Επομένων ἑκάστη τούτων εἴχε δύο συγγρόνους κινήσεις, ἀλλὰ περὶ ἕξοντας διαφόρους, τὴν μὲν ἔξ ἀνατολῶν πρὸς δυσμάς, ἡμερογίαν, τὴν δὲ ἀντίστροφον. Αἱ σφαῖραι τῶν πλανητῶν ἐμπειρίζονται ἐν τῇ ἔξωτερικῇ οὐρανίᾳ σφαῖρα τῶν ἀπλανῶν καὶ ἡ μία ἐντὸς τῆς ἀλλης, κατὰ τὴν ἔξης τάξιν, κτιστὶς ἐμφαίνει καὶ τὴν ἀπὸ τῆς γῆς ἀπόστασιν τῶν πλανητῶν. Πρώτη ἀπὸ τῆς σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν, καὶ ἐπομένως ἀπωτάτη τῆς γῆς, εἶναι κατὰ Κικέρωνα ἡ τοῦ Κρόνου, μετ' αὐτὴν ἡ τοῦ Διός, τρίτη ἡ τοῦ πυρόντος "Αρεώς, κατωτέρω δὲ εἰς τὴν μέσην χώραν μεταξὺ τῆς γῆς καὶ τῆς σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν, ὁ "Ηλιος, μετ' αὐτὸν αἱ σφαῖραι τῆς Ἀφροδίτης καὶ τοῦ Ἐρμοῦ καὶ τέλος ἡ ἐγγυτάτη πρὸς τὴν γῆν σφαῖρα τῆς Σελήνης. 'Η Γῆ ἀποτελεῖ τὴν ἐνάτην σφαῖραν, πρώτης λογικούμενης τῆς τῶν ἀπλανῶν.

'Η διάταξις αὕτη τῶν πλανητῶν ἀποδίδεται ὑπὸ τοῦ Πλινίου κατ' ἄγνωστον παράδοσιν εἰς τὸν Πυθαγόραν. Διάφορος ἦτο ἡ ὑπὸ τοῦ Πλάτωνος καὶ 'Αριστοτέλους ἀκολουθουμένη, καθορισθεῖσα δὲ τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Ἀναξαγόρου. Κατ' αὐτὴν οἱ πλανῆται ἔχουσι τὴν ἔξης ἀπὸ τῆς σφαῖρας τῶν ἀπλανῶν σειράν : Κρόνος, Ζεύς, "Αρης, "Ἐρμῆς, "Αφροδίτη, "Ηλιος, Σελήνη.

λαμένοις (*infixi*) ἐπὶ τοῦ οὐρανίου θόλου παρεῖχεν ἀπλουστέραν καὶ ὡς πρὸς τὰ φαινόμενα συμφωνοτέραν ἔρμηνείαν, ὥστε ἡ μετὰ τούτους ἀστρονομία ἀντέχετο αὐτῆς μετὰ ἑλαχίστων ἔξαιρέσεων. *qui volvuntur* οἵτινες (συμ-)περιστρέφονται, οἵτινες (συμπαρ-)ἀκολουθοῦσι τὴν αἰωνίαν κίνησιν αὐτῆς. *cui subiecti sunt septem* ὑφ' ἦν (οὐρανίαν σφαῖραν) ὑπόκεινται ἐπτά. *retro* ἐπίρρ. δόπισα, δπισθοδρομικῶς (κατ' ἀντίστροφον φορὰν) τ. ἔ. ἀπὸ Α. πρὸς Δ. στρέφονται περὶ ἤδιον ἄξονα (= *contrario motū atque caelum δι' ἀντιθέτου* ἢ ὁ οὐρανὸς κινήσεως, φορᾶς). *atque* ἡ (= *quam.* πρβλ. *contrarius*, *idem*, *alius*, *similis* ac ἡ *atque*). 'Η μία κίνησις εἶναι ἡ γενικὴ τοῦ σύμπαντος ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας περὶ τὸν ἄξονα τοῦ κόσμου... — *caelum* = *caelestis globus extimus. unum globum* τὴν πρώτην σφαῖραν (τὸν πρῶτον κύκλον). *illa stella. in terris* ἴδ. § 5. *Saturniam* (*stellam*) : πράγματι ὁ Κρόνος, κατὰ τοὺς παλαιούς, πρὸ τῆς ἀνακαλύψεως τοῦ Οὐρανοῦ, τοῦ Ποσειδῶνος καὶ τοῦ Πλούτωνος ἐθεωρεῖτο ὁ μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένος ἀπὸ τῆς γῆς πλανήτης. *déinde* ἔπειτα (κατὰ σειρὰν πρὸς τὸ κέντρον), δευτέρα. *prosperus et salutaris* : οἱ Χαλδαῖοι κυρίως ἐνόμιζον ὅτι οἱ ἀστέρες ἥσκουν ἐπίδρασιν ἐπὶ τὰς τύχας τῶν ἀνθρώπων. 'Η δοξασία αὕτη δὲν ἐξηφανίσθη εἰσέτι πλήρως. 'Η λευκὴ λάμψις τοῦ Διὸς ἐθεωρεῖτο σωτηρία (*salutaris*), ἐνῷ ἡ ὑπέρυθρος τοῦ "Αρεως (*rutilus*) καὶ ἡ ωχρὰ τοῦ Κρόνου ἐθεωροῦντο δλέθριαι. *ille fulgor* = *illa fulgens stella* ἐκεῖνος ὁ λαμπρὸς ἀστήρ : *fulgeo*, *fulsi*, 2. λάμπω. *qui* (*fulgor*) *Iovis* (τὸ *Iovis* ἀρχαϊκὴ ὄνομ.) = *Iupiter Zeὺς* (πρβλ. ἐπὶ νομισμάτων *Iovis custos*, *Iovis propugnator*, *Iovis stator*): *Iuppiter* καὶ *Iūpiter*, γεν. *Iovis. tum trίτη* (σφαῖρα, τρίτος πλανήτης). *deinde* ἔπειτα (τέταρτος πλανήτης). *subter* ἐπίρρ. κάτωθεν, ὑποκάτω. *mediam fere regionem* τὸ μέσον, τὴν μέσην σχεδὸν (ἢ τρόπον τινὰ) χώραν. *obtinet* — *occupat* ἐπέχει, καταλαμβάνει. *dux...* *luminum* (= *stellarum*) *reliquorum* ὀδηγὸς... ἀρχηγὸς καὶ εὐθυντὴρ (ὁ θυμιστὴς) τῶν λοιπῶν ἀστέρων. 'Αναπτύσσει τοῦτο καὶ ὁ Μακρόβιος 1, 20. *lumen*, *īnis* οὐ. *temperatio* κανὼν (ἀφηρ. ἀντὶ συγκεκρ. ἐξ αἰτίας τοῦ προηγουμένου mens) = *temperator* (*qui temperat*) κανονιστής, θυμιστής (τοῦ κόσμου). *tanta magnitudine* ἀφαιρ. ἴδιοτ. Σήμερον εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἥλιος εἶναι 1.326.480 φορᾶς μεγαλύτερος τῆς γῆς. *tanta...* *ut* τοσοῦτον... ὡστε. *cuncta lumina sua luce* ἀφαιρ. δργαν. *sua luce lustret* (= *collustret*) καταυγάζει, περιλάμπει διὰ τοῦ ἔκυπτοῦ φωτός,

διαχέει τὸ ἔαυτοῦ φῶς ἐπὶ ὅλων τῶν πλανητῶν. *compleat* πληροῦ. *hunc* (*solem*). *alter, alter... cursus* ἡ μέν, ἡ δὲ τροχιά, (δρόμος). *comites* δορυφόροι (*comes -itis*): τὸ σύστημα τοῦτο ἐσφαλμένως καλεῖται Αἰγυπτιακόν, διότι ἀνήκει τῷ μαθητῇ τοῦ Πλάτωνος Ἡρακλείδῃ τῷ Ποντικῷ. *in infimoque orbe* ἐν τῷ ἐσχάτῳ κύκλῳ. *accensa* = *incensa*, *illustrata* (καταλαμπομένη, καταυγαζομένη). *accendo, -ndi, -nsum*, 3. *infra* κάτωθεν (πρὸς τὸ κάτω μέρος τῆς σελήνης). ἀντιτίθεται τῷ κατωτέρῳ : *supra lunam sunt aeterna omnia.nihil... caducum* τὸ πᾶν εἶναι θυγητὸν καὶ φθαρτόν. *munere deorum... datos* δοθείσας εὐνοίᾳ τῶν θεῶν. *nam σχῆμα προκαταλήψεως*: ἀλλὰ περὶ τῆς γῆς δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ ὁμιλήσω, διότι... Δύναται τὸ *nam* νὰ ἀντικατασταθῇ διὰ τοῦ autem = δέ. *media* (πρβλ. § 7 καὶ § 10: *medium*), ὡς κατέχουσα, κατὰ τὸ γεωκεντρικὸν σύστημα, ἀκίνητος τὸ κέντρον τοῦ σύμπαντος. Ἡ κοσμικὴ αὔτη εἰκὼν εἶναι τῶν Στωϊκῶν. *neque... et...* *et oύτε... καὶ... καὶ* (πρβλ. § 20 : *neque... est, et...*). *infima est* εἶναι ἡ ἐσχάτη. *feruntur... pondera καταφέρεται, βέπει... πᾶν βάρος.* *nutu suo αὐτομάτως, διὰ τῆς οἰκείας ὁπῆς* (ἔλξεως, βαρύτητος). Ἐλλαχοῦ ὁ Κικέρων λέγει : *suopte nutū et suo pondere*.

V.

Περὶ ληψις. Θεία ἀρμονία προερχομένη ἐκ τῆς κινήσεως τῶν οὐρανίων σφαιρῶν. Ἀδυναμία τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἐνωτισθῇ αὐτή.

§ 10 (18). *Quae = haec autem ταῦτα δὲ* (τοὺς ἀστέρας τοῦ πλανητικοῦ συστήματος). *cum... intuerer* ἐνῷ... — *stupens* πλήρης ἐκπλήξεως, ἐκπληκτος, ἐν ἐκστάσει. *stupēo, -pui, 2. me recepi* (ἐκ τοῦ προηγουμένου *stupens* θὰ ὑπονοήσωμεν *ex stupore* = ἐκ τῆς ἐκπλήξεως, ἐκ τοῦ θάμβους) = ἐπέστρεψα εἰς ἐμαυτόν, συνῆλθον : *recīpō, -cēpī, ceptum, 3. quid sī ; tί εἶναι τοῦτο* ; (θαυμασμὸς καὶ ἐκπλήξις ἐπὶ τῷ ἀκούσματι ἥχου ἀπροσδοκήτου, χωρὶς νὰ δύναται νὰ δώσῃ ἐξήγησιν τούτου). *hic... quis est, qui ?... οὗτος... τίς εἶναι, ὅστις ; tantus et tam dulcis* τοσοῦτος (τόσον ἴσχυρὸς) καὶ (ὅμως) τόσον ἥδυς (τεοπνός, εὐχάριστος ἔνεκα τῆς ἀρμονίας του· πρβλ. τὸ τοῦ Ἀριστοτέλους « φύσις ἐναρμόνιος »). Τοῦτο σχετίζεται πρὸς τὴν θεωρίαν τοῦ Πυθαγόρου, καθ' ἣν ἐκ τῆς κινήσεως τῶν ἀστέρων, εὑρισκομένων εἰς

ἄνισα διαστήματα, προκαλεῖται ποικιλία ἥχων, διαφόρου ἐντάσεως, ἐξ ὧν παράγεται θαυμαστὴ ἀρμονία. 'Ο Πλάτων (Πολιτ. 617 D) παραδέχεται Σειρῆνας ἐπικαθημένας καὶ συμπεριφερομένας ἐπὶ τῶν κύκλων, αἵτινες ἄδουσαι συναποτελοῦσιν ἀρμονίαν. *hic est... ille, qui... efficitur et... efficit εἰναι... ἐκεῖνος* (δὲ ἥχος), *ὅστις... — intervallis disiunctus in paribus... distinctis* οὐκ ἔχων τὰς ἀποστάσεις προερχομένας ἐξ ἀνίσων διαστημάτων... ἀλλὰ κεκανονισμένων (ἐρρυθμισμένων μεταξύ των) δι' ὀρισμένης (δι' ὀρισμένων σχέσεων) ἀναλογίας μετὰ λογισμοῦ (κατασταθείσης) = pro rata parte (=ratione) distinctis: ratus, a, um ἀνάλογος, κεκανονισμένος (μηχ τοῦ reor, ratus sum, 2. (=λογιζομαι). *inpulso et motu ipsorum orbium* διὰ τῆς δονήσεως καὶ κινήσεως (τουτέστι διὰ δονήσεως, ἥν διὰ τῆς κινήσεως παράγουσιν αὐτὰν αὗταν αἱ σφαῖραι). *acuta cum gravibus temperans... efficit* συγκερανύων (μετριάζων) ὁξεῖς (ὑψηλοὺς) τόνους μετὰ βαρέων (βαθέων)... παράγει δύμοιστρόπως (δύμοιο μόρφως) διὰ τοῦ ὁρθοῦ καταμερισμοῦ ὁξέων καὶ βαθέων τόνων (=aequalib[er]ter) ποικίλας ἀρμονίας (συμφωνίας =concentūs), τ. ἔ. ποικίλους παράγει τόνους συναποτελοῦντας ἀρμονίαν. *enim* τῇ ἀληθείᾳ, πράγματι. *tanti motus κινήσεις τοσαῦται* (τόσον μεγάλαι τῶν ἀστρών). *in silentio ἐν σιγῇ. et natura fert* καὶ (ἐξ ἀλλού) εἶναι φυσικόν, προέρχεται αὐτομάτως, ἡ φύσις τὸ ἀπαιτεῖ, θέλει. *ut... sonent* νὰ ἀντηγῶσι (νὰ ἔχωσιν ἥχους). Εἰς τὴν κίνησιν τῶν σφαιρῶν ἀπεδίδετο ἡ παραγωγὴ ἥχων ὁξέων καὶ βαθέων, ὡς παρατηρεῖται (ἐν τῷ κραδασμῷ τῶν γυρδῶν ἀναλόγως τοῦ μήκους των) ἐν τῇ μουσικῇ κλίμακι. *extrema τὰ ἔσχατα* (τ. ἔ. αἱ ἔσχατοι [σφαῖραι]). *extremus* καὶ *extimus* ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ exter, extēra, extērum ἡ exterus, -a, -um· συγκρ. exterior, -ius γεν. -ioris. *ex altera parte... ex altera autem ἐκ τοῦ ἐνὸς μὲν μέρους... ἐκ τοῦ ἑτέρου δὲ* (μέρους). *graviter, acute* βαρέως (μὲν βαρεῖς, βαθεῖς [μπάσσους] ἥχους) ... ὁξέως (μὲν ἥχους ὁξεῖς, ὑψηλοὺς). *summus ille caeli stellifer cursus* (ὑπαλλαγὴ ἀντὶ ille summi caeli stelliferi cursus). *summus ille cursus* ἡ ἀνωτάτη ἐκείνη σφαῖρα τοῦ ἀστροφόρου (ἀστερόεντος) οὐρανοῦ. 'Η λ. *summus* ἀντιθέται τῇ κατωτέρῳ λ. *infimus*. *cuius conversio est concitatiōr* ἦς (σφαῖρας) ἡ περιφορὰ (στροφὴ) εἶναι ταχυτέρα (τῶν ἀλλών). *acuto et excitato.. sono* διὰ (ἢ μετὰ) ἥχου ὁξέος καὶ ἐντόνου (διαπεραστικοῦ). *gravissimo*: (ἐνν. sono) διὰ (ἢ μετὰ) ἥχου βαρυτάτου (βαθυτάτου). *hic infimus* (ἐν. cursus move-

τυρ) κινεῖται, τούναντίον ἡ σεληνιακὴ καὶ κατωτάτη (πλησιεστάτη πρὸς τὸ κέντρον) τροχιὰ (ἡ σφαῖρα τῆς σελήνης). *infīmus*, -a, -um ὑπερθ. βαθμὸς τοῦ θετ. *infērus*, a, um. συγκρ. *inferior*, -ius, γεν. -iōris. *nam* (σχῆμα προκαταλήψεως, *ἰδ.* § 9 : *nam ea*). *manens immobilis* τ. ἔ.una sede semper haeret παραμένει πάντοτε ἀκίνητος ἐν τῇ θέσει αὐτῆς. *complexa* (ἡ σφαῖρα τῆς σελήνης) κατέχουσα (πρβλ. ἀνωτ. § 9: *obtinet*). *medium*... *locum* τὸν μέσον... τόπον (τὸ κέντρον). *mundi* τοῦ κοσμικοῦ συστήματος, : *octo*: ἐνῷ εἶναι 8 αἱ σφαῖραι, ἐν τούτοις ὑπάρχουσι μόνον 7 ἡγητικὰ διαστήματα. 7 τόνοι, διότι δύο ἔξ αὐτῶν, ἡ τῆς Ἀφροδίτης καὶ ἡ τοῦ Ἐρμοῦ, ἔχουσαι τὴν αὐτὴν ταχύτητα, (*eādem vis*), παράγουσι τὸν αὐτὸν τόνον. *intervallis* διὰ διαφόρων διαστημάτων ἡχηρῶν (πρβλ. ἀνωτ. § 10 : *intervallis imparibus*). *qui numerus* ὅστις ἀριθμὸς (ὁ 7 δηλαδή). *fere* δύναται τις εἰπεῖν (εἶναι ὁ δεσμός). Περὶ τοῦ ἀριθμοῦ 7 (*ἰδ. ἀνωτ. § 4: plenus*). *quod* τοῦτο δὲ (τὸν ἥχον τοῦτον). *docti homines* οἱ εὑρέται τῆς μουσικῆς (Ὁρφεύς, Ἀμφίων). *nervis atque cantibus* (ἀφαιρ. ὀργαν.) διὰ μουσικῶν ὀργάνων (κατὰ λ. χορδῶν) καὶ τῶν (φωνητικῶν) τόνων (τ. ἔ. τῶν ἀσμάτων). Κατὰ τοὺς ἀργαίους αἱ ἐπτὰ χορδαὶ τῆς κιθάρας ἐφευρέθησαν πρὸς ἀναπαραγωγὴν τῆς οὐρανίου ἀρμονίας. *sibi* (δοτ.) ἐαυτοῖς. *praestantibus ingenii* δι' ὑπερόχων πνευμάτων (διὰ τῆς ὑπεροχῆς τοῦ πνεύματος αὐτῶν) *.praestans*, -ntis (κυρ. μηγ. τοῦ *praesto*, -stīti, —, 1. προέχω). *in vita humana divina studia* χιασμός. *divina studia coluerunt* περὶ τὰ θεῖα ἡσυχολήθησαν (τὰ θεῖα ἐσπούδασαν).

§ 11 (19). *sonitu oppletae* πληρωθέντα ἥχου. *obsurduerunt* (ὁ. *obsurdesco*, *dui*, 3 = γίνομαι καφός) ἐξεκαφώθησαν (= *sensū audiendi caruerunt*). Οἱ Πυθαγόρειοι παρεδέχοντο κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη ὡς αἰτίαν τὴν ἔξιν, ἥν εἶχον νηπιόθεν οἱ ἀνθρωποι πρὸς τὸν ἥχον τοῦτον. Ἐν τοῖς ἔξις δεικνύει ὁ Ἀφρικανὸς φυσικῶς καὶ πρακτικῶς τὸ διατὶ οἱ ἀνθρωποι δὲν ἔνωτείζοντο τὴν ἀρμονίαν τῶν οὐρανίων σφαιρῶν. *hebetior* ἀμβλυτέρα (τῆς ἀκοῆς): τὸ θετικὸν, *hebes*, -ētis. *sicut... ea gens...* caret ὥσπερ... ἐκεῖνο τὸ γένος... στερεῖται, ἔχει γάσει (ἀδικαιολόγητος ὑπερβολή). *ad illa quae Cataclupsa nominantur* πρὸς ἐκεῖνα τὰ ὄνομαζόμενα Κατάδουπα (καταρράκται τοῦ Νείλου, πλησίον τῆς Κυρήνης, νῦν Wady - Halfa ὄνομαζόμενοι). *praecipitat* (ἀμτβ.) καταφέρεται (= *praecepitatur*). *mundi* *ἰδ.* § 10. *con-*

versione ἀφαιρ. αἰτίας. tantus... ut τοσοῦτος (τόσον μέγας) ... ὥστε. capere νὰ αἰσθανθῶσι, νὰ συλλάβωσι. nequitis δὲν δύνασθε. nequid, -ire. 'Η παρομοίωσις αὕτη δὲν εἶναι ἀκριβής. Τὸν ἐκ τῆς ἀρμονίας τῶν σφαιρῶν παραγόμενον ἡχον ὅλως διόλου δὲν ἀκούομεν, ἐνῷ γνωρίζομεν καὶ αἰσθανόμεθα ὅτι ὁ ἥλιος ἔκθαμβώνει ἡμᾶς. intueri solem adversum ἀντιβλέπειν εἰς τὸν ἥλιον (θεῶμαι ἀπ' εὐθείας τὸν ἥλιον). intuēor, (προκμ. aspexi), 2. = ἀποβλέπω, eiusque ἀλλὰ (= que) τούτου. acies vestra sensusque vincitur (ἐν διὰ δυοῖν = acies sensūs vestri) ή ὁξύτης τῆς ὑμετέρας αἰσθήσεως (τοῦ ὄραν), ή ὅρασις ὑμῶν ἔκθαμβοῦται, νικᾶται (ὑποχωρεῖ). admirans (μτχ. τοῦ admiror, 1) = θαυμάζων, εἰ καὶ ἔθαύμαζον. referebam... oculos ad terram identidem ἐπανέφερον (κατεβίβαζον) τὰ βλέμματά (μου) ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν (ἐκ διαλειψατῶν) πρὸς τὸ μέρος τῆς γῆς : refēro, rettūli, relātum, refērre.

VI.

Περὶ ληψίς. Βλέμμα ἐπὶ τὴν σμικρὰν γῆν. Ζῶμει αὐτῆς. Ὁ ἀνθρωπος διφέλει περιφρονῶν τὰ γήινα νὰ προσβλέπῃ πρὸς τὰ οὐράνια. Ματαία ή ἐπὶ τῆς γῆς δόξα.

§ 12 (20). *Sentio... te... contemplari παρατηρῶ ὅτι σὺ ἐπισκοπεῖς (κοιτάζεις προσεκτικῶς). etiam nunc ἀκόμη τώρα sedem... hominum ac domum = terram (id. § 21). quae (terra) parva, ut est, ita... μικρὰ τόσον, καθὼς (πράγματι, τῇ ἀληθείᾳ) εἶναι. humana = res humanas. caelestia = res caelestes (caelestis,-e). Εἰς τὸ humana ἀντιθενταὶ τὰ caelestia (= supera). spectato... contemniō ἀτενῶς πρόσβλεπε τὸ κάλλος τοῦ οὐρανοῦ, ὅστις εἶναι ή οὐρανία πατρίς, καὶ μὴ δίδει σημασίαν (contemniō = despicio) εἰς τὰ ἀνθρώπινα. contemno, -tempsi, -temptum, 3. celebritatem sermonis hominum (= ab hominibus) (hominum γεν. ὑποκειμ.) = διάδοσιν (ἔξαπλωσιν) τοῦ λόγου τῶν ἀνθρώπων (διαφήμισιν ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων). expetendam gloriam = quae expetenda videri possit ἐπιδιώξιμον (προσδοκήσιμον) δόξαν. vides habitari... interiectas (ἐνν. esse)... sed... stare ἀπαρέμφ. ἔξαρτώμενα ἐκ τοῦ vides. Τὸ habitari παθητ. ἀπρόσωπον = ὅτι κατοικεῖται, ὅτι κατοικουσιν (ὑπάρχουσι κατοικίαι). intericio, -iecti, -iectum, 3. sto, steti, —, 1. quasi οὔτως*

εἰπεῖν (ίδ. § 4). Τὸ πεδίον τῆς ἀνθρωπίνης φήμης, δόξης (ἐπτάκις § 12. ίδ. § 13) ὄλονεν σμικρύνεται (vides habitari...et in ipsis... easque..., cernis autem..., hic autem alter..., ex ipsis..., quis in reliquis...). Τὸ θέμα ἀφ' ἑνὸς τῆς σμικρότητος τῆς γῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς φιλοδοξίας τῶν ἀνθρώπων ἔγινε παρὰ τοῖς παλαιοῖς 'Ρωμαίοις ἀντικείμενον πραγματεύσεως (παρὰ Πλινίῳ τῷ Πρεσβυτέρῳ, Σενέκᾳ, ἀλλὰ καὶ ἄλλοις κατὰ τοὺς ἔπειτα χρόνους). ut nihil... manare possit ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατὸν νὰ γίνωνται ἀμοιβαῖαι ἐπικοινωνίαι, σχέσεις (νὰ διαδίδεται τι). Πόσον τὰ πράγματα σήμερον μετεβλήθησαν! partim... partim... parum... μέρος μὲν (ἄλλοτε μέν). . . μέρος δέ... ἄλλο δὲ μέρος. obliquos ἐν θέσει πλαγία. Οὗτοι εἶναι οἱ ἄντοικοι, ἦτοι λαοὶ ἐναντίως ὡς πρὸς τὸν ἴσημερινὸν οἰκοῦντες, δηλ. ἐκατέρωθεν τοῦ ἴσημερινοῦ εἰς συμμετρικὰς θέσεις: (ἐν ἄλλαις λέξεσι : οἱ ἔχοντες τὸ αὐτὸν μῆκος καὶ ἀντίθετον πλάτος). transversos ἐν θέσει ἀντιθέτω. Οὗτοι εἶναι οἱ περίοικοι, ἦτοι οἱ λαοὶ οἵτινες διαβιοῦσιν ὑπὸ τὸν αὐτὸν παράλληλον, ἀλλ' ὅχι ὑπὸ τὸν αὐτὸν μεσημβρινὸν (ἐν ἄλλαις λ. : οἱ ἔχοντες τὸ ἕστα καὶ ὁμόσημα πλάτη, ἀλλὰ διαφορὰν μήκους 180°). adversos οἱ εἰς τὰ ἄκρα μιᾶς διαμέτρου τῆς γῆς. Οὗτοι εἶναι οἱ ἀντίποδες, ἦτοι οἱ λαοὶ οἱ κατοικοῦντες τὴν « ἀντίχθονα » (ἐν ἄλλαις λ. : οἱ ἔχοντες καὶ πλάτη ἀντίθετα καὶ μήκη διαφέροντα κατὰ 180°). Πρβλ. κατωτέρω § 13 : adversa vobis urgent vestigia. Κατὰ τὰ ἀνωτέρω τῆς 'Ρώμης καὶ τῶν Ἀθηνῶν οἱ ἄντοικοι εὑρίσκονται ἐν τῷ ὀκεανῷ νοτίως τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλῆς 'Ελπίδος περὶ τὰς 10° διὰ τὴν 'Ρώμην καὶ περὶ τὰς 8° διὰ τὰς Ἀθήνας, οἱ περίοικοι τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ Ωκεανῷ περὶ τὴν θάλασσαν τῶν Σαργασσῶν καὶ οἱ ἀντίποδες τῶν περὶ τὴν Μεσόγειον ἐν τῷ Εἰρηνικῷ Ωκεανῷ παρὰ τὴν νῆσον Νέαν Ζηλανδίαν.

§ 13 (21). cernis autem: τὸ autem ἐδῶ = πράγματι. quasi... cingulis διά τινων, οὕτως εἰπεῖν (= quasi) ζωνῶν, (cingulis = plagiis, oris, regionibus). 'Η διαίρεσις τῆς γῆς εἰς ζώνας βασιζούμενη ἐπὶ τῆς φαινομενικῆς ἐνίαυσίου κινήσεως τοῦ ἡλίου, ἥν οἱ παλαιοὶ ἡδύναντο νὰ μελετᾶσι διὰ « γνωμόνων », διφεύλει τὴν γένεσίν της εἰς ἑρεύνας τοῦ Πυθαγόρου καὶ τῆς Ἰωνικῆς τοῦ Θαλοῦ Σχολῆς. Περὶ τὸ 500 π. Χ. ἡχθησαν εἰς τὴν παραδοχὴν τῆς σφαιρικότητος τῆς γῆς καὶ τὴν διαίρεσιν αὐτῆς εἰς ἀστρονομικὰς ζώνας. Εἰς ταύτας διὰ Παρμενίδης

(περὶ τὸ 460 π. Χ.) ἀπέδωσε σημασίαν φυσικὴν ὑποστηρίξας ὅτι μόνον αἱ εὔκρατοι ζῶνται ὑπῆρχαν κατωκημέναι. Τὰ ἀπό τινων ὅμως ἐτῶν εὐρήματα ἐν τῷ κέντρῳ τῆς Ἀφρικῆς ἔδειξαν τὸ πάλαι κατοικήσιμον τῆς διακεκαυμένης ζώνης. *e quibus duos = quorum duos* ὅν (ζωῶν) δύο. (βλέπεις ὅτι εἶναι ἐσκληρουμέναι, κοκκαλιασμέναι κατεστραμμέναι) ἔνεκα τοῦ παγετοῦ (παγωνιδες) = obriguisse pruīnā : obrigesco, -rigui, 3. *diversos = disiunctos* ἀπομεμακρυσμέναι. *inter se* ἀλλήλων. *et... subnixos καὶ...* ἐπερειδόμεναι ἐκάστη χωρὶς (*ex utrāque parte*) τοῖς πόλοις αὐτοῖς (εἰς τοὺς πόλους αὐτοὺς τῆς γῆς = verticibus ipsis [ἀφαιρ.]). *subnixus* (καὶ subnīsus), a, um. *vertīces* πόλοι (ἐν. vertex, verticis ἀ.) : εἶναι τὰ δύο ἄκρα τοῦ ἁξονος, περὶ ὃν στρέφεται (vertitur) σφαιρά τις. *caeli* (ἐνταῦθα δὲν πρόκειται περὶ τῆς ὑπερτάτης σφαιρᾶς [caelestis globus], ἀλλὰ περὶ τῆς ἀτμοσφαιρᾶς [τοῦ ἀέρος] ἥτις περιβάλλει τὴν γῆν). *medium* τὴν μέσην, τὴν διακεκαυμένην (ζώνην). *et maximum* τοῦτο δὲν ἀληθεύει σήμερον. Ἐκτείνεται ἀπὸ 23° 1/2 βορείως καὶ 23° 1/2 νοτίως, ἔχει τὸν ἡλιον δίς τοῦ ἔτους εἰς τὸ ζενίθ καὶ εἶναι κατωκημένη. *torri* (βλέπεις) ὅτι καίεται, πυρπολεῖται : *torreo, torrui, tōstum, 2. ardore* (ἀφαιρ. αἰτίας) ἐξ αἰτίας τοῦ καύματος. *duo... quorun... ille...* (ἡ μακρὰν ἡμῶν), *hic autem alter...* (ἡ πλησίον) : δύο (αἱ εὔκρατοι ζῶνται) . . . ὅν . . . ἐκείνη, αὕτη δὲ ἡ ἐτέρα . . . *australis* (ἐνν. cingulus) ἀνταρκτική, μεσημβρινή, νοτία. *in quo ἐφ' ής. qui insistunt* οἱ ἐπερειδόμενοι, οἱ κατοικοῦντες. *insisto, institi, —, 3. adversa vobis urgent vestigia* ἀνάστροφα ὑμῖν πιέζουσι τὰ ἵγνη (γαράττουσι τὰ ἵγνη βαίνοντες ἐξ ἀντιθέτου πρὸς ὑμᾶς τ. ἐ. εἶναι οἱ ἀντίποδες ὑμῶν, εἶναι οἱ κατοικοῦντες τὴν « ἀντίθετα »· *ἰδ. § 12 : adversos stare vobis*). *urgeo* (urgueo), ursi, —, 2. *nihil ad vestrum genus* ἐνν. *pertinet* = οὐδεμίαν ἔχει σχέσιν (ἐπικοινωνίαν) μεθ' ὑμῶν (οἵτινες κατοικεῖτε τὴν βόρειον εὔκρατον ζώνην). Αὕτη γωρίζεται ἀπὸ τῆς νοτίας διὰ τῆς διακεκαυμένης ζώνης. *subjunctus aquiloni* = septentrionalis ἡ ὑποκειμένη (ἐκτεθειμένη) εἰς τὸν βορρᾶν. aquilo, δnis ἀ. ὁ βορρᾶς. *cerne... quam... contingat* παρατήρησον . . . πόσον (εἰς ποῖον βαθμὸν = quam, ἐπίρρο. ἐρωτηματικο - ἐπιφωνηματικον) . . . ἀπτεται ὑμῶν (ἔχει σχέσιν πρὸς ὑμᾶς, ἀφορᾷ εἰς ὑμᾶς). *enim* πράγματι. *colitur* κατοικεῖται colo, colui, cultum, 3. *angustata verticibus* στενουμένη (στενεύουσα, στενή) πρὸς τοὺς πόλους (πρὸς τὴν κατεύθυνσιν

τῶν πόλων, δηλ. ἀπὸ Β. πρὸς Ν.). Κατὰ τὸν Κικέρωνα ἡ γῆ ὡς πρὸς τὸ κατοικούμενον μέρος εἶναι εὐρυτέρα ἢ μικροτέρα ($180^{\circ} : 43^{\circ}$) *lateribus latior* πλέον ἐκτεταμένη (πλατυτέρα, εὐρυτέρα) κατὰ τὰς πλευράς. Πρόκειται, ὡς ἀνωτέρω ἐλέχθη, περὶ τοῦ κατοικουμένου τμήματος τῆς γῆς (*terra quae colitur a nobis*). *quaedam* οὕτως εἰπεῖν (πρβλ. § 3 : *claro quodam*). *circumfusa illo mari* περικλυζομένη ὑπὸ (δι') ἐκείνης τῆς θαλάσσης : *circumfundō*, *fūdi*, *-fūsum*, 3. *quod... quod...* *quem* ἡ ἀναφορὰ χρησιμεύει πρὸς ἔξαρσιν, διὰ νὰ ἐπακολουθήσῃ ἀποτόμως ἡ μείωσις (= *quam sit parvus*, *vides*). *quem* καθ' ἔλξιν πρὸς τὸ οceanum ἀντὶ *quod* (πρβλ. § 5 καὶ § 7 *quas civitates* (*quae terra*), *in terris* ίδ. § 5. *qui* (*oceanus*). *in terris* (ἡμεῖς οἱ) ἐν τῇ γῇ (ιδ. § 5). *tanto nomine* ἀφαιρ. ίδιότ. ἔξαρτωμένη ἐκ τοῦ *qui* = τοσούτου ὀνόματος, παρὰ τὸ τόσον μέγια ὄνομά του, μολονότι ἔχει... *quam sit* (*πλαγία ἐρώτησις*) (βλέπεις) πόσον εἶναι.

§ 14 (22). *num... potuit...*; ἀρά γε... ἡδυνήθη...; (ἀπάντησις : δὲν ἡδυνήθη). *cultis...* (ἀφαιρ. «ἐκ τῶν οἰκουμένων τέπων»). *nostrum* γεν. διαιρετ. εἰς τὸ *cuiusquam*. *Caucasum — Gangen*: Καύκασος καὶ ὁ Γάγγης εἶναι τὰ ἀνατολικὰ ὄρια τοῦ ἀρχαίου κόσμου. *in reliquis... partibus* δηλ. ἐν τῇ βορ. εὐκράτῳ ζώνῃ. *orientis aut obeuntis solis* : *oriens*, *-ntis* μτχ. τοῦ *orior*, *ortus sum*, 4. *obiens*, γεν. *obeuntis* μτχ. τοῦ *obeo*, *-ii*, *-tum*, *obire*, (*orior* = ἀνατέλλω καὶ *obeo* = *occido* δύω). *quis... audiet?* (ἀπάντ. : οὐδεὶς). *quibus... amputatis* τούτων δὲ (τῶν μερῶν) ἀποκοπέντων (ἀφαιρεθέντων). *projecto* ἐπίρρ. βεβαίως, ἀναμφιβόλως (πολὺ καλά). *quantis in angustiis... velit* (*πλαγία ἐρώτ.*) ἐν πόσῳ περιωρισμένῳ πεδίῳ (χώρων)...θέλει(*ἄξιοι*). *se dilatari* (αὐτὴ) νὰ διαπλατύνεται (νὰ διαχέεται, νὰ ἐπεκτείνεται). *ipsi autem*. Ἐνταῦθα μέχρι τέλους τῆς § 16 ἐπιπροσθέτει ὁ Κικέρων εἰς τοὺς ἀνωτέρω περιορισμούς (§ 12 : *vides habitari*) καὶ ἄλλους τέσσαρας χρονικούς (§ 14 : *ipsi*, § 15 : *quin etiam ...quid autem interest* καὶ § 16 : *praesertim cum ...*). *quam... diu?* (ἐπὶ) πόσον χρόνον; τμῆσις πρὸς δήλωσιν ἐμφάσεως (ἀντὶ *quamdiu*).

VII.

Περιληψις. Ἡ λήθη εἶναι τὸ χρονικὸν τέρμα τῆς γηίνης δόξης. Κοσμικὸν ἡ μέγια ἔτος. Ο πάπτως παροτρύνει τὸν ἔγγονον νὰ

περιφρονήση τὰς ἐπὶ τῆς γῆς ἀμοιβὰς ἀποβλέπων πρὸς τὴν ἀρετήν,
ἥτις μόνη ἄγει εἰς τὸν οὐρανόν.

§ 15 (23). *quoniam etiam καὶ προσέτι* (μάλιστα δέ). *si cupiat...*
non modo (non) ... sed ne... possumus ἔὰν ἥθελε ἐπιθυμήσει ...
οὐ μόνον ... ἀλλ' οὐδὲ ... δινάμεθα. Τὸ [non] ἐν τῇ α' προτάσει
παρέλκει, διότι αἱ δύο ἀρνητικαὶ προτάσεις ἔχουσι κοινὸν τὸ ρῆμα
(possumus). *cupio, -pīvi ή -pīi, -pītum, 3. proles* (= progenies). *illa futurorum hominum* ἡ γενεὰ ἐκείνη τῶν μελλόντων ἀνθρώπων, αἱ
μέλλουσαι ἐκεῖναι τῶν ἀνθρώπων γενεαί (πρβλ. κατωτ. : qui postea
nascentur). *proles, is θ. γενεά. deinceps* ἡ μία κατόπιν τῆς ὅλης
(διαδοχικῶς, ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν). *nostrum γεν.* διαιρετ. εἰς τὸ
unius cuiusque. *a patribus acceptas* (ἐπεξήγησις τοῦ deinceps) ἀπὸ
τῶν πατέρων παραληφθέντας. *accēp̄io, -cēp̄i, -ceptum, 3. propter elu-*
viones exustionesque ἔνεκα τῶν κατακλυσμῶν καὶ τῶν ἐκπυρώσεων.
tempore certo καθ' ὡρισμένον χρόνον (χρονικὸν διάστημα, ὅπερ εἶναι
ἐκεῖνο τὸ κοσμικὸν ἔτος = vere vertens annus τῆς § 16). 'Η νεω-
τέρα ἐπιστήμη δὲν ἀποκλείει ὅτι συνέβαινον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν
τοιοῦτοι κατακλυσμοί, ἀλλὰ δὲν εἶναι παραδεκτὴ ἡ θεωρία τῶν Στωϊ-
κῶν περὶ γενικῆς ἐκπυρώσεως τοῦ κόσμου. Οἱ Στωϊκοί, ἀκολουθοῦν-
τες ἐν μέρει τὰς ἀρχὰς τοῦ Ἡρακλείτου, ἐπρέσβευον ὅτι δὲ κόσμος εἶχε
τὴν ἀρχήν του ἐκ τοῦ ἀρχικοῦ πυρός, εἰς δὲ ἐπρεπε νὰ ἐπιστρέψῃ διὰ
κατακλυσμῶν καὶ δόλοκληρωτικῆς ἐκπυρώσεως. 'Αλλὰ ἐκ τοῦ καταστρε-
πτικοῦ τούτου πυρός θὰ ἀνεγεννᾶτο ὅλος καθ' ὅλα ὅμοιος κόσμος.
Αὐτὸ δὲ κατ' ἀνάγκην θὰ ἐπανελαμβάνετο ἀνὰ ὡρισμένον ἀριθμὸν
ἔτῶν (tempore certo), ἥτοι μεθ' ἔκαστον κοσμικὸν ἔτος (vere vertens
annus). Τοῦτο ὑπολογίζεται, καὶ κατὰ τὰ λεγόμενα ἐνταῦθα, ὅτι
περιλαμβάνει ὑπὲρ τὰ 11740 ἡλιακὰ ἔτη, ἐφ' ὅσον ἀπὸ τοῦ θανάτου
τοῦ Ρωμύλου (716 π. X.) μέχρι τῶν χρόνων τοῦ διαλόγου τούτου (129
π. X.) παρῆλθον 587 ἔτη, τὰ ὅποια εἶναι μόλις τὸ 1/20 (nondum vicesi-
mam partem ... conversam) τοῦ μεγάλου ἔτους ($587 \times 20 = 11.740$).
Τοῦ μεγάλου τούτου ἔτους ἀλλαχοῦ (ἐν τῷ Hortensius) δὲ Κικέρων, κατὰ
τὴν μαρτυρίαν τοῦ Ταχίτου καὶ τοῦ Σεβίτου, ὠριζε τὴν διάρκειαν εἰς 12954
ἔτη. *quid autem interest ab iis... sermonem fore de te τί τέλος πάν-*
των ἐνδιαφέρει ὅτι θὰ γίνη λόγος ὑπ' ἐκείνων περὶ σοῦ (τί σὲ μέλει
ἄν θὰ ὄμιλήσωσι περὶ σοῦ... ;) : interest, interfuit, interesse. *sermo-*

183

nem ab iis id. § 12: sermonem hominum. qui postea nascentur πρβλ. § 15. proles illa futurorum hominum. (nascor, natus sum, 3.) ab iis... qui ante nati sunt = a maioribus. cum... nullus fuerit ἀφοῦ... οὐδεὶς ἔγινε. qui οὔτινες, καὶ δύως οὗτοι. nec pauciores... et meliores οὕτε ἐλάσσονες (δολιγώτεροι...) καὶ ἀμείνονες (πρβλ. Hor. carm. 3, 6, 46). certe παντὶ τρόπῳ, (μὲν κάθε τρόπον).

§ 16 (24). *praesertim cum... nemo... possit ἀφοῦ μάλιστα... οὐδεὶς... δύναται (πρβλ. § 13 τέλ.). A quibus audiri nomen... potest πρβλ. § 15: sermonem fore de te. unius anni ἐνὸς μόνου (μεγάλου ἢ κοσμικοῦ) ἔτους (id § 15 tempore certo). Τὸ ἀστρονομικὸν τοῦτο ἔτος συντελεῖται « ὅποταν ἐπὶ τὸ αὐτὸ σημεῖον πάντες οἱ πλανῆται ἐλθόντες ταύτην τὴν τάξιν λάβωσιν, ὡστε εὐθείας νοηθείσης ἀπὸ τῆς ἀπλανοῦς σφαίρας ἐπὶ τὴν γῆν νευούσης κατὰ κάθετον τὰ κέντρα αὐτῶν ἐπὶ ταύτης θεωρεῖσθαι » (Ἀλκινόου Εἰσαγ. XIV) : δῆλον. Όταν ἀπαντεῖς οἱ πλανῆται ἐπιστρέψωσιν εἰς τὸ σημεῖον τῆς ἐκκινήσεως ἵνα ἐπαναρχίσωσι καὶ πάλιν τὴν τροχιάν των. enim δηλαδή. populariter (κατὰ τρόπον τοῦ λαοῦ, λαϊκῷ τῷ τρόπῳ), κοινῶς (κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τὸ κακωτέρω vere vertens annum). *astri λ. ποιητική. tantum modo μόνον. id est τουτέστι. cum autem... redierint... rettulerint tum... potest ἀλλὰ μόνον οὕτων... Θὰ ἐπανέλθωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπανέλθει)... καὶ θὰ ἐπαναφέρωσι (κατὰ λέξιν θὰ ἔχωσιν ἐπαναφέρει), τότε δύναται. (θὰ εἶναι δυνατόν) : redeo, -dī, dīlum, refero, rettuli, relatum, referre. ad idem unde... εἰς τὸ αὐτὸ (σημεῖον) ὅποθεν... semel ἀπαξ (μίαν φοράν). eandemque... discriptionem τὴν αὐτὴν διάταξιν. longis intervallis μετὰ μακρὰ χρονικὰ διαστήματα : (§ 21 multis... saeculis). totius caeli δῆλου τοῦ οὐρανοῦ, δῆλων τῶν οὐρανίων συστημάτων. ille... appellari potest (τότε) θὰ εἶναι δυνατὸν νὰ εἴπῃ τις δὲ τὸ ἀληθές ἔτος συντελέσθη καθ' ὀλοκληρίαν (πρβλ. Cic. de nat. deor. 2, 51 : tum efficitur, cum solis et lunae et quinque errantium ad eandem inter se comparationem [= « ἀναλογίαν », τ. ἔ. dispositionem] confectis omnium spatiis est facta conversio]. in quo ἐν τῷ ὅποιώ (κοσμικῷ ἔτει). vix... audeo μόλις τολμῶ, μετὰ δυσκολίας τολμῶ. dicere... quam... teneantur νὰ εἴπω πόσον πολλαὶ τῶν ἀνθρώπων γενεᾶι περιλαμβάνονται (πλαγ. ἔρωτ.). saeculum ἐνταῦθα = διάρκεια μιᾶς γενεᾶς ἀνθρώπων (33 ἔτη καὶ 4 μῆνες).**

namque ut... habeto ἡ σύνταξις: *tum... habēto...* quandōque (= quandocumque δόποτεοῦν) ... defecerit (τετ. μέλλ.). . . . ut olim... visus est, cum (δτε) . . . penetravit. *deficere...* extinguique δτι έξέλιπεν (έπαθεν ἔκλειψιν) . . . καὶ ἐσβέσθη . . . extinguo (extinguo), -tīnxi, -tīnctum, 3. *templa* (ιδ. § 7) χώρους ιερούς. *ab eadem parte* ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ μέρους (θὰ πάθη ἔκλειψιν). *eodemque tempore* καὶ κατὰ τὸ αὐτὸν χρονικὸν σημεῖον, κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν. *signis...* stellisque revocatis ἐπαναδραμόντων (ἐπιστραφέντων, ἀνακληθέντων) τῶν ζωδιακῶν σημείων . . . καὶ ἀστέρων. *ad principium* εἰς τὴν ὁρχὴν (εἰς τὴν πρώτην αὐτῶν διάταξιν τῆς ἔκκυνήσεως). *ad principium = ad primum.* *caput* «κεφαλὴν» (πρβλ. Πλατ. Τιμ. 39 C καὶ Cic. Frg. Tim. 9, 33). *expletum* ἐνν. esse. *habeto* = puta νόμιζε· (ιδ. § 5: sic habeto). *cuius* τούτου δέ. *quidem* τῇ ἀληθείᾳ, ἀληθῶς. *scito* μάθε. *nondum vicesimam partem* esse *conversam* βραχυλογικῶς ἀντὶ n. v. p. *conversione* (ἢ convertendo) esse confectam δτι δὲν συνεπληρώθη ἀκόμη διὰ τῆς περιστροφῆς τὸ εἰκοστὸν μέρος τοῦ (χρόνου). Ιδ. § 15 : tempore certo.

§ 17 (25). *quocirca* διό, δθεν. Περαίνεται ὁ λόγος περὶ τῆς ματαιότητος τῆς ἐπιγείου δόξης. *si... desperaveris...* quanti tandem est . . . ? ἡ ὑπόθ. καθ' ὑποτακτικὴν = ἐὰν ἥθελες ἀπελπίσει (ἀπελπισθῇ). . . . πόσην τέλος πάντων ἀξίαν ἔχει (δύναται νὰ ἔχῃ) . . . ; (πόσον πράγματι ἀξίζει);. 'Απάντησις: οὐδεμίαν ἀξίαν ἔχει. *reditum* ἡ λ. ἐτέθη συμφώνως πρὸς τὰ προειρημένα (§ 5: hinc profecti hue revertuntur) περὶ τῆς προελεύσεως τῶν ψυχῶν. *in quo omnia sunt...* *viris* ἐν ᾧ εἶναι πάντα (τὰ προσήκοντα) ἀνδράσι μεγάλοις καὶ ἔξόχοις, ἐν ᾧ (τόπῳ) οἱ μεγάλοι καὶ ἔξέχοντες ἄνδρες κέκτηνται τὸ πᾶν. 'Επομένως εἶναι τὸ τέρμα (ὁ σκοπός, ὁ πόθος) τῶν μεγάλων ἀνθρώπων. *ista hominum gloria* αὐτὴ σου (= ista) ἡ ἀνθρωπίη δόξα. *pertinere* νὰ διαρκέσῃ . . . *ad partem exiguum* εἰς ἐλάχιστον τμῆμα. *unius anni* ἐνὸς (μόνον μεγάλου) ἔτους. 'Επειδὴ ἡ ἐπὶ τῆς γῆς δόξα τῶν ἀνθρώπων εἶναι βραχυχρόνιος, οὐτοπία εἶναι καὶ χίμαιρα νὰ μὴ ἐλπίζωμεν εἰς τὴν ἐν τῷ οὐρανῷ ἀθανασίαν. *igitur* δθεν. Εἰσάγεται διὰ τοῦ *igītur*, τιθεμένου ἐν τῇ ὁρχῇ, τὸ συμπέρασμα (*conclusio*) τῶν ἀπὸ τῆς § 12 καὶ ἔξῆς λεγομένων. *alte spectare . . . atque... contueri*: τὰ ἀπαρέμφ. ἔξαρτῶνται ἐκ τοῦ si voles. con-

tuer, (-tuertu sum), 2. ἀτενίζω, θεωρῶ. Ὡς πρόθεσις con- τοῦ con-tueri χρησιμεύει πρὸς ἐπίτασιν (πρβλ. § 1 conlacravit). Παροτρύνων ὁ πάππος ἀποτρέπει τὸν Σκιπίωνα ἀπὸ τοῦ ἀπελπισμοῦ. *hanc sedem et aeternam domum* (ίδ. § 21) τὴν ἔδραν ταύτην καὶ ... διαμονήν. Ἀντιτίθεται εἰς τὸ sedem hominum καὶ domum (hominum) τῆς § 12. Ἐπίσης πρβλ. § 5 : hinc profecti huc revertuntur. neque te ... dederis nec ... spem posueris (προτρεπτ. ὑποτακτ.). Αἱ κύριαι προτάσεις : ἃς μὴ παραδίδεσαι (ἃς μὴ δίδης ἀκρόασιν) εἰς τοὺς λόγους (νὰ μὴν ἀκοῦς τὰ λόγια) τοῦ ὄχλου (ἃς μὴ παγιδεύεσαι ἐκ τῶν λόγων τοῦ λαοῦ) καὶ (ἐν γένει) ἃς μὴ ἀποθέτῃς (στηρίζῃς) τὴν ἐλπίδα τῶν πεπραγμένων σοι (τῶν πράξεών σου). Τὸ nec καθολικεύει τὴν ἔννοιαν. dedo, dedidi, dedictum, 3. παραδίδω : me dedo χαρίζομαι. in praemiis humanis ἐν ταῖς ἀνθρωπίναις (ματαίαις) ἀνταμοιβᾶς. te oportet ... trahat ad verum decus πρέπει... νὰ σὲ προσελκύσῃ (νὰ σὲ τραυῷ) πρὸς τὴν ἀληθῆ δόξαν (τὴν εὐφημίαν) ίδ. § 4 : ostendas oportebit. decus, decoris, οὐ. ipsa virtus ἡ ἀρετὴ αὐτὴ καθ' ἔαυτὴν. suis . . . inlecebris διὰ τῶν ἰδίων αὐτῆς δελεαστικῶν μέσων (διὰ τῶν θελγήτρων τῆς, διὰ τοῦ κάλους τῆς). quid . . . loquantur τί (πολλὰ ἢ ὅλιγα) . . . δύνανται νὰ εἴπωσι (ἥθελον εἴπει). de te περὶ σοῦ (διὰ λογαριασμόν σου). ipsi videant αὐτοὶ ἃς ἰδωσιν (αὐτοὶ ἃς σκεφθῶσι, ἰδικὴ των δουλειῶν εἶναι, σὺ μὴ πολυπραγμόνει, μὴ σκοτίζεσαι, γύρευε τὴν δουλειά σου = tu rem tuam age). sed loquentur tamen ἀλλὰ (παρὰ τὴν ἀποστροφὴν τὴν δόποιαν δέον νὰ ἔχῃς πρὸς τὴν παρὰ τῶν ἀνθρώπων φήμην) θὰ κάμωσι λόγον ὅμως (περὶ σοῦ). loquor, locutus sum, 3. autem δέ, ἀλλά. sermo ἀναφέρεται εἰς τὸ loquentur. angustiis ίδ. § 14. de ullo (οὐσιαστ. ἀρσεν.) = de quoquam περὶ οὐδενός, περὶ τινος. (Τὸ ullus ἀντικαθιστᾷ τὸ quisquam εἰς τὴν ἐνικὴν ἀφαιρ. καὶ εἰς ὅλον τὸν πληθυντικὸν ἀριθμόν). perennis διηγείται. obruitur ἀφανίζεται (μένει τεθαμμένος). obruo, -rui, -rūtum, 3. interitu . . . oblivione διὰ τοῦ θανάτου . . . διὰ τῆς λήθης. posteritatis = posterorum. extinguitur ἀποσβέννυται, ἔξαλείφεται. (extinguo, -nxi, -nctum, 3).

VIII.

Περίληψις. Ο Σκιπίων διερχεῖται νὰ ἀκολουθήσῃ τὰ ἵχη τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πάππου, ὅστις ἔξηγεῖ δτ. ἡ ἀληθὴς

ἀθανασία εἰναι ἡ τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἀνταμοιβὴ τῶν ἀξίων. Μόνον τὸ σῶμα εἰναι φθαρτόν. Ἡ ἀθάνατος ψυχὴ τοῦ ἀνθρώπου ἔχει ζωήν, αἰσθησιν, ἀνάμνησιν, πρόνοιαν, διευθύνει, κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ φθαρτὸν σῶμα ὡς ὁ αἰώνιος θεός τὸν ἐν μέρει φθαρτὸν κόσμον. Αἰώνιον εἰναι τὸ ἀεὶ καὶ ἀφ' ἑαυτοῦ κινούμενον, δπερ ἐπειδὴ δὲν γινώσκει ἀρχήν, δὲν δύναται νὰ ἔχῃ τέλος.

§ 18 (26). *quae = haec autem. cum dixisset ἀφοῦ εἶπε (εἴτε πόντος). ego vero ἐγὼ τῇ ἀληθείᾳ. siquidem ἀφοῦ τῷ ὄντι (τὴν στιγμὴν καθ' ἣν). bene meritis de patria τοῖς πολλοῖς δέξιοις τῆς πατρίδος γεγενημένοις ἡ οὖσι, τοῖς εὐεργέταις τῆς πατρίδος (ιδ. § 5 : omnibus qui...). mereor, meritus sum, 2. de aliqua re ἀξιός τινός εἰμι. quasi limen οὕτως εἰπεῖν (= quasi) ὁδὸς (ἀτραπός). limen, liminis οὐ. ac caeli aditum πρὸς εἰσόδον τοῦ οὐρανοῦ (διὰ νὰ ἀνέλθῃ τις εἰς τὸν οὐρανόν). patet ἀναπέπταται (εἶναι ἀνοικτή). quamquam καίτοι, μολονότι. vestigiis (ἀφαιρ.) ingressus patris βαδίσας ἐπὶ τῶν ἵγων τοῦ πατρὸς (= vestigia ingressus [διώξας] patris) Παύλου Αἰμιλίου. ingrēdior, ingressus sum, 3. et tuis (ἀφαιρ. ἐνν. vestigiis), καὶ τῶν σῶν. décori vestro non defui δὲν ἐδέιχθην ἀνάξιος (δὲν ὑπελείφθην), δὲν ἐφάνην κατώτερος τῆς φήμης (δόξης) ὑμῶν. (desum, defui, deesse). nunc tamen . . . enitar νῦν ὅμως . . . θὰ προσπαθήσω. (enitor, enixus ἡ enīsus sum, 3). tanto . . . τηλικαύτης, τόσον μεγάλης (ἀνταμοιβῆς) . . . vigilantius ἐπιμελέστερον, μετὰ μεγαλυτέρας ἐπαγρυπνήσεως (ζέσεως). vigilans, ntis (μτχ. τοῦ vigillo). tu vero enītere (προστ.). προσπάθει λοιπὸν σύ. sic habeto (pro certo habēto ιδ. § 5) non esse te mortalem, sed corpus hoc ὅτι δὲν εἶσαι σὺ φθαρτὸς (ὑποκείμενος εἰς φθοράν), ἀλλὰ τὸ σῶμα τοῦτο (τὸ σῶμά σου). nec enim tu is es, quem . . . declārat, sed . . . διότι οὔτε σὺ εἶσαι τοιοῦτος (is = talis), οἶον . . . φανερώνει (σὲ κάμνει νὰ παρουσιάζεσαι) ἡ μορφὴ σου αὕτη, ἀλλά . . . Ἡ οὖσία σου δὲν σύγκειται ἐν τῷ σωματοειδεῖ (ἐν τῷ σαρκίνῳ σχήματι). Πρβλ. Ψευδο-Πλάτ. ΑΞΙΟΣ. 365 Ε: «τὸ ὑπολειφθὲν σῶμα, γεῶδες δὲν καὶ ἀλογον, ούκ ἔστιν ὁ ἀνθρωπος. Ἡμεῖς μὲν γάρ ἐσμεν ψυχή, ζῶν ἀθάνατον ἐν θνητῷ καθειργμένον φρουρίῳ». Ταῦτα πηγάζουσιν ἐκ τῆς περὶ μετεμψυχώσεως διδασκαλίας τοῦ Πυθαγόρου, καθ' ἣν ἡ ψυχὴ μόνον ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν συνδέεται πρὸς ἐν σῶμα. sed mens cuiusque is est quisque ἀλλ' ἡ ψυχὴ*

έκάστου, αὐτὴ (ἀκριβῶς) εἶναι ἔκαστος (ἀλλ' ἔκαστος εἶναι ἐκεῖνο ὅπερ εἶναι ἡ ψυχὴ του, ἡ ψυχὴ ἀνθρώπου τινὸς εἶναι τὸ Ἐγώ του). Πρβλ. Ψευδο - Πλάτ. Ἀλκ. I σ. 130 E. « διαλέγεται — οὐ πρὸς τὸ σὸν πρόσωπον, ὡς ἔοικεν, ἀλλὰ πρὸς τὸν Ἀλκιβιάδην ποιούμενος τοὺς λόγους· τοῦτο δ' ἐστὶν ἡ ψυχὴ — ψυχὴν ἄρα ἡμᾶς κελεύει γνωρίσαι δὲ πιτάττων γνῶναι ἔαυτόν ». *non ea figura, quae οὐχὶ ἡ μορφὴ ἐκείνη, ἡτις deum te ...* Λί ψυχὴν ἐπλάσθησαν κατὰ τὸν Κικέρωνα καὶ τὸν στωϊκὸν πανθεϊσμὸν ἔξι αὐτῆς ταύτης τῆς οὐσίας τοῦ θεοῦ. Εἶναι αὗται διὰ τὸ σῶμα ὅτι εἶναι ὁ θεὸς διὰ τὸν κόσμον, ἥτοι ὁ θεὸς εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ κόσμου. Οὕτως ἐν τῷ ὀνείρῳ τοῦ Σκιπίωνος φαίνονται εὐδιάκριτα τὰ ἔχην Πλατωνισμοῦ, ἵσχυρῶς ἀναμίκτου μετὰ ἰδεῶν στωϊκῆς φιλοσοφίας. Οἱ Στωϊκοὶ τὸν μὲν ἀνθρώπων ὅριζον ὡς ζῷον λογικὸν θνητόν, τὸν δὲ θεὸν ὡς ζῷον λογικὸν ἀθάνατον. 'Ο ἀνθρώπος ἄρα δὲν διαφέρει τοῦ θεοῦ καθ' ὃ μέρος εἶναι ἀθάνατος. Πρβλ. καὶ Ψ - Πλάτ. ἐ. ἀ. 370 B : « οὐ γάρ δὴ θνητή γε φύσις τοσόνδ' ἂν ἥρατο μεγεθυνογίας, ὥστε καταφρονῆσαι μὲν ὑπερβαλλόντως θηρίων βίας, διαπεριφαιώσασθαι δὲ πελάγη, δείμασθαι δὲ ἀστη, καταστήσασθαι δὲ πολιτείας, ἀναβλέψαι δὲ εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ ἴδεῖν περιφορὰς ἀστρων καὶ δρόμους ἡλίου τε καὶ σελήνης... εἰ μή τι θεῖον ὅντως ἐνῆν πνεῦμα τῇ ψυχῇ, δι' οὐ τὴν τῶν τηλικῶνδε περίνοιαν καὶ γνῶσιν ἔσχεν ». Εὔριπ. fr. 1018 καὶ Μένανδρ. « ὁ νοῦς γάρ ἡμῶν ἐστιν ἐν ἐκάστῳ θεός ». *qui . . . qui . . . qui . . . qui . . .* (ἀναφορά). Αἱ διὰ τοῦ *qui* εἰσαγόμεναι προτάσεις εἶναι τὰ ὑποκείμενα, τὸ δὲ *deus* (θεὸς τ. ἐ. θεία δύναμις) τὸ κατηγορούμενον. *qui vigeat . . . sentit . . . meminit . . . providet . . . ὅστις* (ἡτις δύναμις θεία) ἔχει τὴν ζωήν, τὴν αἰσθησιν, τὴν πρόνοιαν (κάμνει νὰ αἰσθανῶμεθα, νὰ ἀναμιμνησκῶμεθα, νὰ προνοῶμεν) καὶ ὅστις οὕτως κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον (tam) διευθύνει καὶ κυβερνᾷ καὶ κινεῖ τὸ σῶμα τοῦτο οὖ προΐσταται, καθ' ὃν τρόπον (quam) τὸν κόσμον τοῦτον regit moderatur et movet ὁ ὑπατος θεός. memini, meminisse, ὃ. ἐλλειπτ., provideo, -vīdi, vīsum, 2. ut καθὼς (κινεῖ κλπ.). mundum mortalem — fragile corpus κατὰ χιασμόν. mundum ex quadam parte mortalem φθαρτὸν (θνητὸν) ὡς πρὸς τι μέρος (ἔν τινι μέρει, ἔν τινι μέτρῳ). 'Ο κόσμος ἀπόλλυται ἐν μέρει μόνον, καθ' ὅτι ἔχει ἐν ἔαυτῷ τι τὸ ἀθάνατον. 'Ισως δὲ Κικέρων ἐνοεῖ ἐνταῦθα τὴν ψυχὴν καὶ ἵσως ὡσαύτως τὴν ἄφθαρτον ὗλην τῶν

ἀστέρων. Ἡ σύγκρισις τοῦ θεοῦ κατὰ τὰς πρὸς τὸν κόσμον σχέσεις αὐτοῦ πρὸς τὴν ψυχὴν ὡς πρὸς τὰς πρὸς τὸ σῶμα σχέσεις αὐτῆς, εἶναι συνήθης εἰς τοὺς Στωϊκούς. *ipse* αὐτὸς οὗτος (αὐτὸς ὁ ἴδιος). *aeternus* αἰώνιος (ἄναρχος καὶ ἄπειρος). *semiperturnus* ἀθάνατος. *fragile corpus* τὸ φθαρτὸν σῶμα. Ἡ φράσις αὕτη περιέχει τὸ θέμα Πλατωνικῆς προσπαθείας πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀθανασίας τῆς ψυχῆς, ἡς προσπαθείας τὸν τρόπον ἡκολούθησε κατὰ γράμμα καὶ ὁ Κικέρων, ἀριστοτεγγικώτατα μεταφράσας, συντομώτερον ἐνίστε, ἐκ τοῦ Φαίδρου (245 C ἰδ. § 19 ἔξ.) καὶ βραδύτερον πάλιν ἐπαναλαβὼν τὰ αὐτὰ αὐτολεξεῖ ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (1, 53 - 55). Κατὰ τὸν Μακρόβιον παρέχεται ἡ ἀπόδειξις ὑπὸ τύπου σωρείτου (per gradus syllogismorum) ὡς ἔξης :

I. *Anima ex se movetur, quod autem ex se movetur principium motus est.* Igitur anima principium motus est.

II. *Anima principium motus est, quod autem principium motus est, natum non est.* Igitur anima nata non est.

III. *Anima nata non est, quod natum non est, immortale est, igitur anima immortalis est.*

§ 19 (27). *Nam πράγματι.* Πρὸς τὰ ἐπόμενα πρβλ. Πλάτ. Φαῖδρον (ἐ. ἀν.). *quod semper movetur* « τὸ ἀεικίνητον » (= *quod semper sese movet*), ὅπερ ἀεὶ ἔχει (ἐσωτερικήν, αὐτόματον) κίνησιν, ὅπερ ἀεὶ αὐτομάτως ἔχει τὸ κινεῖ. *motum adfert alicui* κίνησιν ἐπιφέρει (δίδει) τινὶ = « τὸ δ' ἄλλο κινοῦν ». *quodque : τὸ -que = καὶ* (ταυτοχρόνως). *quodque ipsum agitatur aliunde* = « καὶ » (= (ἄλλα) « ὑπὸ ἄλλου » κινούμενον (τιθέμενον εἰς κίνησιν). *aliunde* ἄλλοθεν = « ὑπὸ ἄλλου » (πρβλ. § 20 = *pulsu externo* δι' ἐξωτερικῆς ὥθησεως, δι' ἐξωτερικῆς δυνάμεως). *quando finem habet motus* (= *movendi*) ὅταν παύῃ ἡ κίνησις = « παῦλαν ἔχον κινήσεως ». *vivendi finem habeat necesse* = « παῦλαν ἔχει ζωῆς » ἀνάγκη νὰ ἔχῃ παῦλαν ζωῆς. *solum igitur quod sese movet* = « μόνον δὴ τὸ αὐτὸ κινοῦν ». (μονέο, μῶνι, *motum*, 2). *quia numquam deseritur a se* = « ἀτε οὐκ ἀπολεῖπον ἔχειτο », διότι οὐδέποτε δύναται νὰ ἐγκαταλείψῃ ἔχειτο. *desero, -rui, rtum*, 3. *numquam ne moveri quidem desinit* = « οὐποτε λήγει κινούμενον ». 'Εξαίρεται τὸ *moveri* κείμενον μεταξὺ *ne* — *quidem*. 'Ενταῦθα αἱ δύο ἀρνήσεις (*numquam* — *ne* . . . *quidem*) δὲν αἱρουσιν ἀλλή-

λας. (*desino, -sli, s̄tum*, 3). *quin etiam ceteris quae mouentur, hic fons hoc principium est mouendi* = « ἀλλὰ καὶ τοῖς ὅλοις ὅσα κινεῖται τοῦτο πηγὴ καὶ ἀρχὴ κινήσεως ». *quin etiam* = πρὸς τούτους, ἐκτὸς τούτων. *hic fons, hoc principium αὐτη* (καθ' ἔλξιν ἀντὶ τοῦτο ἴδ. § 13: quem oceanum) εἶναι πηγὴ, τοῦτο ἀρχή. *principii autem nulla est origo* = « ἀρχὴ δὲ ἀγένητον », τῆς ἀρχῆς δὲ οὐδεμίᾳ εἶναι γένεσις. (*orīgo, origīnis*, θ.). *nam ex principio oriuntur omnia* = « ἐξ ἀρχῆς γάρ ἀνάγκη πᾶν τὸ γιγνόμενον γίγνεσθαι ». (*orior, ortus sum*, 4. γεννῶμαι, φύομαι, γίγνομαι). *ipsum autem nulla ex re alia nasci potest* = « αὐτὴν δὲ μηδ' ἐξ ἐνός ». *nec enim esset id principium, quod gigneretur aliunde* = « εἰ γάρ ἔκ του ἀρχὴ γίγνοιτο, οὐκ ἂν ἔτι ἀρχὴ γίγνοιτο ». *quodsi numquam oritur, ne ὀccidit quidem umquam* = *quodsi principium caret, caret etiam extremo* « ἐπειδὴ δὲ ἀγένητόν ἔστι καὶ ἀδιάφθορον αὐτὸν ἀνάγκη εἶναι ». Ἡ ψυχὴ ἥρα εἶναι αἰώνια « ψυχὴ πᾶσα ἀθάνατος ». *nam principium exstinetum* (σβεσθεῖσα, καταστραφεῖσα, ἐὰν παύσῃ νὰ ὑπάρχῃ) *nec ipsum ab alio renasceretur nec ex se aliud creabit* = « ἀρχῆς γάρ δὴ ἀπολομένης οὔτε αὐτῇ ποτε ἔκ του οὔτε ἄλλο ἐξ ἐκείνης γενήσεται ». *ex alio ἐξ ὅλου* (= « ἔκ του »). *ex se ἐξ ἑαυτῆς. siquidem necesse est a principio oriri omnia* = « εἴπερ ἐξ ἀρχῆς δεῖ τὰ πάντα γίγνεσθαι ». *ita fit, ut... sit οὕτω προέρχεται, προκύπτει ὅτι... ut motus principium ex eo sit, quod ipsum a se mouetur... (= ipsum se moveat)* ὅτι τῆς κινήσεως ἡ ἀρχὴ παράγεται ἐκ τούτου, ὅπερ αὐτὸν ὁφέλιον ἔκαντο κινεῖται (αὐτὸν αὐτὸν κινεῖ) = « οὕτω δὴ κινήσεως μὲν ἀρχὴ τὸ αὐτὸν αὐτὸν κινοῦν », ἤτοι *ut motus ordiatur ex eo, quod.* (*ordior, orsus sum*, 4). *id autem nec nasci potest nec mori* = « τοῦτο δὲ οὕτω ἀπόλυτον οὔτε γίγνεσθαι δυνατόν ». *vel concidat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est ἄλλως* (*vel*) ἀνάγκη θὰ ἤτο (θὰ ἐπρεπε) πᾶς ὁ οὐρανὸς δόμοι νὰ καταρρεύσῃ καὶ πᾶσα ἡ φύσις (ἡ πλάσις, ἡ δημιουργία) νὰ σταθῇ (σταματήσῃ) = « ἡ (= vel) πάντα τε οὐρανὸν πᾶσάν τε γένεσιν (ὁ Κικέρων ἀνακριβῶς μεταφράζει διὰ τοῦ *natura*) συμπεσοῦσαν στῆναι », (Πλάτ. Φαῖδρ. 245 D). *consisto, costīti, 3. 'Ο νοῦς: ὅσον ἀδύνατον εἶναι ὁ κόσμος καὶ ἡ κίνησις αὐτοῦ νὰ παύσῃ, τόσον ἀδύνατον ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ ψυχὴ, ὡς ἑαυτὴν κινοῦσα ἀρχέγονος δύναμις ἡ νὰ γεννᾶται ἡ νὰ καταστρέψεται. Τοῦτο ἀληθεύει μόνον ὁφέλιον ὅσον προσαρμόζεται εἰς τὴν πρώτην ἀρχὴν τῆς κινήσεως, ὡς τὸ ὑπέρτατον κίνητρον.*

nec vim ullam nanciscatur, qua a primo (= « αῦθις ») impulsa moveatur οὐδὲ θά εὑρισκε πλέον δύναμίν τινα ἵνα διὰ ταύτης (qua = ut eā) πάλιν (ἐξ ἀρχῆς) ὡσθεῖσα κινηθῆ = « καὶ μή ποτ' αῦθις ἔχει, θειν κινηθέντα γενήσεται ». Nanciscor, nactus ή nanctus sum, 3.

IX.

Περὶ ληγυψίας. Οὐ Αφρικανὸς ὁ Πρεσβύτερος ἀποδείξας ὅτι ἡ ψυχὴ εἶναι ἀρχὴ αἰωνία ἀγέννητος καὶ ἀθάνατος ἔχουσα πατοΐδα τὸν οὐρανὸν συμπεριάντει ὅτι ἡ ἀληθῆς δόξα τοῦ πολιτικοῦ ἀνδρὸς εὑρίσκεται ἐν τῇ οὐρανίᾳ τῶν ψυχῶν ἀρχικῆς ἔδρας, εἰς ἣν τοσούτῳ μᾶλλον παρεσκευασμένος φθάνει, δσω περισσότερον παρέμεινεν ἐν τῇ παρούσῃ ζωῇ μακράν τῶν σωματικῶν παθῶν. Οὐ δοῦλος τῶν ἥδουν, περιφρονητής τῶν θείων καὶ ἀνθρωπίνων νόμων, κυλινδεῖται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας πρὸν ή δυνηθῆ τὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν οὐρανίαν ἔδραν αὐτοῦ. — Οὐ πάπτος ἐξαφανίζεται, δὲ ἔγγονος ἀφυπνίζεται.

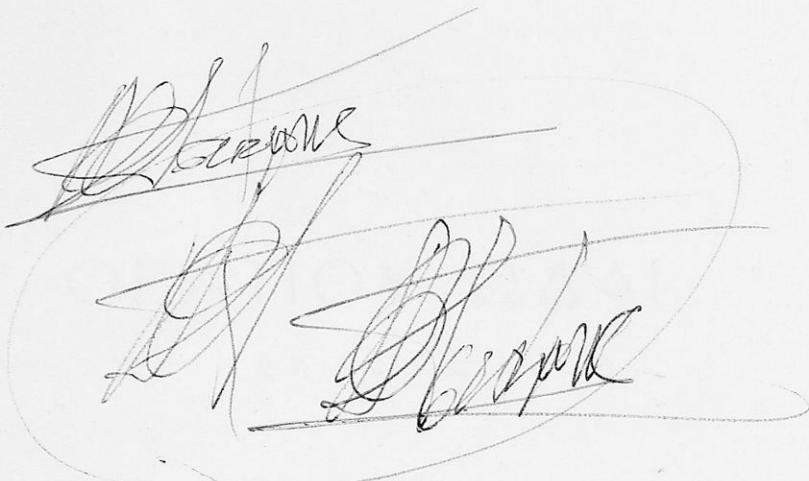
§ 20 (28). cum pateat igitur . . . id esse λοιπὸν ἀφοῦ εἶναι πρόδηλον (φανερὸν) ὅτι τοῦτο εἶναι . . . (patēo, -tūi, -, 2.). quod a se ipso moveatur ὅπερ δι' αὐτοῦ τούτου κινεῖται, τὸν φύσιον ἔχαυτοῦ κινούμενον, « ἀθανάτου δὲ πεφασμένου τοῦ ὑφ' ἔχαυτοῦ κινούμένου ». quis est, qui . . . neget? τίς ὑπάρχει ὅστις . . . ἥθελεν ἀρνηθῆ; hanc naturam animis esse tributam ὅτι αὔτη ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ ἴδιότης) παρεχωρήθη ταῖς ψυχαῖς (τῇ ψυχῇ) : tribūo, -būi, -būtum, 3. = χορηγῶ, ἀπονέμω. Οὐ νοῦς : πάντες πιστεύομεν ὅτι ἡ ψυχὴ ἔχει αὐτὴν τὴν ἴδιότητα. inanimun est enim omne, quod . . . ἄψυχον (ἄψιτον ἴδιας ζωτικότητος) εἶναι πράγματι πᾶν, ὅπερ . . . pulsu agitatur externo (πρβλ. § 19: agitatur aliunde) « πᾶν γάρ σῶμα, φῦλον ἔχωθεν τὸ κινεῖσθαι, ἄψυχον ». quod autem est animal, id motu cietur interiore et suo δὲ διὰ εἶναι ἔμψυχον (animal, τ. ἔ. ἔχει ἴδιαν ζωτικότητα), τοῦτο κινεῖται διὰ κινήσεως ἐσωτερικῆς καὶ ἴδιας αὐτοῦ, « φῦλον δὲ ἔνδοθεν αὐτῷ ἔξ αὐτοῦ, ἔμψυχον ». nam haec est propria natura animi atque vis διότι αὔτη εἶναι ἡ φύσις (ἡ φυσικὴ ἕσπειρη, ἡ φυσικὴ κλίσις) καὶ ἡ ούσια (δύναμις, ἴδιότης) τῆς ψυχῆς, « ὡς ταύτης οὔσης φύσεως ψυχῆς ». quae si est una ex omnibus, quae sese moveat ἔστι δὲ αὔτη (ἡ φύσις τῆς ψυχῆς) εἶναι ἡ μόνη (una) ἔξ ὅλων

(μεταξὺ ὅλων), ἡτις ἔκαυτὴν κινεῖ, « εἰ δὲ ἔστι τοῦτο οὕτως ἔχον, μὴ ἄλλο τι εἶναι τὸ αὐτὸν ἔκαυτὸν κινοῦν ἢ ψυχήν ». Ἡ ἀντωνυμία φυαε συνεφώνησε πρὸς τὸ natura atque vis ἀντὶ νὰ συμφωνήσῃ πρὸς τὸ animi. se ipsa moveat = ipsa a se moveatur (ἵδ. ἀνωτ.). neque nata certe est et aeterna est οὔτε ἐγεννήθη βεβαίως καὶ αἰωνίᾳ εἶναι (περὶ τοῦ neque... et πρβλ. § 9 τελ.). « ἐξ ἀνάγκης ἀγένητόν τε καὶ ἀθένατον ψυχὴ ἀν εἴη » Ἐνταῦθα τελειώνει ὁ συλλογισμός. δῆ μετέφρασεν ὁ Κικέρων ἐκ τοῦ Φαίδρου τοῦ Πλάτωνος, ἐπανέλαβεν δὲ ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς αὐτοῦ (1, 53 ἐξ.), ὡς ἐλέχθη, καὶ συνεκεφαλαίωσε βραδύτερον διὰ βραχέων ἐν τῷ περὶ φιλίας βιβλίῳ του. Διὰ τούτου τοῦ συλλογισμοῦ (ratio) ἀποδεικνύεται πραγματικῶς μόνον ἀρχή τις αἰωνίᾳ κινήσεως διὰ τὸν κόσμον οὐχὶ ἡ ἀθανασία ἢ μᾶλλον ἀποδεικνύεται ἡ αἰωνιότης τῆς ἀτομικῆς ψυχῆς (nascor, natus sum, 3).

§ 21 (29). hanc ἐνν. naturam animi atque vim animi ἀντὶ hunc (animum, ἵδ. § 20: quae si est κλπ.) = αὐτὰ τὰ χαρίσματα (τὰ προικιὰ τῆς ψυχῆς σου. optimis in rebus ! ἐν τοῖς βελτίστοις πράγμασιν, ἐν ταῖς εὐγενεστάταις ἀπασχολήσεσι ! sunt autem... de salute patriae εἶναι δέ (εὐγενέσταταις ἐνασχολήσεις) αἱ φροντίδες (= ἡ διαρκής ἐπιμέλεια) περὶ τῆς διατηρήσεως (φυλάξεως, σωτηρίας, τοῦ μεγαλείου) τῆς πατρίδος. Ταῦτα ἐν ἀναφορᾷ πρὸς τὰ ἐν § 5 καὶ ἔξῆς εἰρημένα. quibus ἐνν. curis (ἀφαιρ. δργαν.). agitatus et exercitatus (ἡ ψυχὴ) ἐλαυνομένη (κινουμένη) καὶ ἀσκουμένη (ὅξιον παρατηρήσεως τὸ δόμοιο τέλευτον· πρβλ. καὶ § 20 τέλ. certe est — aeterna est). velocius ταχύτερον, γοργότερον (μετὰ θάνατον)· velox, -ōcis. sedem et domum τὸ πρῶτον ἔξαίρει τὴν ἰδέαν τοῦ ἰδίου αὐτῆς τόπου, τὸ δεύτερον τὴν διάρκειαν τῆς ἐκεῖ διαμονῆς (ἵδ. § 12 καὶ § 17 ὡς καὶ Cic. Tusc. 1, 118: ut... in aeternam et plane in nostram domum remigremus). pervolabit (pervolo, = πετόμενος ταχέως ἀφικνοῦμαι εἰς...). Τὰ αὐτὰ ἐπαναλαμβάνει ὁ Κικέρων ἐν ἀποσπάσματι, ὅπερ διέσωσεν ἡμῖν ὁ ἱερὸς Αὐγούστινος, ἀλλὰ καὶ ἀλλαχοῦ (pervolo, 1). ocios ταχύτερον, ἥτοι μὲ μικροτέρῳ βραδύνωσιν. Τὴν αὐτὴν ὥραίαν σκέψιν ἐπαναλαμβάνει ὁ Κικέρων ἐν τοῖς Τουσκουλανοῖς (ocios, συγχρ. ἐπίρρ. τοῦ ocīter). si iam tum, cum..., eminebit foras et abstrahet ἐὰν ἥδη τότε, ὅτε..., θὰ ἐκπιγδήσῃ πρὸς τὰ ἔξω καὶ ἀποσπάσῃ (foras, ἐπίρρ. θύραζε, ἔξω). Ἐκάτερον ἐπεξηγεῖ τὸ ἔτερον. Τοῦ eminebit foras κλπ.

ἥ ἔννοια εἶναι : θὰ μάθῃ νὰ ἀπογωρίζεται ἐκ τῆς ἐπιγείου ζωῆς καὶ νὰ λησμονῇ τὸ φθαρτὸν σκήνωμα αὐτῆς (τὰς ἀνθρωπίνους ὀθλιότητας) ἀνυψουμένη εἰς τὴν μελέτην τῶν πέρα τοῦ τάφου (πρβλ. Πλάτ. Φαίδ. 80 E : « ἐὰν μὲν καθαρὰ ἀπαλλάττηται, μηδὲν τοῦ σώματος ἔκουεφέλκουσα, ἀτε οὐδὲν κοινωνοῦσα αὐτῷ ἐν τῷ βίῳ ἔκοῦσα εἶναι, ἀλλὰ φεύγουσα αὐτῷ καὶ συνθροισμένη αὐτῇ εἰς αὐτήν ») emīnēo, -nūi, 2. abstrāho, -trāxi, -tractum, 3. *inclusus in corpore* πρβλ.. § 6: e corporum vineulis tamquam e carcere καὶ § 7 : corporis custodiis. (inclūdo, -clūsi, -clūsum, 3). ea, quae extra erunt τὰ ἐκτὸς (τοῦ σώματος, τοῦ σωματοειδοῦς) ἐσόμενα, τὴν ἀλήθειαν, τὴν πραγματικότητα. Ἄρα γε, ἐννοεῖ ὁ Κικέρων τὰ δύντας δύντα (τὰς ἰδέας) τοῦ Πλάτωνος ; *contemplans* σκοποῦσα. quam maxime ὡς οἶόν τε πλεῖστον Σύναψιν πρὸς τὸ se . . . abstrahet. A corpore . . . corporis voluptatibus. Κατὰ τὰς θεωρίας τῶν Πυθαγορέων καὶ τοῦ Πλάτωνος πηγὴ τοῦ κακοῦ εἶναι ἡ ψλη. Πρὸς ἀγνότητα ἄρα βίου ἐπιβάλλεται ἡ ἀπολύτρωσις τῆς ψυχῆς ἀπὸ τῶν πειρασμῶν τῶν οἰσθίσεων Οὕτω μόνον διατηρουμένης τῆς καθαρότητος τῆς ψυχῆς, θὰ δυνηθῇ αὐτῇ συναθροίζομένη εἰς ἔαυτὴν νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὴν ἀρχικὴν κατάστασιν 'Ο Κικέρων λέγει δὲ εἶναι « *voluptates . . .* (τὰ θέλγητα) illecēbrae atque escae (δέλεαρ) malorum καὶ δὲ Plato escam molarum voluptatem appellat, quod eā videlicet homines capiantur sicut hamo (διὰ τοῦ ἀγκίστρου) pisces ». quasi οὕτως εἰπεῖν. libidinum τῶν σαρκικῶν δρμῶν, τῶν παθῶν libido, libidinis θ. *voluptatibus* (δοτ.) oboedientium ὑπεικουσῶν (ὑποκειμένων, δούλων) εἰς τὰς ἥδονάς (πρβλ. § 17: sermonibus vulgi dedidēris). deorum ac hominum iura τὰ δίκαια θεῶν καὶ ἀνθρώπων, τὰ δσια καὶ τὰ δίκαια. corporibus (ἀφαιρ.) ἐκ τῶν σωμάτων. volutantur nec . . . revertuntur κυλινδοῦνται καὶ δὲν ἐπιστρέφουσι (χωρὶς νὰ ἐπιστρέψωσι). 'Ο Πλάτων (Φαίδ. 81 B) λέγει : « ἐὰν δέ γε . . . μεμιασμένη καὶ ἀκάθαρτος τοῦ σώματος ἀπαλλάττηται, ἀτε τῷ σώματι ἀεὶ ξυνοῦσα καὶ τοῦτο θεραπεύουσα καὶ ἐρδσα καὶ γεγονητευμένη ὑπ' αὐτοῦ, ὑπό τε τῶν ἐπιθυμιῶν καὶ ἥδονῶν, ὃστε μηδὲν ἄλλο δοκεῖν εἶναι ἀληθὲς ἀλλ' ἡ τὸ σωματοειδές . . . βαρύνεται τε καὶ ἔλκεται πάλιν εἰς τὸν δρατὸν τόπον . . . περὶ τὸ μνήματά τε καὶ τὸν τάφους κυλινδούμενη ». nisi multis exagitati saeculis εἰμὴ διαταραχθεῖσα ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας (μετὰ πολλῶν αἰώνων δοκιμασίας). Κατὰ τὸν Πλάτωνα, ἡ ψυχή, ἡτις δὲν ἔχει ἀπαλλαγῆ τῶν ἐπιθυμιῶν

τῶν αἰσθήσεων, περιωθεῖται περὶ τὴν γῆν ἐπὶ χιλιάδας ἑτῶν. ”Αξια
ἀναγνώσεως εἶναι ὅσα σχετικὰ γράφει οὗτος (Φαιδρ. 249) καὶ δι Βερ-
γίλιος (Αἰν. 6, 735 κ. ἔξ.). revertuntur ἵδε § 5 : *huc revertuntur*
καὶ § 17 : *reditum in hunc locum. ille discessit, ego somno* (ἀφαιρ.)
solutus sum (ἀξιον παρατηρήσεως εἶναι τὸ πλῆρες δυνάμεως ἀσύνδε-
τον) = ἐκεῖνος ἀπῆλθεν (ἐξηφανίσθη), ἐγὼ ἀφυπνίσθην. (solvo,
solvi, sulutum, 3. = λύω.). Πολλὰ πείθουσιν ὅτι αἱ λέξεις αὗται τοῦ
Ἐνυπνίου τοῦ Σκιπίωνος εἶναι καὶ τὸ τέλος τῆς πραγματείας τοῦ Κι-
κέρωνος de re publica· πρβλ. Cic. de amic. 14 : « qui (Scipio ὁ
Νεώτερος)... triduum (ἐπὶ τριήμερον) disseruit (διέλαβε) de re
publica, cuius disputationis fuit extremum... fere de immortalitate
animorum, quae se in quiete (ἐν ὑπνῷ) per visum (κατ'
δναρ) ex Africano (τοῦ Πρεσβυτέρου) audisse dicebat ».

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

ΖΑΦΕΙΡΙΟΥ Ν. ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ

ΟΡΑΤΙΟΥ ΩΔΑΙ
(ΕΚΛΟΓΑΙ)

Οργανισμός Εκδοσεώς Σχολικών Βιβλιών
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ 1957

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

(UPAT 108)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

1. Βίος του Ὁρατίου.

Ο Κόιντος Ὁράτιος Φλάκκος (Q. Horatius Flaccus) ἐγεννήθη τῇ 8ῃ Δεκεμβρίου τοῦ 65 π. Χ. (689 ἀπὸ κτίσ. Ρώμ.) ἐν Οὐενουσίᾳ τῆς κάτω Ἰταλίας, παρὰ τὸν ποταμὸν Λύφιδον. Ο πατέρος του ἦτο ἀπελεύθερος (libertinus), ἀπόζων ἐκ τῶν προσδόδων μικροῦ κτήματος. Περὶ τῆς μητρός του οὐδὲν εἴναι γνωστόν, διότι περὶ αὐτῆς ὁ ἔλιος οὐδὲν ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του. Η μητέρα του εἶχεν ἀποθάνει, ὅτε ὁ Ὁράτιος ἦτο πολὺ μικρός. Μέχρι τοῦ 12ου ἔτους τῆς ἡλικίας του ἔζησεν ὁ Ὁράτιος ἐντὸς τοῦ ἐπιβλητικοῦ φυσικοῦ περιβάλλοντος τῆς μικρᾶς γενετέρας του, ἀπολαύων τῶν ἀγαθῶν καὶ τῆς ἀνέσεως τῆς ἀγροτικῆς ζωῆς. Μετὰ ταῦτα, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πατρός του, ἤλθεν εἰς Ρώμην πρὸς συμπλήρωσιν τῆς μορφώσεώς του. Ἐκεῖ παρηκολούθησε τὰ μαθήματα διαπρεπῶν διδασκάλων καὶ δὴ τοῦ περιφήμου γραμματικοῦ Ὀρβιλίου. Ο πατέρος του, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν νέων δαπανῶν, τὰς ὄποιας ἐδημιούργησεν ἡ ἐν Ρώμῃ ἐγκατάστασίς των, ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦ εἰσπράττορος τῶν ἐκ τῶν δημοπρασιῶν χρημάτων (coactor auctionum) καὶ ἀφωσιάθη ὀλοφύλως εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ ἡθικὴν μέρφωσιν τοῦ μίσου του, χάριν τοῦ ὄποιου ἐγκατέλιπε τὴν Οὐενουσίαν καὶ τὸ προσφιλές ἀγροκτημά του. Διὰ τοῦτο ὁ ποιητὴς ἀναφέρει εἰς τὰ ποιήματά του (Σατιρ. I, 6, 72) μετὰ τρυφερᾶς εὐγνωμοσύνης τὴν αὐταπάρνησιν καὶ τὰς ὑπὲρ αὐτοῦ θυσίας τοῦ στοργικωτάτου πατρός του, τοῦ ὄποιου τὸ δνομα ὑπερηφάνως μνημονεύει, εἰς πεῖσμα ἐκείνων, οἵτινες ἔσκωφαν αὐτὸν διὰ τὴν ταπεινὴν καταγωγὴν του.

Ἄλλ' οἱ πνευματικὸι ὄρλίζοντες τῆς Ρώμης, διὰ τοὺς ἐπιθυμοῦντας νὰ τύχουν ἀρτίας μορφώσεως, ἥσαν στενοί. Τὸ ἀνέσπερον φῶς τοῦ ἀρχ. Ἑλληνικοῦ πνεύματος ἦτο εἰσέτι ἔντονον εἰς τὴν ἀρχικὴν ἑστίαν του, τὰς Ἀθήνας. Διὰ τοῦτο ὁ Ὁράτιος κινούμενος ὑπὸ μόνης τῆς

έπιθυμίας νὰ παρακολουθήσῃ μαθήματα ρητορικῆς καὶ ἵδιχ φιλοσοφίας εἰς τὰς σχολὰς τῶν διαδόχων τοῦ Ἰσοκράτους καὶ τοῦ Πλάτωνος, ἥλθεν εἰς τὰς Ἀθήνας εἰς ἡλικίαν 19 περίπου ἐτῶν, ἥτοι τὸ 46 π. Χ.

Τὰς ἐν Ἀθήναις σπουδάς του διέκοψαν σοβαρὰ ἐν Ρώμῃ πολιτικὰ γεγονότα. Μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ Καίσαρος (Μάρτιος τοῦ 44 π. Χ.) ἔξερράγη νέος ἐμφύλιος πόλεμος μεταξὺ τῶν διαδόχων καὶ τῶν δολοφόνων αὐτοῦ. Ὁ Βροῦτος καὶ ὁ Κάσσιος κατέλαβον τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἑλλάδαν καὶ τὴν Ἀσίαν. Ὁ Βροῦτος ἤλθε τὸν Σεπτέμβριον τοῦ ἔτους ἑκείνου εἰς τὰς Ἀθήνας. Ὁ Ὀράτιος μετ' ἄλλων συσπουδαστῶν του, παρασυρόμενος ἀπὸ τὸν εὔκολον ἐνθουσιασμὸν τῆς ἡλικίας του, ἔσπευσε προθύμως νὰ καταταχθῇ ὑπὸ τὰς σημαίας τοῦ Βρούτου, μὲ τὸν βαθμὸν μάλιστα τοῦ στρατ. χιλιάρχου, παρὰ τὸ γεγονὸς ὅτι οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχεν ὑπηρετήσει ὡς στρατιώτης.

Τὸν Νοέμβριον τοῦ 42 π. Χ. συνεκροτήθη ἡ παρὰ τοὺς Φιλίππους μάχη· οἱ δημοκρατικοὶ ἡττήθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγήν. Ὁ Ὀράτιος δὲν αἰσχύνεται νὰ ὄμοιογήσῃ (‘Ωδὴ 7, στίχ. 9, 10, 11, 12 βιβλ. ΙΙ) ὅτι ἐγκατέλιπε τὴν ἀσπίδα του εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης ταύτης. ‘Ισως ὅμως δὲν πρέπει νὰ ἔρμηγενθῇ κυριολεκτικῶς τὸ χωρίον τοῦτο. Πιθανῶς ὑπαινίσσεται κατὰ ποιητικὸν τρόπον, ὅτι μετὰ τὴν ἡτταν ἑκείνην τῶν ὄμοφρόνων του δὲν ἀνεμείχθη πλέον εἰς τὴν πολιτικήν, ἀλλ’ ἐπεδόθη εἰς μελέτας καὶ εἰς τὴν ποίησιν.

Ἡ θέσις τοῦ Ὀρατίου, μετὰ τὴν παρὰ τοὺς Φιλίππους ἡτταν, ἀποβαῖνει δεινή. Ἡ μικρὰ πατρικὴ περιουσία του, τῆς ὁποίας ἥτο κληρονόμος, διότι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχεν ἀποθάνει ὁ πατήρ του, ἐδήμευθη ὑπὸ τοῦ Ὁκταβιανοῦ καὶ διενεμήθη μετὰ πολλῶν ἄλλων κτηματικῶν περιουσιῶν εἰς τοὺς παλαιμάχους στρατιώτας (veterānos).

Οτε ὅμως τῷ 41 π. Χ. ἐχοργήθη παρὰ τοῦ Ὁκταβιανοῦ γενικὴ ἀμνηστία εἰς τὸν ἀντιπάλους του, ἐπωφελούμενος ταύτης καὶ ὁ Ὀράτιος, ἐπανῆλθεν εἰς Ρώμην, ὅπου πρὸς πορισμὸν τῶν πρὸς τὸ ζῆν διωρίσθη οἰκονομικὸς ὑπάλληλος (ταμειακὸς γραμματεὺς). Τὰς ἐκτὸς τῆς ὑπηρεσίας ὥρας του διέθετεν εἰς τὴν ποίησιν. Ταχύτατα δὲ συνέδεθη διὰ φιλίας μετὰ τῶν ὄνομαστῶν τότε ποιητῶν Οὐεργιλίου καὶ Οὐαρίου καὶ δι' αὐτῶν ἥλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ πιστοῦ συμβούλου του Ὁκταβιανοῦ, τοῦ Μαικήνα, τοῦ ἐνθέρμου προστάτου τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων.

Ἡ ἀπλῆ κατ' ἀρχὰς γνωριμία του μετὰ τοῦ Μαικήνα ἔξειλίγθη

σὺν τῷ χρόνῳ εἰς τόσην οἰκειότητα καὶ φιλίαν, ὥστε δὲ Μαικήνας προσέφερεν εἰς αὐτὸν ὡς δῶρον τὴν Σαβινικὴν ἔπαυλιν, κειμένην εἰς 25 περίπου μιλίων ἀπόστασιν πρὸς τὰ Β.Α. τῆς Ράμης. Τῆς ἔπαυλεως ταύτης τὰ θέλγητρα ὑμεῖς ὁ ποιητὴς συγχάει εἰς τὰ ποιήματά του, διότι ἐκεῖ εὑρεν δ', τι ἀκριβῶς ἐπόθει ἡ ποιητικὴ ψυχή του, ἄνεσιν, χαράν, πηγὰς ἐμπνεύσεως ἀλλὰ καὶ προσδόους ἀξιολόγους.

'Η ποιητικὴ ἴκανότητας τοῦ 'Ορατίου, αἱ ἔξαρτετοι κοινωνικαὶ ἀρεταὶ του καὶ ὁ φιλικὸς δεσμός του μετὰ τοῦ Μαικήνα εἰσήγαγον αὐτὸν εἰς τοὺς ἀριστοκρατικοὺς κύκλους τῆς ρωμαϊκῆς κοινωνίας. Οἱ διαπρέποντες κυρίως εἰς τὰ γράμματα ἄνδρες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ἦσαν φίλοι του. Δείγματα τρανὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς ἐκτιμήσεως καὶ φιλίας του παρέχουν αἱ φίδαι του, διότι πολλὰς ἀπευθύνει, τιμῆς ἔνεκα, πρὸς αὐτούς.

'Ιδιαιτέρας ὅμως μνείας εἶναι ἀξία ἡ πρὸς τὸν 'Οκταβιανὸν Αὔγουστον εἰλικρινῆς ἀφοσίωσις καὶ ἀγάπη τοῦ 'Ορατίου. Τὸ γεγονός δὲ δτὶ ὑπὸ τὰς σημαίας τῶν δημοκρατικῶν Βρούτου καὶ Κασσίου ἐπολέμησε πρὸ ἐτῶν κατὰ τῶν ἀρχῶν, τὰς ὅποιας ἔξεπροσώπει ὁ διάδοχος τοῦ δολοφονηθέντος Καίσαρος, δὲν ἀποδεικνύει δτὶ ἐστερεῖτο σταθερῶν πολιτικῶν πεποιθήσεων, ἀλλ' δτὶ ὁ ἐνθουσιώδης ἐν τῇ νεανικῇ ἡλικίᾳ ποιητής, ὥριμος ἥδη, ἦτο ἴκανος νὰ διαικρίνῃ καὶ νὰ ἐκτιμήσῃ προσηγόρως τὴν θαυμασίαν τάξιν, τὴν εἰρήνην καὶ τὴν κατὰ πάντα πρόσδον τοῦ Ρωμ. κράτους, ἡτις ἐπραγματοποιήθη καὶ ἐπεκράτησεν ἐν αὐτῷ διὰ τῆς δεξιωτάτης διοικήσεως τοῦ Αὐγούστου. Διὰ τοῦτο δὲν παρουσιάζεται ὡς ἀπλῶς ἀνεχόμενος τὸ νέον καθεστώς, ἀλλὰ διαθέτει τὴν ἐμπνευσίν του, ἵνα ὑμνήσῃ αὐτό, συντελῶν οὕτω τὸ κατ' αὐτὸν εἰς τὴν παγίωσίν του.

Εἰς ἡλικίαν 57 ἐτῶν ἀπέθανεν αἰφνιδίως τῇ 27 Νοεμβρίου τοῦ ἔτους 8 π. Χ. καὶ ἐτάφη ἐπὶ τοῦ 'Ησκυλίου λόφου, παρὰ τὸν τάφον τοῦ μεγάλου φίου καὶ προστάτου του Μαικήνα, ὅστις εἶχε προηγγήθη αὐτοῦ εἴκοσι μόνον ἡμέρας εἰς τὸν θάνατον.

2. "Ἐργα τοῦ 'Ορατίου.

'Ο 'Οράτιος ἔγραψε λυρικὰ καὶ σατυρικὰ ποιήματα. Καὶ λυρικὰ μὲν εἶναι : α) αἱ φίδαι (carmīna) εἰς 4 βιβλία, β) οἱ ἐπιφράσεις (epōdi) εἰς ἓν βιβλίον, ποιήματα σκωπητικά, πλήρη εἰρωνείας καὶ σκη-

νῶν ἐκ τῆς καθημερινῆς ζωῆς, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ α' "Ελληνος ιαμβικοῦ ποιητοῦ Ἀρχιλόχου τοῦ Παρίου, γ) ὁ ἔκατον ταέτηρος ὑμνος (*carmen saeculare*), ποιηθεὶς κατ' ἐντολὴν τοῦ Αὐγούστου, ἵνα ψαλῆν ὑπὸ χοροῦ εὔγενῶν παιδῶν καὶ παρθένων κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν Σαικουλαρίων, τελεσθεῖσαν κατὰ τὸ ἔτος 17 π. Χ. Σατυρικὰ δὲ εἶναι : α) αἱ Σάτιραι (*Satires* ή *Sermones*) εἰς δύο βιβλία, διὰ τῶν ὅποιών ὁ ποιητής σκώπτει καὶ καυτηριάζει μὲ λεπτὴν ἀστειότητα τὰς ἡθικὰς ἐλλείψεις τῆς κοινωνίας, χωρὶς νὰ θίγῃ ὥρισμένα πρόσωπα, κατ' ἀπομίμησιν τῆς μέστης κωμῳδίας τῶν ἀρχαίων 'Ελλήνων, β) αἱ 'Ἐπιστολαί (*epistles*) εἰς δύο βιβλία, τοῦ αὐτοῦ περίπου πρὸς τὰς σατίρας περιεχομένου, ἀλλὰ πρὸς ὥρισμένα πρόσωπα ἀπευθυνόμεναι, κατ' ἀπομίμησιν τῆς ἀρχαίας 'Αττικῆς κωμῳδίας καὶ γ) ἡ Ποιητικὴ τέχνη ή 'Ἐπιστολὴ πρὸς Πισδνες (*ars poetica* aut *epistola ad Pisones*) ἀπευθυνομένη πρὸς τοὺς υἱοὺς τοῦ Λευκίου Καλπουρίου Πείσωνος καὶ περιέχουσα ἀξιολόγους παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς ποιήσεως γενικῶς.

'Ο 'Οράτιος, διὰ τῶν ἀνωτέρω ποιημάτων του καὶ ἴδιᾳ διὰ τῶν ὡδῶν του, κατετάχθη μεταξύ τῶν δοκιμωτάτων Ρωμαίων ποιητῶν, καταλαβὼν τὴν πρώτην θέσιν ἐν τῷ κύκλῳ τῶν λυρικῶν τοιούτων. 'Ανεδείχθη δ' ὄντως ἀριθμοτος καλλιτέχνης τῆς λυρικῆς ποιήσεως, πρῶτος αὐτὸς μιμηθεὶς τὰ ὑπέροχα λυρικὰ δημιουργήματα τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πνεύματος, εἰς μίμησιν τῶν ὅποιών προτρέπει καὶ τοὺς ἄλλους, λέγων ἐν τῇ πρὸς τοὺς Πείσωνας ἐπιστολῇ 259 « *vos exemplaria Graeca nocturna versate manu, versate diurna* » ἤτοι « 'Τιμεῖς τὰ ἐλληνικὰ παραδείγματα (συγγράμματα) νύκτα καὶ ἡμέραν ἀνελίσσετε ». Αἱ ὡδαὶ τοῦ 'Ορατίου ἀποτελοῦν τὸ κάλλιστον ἀπὸ πάσης ἀπόψεως μέρος τοῦ ποιητικοῦ του ἔργου. 'Η φιλία, ὁ ἔρως, ἡ ἔρις, τὰ συμπόσια, ἡ πολιτεία ἀποτελοῦν τοὺς πόλους, περὶ τοὺς ὅποιους στρέφεται ἡ θαυμαστὴ ἔμπνευσίς του. Τὸ περιεχόμενον αὐτῶν ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν τεχνικὴν μορφήν των, ἀποπνέει χάριν καὶ λεπτὴν εὔστραπελίαν. 'Αν καὶ ἐμιμήθη τοὺς "Ελληνας λυρικούς; τὸν Ἀρχίλοχον, τὴν Σαπφώ καὶ τὸν Ἀλκαῖον, ἐν τούτοις δὲν παρουσιάζεται ὡς ἀντιγραφεύς ἢ τυφλὸς μιμητὴς αὐτῶν. Παρουσιάζει πρωτοτυπίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν, ἐν τῇ ὅποιᾳ καταφαίνεται ἡ γνησία ρωμαϊκὴ ψυχή του.

Τὴν πρώτην τῶν ἀνὰ χειραρχας ἔκλεκτῶν ὡδῶν ἀπευθύνει πρὸς τὸν μέγαν προστάτην του Μαικήναν. 'Ἐν αὐτῇ ἐκθέτει τὰς διαφόρους κλί-

σεις καὶ ἐπιθυμίας τῶν ἀνθρώπων καὶ ἐν κατακλεῖδι τὸ ἀτομικόν του
ἰδεῶδες.

Τὴν β' ἀπευθύνει πρὸς τὸ πλοιον, ἐφ' οὗ ἐπεβιβάσθη ὁ φίλος του
Οὐεργίλιος, διὰ νὰ μεταβῇ εἰς Ἀθήνας.

Τὴν γ' πρὸς τὸν Μ. Ἀγρίππαν, διαπρεπῆ στρατιωτικὸν καὶ πο-
λιτικὸν ἄνδρα τῆς ἐποχῆς του.

Τὴν δ' πρὸς τὸν Ἐρμῆν, κατὰ μίμησιν ὁμοίου ὅμνου του Ἀλκαίου
πρὸς αὐτόν.

'Η ε' εἶναι εὐχὴ πρὸς τὴν Ἀρτεμίν καὶ τὸν Ἀπόλλωνα.

'Η στ', κατὰ μίμησιν τῶν ἀρχαίων ἑλλήνων θρήνων, ἐποιήθη ἐπὶ¹
τῷ θανάτῳ τοῦ κοινοῦ μετὰ τοῦ Οὐεργίλιου φίλου Κοϊντιλίου Οὐάρου.

'Ἐν τῇ ζ' ἐξωτερικεύει τὴν ἀμετρον χαράν του ἐπὶ τῇ ἡττῃ καὶ
τῷ θανάτῳ τῆς βασιλίσσης τῆς Αἰγύπτου Κλεοπάτρας.

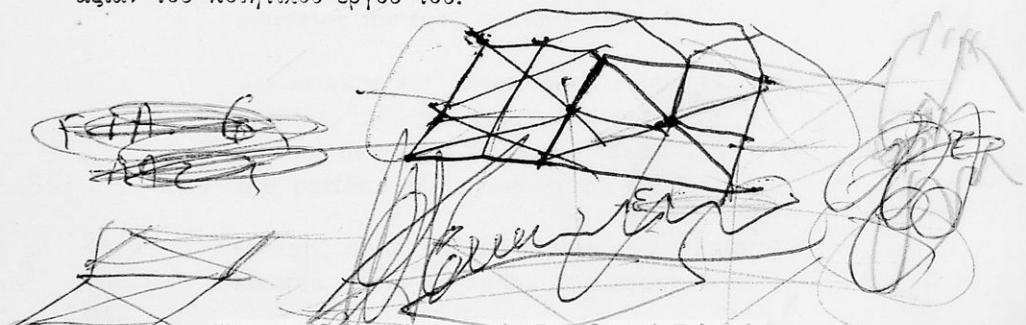
'Ἐν τῇ η' πανηγυρίζει ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ εἰς Ρώμην τοῦ κατὰ τὴν
μάχην παρὰ τοὺς Φιλίππους συμπολεμιστοῦ του Πομπηίου Ούάρου.

'Ἐν τῇ θ', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ἔαυτὸν
μετὰ θάνατον μεταμορφούμενον εἰς κύκνον καὶ ἐξασφαλίζοντα τὴν
ἀθανασίαν.

'Ἐν τῇ ι', ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Μαικήναν, φαντάζεται ὅτι τὸν
ἐπισκέπτεται οὗτος καθ' ἣν ὥραν ἐτοιμάζεται νὰ θυσιάσῃ εἰς τὴν "Ἡραν
καὶ τὸν προσκαλεῖ νὰ συνεορτάσῃ, διότι ἀγει τὴν ἐπέτειον τῆς ἡμέρας,
καθ' ἣν ἐσώθη ἀπὸ τὸν ἀπειλήσαντα αὐτὸν κίνδυνον, ἐκ τοῦ καταπεσόντος
ἐπ' αὐτοῦ δένδρου τοῦ κήπου του.

'Ἐν τῇ ια' ἀπευθύνεται πρὸς τὸν Βάκχον, ἵνα ὑπὸ τὴν ἔμπνευσίν
του ἐγκωμιάσῃ τὸν Αὔγουστον. Καὶ

ἐν τῇ ιβ', ἡτις ἀποτελεῖ ἐπίλογον τρόπον τινὰ τῶν τριῶν πρώ-
των βιβλίων τῶν φύδων, κρίνει μετὰ χαρακτηριστικῆς ἀλαζονείας τὴν
ἀξίαν τοῦ ποιητικοῦ ἔργου του.

Ψηφιοποιηθήκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΕΡΟΣ Α'
~~ΚΕΙΜΕΝΟΝ~~
C A R M I N A S E L E C T A

L I B E R P R I M U S

1.

1. Maecenas, atavis edite regibus,
o et praeſidium et dulce decus meum,
sunt quos curriculo pulverem Olympicum
collegisse iuvat, metaque fervidis
5. evitata rotis, palmaque nobilis
terraruſ dominoſ evehit ad deoſ ;
hunc, ſi mobiliuſ turba Quiritiuſ
certat tergeminis tollere honoribus
10. illum, ſi proprio condidit horreo
quidquid de Libycis verritur areiſ ;
gaudentem patrioſ findere sarcuſ
agroſ Attalicis condicioňibus
15. luctanſem Icariis fluctuibus Africum
mercator metuens otium et oppidi
laudat rura ſui ; mox reficit rates
quassas, indociliſ pauperiem pati.
est qui nec veteriſ pocula Massici
20. nec partem ſolido demere de die
ſpernit, nunc viridi membra sub arbuto
ſtratus, nunc ad aquae lene caput ſacrae ;

- multos castra iuvant et lituo tubae
 25. permixtus sonitus bellaque matribus
 detestata. manet sub Jove frigido
 venator, tenerae coniugis immemor,
 seu visa est catulis cerva fidelibus,
 seu rupit teretes Marsus aper plagas.
 30. me doctarum hederae praemia frontium
 dis miscent superis, me gelidum nemus
 Nympharumque leves cum Satyris chori
 secernunt populo, si neque tibias
 Euterpe cohibet, nec Polyhymnia
 Lesboum refugit tendere barbiton.
 35. quodsi me lyricis vatibus inseres,
 sublimi feriam sidera vertice.

2. (III)

1. Sic te diva potens Cypri,
 sic fratres Helenae, lucida sidera,
 ventorumque regat pater
 obstrictis aliis praeter Iapyga,
 5. navis, quae tibi creditum
 debes Vergilium ; finibus Atticis
 reddas incolumem precor,
 et serves animae dimidium meae. —
 illi robur et aes triplex
 10. circa pectus erat, qui fragilem truci
 commisit pelago ratem
 primus, nec timuit praecipitem Africum
 deceriantem Aquilonibus,
 nec tristes Hyadas nec rabiem Noti,
 15. quo non arbiter Hadriae
 maior, tollere seu ponere volt freta.

- quem mortis timuit gradum,
qui siccis oculis monstra natantia
qui vidit mare turgidum et
20. infames scopulos Acroceraunia?

nequicquam deus abscidit
prudens oceano dissociabili
terras, si tamen impiae
non tangenda rates transiliunt vada.

25. audax omnia perpeti
gens humana ruit per vetitum (nefas !)
audax Iapeti genus
ignem fraude mala gentibus intulit.

post ignem aetheria domo

30. subductum macies et nova febrium
terrī incubuit cohors,
semotique prius tarda necessitas

leti corripuit gradum.

expertus vacuum Daedalus aëra

35. pennis non homini datis ;
perrupit Acheronta Herculeus labor.

nil mortalibus ardui est :

caelum ipsum petimus stultitia, neque
per nostrum patimur scelus

40. iracunda Iovem ponere fulmina.

3. (VI)

1. Scriberis Vario fortis et hostium
victor, Maeonii carminis alite,
quam rem cumque ferox navibus aut equis
miles te duce gesserit.

5. nos, Agrippa, neque haec dicere nec gravem
Pelidae stomachum cedere nescii

nec cursus duplicitis per mare Ulixei
nec saevam Pelopis domum

conamur, tenues grandia, dum pudor
10. inbellisque lyrae Musa potens vetat
laudes egregii Caesaris et tuas
culpa deterere ingenii. .

quis Martem tunica tectum adamantina
digne scripserit aut pulvere Troico

15. nigrum Merionen aut ope Palladis
Tydiden superis parem?

nos convivia, nos proelia virginum
sectis in iuvenes unguibus acrium
cantamus, vacui sive quid urimus,
20. non praeter solitum leves.

4. (X)

1. Mercuri, facunde nepos Atlantis,
qui feros cultus homimum recentum
voce formasti catus et decorae
more palaestrae.

5. te canam, magni Jovis et deorum
nuntium curvaeque lyrae parentem
callidum, quidquid placuit, iocoso
condere furto.

te, boves olim nisi reddidisses

10. per dolum amotas, puerum minaci
voce dum terret, viduus pharetra
risit Apollo.

quin et Atridas, duce te, superbos
Ilio dives Priamus relicto

15. Thessalosque ignes et iniqua Troiae
castra feffellit.

tu pias laetis animas reponis
sedibus, virgaque levem coērces
aurea turbam, superis deorum

20. gratus et imis.

5. (XXI)

- ~~(XXI)~~
1. Dianam, tenerae dicite virgines,
Intonsum, pueri, dicite Cynthium
Latonamque supremo
dilectam penitus Jovi.
 5. vos laetam fluvii et nemorum coma,
quaecumque, aut gelido prominet Algido
nigris aut Erymanthi
silvis aut viridis Cragi ; -

vos Tempe totidem tollite laudibus

10. natalemque, mares, Delon Apollinis
insignemque pharetra
fraternaque umerum lyra.

Hic bellum lacrimosum, hic miseram famem
pestemque a populo et principe Caesare in

15. Persas atque Britannos
vestra motus aget prece.

6. (XXIII)

1. Quis disiderio sit pudor aut modus
tam cari capit? praecipe lugubres
cantus, Melpomene, cui liquidam pater
vocem cum eithara dedit.
5. ergo Quintilium perpetuus sopor
urget! cui Pudor et Justitiae soror,
incorrupta Fides, nudaque Veritas
quando ullum inveniet parem?

multis ille bonis flebilis occidit,
 10. nulli flebilius, quam tibi, Vergili.
 tu, frusta pius, heu, non ita creditum
 poscis Quintilium deos.

quid? si Threicio blandius Orpheo
 auditam moderere arboribus fidem,
 15. num vanae redeat sanguis imagini,
 quam virga semel horrida

non lenis precibus fata recludere,
 nigro compulerit Mercurius gregi?
 durum : sed levius fit patientia
 quidquid corrigere est nefas.

7. (XXXVII)

1. Nunc est bibendum, nunc pede libero
 pulsanda tellus ; nunc Saliaribus
 ornare pulvinar deorum
 tempus erat dapibus, sodales.
5. antehac nefas depromere Caecubum
 cellis avitis, dum Capitolio
 regina dementis ruinas,
 funus et imperio parabat
- contaminato cum grege turpium
10. morbo virorum, quidlibet impotens
 sperare fortunaque dulci
 ebria, sed minuit furem
- vix una sospes navis ab ignibus,
 mentemque lymphatam Mareotico
15. redegit in veros timores
 Caesar ab Italia volantem
 remis adurgens, accipiter velut
 mollis columbas aut leporem citus

venator in campis nivalis

20. Haemoniae, daret ut catenis

fatale monstrum, quae generosius
perire quaerens nec muliebriter
expavit ensem nec latentis
classe cita reparavit oras.

25. ausa et iacentem visere regiam
voltu sereno, fortis et asperas
tractare serpentes, ut atrum
corpore conbiberet venenum,

deliberata morte ferocior ;

30. saevis Liburnis scilicet invidens
privata deduci superbo,
non humilis mulier, triumpho.

L I B E R A L T E R

8. (VII)

1. O saepe mecum tempus in ultimum
deducte, Bruto militiae duce,
quis te redonavit Quiritem
dis patriis Italoque caelo,

5. Pompei, meorum prime sodalium ?
cum quo morantem saepe diem mero
fregi, coronatus nitentis
malobathro Syrio capillos,

tecum Philippos et celerem fugam

10. sensi, relicta non bene parmula,
cum fracta virtus, et minaces
turpe solum tetigere mento ;

sed me per hostis Mercurius celer
denso paventem sustulit aëre ;

15. te rursus in bellum resorbens
unda fretis tulit aestuosis.

ergo obligatam redde Jovi dapem
longaque fessum militia latus
depone sub lauru mea nec

20. parce eadis tibi destinatis.

oblivioso levia Massico
ciboria exple, funde capacibus
unguenta de conchis. quis udo
deproperare apio coronas

25. curatve myrto? quem Venus arbitrum
dicet bibendi? non ego sanius
bacchabor Edonis : recepto
dulce mihi furere est amico.

9. (XX)

1. Non usitata nec tenui ferar
penna biformis per liquidum aethera
vates, neque in terris morabor
longius invidiaque maior

5. urbes relinquam, non ego, pauperum
sanguis parentum, non ego, quem vocas,
dilecte Maeenas, obibo
nec Stygia cohibebo unda.

iam iam residunt cruribus asperae

10. pelles et album mutor in alitem
superne nascunturque leves
per digitos umerosque plumae.

iam Daedaleo notior Icaro
visam gementis litora Bospori

15. Syrtisque Gaetulas canorus
ales Hyperboreosque campos.

me Colchus et qui dissimulat metum
Marsae cohortis Dacus et ultimi
noscent Geloni, me peritus
20. disset Hiber Rhodanique potor.

absint inani funere neniae
luctusque turpes et querimoniae ;
compesce clamorem ac sepulcri
mitte supervacuos honores.

LIBER TERTIUS

10. (VIII)

1. Martiis caelebs quid agam Calendis,
quid velint flores et acerra turis
plena miraris positusque carbo in
caespite vivo,

5. docte sermones utriusque linguae !
voveram dulcis epulas et album
Libero caprum prope funeratus
arboris ictu.

hic dies anno redeunte festus

10. corticem adstrictum pice demovebit
amphorae fumum bibere institutae
consule Tullo.

sume, Maecenas, cyathos amici
sospitis centum et vigiles lucernas

15. prefer in lucem : procul omnis esto
clamor et ira.

mitte civilis super Urbe curas :
occidit Daci Cotisonis agmen,
Medus infestus sibi luctuosus

20. dissidet armis,

servit Hispanae vetus hostis orae
 Cantaber, sera domitus catena,
 iam Scytha laxo meditantur arcu
 cedere campis.

25. neglegens, ne qua populus laboret,
 parce privatus nimium cavere et
 dona praesentis cape laetus horae et
 linque severa.

11. (XXV)

1. Quo me, Bacche, rapis tui
 plenum? quae nemora aut quos agor in specus
 velox mente nova? quibus
 antris egregii Caesaris audiar
5. aeternum meditans decus
 stellis inserere et consilio Jovis?
 dicam insigne, recens, adhuc
 indictum ore alio. non secus in iugis
 Edonis stupet Euhias
10. Hebrum prospiciens et nive candidam
 Thracen ac pede barbaro
 lustratam Rhodopen, ut mihi devio
 ripas et vacuum nemus
 mirari libet. o Naiadum potens
15. Baccharumque valentium
 proceras manibus vertere fraxinos,
 nil parvum aut humili modo,
 nil mortale loquar, dulce periculum est,
 o Lenaee, sequi deum
20. cingentem viridi tempora pampino.

12. (XXX)

Exegi monumentum aere perennius
regalique situ pyramidum altius,
quod non imber edax, non aquilo impotens
possit diruere aut innumerabilis

5. annorum series et fuga temporum.
non omnis moriar multaque pars mei
vitabit Libitinam ; usque ego postera
crescam laude recens, dum Capitolium
scandet cum tacita virgine pontifex.
10. dicar, qua violens obstrepit Aufidus
et qua pauper aquae Daunus agrestium
regnavit populorum, ex humili potens,
princeps Aeolium carmen ad Italos
deduxisse modos. sume superbiam
quaesitam meritis et mihi Delphica
lauro cinge volens, Melpomene, comam.

ΜΕΡΟΣ Β'

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΑΙ ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

1. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΙΔΗ Ι

1 - 6. *atavus* = ὁ ἐπίπαππος, ὁ πρόγονος. *editus - a - um*, τοῦ ρ. *edo* = γεννῶ. *decus - oris* = κόσμημα. *iuno - vi - tum* (α') = ἀρέσκω. *curriculum - i* = ἄρμα. *meta - ae* = ἡ νύσσα (στήλη εἰς τὰς καμπάς τοῦ ἴπποδρόμου). *evito* ρ. (α') = διαφεύγω. *palma - ae* = φοῖνιξ (δένδρον). *evehō - xi - ctum* (γ') = ἀναβιβάζω, ἀνυψώ· ἡ φυσ. σ.: *sunt quos* (= nonnulos) *iuvat collegisse curriculo pulverem Olympicum et meta evitata rotis fervidis et palma nobilis evehit ad deos dominos terrarum* (τὸ meta καὶ palma ὑποκ. τοῦ evehit). *Maecenas - atis* = ὁ Μαικήνας, ἀπλοῦς ἵππεὺς Ρωμαῖος, εὔνοούμενος τοῦ Αὐγούστου καὶ ὁ σπουδαιότερος σύμβουλος αὐτοῦ, καταγόμενος ἐκ παλαιοτάτης Τοσκανικῆς οἰκογενείας. 7 - 10. *hunc* (iuvat). *mobilis - e* = εὐμετάβολος, ἀσταθής. *turba - ae* = πλῆθος. *illum* (iuvat). *tergeminus* = τρίδυμος, τριπλοῦς. *proprius - a - um* = ὁ ἴδιος (τινός), ἀτομικός. *horreum* = ἡ ἀποθήκη, ὁ σιτοβολῶν. *verro - rri - rsum* (γ') = σαρῶ (σαρώνω). *area - ae* = τὸ ἀλώνιον. *tergemini honores λέγονται* : ἡ ἀρχὴ τοῦ ἀγροτανόμου (aedilis), τοῦ πρατίτωρος (praetor) καὶ τοῦ ὑπάτου (consul). *Libycae areae* : διότι ἡ ἐπαρχία τῆς Λιβύης ἐπρομήθευε μετὰ τῆς Αἰγύπτου καὶ τῆς Σικελίας τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἐν Ρώμῃ καταναλισκομένου σίτου. 11 - 18. *findo - di - ssum* (γ') = σχίζω, σκάπτω. *sarculum - i* = τὸ σκαλιστήριον, ἡ ἀξίνη. *condicio - onis* = ἡ πρόστασις, ὁ δρος. *numquam demoveas* = οὐδέποτε ἥθελες ἀπομακρύνει. *trabs - bis* = ἡ δοκός, τὸ πλοῖον. *seco - ui - ctum* (α') = κόπτω, διασγιᾶ. *luctor*, (α') = παλαιώ. *tox ἐπίρ.* = μετ' ὀλίγον. *reficio* (re - facio) = ἐπισκευάζω. *ratis - is* = ἡ σχεδία, πλοῖον. *quassus - a - um* (τοῦ ρ. *quatiōr*) = καταπεπονημένος, βεβλαμμένος. *indocilis* = ἀμαθής, ἄπειρος. *Attalicae condiciones* : διότι τὰ πλούτη τῶν Ἀτταλικῶν βασιλέων τῆς Περγάμου ἦσαν παροιμιώδη. 'Ο Ἀτταλος ὁ III (133 π. Χ.) εἶχε κληροδοτήσει τὸ βασίλειόν του εἰς τοὺς Ρωμαῖους. *Cypria trabs* : διότι οἱ Κύπριοι ἦσαν τολμηροὶ θαλασσοπόροι καὶ ἴσχουν ἔμποροι. *Africus* =

ό λιλψ (κοιν. γαρμπῆς), θυελλώδης κατὰ τὸν χειμῶνα ὄνεμος. 19 - 29. *poculun - i* = ποτήριον. *demo - mpsi - mptum* (γ') = ἀφαιρῶ. *solidus* (ἐπίθ.) = στερεός, ἀκέραιος. *sperno - sprevi - etum* (γ') = ἀποχωρίζω, ὀλιγωρῶ. *nunc... nunc* = δὲ μέν... δὲ δέ. *arbutus - i* = ἡ κόμαρος. *viridis - is* = πράσινος, θαλερός. Ἡ φυσ. σειρά: *nunc stratus membra sub viridi arbuto. ad lene caput sacrae aquae = παρὰ τὴν* ἥρεμον πηγὴν (κεφαλόβρυσον) *ἱεροῦ ὅδατος*· (αἱ πηγαὶ ἡσαν καθιερωμέναι εἰς θεότητας). *tuba - ae* = ἡ σάλπιγξ. *lituus - i* = κέρας, ἐπικαμπῆς σάλπιγξ. *detestor* (α') = μυσάττομαι, καταρῶμαι. *sub Jove frigido* ἀντὶ τοῦ *sub caelo*. *seu - seu* = εἴτε - εἴτε. *catulus - i* = σκύλαξ, κυνάριον. *rumpo - pi - ptum* (γ') = θραύω, διαρρηγνύω. *teres - etis* = στρογγύλος, ἐπιμήκης. *plaga - ae* = δίκτυον. *Massicus*: καλεῖται ὁ περίφημος οἶνος τῆς Καμπανίας (καμπανίτης) ὁ φέρων τὸ δόνομα τοῦ ὄμωνύμου ὅρους τῆς Ἰταλίας. *sub Jove frigido*: διότι ὁ *Juppiter*, ὃς προσωποποιεῖται τοῦ οὐρανοῦ, λαμβάνεται ἀντὶ τοῦ ψυχροῦ ὑπαίθρου. *Marsus* = Μαρσικός, δόνομα λαοῦ Ἰταλικοῦ. 30 - 36. *hedera - ae* = ὁ κισσός, φυτὸν ἱερὸν τοῦ Βάκχου, τοῦ ἔξαπτοντος τὴν φαντασίαν τῶν ποιητῶν. *gelidus*, ἐπίθ. = κρυερός, παγετώδης. *secerno, -crevi - etum* (γ') = διακρίνω, χωρίζω. *tibia - ae* = ὁ αὐλὸς (μουσικὸν ὅργανον). *Euterpe - Polyhymnia*, δόνύματα Μουσῶν. *barbitus - i* = ἡ βάρβιτος, ἔγχορδον μουσ. ὅργανον, δόμοιον πρὸς τὴν λύραν. *Lesbous*: διότι ἡ Σαπφώ καὶ ὁ Ἀλκαῖος, οἱ περίφημοι λυρικοὶ ποιηταὶ τοῦ θου π. X. αἰῶνος, ἡσαν Λέσβιοι. *vates - is* = μάντις, ποιητής. *insero - ui - rtum* (γ') = συγκαταλέγω. *sublimis - is* ἐπίθ. = μετέωρος, μετάρσιος. *fervio - ire* (δ') = πλήττω. *quod si me... vertice* = διότι, ἐὰν μὲ κατάξης μετατάξῃ τῶν λυρικῶν ποιητῶν, διὰ μεταρσίου κεφαλῆς θὰ πλήξω τὰ ἀστρα.

2. ΒΙΒΛΙΟΝ . - ΩΙΔΗ III

1 - 8. *diva potens Cypri* = ἡ θεὰ ἡ δεσπόζουσα τῆς Κύπρου· ἡ Κύπρις (Ἀφροδίτη), ἡς περίφημον τὸ ἐν Πάφῳ ἱερὸν (*Venus marina*, ἡ θαλασσία Ἀφροδίτη). *fratres Helenae* = οἱ ἀδελφοὶ τῆς Ἐλένης Κάστωρ καὶ Πολυδεύκης, οἱ Διόσκουροι, λατρευόμενοι ὡς θαλάσσιαι θεότητες· προσωποποίησις τῶν δύο λαμπροτέρων ἀστέρων τοῦ ἀστερισμοῦ τῶν διδύμων. Ἡ λεκτρικοὶ σπινθῆρες ἀπὸ τῶν ἀκρων τῶν ἴστων φαινόμενοι μετὰ θυελλαν ἐθεωροῦντο αἴσιοι οἰωνοὶ ὑπὸ τῶν Διοσκού-

ρων πεμπόμενοι. *obstringo - nxi - ctum* (γ') = σφίγγω, περιορίζω. *obstrictis aliis* (ventis). *Iapyx - ygis* = ὁ Ἰάπυξ : οὗτος διὰ τοὺς Ρωμαίους ἦτο κυρίως ὁ βορειοδυτικὸς ἄνεμος, λίγαν εὐνοϊκὸς διὰ τοὺς ταξιδεύοντας ἐξ Ἰταλίας εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ φυσικὴ σειρά : *sic . . . regat navis* = εἴθε οὕτω νὰ σὲ διακυβερνᾷ, ὃ πλοῖον. *quae debes tibi creditum Vergilium* : διέτι ὁ ποιητής εἶχεν ἐμπιστευθῆ τρόπον τινὰ τὴν ζωὴν τοῦ Οὐεργιλίου εἰς τὸ πλοῖον, τὸ ὄποῖον οὕτω debet. *reddo* (ρ. γ') = ἀποδίδωμι. *dimidium animae meae* : πρβλ. « μία ψυχὴ ἐν δυοῖν σώμασι ». *dimidium* = τὸ ἥμισυ. 9 - 16. *robur - oris* = ἄγρια δρῦς (μεταφ. τόλμη). ἡ φυσ. σειρ. : *robur et triplex aes erat circa pectus illi qui . . . πρβλ.* « πολλὰ τὰ δεινὰ κούδεν ἀνθρώπου δεινότερον πέλει . . . ». *fragilis - is* ἐπίθ. = εὔθραυστος. *trux - cis* ἐπίθ. = ἄγριος (*fragilis ratis - trux pelagus, ἀντίθεσις*). *praeceps - itis* (*prae - caput*) = προπετής, ὅρμητικός. *Hyades - um* = αἱ Ὑάδες : σύμπλεγμα 7 ἀστέρων ἐπὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ ἀστερισμοῦ τοῦ Ταύρου. Ἡ ἐπιτολὴ των ἐνομίζετο ὅτι ἐπέφερεν ὑετοὺς κακαῖς καταιγίδας διὰ τοῦτο καλοῦνται *tristes*. *rabies - ei* = ἡ λύσσα. *quo* (*Noto*) β' ὄρος συγκρίσεως. *arbiter - tri* = διαιτής, κριτής, δεσπότης. *Hadria - ae* : ὁ Ἀδρίας, τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος, τὸ ὄποῖον εἶναι ἐκτεθειμένον εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν νοτίων ἀνέμων. *volt ἀντὶ vult τοῦ volo* = θέλω. *fretum - i* = ὁ πορθμός, ἡ θάλασσα. 17 - 26. *gradus - us* = βῆμα, προσέγγισις. *quem gradum mortis timuit* (*ille homo*) qui . . . : τὸν θάνατον φαντάζεται βαδίζοντα, ἵνα προσβάλῃ τὸν τολμηρὸν θαλασσοπόρον. ἡ ἀπάντησις εἰς τὴν ἔρωτησιν εἶναι ἀρνητική. *siccus - a - um* = ξηρός : *siccis oculis* πρὸς δήλωσιν τῆς ἀταραξίας τοῦ τολμηροῦ θαλασσοπόρου πρὸ τῶν κινδύνων. *monstra natantia* = τὰ νηχόμενα τέρατα, κατὰ τὴν φαντασίαν τῶν ναυτιλούμενων. *turgidus* ἐπίθ. οἰδαλέος (φουσκωμένος). *Acroceraunia* = τὰ Ἀκροκεραύνια, ὁροσειρά τῆς Ἡπείρου καὶ ἀκρωτήριον : αἱ ὑψηλαί κορυφαί των πολλάκις ἐπλήγησαν τὸ πέραν της Κεραύνου. *nequicquam* ἐπίρ. = μάτην. *abscindo - idi - ssum* (γ') = ἀποσχίζω, ἀποχωρίζω. *dissociabilis* = διαιρετικός, ἀκοινώνητος. *impiae rates* = ἀνόσιαι (διὰ τὴν τόλμην) σχεδίαι. *si tamen rates impiae transiliunt vada non tangenda* : ἡ θαλασσοπλοΐα ἐθεωρήθη ὡς παράβασις τῆς θείας βουλήσεως καὶ οἱ τολμητίαι θαλασσοπόροι ἐτιμωροῦντο. *perpetui* τοῦ φ. *perpetior* (*perpatior*) = ὑποφέρω, πάσχω. *ruit per vetitum* = φέρεται ὁρμητικὸν διὰ μέσου τῶν ἀπηγορευμένων ὑπὸ τοῦ Θεοῦ. *nefas!* = ἐπιφ. φεῦ !,

έξφράζον τὴν ὁδύνην τοῦ ποιητοῦ διὰ τὰ ἀμαρτήματα τοῦ ἀνθρώπου.
 27 - 40. *Iapeti genus* = τὸ γένος τοῦ Ἰαπετοῦ : δὸς Προμηθεύς, ὅστις
 ἔκλεψεν ἐκ τοῦ Οὐρανοῦ τὸ πῦρ ἐν κοῖλῳ νάρθηκι. *fraus mala* ἐννοεῖ
 τὸν ὀλέθριον δόλον, δἰος δὲ οὗ δὸς Προμηθεύς ἔκλεψε τὸ πῦρ. *post ignem* =
 κατόπιν τῆς κλοπῆς τοῦ πυρός. *macies - ei* = φθίσις, νόσοι σοβαροί.
nova februm cohors = νέον πλήθος πυρετῶν (ἀγνώστων μέχρι τότε
 πυρετικῶν νόσων). *incumbo* = ἐνσκήπτω. *semotus* (τοῦ semoveor) =
 δὸς ἀπομεμακρυσμένος. *tarda necessitas leti* = ἡ βραδεῖα μοῖρα τοῦ θα-
 νάτου. *corripio gradum* = ἐπιταχύνω τὸ βῆμα : οἱ ἀνθρώποι δηλ.
 πρότερον ἤσαν μακροβιώτεροι, ἔνεκα δύμας τῶν ἀμαρτημάτων, εἰς τὰ
 δόποια περιέπεσαν, ἐπέσυραν ἐναντίον των τὴν τιμωρίαν τοῦ θανάτου
 καὶ οὕτω ἔγιναν βραχύβιοι. *exprior, ρ.* = λαμβάνω πεῖραν, δοκιμάζω.
penna - ae = ἡ πτέρυξ. *Herculeus labor* = δὸς Ἡράκλειος ζθλος.
perrupit Acheronta : ἡ κατάβασις ζώντων ἀνθρώπων εἰς τὸν "Αδην
 ἥτο ἀπηγγορευμένη, ἀλλ' δὸς Ἡρακλῆς κατώρθωσε νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐ-
 τὸν διὰ νὰ ἀπελευθερώσῃ τὸν Θησέα καὶ τὸν Πειρίθουν. *nil = nihil.*
nihil ardui est = οὐδὲν ἄναντες, δηλ. οὐδὲν δυσχερὲς εἰς τὴν ἀνθρω-
 πίνην τόλμην. *caelum ipsum petimus stultitia* = καὶ αὐτὸν τὸν οὐρα-
 νὸν ζητοῦμεν ἐν τῇ μωρίᾳ μας. *Jovem, ὑποκ.* τοῦ ponere. *iracunda*
fulmina = τοὺς ὄργίλους κεραυνούς του.

5. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΩΙΔΗ VI

1 - 12. *Scriberis Vario* = δύνασαι νὰ δύμηθῇς ὑπὸ τοῦ Οὐαρίου.
Varius (L. Varius Rufus) : φίλος τοῦ Οὐεργάλιου καὶ τοῦ Ὄρατίου,
 κατατάσσεται ὑπὸ τῶν ἀρχαίων εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν μεγαλυ-
 τέρων ποιητῶν, θεωρούμενος ὡς δὸς πρῶτος ἐπικόδιος καὶ τραγικόδιος ποιητῆς
 τῶν γρόνων ἐκείνων. *Maeonii carminis aliti* = τοῦ κύκνου τοῦ Μαιο-
 νίου ἄσματος (δὸς Ομηρος). *ales - ilis* = δὸς πτερωτὸς (ἐνταῦθα δὸς κύ-
 κνος). *Maeonia - ae* = ἡ Μαιονία, ἡ Σμύρνη, ἡ διεκδικοῦσα κατὰ τὴν
 παράδοσιν μετὰ μεγαλυτέρας πιθανότητος τὴν τιμὴν διτι ἐγέννησε τὸν
 "Ομηρον. *quam rem cumque τμῆσις, ἀντὶ quamcumque rem ... miles*
 περιληπτ. *navibus aut equis* = terra marique. *Agrippa* = δὸς Ἀγρίπ-
 πας (M. Οὐιψάνιος Ἀγρίππας), διαπρεπῆς στρατηγὸς καὶ πολιτικὸς
 τῶν Αὐγουστείων γρόνων καὶ στρατιωτικὸς σύμβουλος τοῦ Αὐγούστου.
noe = δὸς Οράτιος καὶ οἱ ἵσης ἀξίας πρὸς αὐτὸν ποιηταὶ (μετριοφρο-
 σύη). *conor ρ.* = πειρῶμαι, ἐπιχειρῶ. *stomachus - i* = δὸς στόμαχος, δὸς

χόλος. *Pelidae... nescii cedere* = τοῦ Πηλείδου... τοῦ ἀγνοοῦντος νὰ ὑποχωρῇ, τοῦ ἀκάμπτου. *duplex Ulices* = τὸ 'Ομηρικὸν πολύτροπος (διπρόσωπος ἐπὶ τῆς ἐννοίας τῆς πανουργίας). 'Ο ποιητὴς ὁμολογεῖ ὅτι δὲν δύναται νὰ ποιήσῃ νέαν 'Ιλιάδα καὶ 'Οδύσσειαν, προκειμένου νὰ ἐγκωμιάσῃ τὰ κατορθώματα τοῦ 'Αγρίππα. *saeva Pelopis domus*, πρβλ. « Πελοπιδῶν κακά ». *tenuis - is* ἐπίθ. = λεπτός, ταπεινός. *grandis - is* ἐπίθ. = ἀδρός, ὑψηλός. *imbellis* (in - bellum), ἐπίθ. = ἀπόλεμος. 'Η φυσ. σειρὰ εἶναι : *Musaque potens imbellis lyrae. veto - ui - itum (α'*) = ἀπαγορεύω. *detero - trivi - tritum (γ'*) = ἀποτρίβω, ἀμβλύνω, βλαπτω. *laus* = ὁμηρικὸν « κλέα ». *culpa ingeni* = ἡ ἀφύτα. 13 - 20. *tunica - ae* = ὁ χιτών. *quis scripserit digne?* = τίς θήθελεν ὑμνήσει ἐπαξίως ; (οὐδεὶς πλὴν τοῦ Οὐαρίου). *Mars tectus tunica adamantina* = ὁ "Αρης περιβεβλημένος ἀδαμάντινον χιτῶνα, « χαλκοχιτών » ἀδάμας κατὰ τοὺς ὁμηρικοὺς χρόνους ἐλέγετο ὁ σκληρὸς χαλκός. *Meriones* = ὁ Μηριόνης, γενναῖος ἡνίοχος τοῦ 'Ιδομενέως. *ope Palladis* (ὄφ. 'Ιλιάδ. Ε, 330 - 846). *par - is* ἐπίθ. = ἵσος. *convivium - ii* = συμπόσιον. *unguis - is* = ὄνυξ. 'Η φυσ. σ. : *nos cantamus convivia, nos proelia sectis unguibus virginum acrium in iuvenes* : αἱ ἔρωτικαὶ μάχαι νεανίδων καὶ νέων, ὡς ἀναίμαχτοι, χαρακτηρίζονται προσφύστατα ὡς συγκρούσεις γινόμεναι μὲ « κομμένα νύχια ». *vacuus*, ἐπίθ. = κενός. 'Η σειρὰ εἶναι : (*sive*) *vacui* (amore) (sumus), *sive quid urimur* = εἴτε δὲν εἴμεθα ἐρωτευμένοι εἴτε κάπως μᾶς καίει ὁ ἔρως, « εἴμεθα τσιμπημένοι ». *non praeter solitum leves* = οὐχὶ παρὰ τὴν συνήθειάν μας εὕθυμοι.

4. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΙΔΗ Χ

1 - 20. *Facundus*, ἐπίθ. = εὐφραδής, λόγιος. *Atlas - ntis* = ὁ "Ατλας πατὴρ τῆς μητρὸς τοῦ 'Ερμοῦ Μαίας. *cultus* = τὰ θήη. *catus*, ἐπίθ. = νουνεγχής. *decorus* = εὐπρεπής. *more decorae palaestrae* = διὰ τῆς συνθετίας τῆς εἰσαγθείσης διὰ τῆς παλαίστρας, τῆς διδούσης εἰς τὸ σῶμα χάριν καὶ κομψότητα. *furtum - i* = κλοπή, ἀπάτη. *iocosus* = παιγνιώδης (ἀστεῖος). *boves amotas* = τὰς ἀπαγθείσας βοῦς (κατὰ τὸν γνωστὸν μῆθον τῆς ἀρπαγῆς τῶν βοῶν τοῦ 'Απόλλωνος ὑπὸ τοῦ 'Ερμοῦ). 'Η φυσικὴ σειρὰ εἶναι : *olim Apollo, dum te puerum terret minaci voce nisi boves reddidisses... risit viduus pharetra. Thessalosque ignes et iniqua Troiae castra fetellit* : εἰς τὰ πυρὰ τῶν στρα-

τιωτῶν τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τὸ ἔχθρικῶς διακείμενον πρὸς τὴν Τροίαν στρατόπεδον εἰσῆλθε κρυφίως (Ἰλιάδος Ω στ. 322 κ. ἔξ.). *levis turba* = τὸ κοῦφον πλῆθος (τὸ πλῆθος τῶν ἐν "Ἀδου σκιῶν") (πρβλ. Ἐρμῆς ψυχοπομπός).

5. ΒΙΒΛΙΟΝ I - ΩΙΔΗ XXI

1 - 4. *dicite* = ὑμνεῖτε. *intonsus* = ἄκαρτος : ἐπίθ. τοῦ Ἀπόλλωνος « Φοῖβος ἀκερσεκόμης ». *Cynthus* = ὁ Κύνθιος (Ἀπόλλων), οὗτοι καλούμενοι ἐκ τοῦ ἐν Δήλῳ ὄρους Κύνθου, ὅπου ἐπιστεύετο ὅτι ἐγεννήθη. *penitus* = ἐκ μυχίων, ἐκ βάθους ψυχῆς. *dilectus* (τοῦ *diligo*) = ἡγαπημένος. Ἡ φόδη ἔχει μορφὴν χορικοῦ ἄσματος. Τὸν πρῶτον στίχον τῆς α' στροφῆς ψάλλουν παῖδες, ὡς πρῶτον ἡμιχόριον, τὸν δεύτερον παρθένοι, ὡς δεύτερον ἡμιχόριον, τὸν τρίτον καὶ τέταρτον ψάλλει ὅλος ὁ χορός. Τὸ σχῆμα τοῦτο εὑρύνεται κατωτέρω καὶ ψάλλεται ἡ μὲν δευτέρα στροφὴ ὑπὸ τοῦ ἡμιχορίου τῶν παΐδων, ἡ δὲ τρίτη ὑπὸ τῶν παρθένων καὶ ἡ τετάρτη ὑφ' ὅλου τοῦ χοροῦ. 5 - 15. *laeta fluvii* = ἡ ἐπὶ τοῖς ποταμοῖς τερπομένη (πρβλ. ποταμία "Αρτεμίς"). *coma nemorum* = ἡ κόμη, τὸ φύλλωμα τῶν ἀλσῶν. *quaesumque* (*comæ*). *Algidus - i* : ὄρος τοῦ Λαζίου, ἐπὶ τοῦ ὄποίου ὑπῆρχε ναὸς τῆς Ἀρτέμιδος, εἰς ἀπόστασιν 28 χιλιομέτρων πρὸς Ἀν. τῆς Ρώμης. *promineo* ρ. (β') = ἔξεχω, φύομαι. *nigrae silvae Erymanthi* : τὰ δάση τοῦ Ἐρυμάνθου καλοῦνται *nigrae*, διότι μακρόθεν φαίνονται μέλανα, ἔνεκα τοῦ ὑπομέλανος γρώματος τῶν φύλλων τῆς πίτυος καὶ τῆς ἐλάτης. *Cragus - i* : ὄρος τῆς Λυκίας. *viridis - is* = πράσινος. *Tempe totidem tollite laudibus* = τὰ Τέμπη ἔξι ἵσου ὑμνήσατε. Εἰς τὰ Θεσσαλικὰ Τέμπη κατῆλθεν ὁ Ἀπόλλων, ἀφοῦ ἐφόνευσε τὸν ὄφιν Πύθωνα καὶ ἐκαθαρίσθη ἐν τῷ Πηγεῖ. Ἐκεῖθεν δὲ ἔκοψε τὸν ἰερὸν κλάδον τῆς δάφνης καὶ ἐστεφάνωσε τὸ μέτωπόν του. *mas - ris* = ςρηγη. *insignemque umerum* (*Apolinis pharetra et fraterna lyra*) = ἡ λύρα λέγεται *fraterna*, ὡς ἐφευρεθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἐρμοῦ, ὅστις ἐδώρησεν αὐτὴν εἰς τὸν Ἀπόλλωνα. *Hic* (Apollo). *pestis is* = ὁ λοιμός. *princeps Caesar* = ὁ πρῶτος πολίτης τῆς Ρωμ. πολιτείας Ὁκταβιανός. *Persae* = οἱ Πάρθοι, οἵτινες εἶχον στασιάσει ἔνεκα συγκρούσεως Φραάτου καὶ Τιριδάτου περὶ διαδοχῆς τοῦ θρόνου. *Britanni* = οἱ Βρετανοί, ταρασσόμενοι τότε ὑπὸ ἐμφυλίων ἐρίδων. Ἡ φυσ. σειρὰ τῶν λέξεων : *motus* (Apollo) *vestra prece aget* (ἀντὶ abaget) *bellum* . . . *a principe* . . . *in Persas*.

6. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΙΔΗ ΞΧΙΙΙ

Quis... sit = δυνητ. εύκτ. *desiderium* = πόθος. *pudor* = ἡ αἰδώς, περιορισμός. *modus* = μέτρον. *tam cari capitīs*, σύνδεσον πρὸς τὸ *desiderio*, *praecipe* τοῦ *praeceipio* = διδάσκω, πρβλ. ἔννεπε. *Melpomene* = ἡ Μελπομένη : μοῦσα τῆς τραγῳδίας, θυγάτηρ τοῦ Διὸς καὶ τῆς Μνημοσύνης. *liquidus* = ὑγρός, λαμπρὸς (ἐπὶ φωνῆς). *cithara* = ἡ κιθάρα καὶ ἡ ικανότης πρὸς τὸ κιθαρίζειν. *Quintilius* = (Varus), ἐκ Κρεμῶνος, συνδέμενος διὰ στενωτάτης φιλίας πρὸς τὸν Οὐεργίλιον καὶ τὸν Ὀράτιον. ἀπέθανεν τὸ 24 π. Χ. *urgeo - rsi* (β') = πιέζω. *ergo* = λοιπὸν (εἶναι ὀλήθεια ; ἀπίστευτον [ἐπὶ ἀπροσδοκήτου γεγονόθος]). *cui*, σύνδεσον μετὰ τοῦ *parem*. *Pudor*, *lustitia*, *Fides*, *Veritas* : προσωποποιήσεις τῶν μεγάλων τούτων ἀρετῶν, τὰς ὅποιας συνδεδυασμένας εἶχεν ὁ Κοϊντίλιος καὶ αἱ ὅποιαι μάτην θὰ ζητοῦν ἐν τῷ κόσμῳ ὅμοιον πρὸς τὸν ἀποθανόντα. *flebilis - is* = ἀξιοδάκρυτος, δηλ. πολλοὶ χρηστοὶ ἄνθρωποι τὸν κλαίουν. *tu frustra pius* = σὺ μάτην εὔσεβής (ἡ εὔσεβειά σου οὐδὲν ὠφελεῖ). *poscīs deos* = ζητεῖς παρὰ τῶν θεῶν. *Quintilium*, *creditum heu non ita* : οἱ θεοὶ δηλ. δὲν σοῦ ἐνεπιστεύθησαν τὸν Κοϊντίλιον. *ita* ὑπὸ τὸν ὄφον τοῦτον, νὰ ἔχῃς δηλονότι τὸ δικαίωμα νὰ τὸν ζητήσῃς παρ' αὐτῶν μετὰ τὸν θάνατόν του. *Quid?* = τί δέ ; *moderere* : β' ἐν. πρόσ. ἐνεστ. ὑπὸτ. τοῦ *moderor* = μετριάζω, ρυθμίζω (χορδίζω ἔγχορδον ὄργανον). *fides - is* καὶ συνηθέστατα *fides - ium* = χορδή, λύρα. *blande* ἐπίρ. = γοητευτικῶς. *arboribus auditam*, ὑπαινιγμὸς εἰς τὸν γνωστὸν περὶ Ὀρφέως μῦθον. *num redeat?* ἄραγε ηθελεν ἐπανέλθει ; *virga - ae* = ἡ ράβδος (κοιν. βέργα). *semel ... compulerit* = ἄπαξ συνάθησε (μιὰ φορὰ πού...). *non lenis fata recludere* = ὁ ἀδυσώπητος εἰς τὸν ἀνοίγη ἐκ νέου τὰς πύλας τοῦ "Ἄδου πρὸς ἐπάνοδον τῶν νεκρῶν εἰς τὴν ζωὴν. *niger grex* : διὰ τὸ ἐπικρατοῦν ἐν τῷ "Ἄδῃ σκότος. *quidquid corrigere est nefas, levius fit patientia*, ὑπέροχος συμβουλή. Πρὸ τῶν πληγμάτων τοῦ θανάτου μόνον ὑπομονὴ ἐνδείκνυται.

7. ΒΙΒΛΙΟΝ Ι - ΩΙΔΗ ΞΞVII

1 - 2. *Nunc est bibendum*, δηλ. μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀντωνίου καὶ τῆς Κλεοπάτρας. *bibo*, *bibi*, *potum* (γ') = πίνω. *nunc - nunc*, ἡ ἐπανάληψις δηλωτικὴ τῆς χαρᾶς καὶ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ ποιητοῦ.

pulsanda tellus pede libero = saltandum est. Saliare dapes = Σάλιαι εύωχίαι. Salii : οἱ Σάλιοι ήσαν ἵερεῖς τοῦ "Αρεως, ὑπὸ τοῦ Νουμᾶ κατασταθέντες πρὸς φρούρησιν τῆς οὐρανοπετοῦς ἀσπίδος, ἡτις ἐφυλάσσετο μετ' ἄλλων ἔνδεκα ὅμοιῶν ἐν τῷ ναῷ τοῦ "Αρεως. Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Μαρτίου ἐκάστου ἔτους ἥγον μεγαλοπρεπῆ ἕορτὴν καὶ ἐγόρευον διὰ μέσου τῆς πόλεως ἐνοπλίους χορούς, ἀδοντες ὑμους (carmen saliare). Τὴν ἕορτὴν ἐπηκολούθουν πλουσιώταται εύωχίαι. pulvinar - aris = προσκεφάλαιον, κλίνη. Κατά τινα ἑορτὴν lectisternium καλουμένην, οἱ Ρωμαῖοι, ἀφοῦ ἐκόσμουν τὰς κλίνας τῶν θεῶν, ἔξθετον αὐτὰς εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ παρέθετον εἰς αὐτοὺς εύωχίαν. Τοῦτο ἐγίνετο εἰς περιπτώσεις εὐτυχῶν ἔθνων γεγονότων. sodalis - is = σύντροφος, ἑταῖρος. antehac, δηλ. πρὸ τῆς ἡττῆς τῆς Κλεοπάτρας, ὅτε τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος ἡπειρεῖτο σοβαρῶς παρ' αὐτῆς. Caecubum vivum = Καίκουβος οἶνος, ἐκ τοῦ Καικούβου, οἰνοφόρου χώρας τῆς Λατίνης. avitus = προγονικός. depromo = ἔξαγω. Ἡ φυσ. σειρά : dum regina (Aegypti) parabat dementes ruinas et funus Capitolio et imperio (Romano). Τὸ Καιπιτώλιον λαμβάνεται ὡς σύμβολον τῆς αἰωνίας Ρώμης. demens ruina = ἀφον ἐρείπιον· ἀντὶ demens regina. contamino (ρ. α') = μιάνω. cum contaminato grege morbo turpium virorum : ἐννοεῖ τοὺς ἐκ νόσου λέπρας δυσειδεῖς ναύτας καὶ στρατιώτας τῆς Κλεοπάτρας. impotens - ntis = ἀκρατής. impotens sperare quidlibet : ἐννοεῖ τὴν Κλεοπάτραν, ἡτις ἐν τῇ φιλοδοξίᾳ τῆς ἡλπίζει καὶ τὰ ἀπίθανάτερα. fortuna dulci ebria = μεθύουσα ἐκ τῆς γλυκείας εὐτυχίας (τῆς νίκης καὶ κυριαρχίας ἐπὶ τῶν Ρωμαίων). Ἡ εὐτυχία παρομοιαζόμενη πρὸς ἡδύποτον γεννᾷ μέθην. 13 - 32. minuo, ρ. = μειῶ. vix una sospes navis = μόλις ἐν σωθὲν πλοῖον (ὑπερβολή). lymphatus, κατ' ἀνομοίωσιν ἐκ τοῦ nymphaeus = νυμφόληπτος, μακρόμενος. Mareotico (vino) = ὑπὸ Μαρεώτικοῦ οἴνου· περίφημος εὔοσμος οἶνος ἐκ τῶν παρὰ τὴν Ἀλεξάνδρειαν καὶ τὴν Μαρεώτιδα λίμνην ἀμπέλων. volantem (reginam) = τὴν πετομένην (φεύγοντα προτροπάδην) βασίλισσαν. remis adurgens = διὰ τῶν κωπῶν (διὰ τῶν πλοίων) καταδιώκων συντόνως. accipiter - tris = ὁ ἱέραξ. velut accipiter adurget molles columbas = ὡς ἱέραξ ὄρμῃ κατὰ δειλῶν περιστερῶν (πρβλ. Ὁμήρ. Ιλιάδος X, στ. 139 : « ηὗτε κίρκος ἐλαφρότατος πετεεινῶν οἴμησε μετὰ τρήρωνα πέλειαν »). campi Haemoniae = αἱ Θεσσαλικαὶ πεδιάδες. Haemonia ἀπὸ τοῦ Αἴμονος, πατρὸς τοῦ Θεσσαλοῦ.

nivalis - is, ἐπίθ. = χιονώδης. *fatale monstrum* : ἡ Κλεοπάτρα γκρακτηρίζεται ώς μοιράζον τέρας, διότι ἀπετέλει πρωτοφανὲς φαινόμενον γυνὴ νὰ συλλάβῃ τόσον παράτολυμα σχέδια. *muliebriter* ἐπίθ. = θηλυπρεπῶς. *nec muliebriter expavitensem*: δτε ὁ Αὔγουστος ἔπειμψε τὸν Προκλήιον, ἵνα συλλάβῃ τὴν Κλεοπάτραν, αὕτη ἐπεχείρησε ν' αὐτοπονήσῃ διὰ ξίφους ἀλλ' ἐκωλύθη ὑπὸ τοῦ Προκλήιον. *nec latentes oras reparavit cito classe* = καὶ δὲν ἐξήτησε νὰ καταφύγῃ διὰ ταχέος στόλου εἰς ἀγνώστους παραλίας. Κατὰ τὸν Πλούταρχον ἡ Κλεοπάτρα φεύγουσα ἐπεχείρησε νὰ ὑπερνεωλάχῃση τὸν στόλον τῆς ἀπὸ τὸν τότε ἰσθμὸν τοῦ Σουέζ, ἵνα σωθῇ εἰς τὸν Ἀραδικὸν ακόπον, ἀλλ' οἱ Ἀραβες ἐκώλυσαν αὐτήν. Πρὸς τιμὴν τῆς Κλεοπάτρας ὁ ποιητὴς παρουσιάζει αὐτὴν ώς αὐτοβούλως καὶ ἀνδροπρεπῶς μὴ θελήσασαν νὰ σωθῇ διὰ τῆς φυγῆς. *ausa visere et iacentem regiam (domum) volvi sereno* = ἔχουσα τὸ ψυχικὸν σθένος νὰ βλέπῃ μὲν ἵλαρὸν πρόσωπον τὸ ἀνάκτορόν της ἡρειπωμένον. Ἡ Κλεοπάτρα φθάσασα φυγάς εἰς Ἀλεξάνδρειαν, μετὰ τὴν ἥττάν της, προσεπάθει ν' ἀποκορύψῃ τὴν συμφοράν της ἐξ ἐγωισμοῦ. *fortis et tractare asperas serpentes* = τολμηρὰ καὶ νὰ λάβῃ εἰς τὰς χειράς της ἀγρίους ὅφεις. *deliberata morte ferocior* = τολμηροτέρα γενομένη ἀφοῦ ἀπεφάσισε νὰ ἀποθάνῃ. Ἡ φυσ. σειρά: *invidens non humiliis mulier privata deduci superbo triumpho saevis Liburnis* = μὴ θέλουσα ἡ οὐχὶ ταπεινὴ γυνὴ νὰ ἀχθῇ ἐκπτωτος τοῦ θρόνου ἐν ὑπερηφάνῳ θριάμβῳ (εἰς Ρώμην) διὰ φοβερῶν Λιβυρνίδων. *Liburna (navis)* = Λιβυρνικὴ ναῦς: Λιβυρνοί, λαὸς Ἰλλυρικὸς ἔχων ταχέα πλοῖα.

8. ΒΙΒΛΙΟΝ II - ΩΙΔΗ VII

O Pompei... prime meorum sodalium... deducte. Ὁ Πομπήιος Οὔαρος, φίλος καὶ συμπολεμιστὴς τοῦ ποιητοῦ. *ultimum tempus* = ὁ ἔσχατος κίνδυνος. *Bruto militiae duce* : ἐννοεῖ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βρούτου κατὰ τὴν ἐν Φιλίπποις σύγκρουσιν αὐτοῦ καὶ τοῦ Κασσίου πρὸς τὸν Καίσαρα, ἡς μετέχει καὶ ὁ Πομπήιος Οὔαρος μετὰ τοῦ Ὁρατίου. *redono* = δωροῦμαι πάλιν. *Quiritem* : ἐννοεῖ τὴν ἀποκατάστασιν τοῦ Οὐάρου εἰς τὰ πολιτικὰ δικαιώματα, ἄτινα εἶχε στερηθῆ πρὸ τῆς χορηγήσεως τῆς ἀμνηστίας. *sodalis* = σύντροφος (μάχης) : δεσμοὶ φιλίας ἐν τῷ πολεμικῷ μετώπῳ ἀναπτυγχάνεται εἶναι ἀδιάρρητοι. *moran dies* = ἡ βραδυποροῦσα ἡμέρα. Αἱ ἡμέραι ἐν στρατοπέδῳ ἐν καιρῷ πολέμου εἶναι ἀνιαραὶ καὶ ώς τοιαῦται, κατὰ τὸ κριτήριον τοῦ στρατιώ-

του, φαίνονται μακραὶ (πρβλ. ἡ ἡμέρα μοῦ φάνηκε χρόνος). *merum - i* = ὁ ἄκρατος οἶνος. *nitentis capillos coronatus* = ἐστεφανωμένος τὴν στήλθουσαν κόμην. *Malobathrum Syrium* = Συριακὸν μαλόβαθρον : ἔλαιῳδες μύρον παρασκευαζόμενον ἐκ τῶν φύλων δένδρου (πρβλ. *bri-lantine*). *Philippos et celerem fugam tecum sensi* = τὴν ἐν Φιλίπποις ταχεῖαν φυγὴν μετὰ σοῦ ἐδοκίμασα: ἐν διὰ δυοῖν. *parmula - ae* = μικρὰ ἀσπίς. *relicta parmula non bene.* 'Ο Όρατιος ὡς ἀξιωματικὸς (tribunus militum) δὲν ἔφερεν ἀσπίδα, ἀλλὰ λέγει ταῦτα κατὰ μίμησιν τοῦ Ἀρχιλόχου, ἀπόσ. 6, πρὸς δήλωσιν τῆς ἀτάκτου φυγῆς. *mīnax - acis* = ὁ ἀπειλητικός: minaces εἰναι οἱ ἀνδρεῖοι στρατιῶται τοῦ Βρούτου, οὔτινες, παρὰ τὴν ἀνδρεῖαν των, ἡττήθησαν ὑπὸ τῶν δειλῶν ἀντιπάλων των. *mentum - i.* = τὸ γένειον. *turpe solum tetigere mento:* τὸ ἔδαφος χαρακτηρίζει *turpe* = αἰσχρόν ὡς ἀτιμασθὲν καὶ ρυπανθὲν διὰ τοῦ αἴματος τῶν γενναίων πεσόντων. *densus* = δασύς, πυκνός. *paventem* = κατεπονημένον. *Mercurius sustulit*: ὁ λόγιος Ἐρμῆς, προστάτης τῶν ποιητῶν, ἔξηποπασεν αὐτὸν καὶ καλύψας διὰ πυκνοῦ νέφους, τὸν ἔσωσε διὰ μέσου τῶν ἐχθρικῶν τάξεων (πρβλ. Ἰλ. Γ, στ. 309, Ε, στ. 312 κ. ἔξ.). *resorbeo - ere* (β') ἀναρροιβδῶ (ἐπὶ τῶν ἐξ ἐπιστροφῆς ἐπὶ τῆς ἀκτῆς θραυσομένων κυμάτων). *in bellum*: ἐννοεῖ τὸν νέον πόλεμον, οὕτινος μετέσχεν ὁ Πομπήιος Οὔαρος ὑπὸ τὸν Σέξτον Πομπήιον ἐν Σικελίᾳ. *fretis aestuosis* = διὰ τοῦ κλυδωνιζομένου πελάγους, ζῆτοι τοῦ Σικελικοῦ, ὡς πεδίου τῶν νέων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. *obligatus* = ὁ ὀφειλόμενος. *daps - pis* = δαίς, εὐωχία (κοινῶς τραπέζι). *redde Jovi*: ὡς ἐὰν ὁ Πομπήιος εἶχε κάμει τά μα, ἀν σωθῆ. *depone sub lauru mea*: ἐν τῇ ἐπαύλει τοῦ ποιητοῦ ὑπῆρχε δάφνη, ὑπὸ τὴν ὅποιαν θά ἀνέπαυε τὰ καταπεπονημένα ἐκ τῆς μακρᾶς στρατείας μέλη του. "Ισως ὅμως νὰ ὑπονοῇ, δτὶ ἐκτὸς τῆς πολεμικῆς δάφνης ὑπάρχει καὶ ἡ ἐν εἰρήνῃ, ἐπαθλον τῶν διακρινομένων ποιητῶν. *cadus - i* = ὁ κάδος (δοχεῖον πήλινον). *destino*, ρ. α' = τάττω, ὁρίζω. *obliviosus* = ὁ προξενῶν λήθην (λαθικηδής). *ciborium - ii* = κιβώριον, εἶδος ποτηρίου πλατυστόμου (πρβλ. τὸ σημερινὸν ποτήριον σαμπάνιας). *exple - funde*: ζωηρὰ ἀναπαράστασις τοῦ συμποσίου, διὸ δίδει διαταγάς « γέμιζε... κέρωνα ». *unguentum - i* = ἡ ἀλοιφὴ μύρου. *capax - acis* = εὐρύχωρος. *apium - ii* = τὸ σέλινον. *udus - i*, ἐπίθ. = ὑγρός, εὐκαμπτος. *concha - ae* = ἀγγεῖον κογχόμορφον. *depropero* ρ. α' = σπεύδω. 'Η φυσ. σειρὰ τῶν λέξ.: quis (eurat) deproperare

myrto. ἡ ἀτακτος πλοκὴ δηλωτικὴ τῆς ψυχικῆς διεγέρσεως τοῦ ποιητοῦ ἐπὶ τῇ ἐπανόδῳ τοῦ φίλου του. *iactus Veneris* = ὁ βόλος τῆς Ἀφροδίτης. Κατὰ τὴν παιδιάν τῶν ἀστραγάλων (εἶδος σημερ. ζαριῶν) ὅταν οἱ ἀστράγαλοι ριπτόμενοι παρουσίαζον ἐπὶ τῆς ὄντων ἐπιφανείας των τούς ἀριθμούς 1, 2, 4 καὶ 6 (3 καὶ 5 δὲν ὑπῆρχον) ἦτο ἡ ἐπιτυχεστέρα βολὴ· ὅταν παρουσιάζετο καὶ εἰς τοὺς 4 ἀστραγάλους ὁ ἀριθ. 1, ἡ βολὴ ἦτο ἡ κακίστη. *arbiter bibendi* = ὁ συμποσίαρχος. *bacchor φ.α'* = βακχεύω, μαίνομαι (μεθῶ). *Edoni - orum* = οἱ Ἡδωνοί: λαὸς Θρακικός, οἰνοπότης, διότι ἐκεῖ ἐπεχωρίαζεν ἡ λατρεία τοῦ Βάκχου. *recepto amico dulce est mihi furere*: καὶ ἡμεῖς ἐπὶ ἀπροσδοκήτων εὐαρέστων γεγονότων λέγομεν « Θὰ τρελλαθῶ ἀπὸ τὴν γαρά μου ».

9. ΒΙΒΛΙΟΝ II - ΩΙΔΗ XX

1 - 12. *usitatus - a - um* (τοῦ usitor) = ὁ ἐν κοινῇ χρήσει, ὁ συνήθης. *tenuis, ἐπίθ.* = λεπτός. *penna - ae* = ἡ πτέρυξ. *biformis - is* = δίμορφος. *vates - is* = μάντις, ποιητής. *urbis ἀντὶ urbes*. 'Η φυσ. σειρά : ferar per liquidum aethera biformis vates non usitata nec tenui penna. *biformis* : διότι φαντάζεται ἔαυτὸν ὡς κύκνον καὶ ποιητήν. 'Ο Ὁράτιος δνομάζει τὸν Πίνδαρον « Θηβαῖον Κύκνον ». Κατὰ τὸν Ἀριστοτέλη αἱ ψυχαὶ τῶν ποιητῶν μετὰ θάνατον ἔζων ὑπὸ μορφὴν κύκνων, διατηροῦσαι οὕτω τὴν ἴκανότητα πρὸς τὴν φύσην. *non ego ... obibo* = ἐγὼ δὲν θ' ἀποθάνω, δὲν θ' ἀφανισθῶ. *quem vocas* = τὸν δῆποτον προσφωνεῖς (μὲν τὸ ὄστατον γαῖῆς). *nec stygia cohibebor unda* = οὔτε θά κρατηθῶ ἀπὸ τὰ ὄδατα τῆς Στυγός. *iam - iam* = μετ' ὀλίγον (τὸ σημερ. ίδού - ίδού). *residunt τοῦ resido* = ἐπικάθημαι, περιβάλλω. *crus, cruris* = ἡ κνήμη. *pellis - is* = τὸ δέρμα. *et album mutor in alitem* = καὶ μεταβάλλομαι εἰς λευκὸν πτηνὸν (κύκνον). *superne* = ὑπερθεν, εἰς τὸ ὄντων μέρος τοῦ σώματός μου. *leves plumae* = λεῖα πτίλα. 13 - 20. *visam* μέλ. τοῦ *viso* = θεῶμαι, βλέπω. *notior Daedaleo Icaro* = γνωστότερος (δνομαστότερος) τοῦ Ἰκάρου τοῦ ιεῦ τοῦ Δαιδάλου· (ὁ ὑπαινιγμὸς γίνεται ὡς πρὸς τὴν τόλμην καὶ ὥχι τὴν πτῶσιν τοῦ Ἰκάρου). *gementis Bosphori litora* = τοῦ στενάζοντος Βοσπόρου τὰς ἀκτὰς (ὁ στεναγμὸς ἐξ αἰτίας τῆς βοής καὶ τοῦ παφλασμοῦ τῶν κυμάτων). *Syrtisque Gaetulas* = τὰς Γαιτουλικὰς Σύρτεις. 'Η χώρα τῶν Γαιτούλων ἐν τῇ Ἀφρικῇ, πρὸς νότον τῆς Νουμιδίας. *canorus ales* = φύικὸν πτηνόν. *Hyperborei campi* = αἱ πεδιάδις.

δες τῶν Ὑπερβορείων, ἀγνώστων πρὸς Β. λαῶν. *dissimulo* = ἀποκρύπτω. Ἡ φυσ. σειρά : me noscent Colchus et Dacus qui dissimulat metum Marsae cohortis et ultimi Geloni. *Geloni* = οἱ Γελωνοί, λαὸς Σκυθικὸς (ἐν τῇ Οὐκρανίᾳ) πλησίον τοῦ Βορυσθένους. *disco* = μανθάνω. *peritus* = ἔμπειρος, πολιτισμένος. *Hiber* = Ἰβηρος (Ισπανός). *potor - oris* = πότης : *potor Rhodani* = ὁ παροικῶν τὸν Ροδανόν. 21 - 24 *absint inani funere neniae* = μακρὰν ἀπὸ τὴν ἀνωφελῆ (περιττὴν ἐφ' ὅσον θὰ εἴμαι ἀθάνατος) κηδείαν μου οἱ θρῆνοι. (Δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὲ κλαύσουν, δταν ἀποθάνω). *neniae - ae* = ἡ νηγία, ὁ ἐπικήδειος θρῆνος. *luctusque turpes et querimoniae* = καὶ τὰ ἀπρεπῆ (εἰς τὴν ἀθανασίαν μου) πένθη καὶ οἱ σχετικασμοὶ (κιν μεμψιμοιρίαι) ἡ τὰ παραμορφοῦντα τὸ πρόσωπον πένθη. *compesco - ui* (γ') = συγκρατῶ. *clamorem* (tuum). *supervacuus* = περιττός, ἀνωφελής. *mitte supervacuos honores sepulcri* = ἔφες τὰς ἀνωφελεῖς τιμὰς τὰς νενομισμένας κατὰ τὴν ταφὴν.

10. ΒΙΒΑΙΟΝ III - ΩΙΔΗ VIII

caeblebs - ibis = ὁ ἄγαμος. *Calendae Martiae* ἢ *Calendae femineae* : κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην αἱ Ρωμαῖαι δέσποιναι ἐώραταζον ἐπὶ τοῦ Ἡσκυλίνου λόφου τὰ Matronalia πρὸς τιμὴν τῆς Junonis Lucinae ἀντιστοίχου πρὸς τὴν ἐλληνικὴν Θεότητα Εἰλείθυιαν, τὴν προστάτιδα τῶν τοκετῶν. *accera - ae* = τὸ θυμιατήριον. *tus - uris* = τὸ θυμίαμα, διλβανωτός. *caespes - itis* = χορτόπλινθος: διὰ τοιούτων πλινθῶν εἶχε κατασκευάσει, φαίνεται, ὁ Ὁράτιος πρόχειρον βωμόν. *docte*. Ἡ φυσ. σειρά : *miraris*, docte sermones utrius linguae : ἐννοεῖ τὸν Μαικήναν, ὅστις ἥτο κάτοχος πλὴν τῆς λατινικῆς καὶ τῆς ἐλληνικῆς γλώσσης. *voco - vi - otum* (β') ὑπόσχομαι ἀφιέρωμα εἰς τὸν θεόν, « κάνω τάμα ». *epulae - arum* = ἑορταστικὴ ἑστίασις (κοιν. γλέντι). *albus caper* = λευκὸς τράγος: εἰς τοὺς ἔνω θεοὺς λευκὰ ζῷα. *prope funeratus* = ὅτε μικροῦ δεῖν ἐκήδευθην. *arboris ictus. ictus - us* = πλῆγμα : ὁ ποιητὴς ὅμιλει περὶ κινδύνου, τὸν δόπον διέτρεξε, πληγεὶς ὑπὸ καταπεσόντος κατὰ τῆς κεφαλῆς του δένδρου τοῦ κήπου του. *festus - a - um* = ἑορταστικός. *anno redeunte* = « περιτελοιμένων ἐνιαυτῶν »(κάθε χρόνο). *cortex - icis* = ἡ πίσσα· hic dies demovebit corticem (προσωποποιεῖται). *amphora - ae* = ἀμφορεύς. *amphora instiuta bibere fumum* : οἱ Ρωμαῖοι κατεσκεύαζον συγκένθως τὴν οἰναποθή-

κην εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε νὰ καπνίζεται ἀπὸ τὴν ἑστίαν, διότι εἶχον τὴν γνώμην ὅτι ὁ οἶνος ἀπέκτα ταχέως τὰς ἰδιότητας τοῦ πολυτοῦ οἴνου. *consule Tullo*: ὁ Α. Οὐοκάτιος Τύλλος, ὑπατος τὸ 33 π. Χ. ὅτε ὁ Μαικήνας ἐγάρισεν εἰς τὸν Ὁράτιον τὴν Σαβινικὴν ἔπαυλιν. *sume τοῦ sumo - mpsi - tum (γ')* = λαμβάνω, ἀναλίσκω. *sospes - itis* = σῶος. *cyathos amici sospitis* = ποτήρια (εἰς ὑγείαν) τοῦ σωθέντος φίλου. *lucerna - ae* = ὁ λύχνος. *perfer in lucem* = νὰ ἔχῃς τοὺς λύγους ἀναμμένους μέχρι πρωΐας. (‘Ο Ὁράτιος ἐσκόπευε νὰ κάμῃ πανύγιον ἑορτήν). *procul esto omnis clamor* : ὁ ποιητὴς διαβεβαιοῖ τὸν φίλον περὶ ἀθορύβου καὶ ἀδιαταράκτου πανυγχίδος. *mitte civiles super urbe curas* : εἶχε δίκαιον ὁ ποιητὴς νὰ συνιστᾷ εἰς τὸν πολυάσχολον Μαικήναν νὰ ἀφήσῃ κατὰ μέρος τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τὰς ὑπὲρ τῆς πόλεως φροντίδας « ρίξτο λιγάκι ἔξω ». ‘Ο Ὁκταβιανὸς τότε εἶχε ταξιδεύσει εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀφήσας ἀναπληρωτήν του τὸν Μαικήναν. *Cotiso - onis* : βασιλεὺς τῶν Δακῶν, ἡττηθεὶς τῷ 29 π. Χ. μετὰ τῶν Σκυθῶν ὑπὸ τοῦ Μ. Κράσσου. *infestus - a - um* = δυσμενής, ἐχθρός. *dissideo - edi - essum (β')* = δύστακμαι. *Medus dissidet sibi*: ἐνγοεῖ τὰς ἐμφύλιους ἔριδας Φραάτου καὶ Τιριδάτου. *luctuosus - a - um* = πολυπενθής. *armis (sibi) luctuosis*: διότι ὁ ἐμφύλιος πόλεμος γίνεται πρόξενος πολλοῦ πένθους. *Cantaber* = ὁ Κανταβρικός : ἔθνος Ισπανικόν. (Οἱ Ισπανοὶ ἡττήθησαν τῷ 29 μ. Χ. ὑπὸ τοῦ Στατιλίου Ταύρου). *catena - ae* = ἡ ἄλυσις. *serus - a - um* = βραδύς, ὅψιμος. *laxo, ρ. α'* = χαλαρῷ. *neglegens ne qua populus laboret*: ἡ αὐτὴ σύστασις ἐδόθη ἀνωτέρῳ διὰ τοῦ *mitte civiles curas*. *privatus* = ἴδιωτης (κατ’ ἀντίθεσιν πρὸς τὸ *magistratus*). *parce nimium cavere* = noli nimium cavere = μὴ στενογρῆσαι πάρα πολύ, « ρίξτο λίγο ἔξω ». *cape laetus dona praesentis horae* = φιλόδοξες δέχου τὰ δῶρα τῆς παρούσης ὥρας.

11. ΒΙΒΛΙΟΝ III - ΩΙΔΗ ΞV

Quo ἐπίρ. = ποῦ. nemus - oris = δρυμός, δάσος. ‘Η φυσ. σειρά: in quae nemora aut in quos specus agor : θεόληπτος ὁ ποιητὴς φαντάζεται ἔσυτὸν ἀπαγόμενον ὑπὸ τοῦ Βάκχου. *mens nova* = καινὸς νοῦς, ἐνθουσιασμός. *meditor, ρ.* = μελετῶ, διανοοῦμαι. *insero* = ἐνείρω, συγκαταλέγω. *recens - ntis* = νέος, καινός. *non secus* = οὐχὶ ἄλλως, δηλ. δομίως. *stupo* = θαυμάζω, ἐκπλήττομαι. *Euhias - adis* = ἡ Εὔης, Βάκχη, Μαικήνας. *candidus - a - un* = στίλβων ἐκ λευκότητος. *lu-*

stratus - a - um = ὁ περιοδευόμενος. *devious - a - un* (de via) = ὁ ἐκτὸς τῆς ὁδοῦ ὅν, ὁ ἀποπλανώμενος τῆς ὁδοῦ. *valentium vertere* = τῶν δυναμένων νὰ ἐκφύγουν. *procerus - a - um* = ἐπιμήκης. *fraxinus - i* = μελία (δένδρον). *pampinus - i* = βλαστὸς ἀμπέλου, σὶναρίς.

12. ΒΙΒΛΙΟΝ III - ΩΙΔΗ XXX

Perennis - is (per - annus) = ὁ διαρκῶν ὅλον τὸ ἔτος, αἰώνιος. *situs - us* = ὁ εὐρώς (κοινὸς μοῦχλα). *regalis situs* = ὁ βασιλικὸς εὐρώς, τὸ εὐρωτιῶν διὰ τῆς παρόδου τοῦ χρόνου μεγαλεῖον. *edax - acis* = ὁ διαβιβρώσκων, ὁ ἀφανίζων. *imber edax* : ἔνεκα τῆς διαβρωτικῆς δυνάμεως τοῦ ὑδατος. *non omnis moriar* = δὲν θὰ ἀποθάνω δλόκληρος. (Ἐκ τοῦ « ἐγώ μου » θὰ ἀποθάνῃ μόνον τὸ φθαρτὸν σῶμα, τὸ πνεῦμά μου θὰ ζῇ εἰς τὰς ἀθάνατα ἔργα μου). *Libilitina - ae* = ἡ Λιβιτίνη 'Αφροδίτη, ὡς θεὰ τῶν αγδειῶν καὶ τοῦ θανάτου. Παραδοξοτάτη σύγχυσις τοῦ ἔρωτος, τοῦ σφρίγους τῆς ζωῆς καὶ τοῦ θανάτου, δηλ. τῆς 'Αφροδίτης καὶ τῆς Περσεφόνης. *usque recens* = dum scandet = ἀδιαλείπτως νέος. *dum scandet Capitolium* : δηλ. αἰώνιως, διότι κατὰ τοὺς Ρωμ. ἡ πόλις τῶν ἥτο αἰώνια. *cum tacita virginē* = μετὰ τῆς σιωπῆλῆς παρθένου : ἐννοεῖ τὴν Vestalem maximam, ἥτις κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς θυσίας βοηθῶσα τὸν Pontificem ἴστατο σιωπῆλὴ μετὰ τῶν ἄλλων Ἑστιάδων. *Aufidus - i* = ὁ Αὐφιδος, ποταμὸς τῆς Ἀπουλίας, πατρίδος τοῦ Ὁρατίου. *Daunus* = ὁ Δαῦνος, ἀρχαῖος βασιλεὺς τῆς γώρας. *pauper aquae*, οὕτω καλεῖται ὁ Δαῦνος ὡς βασιλεύων γώρας αὐγυμηρᾶς, πτωχῆς εἰς ὑδατα. *obstrepo - ui - itum* (γ') = ψιφῶ, θορυβῶ. *humili potens* (factus) : ὁ Ὁράτιος, διότι ἥτο υἱὸς πτωχοῦ ἀπελευθέρου. *Aeolium carmen* = τὸ Αἰολικὸν μέλος, ἡ λυρικὴ ποίησις τῆς Σαπφοῦς καὶ τοῦ Ἀλκαίου. *sume superbiam Melpomene* = λόβε διὰ τὸν ἔχυτόν σου, ἀποδέχθητι τὴν ὑπερήφανον τιμὴν Μελπομένη. *quaesitam meritis* = quam (superbiam) meritis *quaesivisti* = ἦν διὰ τῶν ἐπαξίων ἔργων σου ἀπέκτησες. 'Ο Ὁράτιος, μετριάζων τὴν ὑπερηφάνειάν του, ἀποδίδει τὰ ποιήματά του εἰς τὴν ἐμπνεύσασαν αὐτὸν μοῦσαν Μελπομένην.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

I. Οὐεργιλίου Αἰνειάς	Σελ. 5 — 95
1. Εἰσαγωγὴ	» 9 — 19
2. Κείμενον	» 21 — 39
α. Βιβλίον I	» 21 — 26
β. Βιβλίον II	» 27 — 35
γ. Βιβλίον III	» 36 — 39
3. Ἐρμηνευτικὰ σημειώσεις	» 11 — 96
α. Βιβλίον I	» 41 — 63
β. Βιβλίον II	» 64 — 85
γ. Βιβλίον III	» 86 — 95
II. M. Tulli Ciceronis Somnium Scipionis	» 97 — 156
1. Προλεγόμενα	» 101 — 112
2. Κείμενον	» 113 — 120
3. Ἐρμηνευτικὰ σημειώσεις	» 121 — 156
III. Ὁρατίου Ὁδαὶ	» 157 — 192
1. Εἰσαγωγὴ	» 161 — 165
2. Κείμενον	» 167 — 177
α. Liber primus	» 167 — 173
β. Liber alter	» 173 — 175
γ. Liber tertius	» 175 — 177
3. Ἐρμηνευτικὰ σημειώσεις	» 179 — 192
α. Βιβλίον I	» 179 — 187
β. Βιβλίον II	» 187 — 190
γ. Βιβλίον III	» 190 — 192

Τὰ ἀντίτυπα τοῦ βιβλίου φέρουν τὸ κάτωθι βιβλιόσημον εἰς ἀπόδειξιν τῆς γνησιότητος αὐτῶν.

Αντίτυπον στερούμενον τοῦ βιβλιοσήμου τούτου θεωρεῖται κλεψύτυπον.
Ο διαθέτων, πωλῶν ἢ χρησιμοποιῶν αὐτὸ διώκεται κατὰ τὰς διατάξεις τοῦ ἄρθρου 7 τοῦ νόμου 1129 τῆς 15/21 Μαρτίου 1946 (Εφ. Κυβ. 1946, Α 108).

ΕΚΔΟΣΙΣ ΣΤ', Γ', Ε' / 1957 (II) — ΑΝΤΙΤΥΠΑ 35.000

ΕΚΤΥΠΩΣΙΣ - ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ : Ν. ΤΙΛΠΕΡΟΓΛΟΥ - ΜΕΛΙΔΩΝΗ 15, ΑΘΗΝΑΙ

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ap.	17
Nia	18
Male	17
Φυσική	17
Πανε.	18
Korfu	19
clue	19
Η.Δ.	18 ΣΤ. 3'
Όγκ.	20 ΓΓ.Θ.
Λογ.	18
Τιμητ.	18

18¹/₁₁ Απριλίου
(Λύγια Πανασσώνη)

20	- Ap.
19	W.
20	Male
18	Φυσ.
-	
20	Πανε.
20	Πανε.
20	Πανασ.
20	Δ. Πανασ.
19	
17	Τιμητ.
10	Αριστ.

19²/10 Αριστ.
(Τιμητ. Πανασσώνη)

1962

Λύγια Πανασσώνη
Λύγια Πανασσώνη
Λύγια Πανασσώνη

